HISTORIALLINEN

ARKISTO.

TOIMITTANUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA.

XVI.

ENSIMMÄINEN VIHKO.

HELSINGISSÄ,
SUOMAL. KIRJALL. SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ,
1900.

AINEHISTO.

Siv.

Jakob Tengström såsom historiker. Föredrag hållet d. 9 november 1898 af *M. G. Schybergson* . . . . . 1—21.

Ruotsin hallituksen ja tallinnalaisten kauppatuumat Venäjän suhteen ynnä niistä johtuvat riidat Lübeckin kanssa vv. 1614—43. Kirjoittanut *K. R. Melander* . . . . . 22—62.

Om distributionen af 1642 års finska bibelupplaga. Af *A. Hildén* 63—73.

Finskspråkig disputationspoesi vid Upsala Universitet. Af *K. G. Leinberg* . . . . . 74—92.

Folkbristen i Finland i medlet af 1700-talet. Ett utlåtande af L. J. Ehrenmalm. Meddeladt af *Aug. Hjelt* . . . . . 93—103.

Eräs Djeknin sukua koskeva asiakirja ja „Elinan surma". Kirjoitti *Väinö Wallin* . . . . . 104—110.

Vuokraukset ynnä talojen lyhennykset Suomessa, Käkisalmen läänissä ja Inkerissä vv. 1617—34. Kirjoittanut *K. R. Melander* . . . . . 111—314.

Ein an die schwedische Regierung gemachter Vorschlag, dass sie sich bei dem Westphälischen Frieden das Recht bedingen sollte Kupfer für die Kupfermünze in Deutschland zu liefern. Mitgeth. von *K. R. Melander* . . . . . 315—322.

Jakob Tengström såsom historiker.

Föredrag hållet d. 9 november 1898

af

M. G. Schybergson.

Den finska historieskrifningen sköt mot medlet af 18 seklet fram såsom ett skott ur den svenska historieskrifningens redan starka stam, gynnad bl. a. af det intresse för de särskilda landskapens egendomliga förhållanden, som åtföljde tidens ekonomiska sträfvanden. Algot Scarin, som först bearbetade vår historia såsom ett särskildt forskningsområde, betraktade densamma dock endast såsom en ren provinshistoria, och Johannes Bilmark förblef på samma ståndpunkt, men med Porthan begynte ett nytt skede. Han såg ett folk bakom de skiftande företeelserna, belyste skarpsinnigt och mångsidigt detta folks tidigare öden samt lyckades samla kring arbetet icke fåtaliga vänner och lärjungar. Den främste af dessa adepter af Porthans skola var Jakob Tengström, hvars värksamhet såsom historiker, visserligen endast en sida af hans lifsarbete, jag här i några ord skall beröra med komplettering och utvidgning af den framställning jag därom gifvit i mitt arbete „Historiens studium vid Åbo universitet“ [1]).

Tengström ansåg sig själf såsom en lärjunge af Porthan, men det var dock icke denne, som gaf honom de första impulserna till historisk författarvärksamhet. Såsom student och nyss blifven magister lärde han känna Porthan, men endast såsom föredragare i latinska literaturen, medan det däremot var

---

[1]) Åbo universitets lärdomshistoria, utg. af Svenska Lit. S:t i Finland, III sid. 130—142.

en af Sveriges dåvarande mest framstående historiska skriftställare, rikshistoriografen och kanslirådet Anders Schönberg, som hos honom väckte intresse för speciella historiska studier. Schönberg, som var ifrig att uppspåra nya talanger, torde redan 1776 eller 1777, då Tengström för första gången erhållit Vitterhetsakademins stora pris för en öfversättning af första boken af Virgilii Aeneid, inledt brefväxling med honom och förbindelsen öfvergick till förtrolig bekantskap och vänskap under Tengströms i hans lefnadshistorie märkliga vistelse i Stockholm 1779—81 såsom informator hos kammarrådet Gustaf v. Stockenström. I de litterära kretsar, där Tengström var upptagen såsom en af litteraturens unga, lofvande ämnesvenner, sammanträffade han med Schönberg, och då Schönberg dragit sig tillbaka till sin egendom Åsberg i Gestrikland, fortsattes umgänget genom brefväxling. Ett vidlyftigt bref dat. d. 9 oktober 1780, som Tengström från Djursholm invid Stockholm, där han tillbragt sommaren och början af hösten hos familjen v. Stockenström, skref till Schönberg [1]), är betecknande för arten af förbindelsen mellan den unge finske skriftställaren och den redan pröfvade svenske forskaren. Tengström redogör här för det studium han på Djursholm företagit af det där förvarade Banérska familjearkivet, som bland annat innehöll den från Karl XII:s tid och början af frihetstiden bekante grefve Mauritz Otto Wellingks efterlämnade papper [2]). Han berättar, att han flitigt var sysselsatt med afskrifvande „ej litet uppmuntrad däraf, att jag dageligen ser mitt lilla arkiv tilltaga och af hopp att det i en framtid torde gifva något ljus åt de häfdatecknare, som skola skildra ett i vår rikshistoria så märkeligt tidehvarf som slutet af Karl XII:s och början af Fredriks regeringar“. Han redogör därefter i korthet för innehållet af de bref till grefve Wellingk han genomgått, bl. a. bref från k. Stanislaus af Polen, hvilka han läst „med mycken satisfaktion“ såsom vittnande om en „filosof, som vet att vörda en försyn, och som i dess nåd och vishet hämtar det säkraste stöd i motgången“. Grefve Wellingk själf var, så vidt Teng-

---

[1]) Orig. i Upsala universitets bibliothek.

[2]) Grefve Wellingk var generalen, baron Johan Banérs svärfar, hvarför hans brefväxling hade blifvit nedlagd i arkivet på det Banérska familjegodset Djursholm.

ström kunnat finna, „en slug och tänkande karl“, men om hans hållning i särskilda frågor, isynnerhet till det holsteinska partiet, har han icke kunnat vinna full klarhet till följd af motsägelser eller undvikande uttryckssätt i brefven. — Huruvida Tengström tänkte vidare bearbeta det material till Sveriges politiska historia före och närmast efter 1718 han sålunda samlat, lämnar jag osagdt, men i hvarje händelse var han glad öfver att kunna meddela Schönberg notiser, som lågo inom området af dennes historiska studier.

Följande år vistades Tengström i nära tre månader (mars—juni) såsom gäst hos Schönberg på dennes egendom Åsberg i Gestrikland, en tid, som blef synnerligen fruktbringande för honom såsom historiker. Schönberg invigde Tengström i sina historiska forskningar och begagnade sig af hans stilistiska talang till korrigering af första delen af sina Historiska bref om Sveriges statsförfattning. Tengströms inkast föranledde ett slags „Collegia disputatoria“, genom hvilka Schönberg sökte vinna klarhet i tvistiga punkter [1]). Å andra sidan förmådde Schönberg sin unge vän att göra ett första steg på den historiska vädjobanan genom att till bearbetning upptaga ett af Vitterhetsakademin i Stockholm uppgifvet prisämne om svenska sjömakten i äldre tider och isynnerhet under Erik XIV. Tengström började arbetet på Åsberg, där han begagnade sig af Schönbergs „muntliga upplysningar och vackra historiska bibliotek“, och fortsatte det fram på sommaren i Stockholm under vägledning af den såsom språkforskare och lärd granskare bekante sekreteraren i Vitterhetsakademin Erik af Sotberg. Ehuru nybörjare och upptagen äfven af sällskapliga distraktioner forskade och skref Tengström med sådan snabbhet, att afhandlingen i riktig tid kunde inlämnas till akademin, som vid sin årssammankomst d. 29 november 1781 tilldelade förf., nu för tredje gången, sitt stora pris och publicerade undersökningen i fjärde delen af sina handlingar, tr. 1783 [2]).

---

[1]) Se G. Schaumans uppsats „Jacob Tengström och Anders Schönberg“. Finsk Tidskrift XLIV juni 1898, sid. 421 o. f.

[2]) „*Historisk afhandling om svenska sjömakten i äldre tider och isynnerhet under konung Erik XIV.* I anledning af Kongl. Vitterhets-Academiens upgifna ämne författad af herr Jacob Tengström, Magister Docens vid K. Academien i Åbo. Belönt med stora priset den 29 Nov. 1781.“ Handlingar, fjärde delen, sid. 93—283.

Tengström säger här inledningsvis: „Blir ej min teckning nog liflig eller i alla delar så upplysande, som jag gärna önskade, skall jag åtminstone bjuda till att göra den pålitlig och att ej vid det minsta drag lämna sanningen ur ögnasikte“, och i själfva värket har han gifvit en sakrik och omfattande utredning af ett ämne, som icke förut hade varit föremål för speciell behandling. Han går tillbaka ända till hednatiden, men på själfständig forskning stödjer han sig först från Gustaf Vasas tid. Förra delen af afhandlingen utgöres af en skildring af den svenska sjökrigsmaktens allmänna öden i särskilda sjötåg och krigshändelser, men är af mindre intresse än den följande undersökningen af hennes organisation. Förf. har ur de i kammararkivet förvarade skeppsgårdsräkenskaperna, hvilka han förmodligen tidigare än någon annan forskare genomgått, och ur riksarkivets samlingar, isynnerhet riksregistraturen, hämtat talrika upplysningar om flottans storlek, utrustning och bemanning, om krigskonsten m. m. Stilen är väl lämpad efter ämnets fordringar, och förf. lyckas, oaktadt de talrika detaljer han meddelar, alltigenom upprätthålla en klar och öfverskådlig framställning.

Tengström anslöt sig genom detta arbete till den riktning inom den svenska historieskrifningen, som under ledning af Lagerbring, Botin, Schönberg m. fl. bortkastat de gamla, storpatriotiska drömmarna och grundat historien på nykter, kritisk granskning. I öfrigt bör afhandlingen om den svenska sjömakten betraktas såsom ett öfningsarbete, genom hvilket förf. vann kunskap om den svenska historiska litteraturen och de svenska hufvudarkiven samt gjorde sig förtrogen med den historiska forskningsmetoden, utan syfte att vidare fortgå i utredningen af det ämne han här upptagit.

Efter återkomsten till Åbo i september 1781 var Tengströms hufvuduppmärksamhet någon tid vänd till filosofiska ock skönlitterära, senare teologiska studier, men snart vaknade åter det historiska intresset till fullt lif under inflytande af Porthan, som drog Tengström till sig såsom den snart nog intimaste af sina umgängesvänner. Närmandet var så mycket lättare, som Porthan själf var en betydande representant för det kritiska uppfattningssättet. Samarbetet i Åbo Tidning, i

universitetsbiblioteket och senare i den akademiska administrationen bidrog att oaflåtligt stärka föreningsbanden mellan dem.

Medan hans forskarhåg allt mera vände sig till Finland, upprätthöll han dock troget sina förbindelser med historikerna i Sverige och det var därifrån, som han fick impulsen till det arbete, som jag ville anse för hans bästa på det historiska området: Minnet öfver Terserus. Han hade i Stockholm blifvit bekant med denna tids nestor inom den svenska litteraturen, den lärde skriftställaren och utgifvaren af historiska aktstycken C. C. Gjörwell, som var stiftare och ledare af det s. k. Uppfostringssällskapet, hvilket årligen utdelade ett pris för framstående behandling af utmärkte medborgares lefnadsöden. Uppfostringssällskapet beslöt 1783 att vid sitt årsmöte d. 1 november 1786 med medalj belöna den bästa inlämnade täflingsskriften om Johannes Elai Terserus. Tengström åtog sig, uppmuntrad af Gjörwell och andra, denna uppgift och egnade sig under en följd af år med outtröttligt nit åt densamma. Hvad som stod att finna om Terserus i litteraturen, Åbo domkapitels arkiv och riksarkivet var jämförelsevis lätt insamladt, men svårare var att vinna upplysningar ur mindre arkiv och bibliotek. Jag har i annat samband redogjort för den, såsom han själf i bref till Gjörwell säger, „2 års korrespondens hela riket omkring“ han dref för att komplettera sitt material och skall därför icke här dröja därvid [1]). De värderikaste bidragen fick han af domprosten Samuel Älf i Linköping, till hvilken lärde man han därför också erkände sig stå i stor tacksamhetsskuld. Nedskrifvandet gick därefter raskt, och manuskriptet inlämnades hösten 1786 till Gjörwell, hvarefter förf. belönades med Uppfostringssällskapets pris. Men svårare var att finna förläggare för värket, som dock slutligen 1795, numera betydligt utvidgadt och omarbetadt, utgafs i Åbo af J. C. Frenckell [2]).

„Minne öfver Joannes Elai Terserus“ är det första arbete, som hos oss utkommit med syfte att gifva en grundlig och tillika för den bildade allmänheten afsedd behandling af

---

[1]) Ur „ärkebiskop Jakob Tengströms svenska korrespondens“, Finsk Tidskrift, t. XXXII, sid. 22 o. f.

[2]) Det lilla för Gjörwell karaktäristiska missförstånd, som med anledning af förordet uppkom mellan Tengström och Gjörwell, är omtaladt i ofvannämda uppsats.

ett historiskt ämne. Förf. anger genast i början, att han betraktar Terserus såsom en kämpe mot ett oupplyst tidehvarfs intolerans och såsom förebådare af en ny upplyst tidsålder. „Det sunda förnuftet“, säger han, „den äkta och människoälskande religionen, skyddade af regenten och bättre värderade af ett upplystare folk, återtaga äfven hos oss småningom sin rätt, och man behöfver ej mer frukta för forntidens vrånga omdömen öfver sundt och fritt tänkande medmänniskor“. Bland desse sistnämde bör, tillägger han, Terserus räknas, och därför är och blir han alltid att anse för en ibland de märkligaste svenske män. Till denna synpunkt återkommer han oaflåtligt, hvarvid han dock icke döljer, att äfven Terserus kunde visa sig fången i sitt tidehvarfs vidskepelse, såsom t. ex. vid behandlingen af studenten Eolenii sak, hvari Tengström ser en framför andra mörk punkt i sin hjältes historia. Den tendens, som sålunda genomgår Tengströms framställning, höjer intresset och ger stilen en liflig färg, utan att dock göra intrång på skildringens opartiskhet. Terserus framstår såsom en rikt begåfvad, arbetsam och kraftfull, men äfven djärf och till sitt lynne orolig man. Hufvuddelen af framställningen egnas åt Terseri kamp med Svenonius, striden om synkretismen och Terseri katekes samt Terseri process och dom vid 1664 års riksdag. Äfven Terseri värksamhet såsom biskop i Åbo stift är föremål för en ingående uppmärksamhet. En viktig källa till kunskap om Terseri privata förhållanden, hans egen på latin affattade självbiografi, hade Tengström, då arbetet utgafs, ännu icke kunnat öfverkomma, hvarför ett och annat hade varit att tillägga i afseende å hans enskilda lefnadsöden, men äfven därom har dock Tengström lyckats samla de allmänna och väsentliga dragen, hvilka komplettera bilden och gifva skildringen karaktären af en afslutad biografisk studie.

De genealogiska forskningar, som Tengström sedermera med stor framgång fullföljde, började han i samband med Terseri minne, som på slutet meddelar en fullständig stamtafla öfver Terseri ätt. Likaså vittnar redogörelsen för Terseri skrifter om att Tengström begagnat sig af sin tjenstgöring vid universitetsbiblioteket i Åbo till detaljerade bibliografiska studier.

Genom kompositionens behag och den lyckliga sammanfattningen af ämnet intar Terseri minne en utmärkt plats i vår

historiska litteratur. Den biografiska författaren bör ständigt hålla biografins föremål i sikte, så att bildens konturer icke bortskymmas genom digressioner, som, om än i sig intressanta, icke stå i direkt samband med det lefnadslopp, som är i fråga. Men å andra sidan bör han gifva läsaren en klar föreställning om personens förhållande till sin tid och dess lifsintressen, hvilket ofta kan ske antydningsvis, utan vidlyftiga digressioner. Terseri minne är i detta afseende skrifvet med stor takt och urskillning. Terserus själf är öfverallt närvarande i berättelsen, men tecknad mot bakgrunden af tidens stora kyrkliga och politiska spörjsmål.

Med arbetet öfver Terserus, hvars värksamhet såsom finsk universitetslärare och biskop var af väsentlig betydelse i hans lefnadshistoria, beträdde Tengström det finska kulturhistoriska forskningsområdet, men någon afsikt att framdeles vidare bearbeta detta fält uttalar han ännu icke. Terserus intresserar honom hufvudsakligen genom sitt betydande inlägg i det teologiska tankeutbytet och i den allmänna riksutvecklingen. Emellertid drogs han under invärkan af Porthan allt mera öfver till rent finska forskningar, och hans andra historiska hufvudarbete „Vita Rothovii“ egnades så godt som helt och hållet åt våra inhemska förhållanden. I företalet anger han uttryckligen, huru han fattade sin uppgift såsom historiker och sin ställning till Porthan, i orden:

„Sedan min i mera än ett afseende om våra litterära förhållanden förtjänte ämbetsbroder och högt aktade gynnare, den berömde eloqventiae professorn vid denna kungliga akademi, hr Henrik Gabriel Porthan, börjat tänka på att återställa vår finska historia och att noggrannare än förut skett genomarbeta densamma, hvarför han under de närmast förflutna åren utgifvit: *Pauli Juusten Chronicon Episcoporum Finlandensium, annotationibus et sylloge monumentorum illustratum,* hvarmed han icke blott företagit sig att framställa de forna Åbo-biskoparnes lefnadsförhållanden, utan äfven att på ett lyckligt sätt belysa isynnerhet vår äldre historia; så har jag fattat planen att följa den af mig högt älskade mannen i spåren, om också icke med motsvarande steg, och att vid hans utmärkta förtjänster om fäderneslandets historia anknyta mina successiva forskningar, i det att jag vill upptaga de biskopars lefnadsförhållanden och minnesvärda öden, hvilka efter den vördnadsvärde Juusten innehaft den finska biskopsstolen. Därvid skall jag likväl icke på något sätt binda mig vid tidsföljden för deras framträdande, utan låta bestämma mig af tillgången på vittnesbörd, tjänliga att bevittna minnet af deras värksamhet.“

Det var således bearbetandet af den finska kyrkans historia under Nya tiden, som Tengström gjorde till sin uppgift, detta säkert så mycket hällre, som han själf numera såsom lärare i teologiska fakulteten (teologie adjunkt 1783, teologieprofessor 1790) var fäst vid den finska kyrkans tjänst. Den stora planen blef icke fullföljd i den omfattning, som de ofvan anförda orden ange, men Tengström framstår dock såsom den främste bland dem, som belyst den finska lutherska kyrkans öden. Därvid undgick han genom sin förtrogenhet med den allmänna rikshistorien faran att se det förgångna ur ensidigt kyrklig synpunkt. Han uppställer icke de kyrkliga syftena såsom något för sig ensamstående, utan betraktar den kyrkliga kulturens framsteg såsom ett moment, visserligen af den mest genomgripande betydelse, i det stora allmänna utvecklingsarbetet. Däri är hans uppfattningssätt likartadt med Porthans, som från en sådan allmänt kulturhistorisk ståndpunkt bearbetade den finska kyrkans medeltidshistoria. — I Åbo tidning skref Franzén en förmånlig recension, hvari särskildt förf:s varma intresse för Terserus såsom en af ortodoxins motståndare betonades. Äfven i Stockholmsposten infördes en af Gjörwell författad välvillig anmälan af boken.

Att han närmast efter Terserus valde Rothovius till forskningsföremål berodde äfven det på att Uppfostringssällskapet upptagit en biografisk teckning af Rothovii lif bland sina prisuppgifter. Han tvekade, såsom af hans bref till Gjörwell framgår, länge, emedan materialierna till Rothovii biografi syntes honom vara jämförelsevis fattiga, hvarutom han icke hade samma förkärlek för Rothovius, den sträfve förkämpen för den rena lutheranismen, som för den frisinnade Terserus. Men slutligen beslöt han sig för saken, och nu steg intresset i samma mån som arbetet fortskred. Vi se honom snart, liksom då det gällde Terserus, inbegripen i flitig brefväxling med särskilda personer, af hvilka han väntade bidrag, bland dem professorn i Uppsala Fant, på hvars välvilja han kunde räkna [1]). De rikaste upplysningarna vann han dock genom arkivstudier, och isynnerhet voro Åbo universitets och domkapitels arkiv

[1]) Se min ofvannämda uppsats „Ur ärkebiskop Jakob Tengströms svenska korrespondens“, sid. 138 o. f.

gifvande. Medan arbetet fortgick, upphörde Uppfostringssällskapets värksamhet, hvarför Tengström valde den vanliga akademiska disputationsformen för utgifvandet. Af *Diss. academica vitam et merita Isaaci B. Rothovii episcopi aboensis expositura* utkommo i följd 1796—1801 nio disputationspartiklar under Tengströms eget presidium. Sedermera afbröts publikationen, förmodligen emedan Tengström, som 1803 blifvit biskop, var uteslutande upptagen af de omsorger det nya värfvet medförde. „Vita Rothovii", skref Tengström d. 14 maj 1805 till Gjörwell, kommer väl nu att ligga någon tid, åtminstone tills jag får se om min älsta gosse, nu 17 år gammal, vill bli Historicus". Men några år därefter återupptogs värket. Partiklarna 10—16 utkommo under Franzéns presidium 1808—1810 samt 17 och 18 under J. Fr. Wallenius såsom preses 1812 och 1813.

Den biografiska tråden är i Vita Rothovii, i motsats till Minnet öfver Terserus, svagt vidhållen, kanske därför att Rothovii öden voro mindre rika på intressanta växlingar, kanske äfven emedan disputationsformen och publikationens fortgång med många afbrott föranledde splittring af framställningen. Under de vidlyftiga digressionerna har en eller annan synpunkt i fråga om Rothovius blifvit mindre än sig bort betonad. Så äro hans predikningar, som dock af H. Schück räknats bland de märkligaste alstren af tidens andliga vältalighet [1]), endast i förbigående berörda. Den latinska språkformen behandlas här liksom i alla Tengströms latinska skrifter med stor säkerhet, men läsaren undgår dock icke intrycket af en disputationsstil, i hvilken förf. rör sig med mindre lätthet, än om han hade skrifvit på sitt modersmål.

Vita Rothovii är således icke såsom litterärt värk att räknas bland Tengströms bästa skrifter, men dess forskningsvärde bör skattas mycket högt. Tengström har i texten och ännu mera i de vidlyftiga noterna infört så rikligt forskningsmaterial, att Vita Rothovii blifvit ett förrådsmagasin för vår andliga utvecklings, vår kyrkas och vår skolas historia under medlet af 17 seklet, så mycket dyrbarare som de källor han anlitade delvis sedermera genom Åbo brand förstördes. Bland exkurser af värde ingår en ganska fullständig historia öfver det äldre gymnasiet i Åbo.

---

[1]) H. Schück: Svensk Literaturhistoria I, sid. 329—331.

Grundläggningen omtalas, statuterna aftryckas in extenso och gymnasiets lärare skildras i upplysande biografiska utkast, af hvilka t. ex. teckningen af Martin Stodius är vidlyftig och stödd på i noterna införda aktstycken till hans historia. Likaså omtalas Åbo universitets grundläggning och första inrättning, dess stat, tryckeri, den finska bibelöfversättningen m. m. utförligt och under ständigt åberopande af dokumentens vittnesbörd. Att den kyrkliga disciplinen, där Rothovii stränga, ordnade värksamhet mäktigt gjorde sig gällande, är ett genomgående ämne för förf:s framställning behöfver jag knappt framhålla. Värket afslutas liksom Terseri minne med genealogiska och biografiska notiser.

Jämte det Tengström sålunda hade sitt särskilda forskningsområde, följde han med uppmärksam blick Porthans forskningar och samarbetade delvis med honom. Såsom en frukt af bägges arbete kunna vi betrakta hans inträdestal d. 15 juli 1795 i Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademin „Om de forna Finnars sällskapsnöjen och tidsfördrif“ [1]). Materialet till denna öfverblick af vissa sidor af de hedniska finnarnes kultur hade han otvifvelaktigt till största delen fått från Porthan, ty vi finna i öfrigt icke något spår af att han självständigt forskat på detta fält, men sammanfattningen, som man ännu i dag med nöje läser, är hans egen, och i enskilda punkter har han nedlagt en självständig uppfattning. Särskildt uppehåller han sig vid den finska runosången, hvars egendomliga art han för första gången åskådliggör genom bifogade melodier.

Tengström och Porthan uppburo gemensamt den historiska afdelningen af Åbo tidning genom aktstycken och smärre uppsatser, som oaflåtligt infördes. Tillsammans författade de små biografiska utkast, som voro afsedda att utgöra ett populärt och för olika läsare tilldragande element i publikationen. I förening med Tengström tänkte Porthan utarbeta en historia öfver det finska universitetet. Tengström publicerade i tidningen ett antal till ämnet hörande handlingar, och Porthan meddelade i årg. 1799 början till en „Kort historia öfver k. akademien i Åbo“. Men företaget afstannade, och Tengström tillgodogjorde förmodligen det insamlade materialet i „Vita Rotho-

---

[1]) Tr. 1802 i sjunde delen af akademins Handlingar.

vii". Bland Tengströms historiska bidrag må i öfrigt nämnas: den historiska delen af en omfattande „Beskrifning af Åbo stad" (1782—83); „Strödda anteckningar ur Cons. Eccl. i Åbo äldre protocoller" (1792—93), innehållande notiser rörande det kyrkliga lifvet i Finland från 1627 till 1674; „Underrättelser om tillståndet i Finland under de svåra missväxtåren 1695—97" (årg. 1793); samt „Anmärkningar om de i äldre tider till finska församlingens tjänst utgifne skrifter" (1796), hvilken sistnämda i bibliografiskt hänseende värdefulla uppsatsserie delvis är grundad på ett manuskript af Mennander. Den uppmaning att samla oeh tillvarataga lämningarna af förfädrens arbete för vår församlings gagn och uppbyggelse, hvarmed denna uppsats afslutas, förtjänar ännu i dag beaktande.

„Allmän Litteraturtidning", som utkom i Åbo 1803, var likaså en frukt af Tengströms och Porthans förenade bemödanden. Deras historiska bidrag utgjordes af biografier öfver bortgångne, utmärkte landsmän, bland hvilka må nämnas Tengströms sakrika nekrolog öfver morbrodern Anders Chydenius, som till ej ringa del legat till grund för senare lefnadsteckningar öfver den berömde skriftställaren [1]).

Jag bör, innan jag lämnar den period, då Tengström stod vid Porthans sida, ännu nämna, att han såsom akademisk talare vid särskilda tillfällen beträdde historiens område. Hans latinska, i manuskript förvarade tal med anledning af enkedrottning Lovisa Ulrikas död är en varm hyllning åt vetenskapernas och konsternas beskyddarinna. Hans likaledes latinska föredrag vid den akademiska fest, som firades med anledning af sekularminnet af Uppsala möte, skildrar de allmänna riksförhållanden, under hvilka mötet försiggick, och yrkar att den fria forskningens princip fortfarande bör upprätthållas i den lutherska kyrkan [2]). Af kulturellt intresse är det 1798 tryckta talet till minne af enkefru Ulrica Fredrica Bremer, som i sitt testamente frikostigt hade ihågkommit högskolan. Man

---

[1]) *W. Lagus*, „Anonyme författare i äldre årgångar af Åbo Tidningar", Finska Vetenskapssocietetens Bidrag h. 17; äfvensom „Anonyme författare i Allmän Litteraturtidning", Finska Vet. soc. Bidrag h. 24.

[2]) Dessa tal äro i manuskript förvarade i W. Lagus' samling af Jac. Tengströms efterlämnade papper.

läser ännu i dag med nöje den i flärdfri ton affattade skildringen af en klok och värksam kvinnas lefnadslopp. Slutligen kallades han 1804 att tala öfver den bortgångne läraren, vännen och medarbetaren. *Oratio funebris in memoriam Henr. Gabr. Porthan,* som först 1821 trycktes, är med sina sakrika noter icke blott en värderik biografisk skildring, utan äfven ett intressant bidrag till vår universitets- och lärdomshistoria.

Detta vackra tal är slutordet till Tengströms värksamhet såsom fri, af ämbetsintressen obunden historiker. Han togs numera i anspråk för medborgerliga värf af hvarjehanda art; biskopsutnämningen 1803 drog hans för det praktiska lifvets intressen öppna ande in i ett omfattande administrativt arbetsområde, och 1808 års händelser gåfvo honom en af de mest framskjutna platserna bland dem, som värkade för grundläggandet af Finlands nya statsskick. Han hade under sådana förhållanden allt mindre tid öfrig för historiska forskningar och historiskt skriftställeri och ansåg sig böra begagna äfven denna knappa tid till arbeten, som kunde gagna och främja det kyrkliga lifvet, hvars vård var honom anförtrodd. Hans värksamhet såsom historiker fortgick, men fick en praktisk prägel.

Detta gäller närmast om det ecclesiastika värk, som blef hans ålderdoms hufvudarbete, och hvilket vi äro vana att ständigt anlita, då kyrkliga förhållanden äro i fråga: Afhandlingen om den prästerliga tjänstgöringen och aflöningen i Åbo stift, om hvars uppkomst jag här skall göra några antydningar.

Redan i ett bref till Tengström af d. 20 juni 1800 föreslog den ständigt med nya litterära uppslag sysselsatte Gjörwell i följande ord utgifvandet af en finsk stiftsmatrikel:

Till mina pia desideria hörer, att man i Åbo utgåfve ju förr dess bättre en sådan Matrikel öfver dess stift, som vi nu äge öfver flere. De bäst inrättade, som jag ville föreslå till mönster, äro den helt nyligen utkomna för Uppsala stift samt de förut utgifne om Scara och Götheborgs stift. Uti Åbo, hvar studium historicum Gud vare lof! ännu florerar, hvar en Tengström och Porthan känna snart sagdt hvar man uti hela Storfurstendömet, och af hvilka den ene är ledamot af domkapitlet samt hvar en så förträffelig tidning utgifves — — den åtminstone i min lifstid aldrig upphöra måtte! — — skulle denne Matrikel lättast och med största både detalj och granskning kunna utkomma. För så mycket större och säkrare debit borde annexet Borgå uti trycket tillfogas. Tänk häruppå — —

Tengström, som var lifligt intresserad, men icke trodde sig själf hafva tid eller tillfälle att utföra planen, svarade den 15 aug. 1800.

Jag håller på att engagera en af våra skickliga Consistorii notarier vid namn Bäck att upprätta äfven för Åbo stift en matrikel; men har ej än fått visst svar. Själf hinner jag omöjeligt med sådant arbete. Emellertid vore det roligt att få några ifrån svenska sidan till påseende.

Gjörwell dröjde icke att öfversända en matrikel af Fant för Uppsala stift samt att gifva goda råd isynnerhet i afseende å utvidgad plan för det blifvande arbetet, hvartill Tengström i bref af d. 20 oktober svarade:

För den ifrågakomna finska stiftsmatrikeln vill jag väl ej än med full visshet engagera mig, innan jag kan få säkert löfte om biträde både här och i Borgå. Emellertid tackar jag för modelen ifrån Uppsala, vid hvilken jag ej har något synnerligt att påminna. Vore jag mer ledig ifrån 100 andra göromål, skulle jag visserligen ej länge besinna mig på en sådan entreprise; men då man redan är så med sysslor och affärer belastad, att den ihärdigaste arbetsamhet ej vill förslå till deras vård, kan det väl vara förlåteligt att litet besinna sig, innan man vågar ingå i något nytt engagement. Jag skall emellertid ej glömma saken. Att utvidga planen medger min tid än mindre, hälst under brinnande termin, då mina studenter och präster rycka mig dageligen i råcken än till höger och än till vänster, och dem jag både af plikt och böjelse är skyldig den första uppmärksamheten.

Den ifrige Gjörwell lät icke härigenom afskräcka sig. Han proponerade ytterligare några år senare, att Tengström skulle skrifva en fortsättning till Celsii svenska kyrkohistoria, hvartill Tengström något kort svarade:

För mig aldrig mer någon stund ledig att tänka på vår historia! Fortsättningen af Celsius vore ett roligt arbete, men man skall då ej hafva ett så stort stift att regera öfver med tillhörande academie etc. etc. — —

hvilka tillbakavisande ord alls icke upptogos väl af Gjörwell [1]).

Tengström hade emellertid tankarna fortfarande riktade på det af Gjörwell väckta projektet, och ansåg, sedan han blif-

---

[1]) Se närmare „Ur ärkebiskop Jakob Tengströms svenska korrespondens“ sid. 147.

vit biskop, saken vara ännu mera maktpåliggande än förut. Själfva den biskopliga myndigheten blef honom nu ett medel att främja syftet, i det att han å ämbetets vägnar kunde mana prästerskapet att samla och inlämna nödiga upplysningar. Åbo domkapitels cirkulärbref äro i detta afseende upplysande. Redan i cirkulärbref af d. 5 oktober 1803 uppmanas kontraktsprostarne i stiftet att, med afseende å utarbetandet af en tryckt matrikel,

> ej allenast af alla i probsteriet och pastoraterne befintlige präster infordra tydeliga och omständeliga förteckningar å deras födelseår, när de blifvit cives academici, promoti, ordinerade och till vikariater eller ordinarie tjänster befordrade? hvilka lärdomsprof de aflagt eller hvilka tryckta skrifter de tilläfventyrs utgifvit? hvilka munera honoratiora de genom stiftets eller consistorii förtroende kunnat bekläda? med flere dylika för det åsyftade ändamålet tjänliga underrättelser; utan ock af herrar pastores begära säkra uppgifter å mantalet, röktalet och folknummern i hvarje pastorats särskilda kyrkogäll? året då dessa genom klyfning ifrån andra församlingar inrättade blifvit? samt om, och hvilka tjänster dubbla meriter enligt lag och författningar åtfölja?

I cirkulärbref af den 19 december 1804, däri den blifvande matrikeln redan anmäldes till prenumeration, manades prästerskapet ånyo att insända nödiga notiser, komplettera de redan inlämnade uppgifterna m. m., hvilket i cirkulärbref af d. 15 januari 1806 ytterligare upprepades. Slutligen kunde domkapitlet i dec. 1807 meddela, att stiftsmatrikeln „nu var färdig, så när som på bihanget“ [1]). De insamlade upplysningarna gingo emellertid vida utöfver hvad för en enkel matrikel kunde användas, och det låg nära till hands att begagna materialet till ett större värk, som såväl i historiskt som administrativt afseende kunde vara prästerskapet till gagn. Tengström fullföljde därför forskningarna, hvarunder planen allt mera utvecklades och mognade, och såg en ytterligare påstöt i skrifvelser från styrelsen af 1814 och 1816, i hvilka domkapitlet uppmanades att lämna upplysningar om klereciets i stiftet aflöning och grunderna därtill. Ett cirkulärbref af den 22 febr. 1816 är intressant genom de detaljerade upplysningar om före-

---

[1]) Matrikeln utgafs samma år redigerad af domkapitelsnotarien N. M. Tolpo.

taget det meddelar, hvarjämte en mängd frågor uppställas till besvarande af medbröderna, på hvilkas nitiska medvärkan Tengström räknade. Arbetet drefs numera så raskt, att prospektet kunde införas i ett cirkulärbref af den 18 december 1818. Men ännu var Tengström flitigt upptagen af att granska och komplettera sitt manuskript och vände sig t. o. m., återupptagande sin länge afbrutna korrespondens i historiska ämnen på Sverige, i sådant syfte till den berömde författaren af Gustaf II Adolfs historia, Jonas Hallenberg i Uppsala. Han klagar i bref af d. 28 april 1819 öfver att omständigheterna så skilt honom från forskningarna i nordens historia, att „detta Lieblings-studium numera blir mig allt mer och mer främmande". De tvister om prästerättigheterna, som så länge sysselsatt och ännu fortfara att sysselsätta landets så exekutorer som högre domstolar, „hade emellertid förmått honom till beslutet att" sammandraga ett „Corpus juris i denna del af vår jurisprudentia ecclesiastica" för att skingra den okunnighet hos såväl lärare som åhörare, som oftast gifvit anledning till att man grälade om saker, som längst för detta voro bestämdt afgjorda". Han hade därvid ofta råkat i bryderi om den prästerliga aflöningens penningevärde för olika tider och vände sig till Hallenberg såsom specialist på detta område för att erhålla nödiga upplysningar och rättelser till manuskriptet, som, förmodligen dock endast till någon del, öfversändes till den lärde svenske forskaren.

Efter sådan omkring tjuguårig förberedelse utkom första delen af *„Afhandling om den biskopliga aflöningen och tjänstgöringen i Åbo ärkestift"* 1820 och följdes af andra delen 1821, hvarefter det digra värket med tredje delen slutfördes 1822.

I företalet till tredje delen säger Tengström bl. a.:

> Om älskare af Fosterbygdens häfder i de tillfälligtvis inströdde Historiska undersökningarna skulle träffa en och annan upplysning i Stiftets Culturhistoria och tillika någon anledning till dess omständligare bearbetande, vore det för mig en tillfredsställelse att äfven i denna väg hafva gjort något för Finlands Häfder. — —

Ej mindre framlyser glädjen öfver att hafva bragt det mödosamma arbetet till slut ur ett bref till Rehbinder af d.

17 mars 1823 [1]), i hvilket han tackar Rehbinder för det omdöme han vänskapsfullt fällt öfver

mitt senast fulländade ecclesiastikvärk, det jag, redan trött af mödor och arbeten, taliter qvaliter på de få stunder jag från flerfaldiga ämbetsgöromål haft lediga under loppet af de senast framflutne åren författat och utgifvit, därvid jag fast hällre redan i yngre dar bordt lägga handen, då bristerna lättare stått att afhjälpa, och åtskilliga detaljer kunnat blifva mer fullständiga och upplysande. Nu är det gjordt som gjordt är och har jag haft mina skäl därtill. Jag har nämligen trott mig böra sålunda, åtminstone i någon mån, justifiera min retraite från en plats, å hvilken jag med bästa vilja sluteligen ej såg mig i stånd att något för allmänt väl åstadkomma [2]).

Jag behöfver icke här framhålla värdet af det monumentum, som Tengström genom detta värk gaf åt den finska kyrkan. Oberoende af den praktiska användbarheten skall denna s. k. afhandling alltid värderas af häfdeforskarne på grund af den rikhaltiga och detaljerade historiska kunskap, som öfverallt framträder, och som sträcker sig utöfver stiftets allmänna historia till detaljerna af de enskilda pastoratens historia samt till prästerskapets personalhistoria.

Det må, såsom betecknande för Tengströms arbetssätt, tilläggas, att han icke ens ännu ville lämna värket alldeles ifrån sig, ty redan i cirkulärbref af d. 7 januari 1824 begärde han nya upplysningar för „Tillägg och rättelser“ till detsamma.

Liksom afhandlingen om den prästerliga tjänstgöringen hade vuxit ut ur stiftsmatrikeln, så framsköt ur samma rot ännu ett annat värk: Åbo stifts Herdaminne. Tengström hade nämligen under sina ecclesiastika studier samlat en mängd biografiska och genealogiska upplysningar om prästsläkterna i i Finland, hvilka kunde utgöra grundstommen till ett genealogiskt värk öfver Åbo stift. Ur stånd att själf värkställa redaktionen och den vidare utvidgningen af materialet sökte och fann han en redaktör i kyrkoherden C. H. Strandberg. Redan i cirkulärbref d. 15 oktober 1823 uppmanades prästerskapet till subskription med anhållan om att biografiska upp-

---

[1]) In extenso i „Ur ärkebiskop Jacob Tengströms svenska korrespondens“, sid. 147, 148.

[2]) Dessa ord afse Tengströms afsked från prokanslersämbetet, som beviljades 1817.

lysningar skulle insändas till denne, men därefter tog redaktionen många år i anspråk, hvarvid Tengström fortfarande granskande och ledande deltog i arbetet. Omfattande genealogiska anteckningar och samlingar öfver särskilda prästsläkter, som finnas bland Tengströms efterlämnade papper [1]), vittna därom, och äfven Strandbergs bref till Tengström [2]) gifva upplysningar om ärkebiskopens medarbetarskap. Den 18 februari 1827 skrifver Strandberg till Tengström, att han ändtligen hunnit så långt med

Herdaminnet, att det renskrifvet kan till E. Högv. härhos allerödmjukast öfversändas. En ovilkorlig skyldighet förenad med den varmaste erkänsla ålägger mig att allraförst uppvisa frukten af mina forskningar inför den, som med ovanlig och mer än faderlig bevågenhet uppmuntrat och befrämjat detta företag.

— Om alltså denna magra produkt af många års, ehuru icke alltid trägna, dock sammanlagdt besvärliga forskningar af E. Högv. pröfvas förtjäna att genom trycket utgifvas, anhåller jag ödmjukeligen om prenumerationsanmälan uti Finlands bägge stift.

Han tillägger:

Så snart E. Högv. hunnit genomögna arbetet, anhåller jag ödmjukast, att herr Cancellie Rådet Wallenius måtte få det till påseende. Han har varit god och lofvat rikta det med åtskilliga tillägg ur sina förråder. Innan det kan anses komplett, måste jag äfven supplicera om Högv. H. Erkebiskopens egen biografie jämte uppgift på dess litterära arbeten.

Granskningen blef långvarig och säkert grundlig, ty först i mars 1828 återfick Strandberg manuskriptet, som nu af honom andra gången genomarbetades och därefter ånyo sändes till Tengström. I bref till Tengström af den 15 juni 1829 skrifver Strandberg:

Ändteligen har jag nu den fägnaden, att till E. Högv. i ödmjukhet öfversända Herdaminnet, på hvars slutliga redaktion jag användt ett års arbetslediga stunder, och hvarvid jag med uppmärksamhet begagnat alla de upplysningar Högv. H. Erkebiskopens, mina egna och andras anteckningar meddelat.

Att Tengström haft en väsentlig del i utarbetandet af Herdaminnet, bestyrkes ytterligare af företalet till arbetet,

---

) Förvarade hos statsrådet W. Lagus.

[2]) I samma samling.

däri Strandberg säger, att ärkebiskopen „med utmärkt godhet och välvilja omfattat, befrämjat och utvidgat detta arbete samt med outtrötteligt tålamod själf ombesörjt korrekturen under tryckningen af denna förra del i 2 års tid ända till sin sista sjukdom“ äfvensom af att W. G. Lagus i sin recension af Herdaminnet införd i Handlingar och uppsatser rörande Finlands kyrkohistoria (I sid. 135) säger: „Framlidne ärkebiskop Tengström, varmt nitisk för allt nyttigt, godt och ädelt, intresserade sig för h:r prostens företag och var icke allenast behjälplig med råd, undervisningar och korrekturläsning, utan lade ock under sista tiden af sin lefnad själf hand vid arbetet“.

En vacker förtjänst om den finska kyrkans historia inlade Tengström slutligen genom de samlingar af aktstycken han på sin höga ålderdom utgaf. En utväg att bestrida kostnaderna och äfven sprida publikationerna fann han i cirkulärbrefven, med hvilka han förband historiska dokument såsom bihang. Hans „*Berättelse om Borgå landtdag*“, som under loppet af ett halft sekel var den enda källa, ur hvilken allmänheten kunde hämta någon upplysning om det betydelsefulla ständermötet, är en föregångare till *Handlingar till upplysning af Finlands kyrkohistoria,* af hvilken serie första häftet 1821 utkom för att fortsättas med ett häfte årligen. Denna plan blef så pass regelbundet fullföljd, att under Tengströms lifstid nio häften utkommo. Förutom den i de sista af dessa häften af E. G. Ehrström publicerade historien öfver de svenska församlingarna i Petersburg torde väl de allra flesta bidragen meddelats af Tengström. Af stort intresse äro t. ex. „Anteckningar om kyrkostyrelsen i Åbo stift 1713—1722“ (h. 6), men märkligast äro dock de dokument till Terseri och hans tids historia, som ingå under rubrikerna: „Bidrag till Minnet öfver framlidne biskop Terserus“ (h. 2, 3) och „Handlingar till upplysning af Eolenii process“ (h. 4). Forskningarna för denna samling begynte omedelbart efter det Minnet öfver Terserus utkommit och fortsattes in på 1820-talet. Ännu d. 12 nov. 1822 begär Tengström i bref till J. H. Schröder i Uppsala i följande ord afskrifter af några dokument rörande den synkretistiska striden.

Bland de åtskilliga acter till upplysning af vår kyrkohistoria jag i brist på annan utväg att få dem tryckta i form af Bihang till våra stifts-

cirkulairer utger för hvarje år, ämnar jag för i år meddela en hop härtills otryckta bref och acter rörande framl. Bisk. Terserus, hvars minne jag för några och 20 år sedan utgaf, men i hvilket ämne jag sedan samlat åtskilligt, som förtjänar att för glömska och förstöring förvaras. Jag önskade att därtill kunna foga några kungabref ur Consistorii Acad. Upsal. Archivo och anhåller därföre ödmjukeligen att genom Herr Magisterns benägna biträde få vidimerade afskrifter däraf mig per posto tillsände.

Det nytillkomna materialet gaf, såsom han i inledning till Bidragen säger, icke anledning till rättelser eller anmärkningar till Terseri Minne, men väl vunnos värderika dokument till dess komplettering. Främst meddelas Terseri självbiografi, som Tengström numera hade lyckats finna, jämte talrika belysande noter. Vidare ingå ymniga bidrag till belysande af Terseri teologiska polemik och process. Handlingarna om Eolenius hafva legat till grund för alla senare skildringar af den olycklige studentens öde.

Sålunda hade Tengström i det närmaste i fyratio års tid arbetat med Terseri historia, men också kunde han vara till freds med resultatet. Han hade lyckats belysa Terseri personlighet och lefnadsöden med en grundlighet, som icke lämnat tillfälle till efterskördar.

Utgifvandet af handlingarna fortsattes efter Tengströms död af svärsonen W. G. Lagus.

En ej mindre värderik urkundspublikation var *Åbo domkapitels cirkulärbref 1564—1700,* hvarmed han under sina sista lefnadsår var sysselsatt. Han sparade ingen möda att från olika håll komplettera domkapitlets bristfälliga kollektion och lyckades sammanställa en så godt som fullständig samling af de viktigaste urkunderna. Konsistoriinotarien K. E. Hällfors åtog sig först redaktionen, men den af honom anordnade upplagan, hvaraf flere ark redan voro tryckta, förstördes genom Åbo brand. Nu företog ärkebiskopen själf redaktionen af den nya upplagan, som dock först efter hans död (1832) slutfördes och utgafs (1836) af svärsonen W. G. Lagus, som i företalet redogjorde för arbetets tillkomst och framhöll, att Tengström icke blott velat göra prästerskapet en tjänst genom utgifvandet, utan äfven sprida ljus öfver landets allmänna ställning under en förgången tid.

Tengström, som alltid varit intresserad af att uppsöka och uppmuntra unga forskare, blef ännu mera mån därom, ju mera han märkte, att hans egna krafter började svika, och han lyckades i två af sina svärsöner, den redan nämde W. G. Lagus och Johan Jakob Tengström finna hängifna och skickliga arbetare i den riktning, i hvilken han själf gått. Traditionsvis har det blifvit berättadt, att han ålade Lagus att skrifva Åbo hofrätts historia och J. J. Tengström att författa Åbo universitets historia, hvilken den vördade svärfaderns önskan de icke kunde undgå att ställa sig till efterrättelse. Deras arbeten blefvo, till följd af hvarjehanda omständigheter, icke så fullständiga, som ärkebiskopen säkert hade afsett, i det att de kommo att omfatta endast den biografiska delen af de bägge institutionernas historia, men de intaga dock en framstående plats inom vår på slutet af 1820- och i början af 1830-talet småningom uppspirande historiska litteratur. I företalet till sina „Chronologiska förteckningar och anteckningar öfver finska universitetets forna prokanslerer“ m. m. säger J. J. Tengström, att manuskriptet blef räddadt undan förstörelsen vid Åbo brand, därigenom att det till framlidne ärkebiskop Tengström var utlånadt. Tengström hade otvifvelaktigt åtagit sig att granska arbetet, hvartill han såsom gammal kännare af universitetets häfder var mera kompetent än någon annan samtida.

Det är karaktäristiskt för Tengströms vakna blick för allt som kunde gagna vår historiska forskning, att han äfven i Ryssland sökte vinna stöd för densamma. Då den ryske mäcenaten grefve Rumjantseff angifvit sin afsikt att bekosta en expedition för forskningar rörande de i östra Ryssland bosatta finska stammarna, utvärkade han, att uppdraget tillföll de unga finske forskarene E. G. Ehrström och Gustaf Renvall, och var i ej ringa mån besviken, då desse snart drogo sig tillbaka. När sedermera A. J. Sjögren framträdde, uppmuntrade han honom ifrigt i hans begynnande arbeten [1]).

---

[1]) Se närmare om Tengströms förhållande till Rumjantseff i min uppsats „Ur ärkebiskop Jakob Tengströms franska brefkoncept“; Finsk Tidskrift XL, januari 1896, sid. 2—20.

Jakob Tengström var under loppet af ett halft sekel en af vår historiska forsknings främsta bärare. Han stod under ett tidigare skede vid Porthans sida såsom dennes medarbetare. Senare fullföljde han under en i litterärt afseende föga gynnsam epok så godt som ensam den porthanska tidens traditioner och öfverförde dem till ett yngre släkte. Hans önskan hade varit att med odelade krafter kunna ägna sig åt fäderneslandets historia, och otvifvelaktigt hade hans rika och grundliga insikter samt stora litterära begåfning ledt till en ännu mera betydande produktion, än den jag här öfverblickat, om icke andra intressen tagit honom i anspråk. Men han framstår dock såsom banbrytare på de områden han bearbetade, och finske forskare skola alltid med aktning och erkännande nämna hans namn.

Ruotsin hallituksen ja Tallinnalaisten kauppatuumat Venäjän suhteen ynnä niistä johtuvat riidat Lübeckin kanssa vuosina 1614—43.[1])

Kirjoittanut

K. R. Melander.

1 luku.

Katsaus Ruotsin kauppaoloihin ennen Kustaa Adolfin hallitusta.

Vanha ja aikoinansa mahtava hansakaupunki Tallinna oli vuonna 1561 yhtynyt Ruotsiin. Parhaimpia tämän kaupungin tulolähteitä oli aina ollut Venäjän kauppa. Tultuansa Ruotsin yhteyteen tahtoi se sentähden syrjäyttää, minkä voi, muut Ruotsin valtakunnan kaupungit tästä tuottavasta liikkeestä. Samassa oli se myöskin kovassa riidassa Saksan Hansakaupunkien,

---

[1]) Tässä tutkimuksessa olen pääasiallisesti käyttänyt Tukholman ja Lübeckin arkistoissa löytämiäni asiakirjoja yllä mainituilta vuosilta. Ne käsittelevät Kustaa Aadolfin ja Kristiina kuningattaren holhojahallituksen tuumaa siirtää Arkangeliin kääntynyt Venäjän merikauppa Itämerelle, etupäässä Tallinnan kautta kulkemaan. Samassa olivat tästä kaupasta syrjäytettävät hansakaupungit ja etenkin Lübeck, jotka ennen olivat hallinneet Venäjän kauppaa. Tämän johdosta joutuivat sekä hallitus että Tallinnan kaupunki ajottaisin kirjevaihtoon Lübeckiläisten kanssa, jotka sitkeästi pitivät kiinni Stettinin rauhassa 1570 heille suoduista oikeuksista. Lopulta saavuttivatkin he itselleen ja Hansalle melkein kaikki entiset oikeutensa Venäjän kaupan suhteen Ruotsin satamissa. Tekijä.

etenkin Lybeckin kanssa, se kun oli Tallinnan vaarallisin kilpailija Venäjän kaupassa. Hansan kaupungit eivät alussa paljon välittäneet Tallinnan vastustuksesta, vaikka Ruotsin hallitus oli sen harrastuksille myötätuntoinen. Mutta Pohjoismaiden seitsenvuotisessa sodassa oli Lübeck asettunut Tanskan puolelle rangaistaksensa Ruotsia, joka oli taipuvainen supistamaan Venäjän kaupan Tallinnaan. Lübeckiläiset vaativat nimittäin Venäjän kauppaa vapaaksi ulkomaalaisille. He olivat valinneet Narvan kaupungin tämän kaupan välityspaikaksi ja toivat Juhana III hallitsijaksi tultua alkaneen Venäjän sodan aikana tätä tietä Venäläisille aseita. Kun rauha Tanskan ja Lübeckin kanssa pari vuotta Venäjän sodan sytyttyä tehtiin Stettinissä vuonna 1570, saavuttivat Lübeckiläiset tarkoituksensa Venäjän kaupan suhteen.

Rauhassa, joka tehtiin Saksan keisarin, Ranskan ja Puolan kuninkaitten sekä Saksin vaaliruhtinaan välityksellä, sovittivat keisarin, Ranskan ja Saksin lähettiläät Venäjän kauppaa koskevan riidan seuraavalla tavalla. Tästä rauhasta alkaen piti Lübeckin asukkailla olla oikeus laivaliikkeeseen ja kauppaan Narvassa, Tallinnassa, Viipurissa y. m. kunnollisilla luvallisilla kauppatavaroilla niinkuin ennenkin. Toiselta puolen piti Ruotsin alammaisten olla oikeutettuja vapaaseen kauppaan Tanskassa, Norjassa sekä Juutinrauman kautta Länsimeressä (Pohjanmeressä).[1]) Kuitenkin myönnettiin Saksan keisarille oikeus, valtakuntansa vaaliruhtinasten, ruhtinasten ja säätyjen kanssa yhdessä säätää määräyksiä valtakunnan asukkaille Venäjän kaupasta ja panna ne toimeen. Myöskin piti keisarilla olla valta muitten kristillisten ruhtinaitten kanssa sopia tavasta, miten tämä liike oli järjestettävä, niin ett'ei Saksan keisarikunnalle eikä kristikunnalle yleensä ollut siitä haittaa.[2])

Nähtävästi juuri tämän hänelle myönnetyn oikeuden perustuksella jätti keisari vuonna 1571 Frankfurt am Mainiin

---

[1]) Tämä lause on lainattu rauhakirjasta, joka koski Ruotsin ja Tanskan välistä rauhaa, ja siitä paikasta, jossa tehdään selkoa Tanskalaisten kauppaoikeuksista Ruotsin valtakunnassa ja Ruotsalaisten Tanskalle kuuluvissa maissa.

[2]) Rydberg, Sveriges traktater med fremmande magter, IV osa, 420 ja 421 siv.

kokoontuneille Saksan säädyille toimeksi tehdä erityismääräyksiä Venäjän kaupasta. Valtiopäivillä päätettiin tästä kaupasta Narvassa seuraavat sekä Lübeckin että muita kauppiaita ja laivureja koskevat määräykset. Hengen ja tavaran kadottamisen uhalla eivät he saaneet Narvan kautta viedä Moskovaan kiellettyjä tavaroita, niinkuin aseita, pansaria, haarniskaa, pyssyjä, peitsiä, ruutia, tykistöä (artolerey), suolaa, salpietaria, kuparia eikä myöskään muita metalleja tai ampumavaroja, niinikään ei viljaa, hopeata eikä valtion rahaa. Näihin aikoihin oli tapana, että Espanjan, Ranskan, Englannin ja Skottlannin kauppiaat ja laivurit meritietä veivät Moskovalaisille edellämainittuja kiellettyjä tavaroita. Sentähden aikoi Saksan keisari tehdä pyynnön jo mainittujen maitten hallitsijoille ja, jos kävisi tarpeelliseksi, muillekin hallitsijoille, että sellainen vienti koko kristikunnan eduksi ehkäistäisiin.[1])

Stettinin rauhan kautta oli siis Lübeckiläisten ja muitten Hansalaisten kaupankäynti Narvassa laillisesti vahvistettu. Mutta siitä huolimatta näkyy Tallinna rauhan jälkeen koettaneen tehdä loppua Narvan kautta harjoitetusta kaupasta Venäläisten kanssa. Ja siinä oli sillä suureksi avuksi Juhana kuninkaan yritykset merirosvouksilla ja muilla keinoilla häiritä Hansalaisten Venäjän kauppaa.

Vielä senkin jälkeen, kun Narva oli joutunut Ruotsin vallan alle, pyrki Tallinna estämään tämän kaupungin kautta kulkevaa kauppaa. Niin näemme esimerkiksi, että Narvan pormestari ja neuvosto vuonna 1593 kaupunkilaisten puolesta valittivat tästä Kaarlo herttualle, joka ennen Sigismundin kruunausta hallitusta johti. He väittivät, että Tallinnalaiset kielsivät heitä tekemästä kauppamatkoja sekä vierailla että omilla laivoillaan Itämeren rannoilla oleviin kaupunkeihin, niinkuin muut Ruotsin valtakunnan kaupungit tekivät. Ja kuitenkin oli heillä tämä oikeus ja oli ollut muutaman vuosisadan kuluessa vanhain

---

[1]) Rydberg, Sveriges traktater med fremmande magter, IV osa, 443 siv.; Ruotsin valtioarkisto, Ingrica n:o 57, Narfva stads acter (Rydbergin teoksessa ilmoitetaan tämä asiakirja olevan Lokakuun 1 p:ltä, mutta Ingrica kokoelmassa 1 p:ltä Joulukuuta).

kirjeiden nojalla, jotka kalpaveljesten ritarikunnan suurmestarit toinen toisensa jälkeen olivat heille vahvistaneet.[1])

Kun sitten rauha tehtiin Täysinässä Ruotsin ja Venäjän välillä, synnytti se pelkoa ja tyytymättömyyttä Hansalaisissa. He luulivat, että Tallinna ja muut Ruotsin valtakunnan kaupungit saisivat käsiinsä koko Venäjän kaupan. Ja Tallinnalaiset menettelivätkin siitä lähtien varsin mielivaltaisesti Hansakaupunkien suhteen. Heidän mielivaltaisuutensa kasvoi siksi suureksi, että jo mainitun rauhan jälkeen eivät enää laskeneet satamaansa ainoatakaan Lübeckistä, Vismarista tai Rostockista tulevaa laivaa. Lübeckiläiset rankaisivat Ruotsalaisia liittymällä entistä täydellisemmin Sigismund kuninkaaseen ja lupasivat hänelle luopua tekemästä kauppaa Ruotsin kanssa siksi, kuin sota oli loppunut. Sen lisäksi ottivat Lübeckiläiset takavarikkoon kaiken Ruotsalaisten omaisuuden, minkä saivat käsiinsä. Kaarlo herttua katsoi taas tätä Stettinin rauhan määräysten rikkomiseksi ja otti kruunun huostaan kaiken Ruotsissa olevan Lübeckiläisten omaisuuden. Ruotsalaisia käskettiin ahdistamaan Lübeckiläisten laivoja, missä vaan niitä tapasivat. Ruotsin valtakunnan rannikkokaupunkeja kiellettiin seuraavana kesänä viemästä tavaraa Lübeckiin ja tekemästä kauppaa Lübeckin kauppiasten kanssa.[2])

Paitse Lübeckiä, Vismaria ja Rostockia olivat muutkin Hansakaupungit tähän aikaan suuressa määrin vainon alaisia Ruotsin puolelta. Niiden asukkailta oli kielletty vapaa purjehdusoikeus laivoillaan Narvaan. He eivät saaneet siellä eikä Tallinnassa vapaasti myydä tavaroitaan sikäläisille porvareille eikä muilta kuin niiltä ostaa Venäjän tavaraa. Muille kansallisuuksille, niinkuin Hollantilaisille ja Englantilaisille, oli tämä sen sijaan luvallista.

Vuonna 1598 pidettiin Lübeckissä tämän johdosta yhteiset hansapäivät, joihin Lübeck, Köln, Bremen, Rostock, Stralsund, Vismar, Braunschweig, Stettin, Osnabrück, Hamburg, Lüneburg ja Münster olivat lähettäneet edustajia. Päiväjärjestys näillä

---

[1]) Ruotsin valtioark., Ingrica n:o 38, Bref från Narfva till K. M:t och rådet samt rikskanslern 1593—1669, kirje $^{24}/_{2}$ 1593.

[2]) Sillén, Svenska handelns och näringarnas historia, 4 osa, 71—75 siv.

hansapäivillä määräsi ensimmäiseksi keskustelukysymykseksi Venäjän kaupan. Kaikki edustajat olivat yhtä mieltä siitä, että oli koetettava saada uudestaan Hansakaupungeille niiden ikivanha oikeus vapaaseen kauppaan Venäjällä. Tämän tarkoituksen toteuttamiseksi ehdotti Lübeck lähetyskuntaa Puolan ja Ruotsin kuninkaan luo. Häneltä oli vedoten Hansalaisten ikivanhoihin etuoikeuksiin pyydettävä myöntymys vapaaseen kauppaan Venäjällä ja Liivinmaalla. Venäjän kaupasta oli myöskin joko suullisesti tai kirjallisesti keskusteltava Tallinnan kanssa. Joll'ei näistä keskusteluista olisi tulosta, oli keisarilta pyydettävä apua, sillä hänelle yksin oli Stettinin rauhassa luotettu modus restringendæ navigationis. Venäjän suuriruhtinaalle ei Lübeckiläisten mielestä silloisissa oloissa ollut syytä lähetystöä lähettää.

Enimmät kaupungit kannattivat tätä Lübeckin ehdotusta, joka tuli kokouksen päätökseksi. Lähetystö luotettiin Lübeckille ja Rostockille. Niitä kehotettiin toimessaan lähetystön suhteen tarkkaan pitämään silmällä, miten riita kuningas Sigismundin ja herttua Kaarlen välillä kävisi.

Nämät hansapäivillä 1598 tehdyt päätökset olivat sen jälkeen Stettinin rauhan määräysten obessa ikäänkuin perustuksena Hansan pyrinnöille. Mutta niitten toteuttaminen ei ollut mikään helppo asia, mitä Ruotsiin tulee, varsinkin kun Hansan vastustaja Kaarle herttua juuri näihin aikoihin pääsi Sigismundista voitolle. [1])

Vuosien 1599 ja 1600 valtiopäivillä oli Ruotsin ja Lübeckin välinen riita Ruotsin säätyjen harkinnan alaisena, muttalopetetuksi ei sitä tälläkään tavalla saatu. Riitaisuudet niiden välillä jatkuivat tämänkin jälkeen yhä edelleen muutamia vuosia eteenpäin. Vuonna 1605 oli sovinto jälleen alulla riitapuolien välillä. Hansalaiset lähettivät edustajia Kalmarin valtiopäiville 1605, mutta yritys raukeni sikseen samaten kuin vuonna 1608, jolloin Bremen, Hamburg ja Stralsund koettivat saada aikaan sovintoa Kaarlo kuninkaan ja Lübeckiläisten välillä. Kun Kaarlo sittemmin joutui sotaan Tanskan kanssa, lähenivät Hansakaupungit Tanskaa. [2])

---

[1]) Blümcke, Berichte und Akten der Hansischen Gesandtschaft nach Moskau, XXV ja XXVI siv.

[2]) Sillén, äsken mainittu teos ja paikka.

Hansalaisten Venäjän kauppa oli näin ollen monen vuosikymmenen kuluessa jotenkin vähäpätöinen Itämerellä alituisten sotien takia. Eikä edes ne edut, jotka Lübeckiläisten lähetystö vuodelta 1603 oli heille hankkinut Venäjän kaupan suhteen heitä paljon hyödyttänyt. Kaarlon alottaman Venäjän sodan ja Venäjällä vallitsevain sisällisten rauhattomuuksien tähden väheni se mitättömäksi, ja etuoikeudet joutuivat unohduksiin.

Venäjän kauppa oli jo edellisellä vuosisadalla saanut toisen kulkuväylän, jota turvallisemmin voitiin käyttää, vaikka se olikin pitempi ja vaivaloisempi. Tämä oli kauppatie Archangelskin kautta. Sen olivat Englantilaiset avanneet Iivana IV aikana hänen myönnytyksestään. Heidän kauppansa ei kuitenkaan ollut suuri. Vuoden kuluessa ei Archangelskiin lähetetty enempää kuin 15—17 isonpuolista laivaa, joiden ohella muutamia pieniä aluksia vielä lähti Vienan vesille. Syvälle Venäjälle näkyy kumminkin heidän kauppansa ulottuneen, koska kerrotaan heidän olleen kauppayhteydessä Astrachaninkin kanssa. Pohjois-Venäjällä vuoden 1590 tienoilla Ruotsin ja Venäjän välillä käydyn sodan johdosta muuttivat kumminkin useimmat Archangelskiin asettuneet Englantilaiset pois pääomineen. Heidän avaamansa kauppayhteys Länsi-Europan kanssa olisi varmaankin rauennut sikseen, joll'ei eräs toinen kauppakansa olisi astunut Englantilaisten sijaan. Tämä kansa oli Hollantilaiset. Viimeisetkin Englantilaiset suljettiin nyt pois tästä kaupasta, joka sen jälkeen kasvoi kasvamistaan. Paitse kauppaa harjoittivat Hollantilaiset laajaa kalastusta näillä tienoilla, joita elinkeinoja varten käyttivät joka kesä 30—40 laivaa sekä isoja että pieniä. Mitään erityistä kauppaseuraa eivät he tätä liikettänsä varten perustaneet, vaan yksityiset kauppiaat varustivat Pohjois-Venäjän vesille lähtevät laivat. Toukokuun lopulla kokoontuivat kaikki nämät laivat Texelin saarelle Hollannissa, josta sotalaivain suojelemina lähtivät Venäjälle. Syyskuussa yhtyivät ne samalla tapaa Archangelskiin ja lähtivät suojeluksen alaisina takaisin kotimaahan. Sen lisäksi oli Hollantilaisilla Venäjällä asiamiehiä, jotka ostivat huokeasta Venäläisten tavaroja, silloin kun niiden hinta aleni, ja myövät hintojen kohotessa Hollantilaisten tavarat. Kilpailijoinaan oli Hollantilaisilla tässä kaupassaan, joka ulottui vielä laajemmalle kuin Englantilaisten, aina Persiaan saakka, ainoastaan muutamia Hansakaupunkia. Vuonna 1604 lähti ensimmäinen hansalaiva

Archangelskiin. Tätä kauppaa harjoitti sitten etupäässä Hamburg, mutta myöskin Bremen ja Lübeck. Se oli kuitenkin Hollantilaisten kaupan rinnalla vähäpätöinen.[1])

---

[1]) Ruotsin valtion arkisto, käsin kirjoitettu kirja nimeltä: „Sveriges handel", osasto: „Een kort Tractaet. Sverjes kronoshandel" (Tämä kertomus lienee kuningatar Kristinan ajoilta); Vinckler, Die deutsche Hansa in Russland, 125 ja 126 siv.

2 luku.

Hansan ja Ruotsin väliset suhteet Kustaa Aadolfin hallituksen ensi vuosina.

Kustaa Aadolfin tultua hallitukseen kävi Ruotsin ja Lübeckin väli rauhallisemmaksi, varsinkin kun Tanskan sota lakkasi. Tuo aikoinaan niin mahtava kauppatasavalta läheni sen jälkeen toisinaan liittolaistensa Hansakaupunkien kanssa Ruotsia. Niin oli 1620 luvun alussa pari kertaa puhetta liitostakin Ruotsin ja Hansakaupunkien välillä. Mutta ne jäivät kuitenkin sikseen, kun Hansakaupungit vaativat uudistettaviksi entisiä suuria kauppa-etuoikeuksiaan Ruotsin valtakunnassa.[1])

Vaikka Kustaa Aadolf ystävällisesti kohteli Hansakaupunkeja, ei hän kuitenkaan laskenut niitä mahtaviksi oman maansa kauppa-asioissa. Hän tahtoi päinvastoin ulkomaalaisten kustannuksella edistää alamaistensa kauppaa varsinkin Venäjällä. Jo vuoden 1613 tulliluettelo määräsi kahta vertaa suuremman tullin ulkomaalaisten tuomista tavaroista kuin Ruotsin alamaisten tuomista. Ainoastaan ulkomaalaiset juomat olivat tässä poikkeuksena. Niistä maksoivat sekä ulkomaalaiset että kotimaiset kauppiaat saman tullin. Seuraavana vuonna 1614 ilmestynyt kauppa- ja purjehdussääntö rajoitti vielä enemmän ulkomaalaisten ja samassa Hansalaisten oikeuksia Ruotsissa. Ulkomaalaiset kiellettiin silloin saapumasta tavaroineen ja tekemästä kauppaa muissa kuin muutamissa luetelluissa satamakaupungeissa eli n. k. tapulikaupungeissa. Kaikki ulkomaalaisten maakauppa oli ankarasti kielletty. Luvallisissa satamissa eivät he saaneet viipyä enempää kuin kuusi viikkoa. Tuomansa tavaran saivat he myydä ainoastaan tukuttain eikä pienissä määrin. Lopuksi kiellettiin Ruotsin porvareja käymästä kauppaa

[1]) Sillén, Svenska Handelns o. näringarnas hist., 4 osa, 76 siv.

ulkomaalaisilta saamilla rahoilla tai myymästä heidän omistamia tavaroita. Se, joka niin teki, joutui ankaraan edesvastuuseen.

Varsinkin oli viimeksi mainittu kielto omiansa vahingoittamaan koko järjestelmää. Sen kautta lisääntyi vaan Ruotsin valtakunnan kaupungeissa jo ennestäänkin vallinnut suuri rahapula, ja kauppa kävi vitkallisemmin. Lisäksi vaikuttivat tapulikaupunkien porvariston köyhyys ja saamattomuus täyttää ulkomaankaupasta poissuljettujen n. k. sisämaankaupunkien tarpeet, monenkertaisesta välityksestä syntynyt tavarain kasvava hinta ja lopulta ne monet poikkeukset, jotka hallitus teki säännöstään auttaaksensa sen alkuun, että yritys ei menestynyt. — Mitä erityisesti Venäjän kauppaan tulee, supistettiin se kauppa- ja purjehdussäännön kautta Tallinnaan ja Viipuriin, sillä niistä kaupungeista, jotka olivat tälle kaupalle soveliaita, saivat ainoastaan nämät kaksi tapulioikeudet.

Jo ennen kuin tämä kauppa- ja purjehdussääntö ilmestyi, olivat Ruotsin säädyt kesällä 1613 päättämillään Elfsborg'in lunnailla laatineet uusia veroja kaupalle. Valtiopäiväpäätöksessä määrätään nimittäin, että ulkomailta tulevista laivoista oli maksettava 1 riksi joka lästistä, jonka laiva kantoi, ja 2 riksiä joka mastosta, joka sillä oli. Vieraan kauppiaan, joka Ruotsissa kauppaa teki, piti maksaa 16 riksiä ja sen lisäksi tavarain arvosta, jotka hän vei maasta tai maahan toi, kaksi riksiä aina 100 riksin arvosta. Nämät maksut tuntuivat etenkin Lübeckiläisistä hyvin raskailta. [1])

Tähän vastoinkäymisten aikaan kääntyi onni kuitenkin kerran hiukan suotuisammaksi Lübeckiläisille. Vuoden 1614 alussa ilmestynyt uusi tullisääntö vapautti nimittäin ulkomaamaalaiset maksamasta tullia ulkomaalle vietävästä tavarasta. Se oli vientioikeuksilla varustettujen kotimaisten kaupunkien porvarien suoritettava. Tullin maksettuansa voivat nämät porvarit joko itse lähettää tavaransa ulkomaille tai myydä ne ulkomaalaisille vientiä varten. Ulkomaalta tuodusta tavarasta piti ulkomaalaisten yhä edelleen maksaa tullia. Mutta pian muuttui tämä määräys jälleen vähän epäedullisemmaksi ulkomaalaisille. Vuoden 1615 tullisääntö määräsi nimittäin, että koti-

---

[1]) Stjernman, Samling af bref, stadgar o. förordningar etc., 1 osa, 576 ja 591 siv.; Stjernman, Riksdagars och mötens beslut, I, 687 siv.

mainen porvari oli velkapää maksamaan ulkomaalle vietävistä tavaroista ainoastaan $^1/_4$ tullin määrästä, jos hän möi tämän tavaran ulkomaalaiselle.[1])

Jo vuoden 1613 tullisääntö, mutta vielä enemmän Elfsborgin lunnaitten aikaansaama veroitus olivat siksi peloittaneet Lübeckiläisiä, että he kääntyiyät Kustaa Aadolfin puoleen ja koettivat taivuttaa häntä myönnytyksiin. Kesällä 1614 oli Lübeckin neuvosto valittanut Kustaa Aadolfin neuvonantajalle Jaakko von Dücken'ille liian suuresta tullista, laivain lästi-, masto- ja makausrahoista (liggegelder) sekä vaikeuksista saada saatavansa Ruotsista. Tämän johdosta oli heidän väitteensä mukaan Jaakko von Dücken niin suullisesti kuin kirjallisesti ilmoittanut kuninkaan puolesta matkallaan Lübeckin kautta, että laivain lästi-, masto- ja makausrahat olivat pian tykkönään lakkautettavat sekä että Lübeckiläisten suhteen muissa kohdin etenkin tullissa tultaisiin noudattamaan kohtuutta (in kunfftig die billigkeit solte wiederfahren). Kaikista näistä Dücken'in kautta annetuista lupauksista olivat Lübeckiläiset kirjeessä Lokakuun lopulta 1614 lausuneet kiitoksensa Kustaa Aadolfille, kun kuulivat olojen yht'äkkiä muuttuneen. Heidän Ruotsissa oleskelevat kauppiaansa olivat nimittäin ilmoittaneet, ett'ei vanhoja epäkohtia aiottukaan poistaa, vaan että rajoitukset muutamissa kohden olivat tulleet entistänsä ankarammiksi. Näillä ankarammilla määräyksillä tarkoitettiin nähtävästi samana vuonna säädettyä kauppa- ja purjehdussääntöä, jonka sisällys Lübeckissä ei vielä näy olleen tarkemmin tunnettu.

Tämän johdosta lähetti Lübeckin neuvosto Joulukuun loppupuolella valituksen suoraan Kustaa Aadolfille lausuen ajatuksensa olevan, että tämä äkkinäinen käänne oli tapahtunut ilman kuninkaan tietoa. He pyytävät sentähden, että kuningas vapauttaisi heidät tykkönään laivain lästi- ja mastorahoista sekä makausrahoista. Mitä taas heidän saataviinsa tulee sekä kruunulta että yksityisiltä henkilöiltä Ruotsissa, toivovat he saavansa riittävästi aikaa velkomiseen ja velkoomisasiansa nopeasti oikeuksissa ratkaistuiksi. Lopulta pyytävät he, että heidän kauppiaille myönnettäisiin oikeus vapaaseen kauppaan Ruotsissa

[1]) Stjernman, Saml. af bref, stadgar o. förordningar, I, 602, 621, 687 ja 688 siv.

ja siihen kuuluvissa maakunnissa heille vanhastaan suotujen oikeuksien nojalla, samaten kuin Ruotsin alammaiset Lübeckissä olivat saaneet nauttia vanhoja oikeuksiaan. Samaan aikaan näkyvät Lübeckiläiset lähettäneen Ruotsiin erään porvarin Hannu Anrodt'in, jolle pyysivät Kustaa Aadolfia antamaan vastauksensa tähän heidän valitukseensa.[1])

Aivan ilman vaikutusta ei tämä Lübeckilaisten valitus mahtanut olla, koska useat siinä mainitut epäkohdat poistettiin Helmikuun lopulla vuonna 1615 edelliseen kauppa- ja purjehdussääntöön annettujen selitysten kautta. Laivain makauspäivät, jotka mainitun kauppasäännön mukaan olivat kuusi viikkoa, pitennettiin nyt kahdeksaksi viikoksi. Mitä tavarain myyntiin tulee, myönnettiin ulkomaalaisille oikeus viedä rihkamatavaransa (kramgods) ja muun köykäisen tavaran kaupungin pakkahuoneeseen, jommoinen säädettiin rakennettavaksi joka tapulikaupunkiin. Vieraat juomat tuli ulkomaalaisten viedä erityisiin kellareihin, jotka myöskin nyt määrättiin tapulikaupunkeihin rakennettaviksi. Kun rihkamatavaroista oli tulli ja juomista aksiisi suoritettu, saatiin ne myydä kauppasäännön mukaisesti. Raskaat tavarat (lastegods) varsinkin suolat, sillit ja humalat olivat kauppasäännän määräämällä tavalla myytävät laivoista. Näissä samoissa kauppasääntöön lisätyissä selityksissä ilmoitetaan vielä, että ulkomaalaiset olivat vapautettavat Elfborgin lunnaiksi määrätyistä laivain lasti- ja mastomaksusta sekä makausrahoista. Viimeksi mainitut olivatkin ne, joista Lübeckiläiset enimmin olivat valittaneet. Vuoden 1617 kauppasäännössä tapaamme sitten uudelleen nämät muutokset mainittuina. Muuten on se ulkomaalaisten suhteen pääkohdissaan yhtä pitävä edellisen kauppa- ja purjehdussäännön kanssa. Tärkein poikkeus on, että Helsingin ja Porvoon kaupungeille suotiin toistaiseksi tapulioikeus ja Narvalle, Iivananlinnalle, Jaamalle, Kapriolle ynnä muutamille muille annettiin oikeus omilla laivoillaan purjehtia ulkomaalla.[2])

---

[1]) Tukholman valtion ark., Staden Lübecks bref 1561—1808, kirje $^{24}/_{12}$ 1614.

[2]) Stjernman, Saml. af bref, stadgar o. förordningar, I osa, 655 ja 690 siv.

Tällä tapaa muuttuivat olot jälleen suotuisammiksi Lübeckiläisille, jotka varsinkin ruotsalais-venäläisen sodan aikana olivat saaneet paljon kärsiä kaupassaan Venäjälläkin. Sen näemme eräästä kertomuksesta vuodelta 1626, jossa muuan Adrian Erp, nähtävästi Nowgorodin konttorin esimies, tekee selkoa tämän konttorin oloista edellisinä vuosina ja varsinkin äsken mainitun sodan aikana. Kun Ruotsalaiset olivat vallanneet Nowgorodin, olivat Erp'in kertomuksen mukaan ruotsalaiset kauppiaat ottaneet osan Lübeckiläisten hovista eli varastopaikasta käsiinsä ja pitäneet sitä omanaan. Vielä senkin jälkeen, kun Ruotsin sotajoukot olivat jättäneet Nowgorodin, olivat ruotsalaiset kauppiaat jääneet anastamaansa osaan hovia ikäänkuin aikeessa säilyttää sen itselleen. Silloin oli Erp käynyt valittamassa tästä väkivallasta korkealle esivallalle knäs Ivan Andreówitz Gowanski'lle pyytäen, että Lübeckiläiset saisivat pitää entiset vapautensa ja oikeutensa. Sen johdosta käski Gowanski ruotsalaiset kauppiaat jättämään hovin, jonka he tekivätkin. Nämät ruotsalaiset kauppiaat, jotka tekivät Nowgorodin kanssa kauppaa ja koettivat, minkä voivat, syrjäyttää Lübeckiläisiä, olivat kaiketi pääosaltaan heidän vanhat vihamiehensä ja kilpailijansa Tallinnalaiset.[1])

Syy, miksi ruotsalaiset kauppiaat sodan loputtua olivat taipuvaisempia jättämään Lübeckiläisten hovin, oli arvatenkin seuraava. Stolbovan rauhan johdosta vuonna 1618 Venäjän kanssa tehdyn kauppasopimuksen kautta olivat he saaneet ei ainoastaan Nowgorodissa vaan myöskin Moskovassa ja Pleskowassa erityiset tontit omia kauppamajojaan varten. Rakennettaviin maja- ja varastotaloihinsa saivat he määrätä omia miehiään isänniksi ja nauttia niissä samoja etuja, kuin muut ulkomaalaiset kauppamajoissaan nauttivat.[2])

---

[1]) Archiv der Kaufmannschaft zu Lübeck, Archiv der Nowgorodfahrer n:o 61.

[2]) Ruotsin valt. ark., Moscovitica 1323—1661, Fördrag mellan Sverige och Ryssland 1595—1618.

3 luku.

Keskustelut Lübeckin ja Hansalaisten kanssa Stolbovan rauhan jälkeen ja Tallinnalaisten tulliarenti.

Stolbovan rauhan jälkeen näkyy kilpailu Tallinnan ja Lübeckin välillä vielä jatkuneen. Myöhempi ei tunnu paljon välittäneen Ruotsin kauppasääntöjen kiellosta käydä kauppaa Narvassa. Päinvastoin käyttivät sen porvarit kauppamatkoillaan Venäjällä juuri tätä kiellettyä satamaa. Sen ohessa kävivät he toisissakin luvattomissa satamapaikoissa, nimittäin Inkerissä Nevanlinnassa ja Kapriossa sekä Suomen puolella Porvoossa ja Helsingissä. Viron puolella kävivät he niinikään luvattomissa Pernan ja Haapsalon satamissa.

Tällaiseen menettelyyn antoivat Ruotsin hallituksen ristiriitaiset määräykset osaksi aihetta. Niin olivat vuoden 1617 kauppasäännön kautta Helsinki ja Porvoo toistaiseksi saaneet tapulioikeudet, ja Narvalle sekä Kapriolle oli siinä annettu oikeus omilla laivoillaan purjehtia vieraisiin maihin. Mitä erityisesti Narvaan tulee, oli tämän kaupungin vuonna 1617 julaistujen etuoikeuksien nojalla ulkomaalaisilla valta saapua sen satamaan aivan ristiriidassa 1617 vuoden kauppasäännön kanssa. Ulkomaalaiset saivat Narvassa tehdä kauppaa sekä Narvalaisten kanssa että toisella puolella Narvajoen suuta olevan Ivananlinnan asukasten kanssa. Mutta suoranaiseen kauppaan näihin paikkoihin saapuneitten Venäläisten kanssa eivät he saaneet mennä eivätkä Narvasta matkustaa tavaroineen Venäjälle. Myöskin Haapsalossa näkyy ulkomaalaisilla olleen jonkunlainen lupa käydä. Tätä kaupankäyntiä puolustivat nimittäin kaupungin asukkaat

osaksi Ruotsin vallan aikaa vanhempain, osaksi Ruotsin hallituksen suomain etuoikeuksien perustuksella.[1])

Näin epävarmalla kannalla olivat nyt määräykset ulkomaalaisten kaupankäynnistä Suomen ja Itämeren maakuntain satamissa kolme vuotta eteenpäin, ilman että ryhdyttiin mihinkään varsinaisiin toimiin asian selvittämiseksi. Vuonna 1620 otti hallitus tämän asian jälleen puheeksi koettaen saada sen ratkaistuksi. Seuraavana vuonna odotettiin nimittäin Lübeckin ja muitten Hansakaupunkien lähettiläitä Tukholmaan kevätpuoleen. Tarkoituksena oli keskustella ehdotetusta liitosta Hansan ja Ruotsin välillä, ja samassa aiottiin ottaa niiden väliset kauppasuhteet puheeksi. Keskusteluihin ottamaan osaa kutsutti Ruotsin hallitus Tallinnasta edustajia. Näille tuli kaupunkilaisten antaa erityiset ohjeet, jotka sisältäisivät heidän toivomuksensa kauppasopimuksen suhteen. Itse kokouksesta emme ole muita tietoja tavanneet, kuin että siinä niin aiottu liitto kuin kauppasopimuskin raukesivat sikseen. Edellisen ehdotuksen teki mitättömäksi pelko, minkä Tanskan ja Hollannin välillä tehty sopimus synnytti Hansalaisissa, myöhemmän taas Hansalaisten suuret vaatimukset kaupan suhteen.[2])

Kauppaolot Suomen lahden rannikoilla olivat tämän jälkeen yhä edelleen varsin sekavat. Hansalaiset kävivät niinkuin ennenkin n. k. oudoissa satamissa, johon heillä itse teossa oli jonkunlainen oikeuskin. Ainoastaan vuonna 1622 tehtiin jälleen heikko yritys estellä ulkomaalaisten kauppasäännön rikkomisia. Silloin ilmestyi hallituksen julistus, ett'eivät ulkomaalaiset kauppiaat saaneet purjehtia luvattomiin satamiin ja siellä myydä tavaraansa tai ottaa uutta lastia. Sitä varten piti heidän käydä etuoikeutetuissa kauppakaupungeissa. Toisessa julistuksessa oli

---

[1]) Stjernman, Samling af bref, stadgar och förordningar, etc., I, 690 siv.; Cronholm, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, IV osa, 258 siv. — Ruotsin valt. arkistossa löytyvät: valtion registratuura 1617, kirje $^{28}/_{11}$, 886 siv.; Livonica n:o 254 b, Städernas i Estland och Lifland bref till K. M:t m. fl. 1612—1632, kirje $^{14}/_{10}$ 1623; Saksalaislatinalainen registratuura 1624, kirje $^{1}/_{9}$.

[2]) Ruotsin valt. ark., Livonica n:o 105, Est- och Liflandska bref 1618—21, Joachim Berndtzin kertomus virkamatkastaan $^{5}/_{10}$ 1620: Sillén, Svenska handelns o. näringarnas hist., 4 osa, 76 siv.

vähän aikaisemmin kielletty purjehdus kaupantekoa varten Nevanlinnaan ja Nevanjokea myöten ulkomaalaisilta. Tähän syyllisten piti rangaistukseksi kadottaa tavaransa.[1]) Narvasta ei aikaisemmin mainitussa julistuksessa suorastaan mitään puhuttu, vaikka sitäkin kaiketi tarkoitettiin. Ulkomaalaiset näkyvät kielloista huolimatta edelleen käyneen siellä, ja sentähden eivät Tallinnalaisten tuumat ehkäistä vierasten kauppiasten ja varsinkin Lübeckiläisten kauppaa Narvassa nytkään vielä toteutuneet. Vasta seuraavana vuonna 1623 pääsivät Tallinnalaiset keksimällään uudella keinolla tarkoitustensa perille. He ehdottivat Kustaa Aadolfille, että saisivat vuokrata tullin Tallinnassa, Narvassa, Porvoossa ja Helsingissä eli juuri niissä Suomen lahden rannalla olevissa kaupungeissa, joista tahtoivat sulkea pois ulkomaalaiset. Kuninkaan puolesta keskustelivat tästä asiasta valtiokansleri Akseli Oxenstjerna ja valtioneuvos Juhana Skytte Tallinnan edustajain pormestari ja syndicus Juhana Dierenthal'in ja neuvosmies Georg von Wangersen'in kanssa. Ne kohdat, joista nämät miehet keskenänsä sopivat aiotun tulliarennin suhteen, astuivat jo silloin voimaan, vaikka kuningas itse hyväksyi tulliarennin lopullisesti vasta Syyskuussa 1624.

Tämän tullivuokrasopimuksen pääkohdat ovat seuraavat: 1) Saivat Tallinnalaiset Tallinnan, Narvan, Helsingin ja Porvoon tullin vuokralle kuudeksi vuodeksi Perttelin päivästä 1623 samaan päivään 1629. 2) Määrättiin, ett'eivät vieraat laivat, olkoot sitten ulkomaalaisten tai kotimaisten lastaamia, saisi vuokravuosien kuluessa mennä satamiin Tallinnan itäpuolella, nimittäin Narvaan ja Kaprioon eikä myöskään Suomen puolelle Helsinkiin ja Porvooseen. Sama kielto oli myöskin astuva voimaan Ruotsin alamaisten laivojen suhteen, jotka ulkomaalaiset olivat rahtanneet. Kaikkien näiden laivojen oli määrä lastineen kulkea joko Tallinnan tai Viipurin satamaan. Näissä satamissa olivat nyt mainittujen laivain tuomat tavarat tullattavat ja myytävät. 3) Arentivuosien kuluessa oli kaikista Tallinnaan tulevista ja sieltä menevistä tavaroista suoritettava tullia 3 prosenttia tuodun tai viedyn tavaran arvosta. Tällaista arvostelua varten lupasi kuningas toimittaa erityisen

[1]) Vaarasen painamaton kokoelma 1622 n:o 21, kirje $^{17}/_{12}$; Ruotsin valtion registratuura, kaksi kirjettä $^{4}/_{12}$ 1623, 387 siv.

luettelon tavarain hinnasta, josta sitten mainittu prosentti oli laskettava. 4) Äsken mainittujen kaupunkien Narvan, Helsingin ja Porvoon asukkailla piti olla oikeus, jos itse voivat laivoja varustaa, estelemättä saada tullatuksi näissä tuomansa lastin nyt mainitussa kaupungissa maksamalla Tallinnalaisten tullimiehille tullina 6 prosenttia niiden arvosta yleisen tullisäännön mukaan. Sen jälkeen saivat he matkustaa tavaroineen, minne tahtoivat. Myöskin saivat he lähteä Tallinnaan, siellä tullata tavaransa maksamalla 3 prosenttia niiden arvosta ja sen jälkeen viedä ne, minne halusivat. 5) Muillakin Ruotsin valtakunnan alamaisilla piti olla oikeus laivoineen ja lastineen tulla Tallinnaan, maksaa tavaroistaan 3 prosenttia tullina ja sieltä jatkaa, minne tahtoivat. Sen ohessa saivat he lähteä Narvaan, Nevanlinnaan Helsinkiin ja Porvooseen sekä maksaa niissä tuomistaan tavaroista 6 prosenttia tullia. 6) Kun tavaroista Tallinnassa kerran oli maksettu 3 prosenttia tulliksi, saatiin ne vapaasti viedä Narvaan, Helsinkiin, Porvooseen ja Nevanlinnaan ja niistä ulos tullia maksamatta. 7) Kaikki tavattomat (ungewönlich) kaupanteot pitkin rantaa olivat kuuden arentivuoden kuluessa kielletyt. Siihen syylliset kadottivat kauppatavaransa ja kalapyydyksensä.

Arentimaksuksi vuodessa määrättiin 12,000 Ruotsin talaria eli 7,384 $^{8}/_{13}$ riksiä, jotka olivat kahdessa osassa, puolet 1 p:nä Helmikuuta, puolet Perttelin aikaan suoritettavat. Kuitenkin oli tämä sitoumus pätevä sillä ehdolla, että meri arentiajan kuluessa on liikkeelle turvallinen ja Venäjän kauppa sen aikana vapaa. Jos tullin määrä arentiajan kuluessa tuli 12,000 talaria suuremmaksi vuodessa, oli, kun vuositili tehtiin, puolet ylijäämästä maksettava Ruotsin kruunulle. Jos taas vuodessa ei karttuisi 12,000 Ruotsin talaria, eivät Tallinnalaiset kuitenkaan saisi lyhentää mitään vuosimaksusta. Tullitulojen tarkastusta varten oli kuninkaalla oikeus pitää Tallinnan tullikamarissa (Pfundtcammer) erityinen tullikirjuri.[1])

Toinenkin ehdotus tehtiin tähän aikaan, jonka kautta tarkoitettiin Tallinnan kauppaa edistää ja saattaa Venäjän kauppa kulkemaan tämän kaupungin kautta. Keskustelussa tulliaren-

---

[1]) Latinalaissaksalainen registratuura 1623, 102 siv., kirje $^{26}/_{6}$; sama registratuura 1624, kirje $^{1}/_{9}$.

nista Tallinnan lähettilästen kanssa tekivät Juhana Skytte ja kansleri kuninkaan käskystä seuraavan ehdotuksen parannuksista Tallinnan hyväksi. Ensimmäinen keino, jolla tämän suunnitelman mukaan saataisiin Tallinna kukoistamaan ja Venäjän kauppa kulkemaan sen kautta, oli suuren kauppayhtiön perustaminen. Tällä yhtiöllä piti olla riittävä pääoma liikettään varten ja taitavia johtajia eli tirehtöörejä, jotka olivat Venäjän kauppaan perehtyneitä. Yhtiöön ei vaan kotimaisilla henkilöillä pitänyt olla tilaisuutta panna rahansa, vaan myöskin ulkomaalaisilla. Etenkin oli Lübeckiläisille ja Hampurilaisille annettava oikeus sijoittaa rahansa tähän yritykseen, niin että heidän kateutensa sen kautta vähenisi. Kun yhtiö oli saatu aikaan, lupasi kuningas antaa sille etuoikeudet ja suojella sitä. Varsinkin se seikka, ett'ei ulkomaalaisilla ollut oikeutta Ruotsin valtakunnan kautta tehdä kauppaa Venäjällä, synnytti Ruotsin hallituksessa toivon, että uusi yhtiö suuresti auttaisi Tallinnan edistymistä ja hyödyttäisi koko valtakuntaa.

Tämän yhtiön ohessa oli vielä toinenkin yhtiö perustettava, joka ottaisi toimekseen louhia rautamalmia Suomen malmivuorista, valmistaa siitä rautaa ja siirtää tämä rautakauppa Tallinnaan. Siitä muodostuisi muka tälle kaupungille uusi laajanpuoleinen kauppa-ala.

Kolmanneksi kehotettiin Tallinnan neuvostoa koettamaan hankkia kaupunkiinsa taitavia käsityöläisiä. Etenkin mainitaan läkkisepät, harniskan, musketien, pistoolien, muiden aseiden ja kaikenlaisen rautatyön valmistajat, pellavakankaan ja bulvanin kutojat, nuoran punojat, semiskan ja karduanin valmistajat [1]).

Näistä kolmesta ehdotuksista ei ainoakaan toteutunut. Ainoastaan tulliarenti, jota Tallinnalaiset itse pitivät tärkeimpänä välikappaleena kauppansa edistämiseksi, saatiin, niinkuin jo kerroimme, aikaan. Ja selvä onkin, että tullin vähentäminen puoleen määrään, kuudesta prosentista kolmeen, niistä tavaroista, jotka kulkivat Tallinnan kautta, oli omiansa voimakkaasti edistämään viimeksi mainitun paikkakunnan liikettä. Ja olihan tämä aikoinaan niin mahtava entinen hansakaupunki vieläkin monta vertaa rikkaampi muita Suomenlahden rannoilla sijait-

---

[1]) Latinalais-Saksalainen registratuura 1623, 111 siv., kirje Kesäkuulta.

sevia kaupungeita ja oli hyvässä kauppayhteydessä ulkomaan kanssa. Sen lisäksi olivat useat Suomenlahden rannikkokaupungeista jo vanhastaan olleet pakoitetut pääasiallisesti käymään kauppaa Tallinnassa. Ei edes Viipuri, jolla edelleen oli täysi tapulioikeus, voinut millään tavalla kilpailla Tallinnan kanssa. Nyt oli vielä ulkomaalaisilta tykkänään kielletty kaupankäynti sekä omilla että vuokratuilla Ruotsin alamaisten laivoilla kaikkialla muualla paitse Tallinnassa ja Viipurissa. Tuntui todellakin oikealta, kun kansleri ja Skytte äsken mainitun kuninkaan puolesta Tallinnalaisille antamansa ehdotuksen lopussa lausuvat, että kuningas oli in perpetuum siirtänyt Venäjän kaupan Tallinnaan.

Kumpikin kahdesta ensimmäisestä tässä ehdotuksessa mainitusta yrityksestä sekä kauppa- että rautateollisuusyhtiön perustaminen olivat hallituksen lempiaatteita Kaarle IX:n ajoista saakka. Kaarle oli vuonna 1607 ryhtynyt toimiin kauppaseuran perustamiseksi, joka ottaisi huostaansa Venäjän ja Persian kaupan. Tähän piti Ruotsin alammaisilla säätyyn katsomatta olla oikeus ottaa osaa, ja sen pääpaikaksi määrättiin Göteporin kaupunki. Kuitenkin teki vähän myöhemmin alkanut Tanskan sota koko tuuman tyhjäksi. Vuonna 1615 ryhtyi Kaarlen poika Kustaa Aadolf tätä yritystä jatkamaan. Samana vuonna julkaisi hän etuoikeudet ja säännöt suurelle ruotsalaiselle kauppayhtiölle, mutta tälläkin kertaa raukesi tuuma tyhjiin [1]).

Mitä taas metalliteollisuus-yrityksiin tulee Suomessa, oli jo Kaarle IX hallitessa ahkeraan haettu malmisuonia ja muutamassa kohdin koeteltu malmia louhiakin. Kustaa Aadolfin aikana jatkettiin sitä vielä suuremmalla innolla. Monessa paikassa alotettiin malmin kaivaminen valtion kustannuksella, mutta useimmissa jätettiin se pian sikseen. Suomen rautakaivoksista ja tehtaista oli 1620 luvulla valtiolla jälellä ainoastaan Ojamon kaivos sekä Mustion ja Hyvinkään rautatehtaat. Näistä oli hallitus jo kerran ennen nimittäin vuonna 1620 tarjonnut Tallinnalaisille Mustion tehtaan vuokralle, mutta näkyvät he jo silloin tarjomuksen hyljänneen. Kun Tallinnalaiset eivät nytkään suostuneet vuokraamiseen, annettiin Mustion tehdas seuraavana

---

[1]) Cronholm, Sveriges hist. und. Gustaf II Adolfs reg., III, 464 ja 465 siv.; Stjernman, Saml. af bref, stadgar etc., I, 660—681 siv.

vuonna 1624 arennille eräälle Saksalaiselle Simon Landzberg'ille [1]).

Mutta palatkaamme jälleen Tallinnalaisten tullivuokraukseen. Siinä kohden olivat Tallinnan johtavat miehet yhtä mieltä Kustaa Aadolfin kanssa, että koettivat taivuttaa vanhat kilpailijansa Lübeckiläiset tuumiinsa, vaikk'eivät tahtoneetkaan heidän kanssaan kauppaseuraa perustaa. Saatuansa tullisopimuksen toimeen kääntyivät he sentähden Heinäkuussa 1623 Lübeckin neuvoston puoleen tehdäkseen selkoa aikeistaan. Sitä varten kyhätyssä kirjeessään kertovat he, miten Venäjän kauppa Itämeren kautta viime aikoina oli käynyt varsin vähäiseksi. Sen sijaan oli nimittäin syntynyt pohjoisille vesille Arkangelskin kautta kulkeva kauppa useille Itämeren merikaupungeille, etenkin Tallinnalle, suureksi vahingoksi. Tämän epäkohdan poistamiseksi sanovat Tallinnalaiset tahtovansa tehdä, minkä voivat. Viimeksi olivat he pyytäneet Ruotsin kuningasta Kustaa Aadolfia ankarasti kieltämään laivaliikkeen muutamiin outoihin (ungewöhnlich) satamiin niinkuin Narvaan, Nevanlinnaan, Kaprioon, Porvooseen ja Helsinkiin. He olivat vielä kehottaneet kuningasta lakkauttamaan kaiken väärinkäytöksen ja epäjärjestyksen, joka oli ollut valloilla Venäjän kauppaa koskevassa tullissa, ja myöntämään, että kaikki tulevan Perttelin päivän jälkeen saapuvat tavarat tullattaisiin Tallinnassa 3 prosentilla niiden arvosta. Sen tapahduttua voitaisiin ne ilman muita maksuja ja rasituksia viedä kauvemmaksi. Lopuksi lausuvat he, ett'eivät epäilekään, että nämät toimenpiteet tuottaisivat Lübeckin ja muitten naapurikaupunkien asukkaille suurta sekä iloa että hyötyä [2]).

Lübeckissä ei tämä kirje myötätuntoisuutta saavuttanut, vaan päin vastoin paheksumista. Lübeckiläiset eivät kumminkaan hätäilemisellä tahtoneet tehdä jo ennestään onnettomia oloja vielä onnettomammiksi. Asian käsittely edistyi sentähden jokseenkin vitkallisesti. Ensiksi pyysi kaupungin neuvosto Now-

[1]) Vaaranen, Landtdagen i Helsingfors 1616, 94—97 siv.; Livonica n:o 105, Est- och Lifländska bref 1618—21, kirje $^{5}/_{10}$ 1620; kontraktikopiokirja Ruotsin valt. ark. kirje $^{28}/_{6}$ 1624.

[2]) Lübeckin valtioarkisto, Ruthenica III, Correspondence mit der Stadt Reval wegen retlabigement des Russischen Commercii auss Reval, kirje $^{14}/_{7}$ 1623.

gorodin konttorin vanhinten ja rahtiherrain lausuntoa siitä. Tämä valmistui vasta Marraskuun alussa samana vuonna. Siinä lausuvat sen laatijat suotavaksi, että Venäjän kauppa, joka vanhastaan oli ollut Lübeckin pääasiallisia tulolähteitä, saataisiin paremmalle kannalle. Etenkin silloiseen aikaan oli se toivottavaa, koska liike yleensä oli hyvin lamautunut. Mutta samassa oli ilmoitus keinoista, joilla Itämeren kauppa oli uudistettava, ja joista Lübeckin neuvoston tulisi antaa muillekin Hansakaupungeille tieto, synnyttänyt heissä hämmästystä ja mielikarvautta.

Niiden laadusta kävi nimittäin epäiltämättömän selvästi näkyviin, että Narvan kenraalikäskynhaltija Antti Eerikinpoika (Hästehufvud) juuri Tallinnalaisten kehoituksesta oli äskettäin siksi saakka aivan kuulumattomalla tavalla kohdellut ulkomaalaisia kauppamiehiä Narvassa ja käskenyt heidät sieltä poistumaan omaisuuksineen ja tavaroineen. Ja oli puheenalainen kielto sisällykseltään sitä laatua, että se tykkönään riisti Lübeckilta sekä muilta Hansakaupungeilta niiden vapaudet ja oikeudet ja samassa koko Venäjän kaupan. Sentähden pyysivät he, että Lübeckin neuvosto kääntyisi Tallinnalaisten puoleen pyynnöllä, ett'eivät he enää ryhtyisi mihinkään uusiin toimiin Lübeckin ja koko Hansan vahingoksi ja niiden karkoittamiseksi Itämaan ja Venäjän kaupasta. Lübeckilla ja Hansalla oli nimittäin siellä olevissa kaupungeissa suuret velat saatavana ja iso määrä myymätöntä tavaraa.

Samassa kirjeessään pyytävät Nowgorodin konttorin vanhimmat ja rahtiherrat, että Lübeckin neuvosto tämän kirjeen lisäksi kirjoittaisi toisen Narvan kenraalikäskynhaltijalle, äsken mainitulle Hästehufvud'ille. Siinä tulisi sen lausua toivomus, että hän säästäisi Lübeckiläiset sellaisista ennen aivan tuntemattomista ja heidän etuoikeuksiansa loukkaavista uudistuksista kuin hänen äsken toimeenpanemansa. Hänen tulisi päinvastoin kaikkialla antaa heidän nauttia vanhoja heille jalomielisesti suotuja oikeuksiaan [1]).

Lübeckin neuvosto ei vielä tämänkään jälkeen ryhtynyt vastausta laatimaan Tallinnan neuvoston kirjeeseen, vaan näkyy

---

[1]) Lübeckin valtioarkisto, Ruthenica III, samaa osastoa kuin edellinen, kirje $^{4}/_{11}$ 1623.

yhä edelleen asiata aprikoineen. Samaten oli Tallinnalaisille annettava vastaus edelleen keskustelun alaisena myöskin Nowgorodin konttorissa. Sen vanhimmat ja rahtiherrat kirjoittivat *nimittäin 5 p:nä Tammikuuta uuden kirjeen Lübeckin neuvostolle*, josta huomaa heidän päälle päätteeksi kysyneen Itämeren maakunnissa (ja Venäjällä) oleskelevain ammattiveljiensä mieltä. Nämät olivat katsoneet parhaaksi vieläpä välttämättömäksi, että Lübeckista lähetettäisiin väliaikainen vastaus Tallinnaan. Ainoastaan sillä tapaa voitaisiin säilyttää hyvä väli, pysyttää entisellään Lübeckiläisten silloiset kauppasuhteet Venäjällä sekä välttää vahingollista monopoolijärjestelmää kaupassa. Väliaikainen vastaus oli heidän mielestään laadittava seuraavaan tapaan: „Tallinnalaisten kirjeestä oli annettu osaa muille Hansakaupungeille, mutta nämät eivät olleet ajoissa lähettäneet lausuntoansa siitä. Asiain näin ollen ei oltu voitu pitää mitään yhteistä kaupunkien edustajain kokousta. Tämä kaikki oli ollut syynä siihen, ett'ei vielä voitu arvostelua antaa Tallinnalaisten ehdotuksesta". Samassa kirjeessä oli Nowgorodin konttorin vanhinten ja rahtiherrain mielestä sen lisäksi pyydettävä, että heidän konttorinsa jäsenet toistaiseksi saisivat esteettömästi nauttia vanhoja etuoikeuksiaan kaupan suhteen, eikä niitä vahingoittaviin uudistuksiin ryhdyttäisi. Koska yhden Nowgorodin konttorin jäsenen juuri niinä aikoina piti matkustaa Tallinnaan, pyysivät saman konttorin vanhimmat ja rahtiherrat vielä lopuksi, että kirjeen valmistamista ja lähettämistä joudutettaisiin [1]).

Pian se valmistuikin, sillä jo 14 p:nä Tammikuuta lähetti Lübeckin neuvosto vastauksensa Tallinnaan. Tämä kirje olikin laadittu juuri siihen tapaan, johon Nowgorodin konttorin vanhimmat ja rahtiherrat olivat ehdottaneet sen kirjoitettavaksi. Lübeckin neuvosto lausuu siinä muun muassa mielipiteenään, että muut Hansakaupungit, vaikka eivät olleet vastausta antaneet, kyllä tulisivat ottamaan asian tarkan harkinnan alaiseksi. Tämä voisi kuitenkin paljon paremmin tapahtua, jos Tallinnalaiset vähän täydellisemmin selvittäisivät tuumansa ja ilmoittaisivat ne puheenalaisille kaupungeille. Kun Tallinnalaiset näin

---

[1]) Lübeckin valtioarkisto, Ruthenica III, samaa osastoa kuin edellä mainittu, kirje $^{5}/_{1}$ 1624.

saivat kuulla syyt viivytykseen, oli Lübeckin neuvosto vakuutettu, ett'ei heissä sen johdosta mitään epäilystä voisi syntyä. Vielä lausuu Lübeckin neuvosto toivovansa, että kaikki uudistukset, jotka voisivat olla haitaksi Hansan ikivanhoille erityisten sopimusten nojalla myönnetyille eduille ja oikeuksille, poistettaisiin ja kauppaa sallittaisiin vapaasti harjoittaa. Tämän toivomuksensa lausuvat he perustavansa Tallinnalaisten vakuutukseen, että koko heidän toimensa tarkoitti edistää ahdinkoon joutunutta kauppaa ja siten yhteisen edun valvomista. Kirjettä viemään näkyy Lübeckista lähetetyn jonkunlaisena lähetystönä Pormestari Kurt von Wangersen ja Hans Mewert. Ehkä toinen näista oli tuo Nowgorodin konttorin jäsen, josta äsken mainitsimme, että hänen piti matkustaa Tallinnaan [1]).

Tällä välin olivat Tallinnalaiset saaneet aihetta tyytymättömyyteen Lübeckiläisten toimista kierrellä Ruotsin kauppasääntöä. Lokakuussa 1623 valittivat he kuninkaalle Lübeckiläisten muka laittomasta kaupasta ja purjehduksesta Itämeren maakunnissa. Sinä syksynä olivat nimittäin Lübeckiläiset lähettäneet kaksi laivaa Haapsaloon ja Nevanlinnaan, vaikka näitä paikkoja ei koskaan oltu katsottu kauppakaupungeiksi. Tallinnalaiset sanovat vielä kuulleensa, että Lübeckiläiset seuraavana vuonna aikoivat purjehtia Haapsaloon ja Pernaan sekä sieltä jatkaa matkaansa Venäjälle kauppaa tekemään. Tallinnalaiset pyytävät, että hallitus sen estäisi, koska se oli kauppasääntöä vastaan ja vähensi Tallinnalaisten tullituloja [2]).

Itse teossa ei kuningas ollut taipuvainen yhtä jyrkällä tavalla kuin Tallinnalaiset rajoittamaan Lübeckiläisten purjehdusta ja kauppaa noissa oudoissa satamissa. Vielä seuraavana syksynä, Syyskuussa 1624, tuli tämä selvään näkyviin. Eräässä kirjeessään Tallinnalaisille tältä ajalta, jossa hän lopullisesti vahvisti tulliarennin, teki hän pari tärkeätä rajoitusta Tallinnalaisten kauppaoikeuksiin. Ensiksi eivät Tallinnalaiset tulliarennin nojalla saaneet vahingoittaa Narvan kaupungin etuoikeuksia. Toiseksi ei kuningas vielä tahtonut antaa mitään

---

[1]) Lübeckin valtioarkisto, Ruthenica III, samaa osastoa kuin edelliset, kirje $^{14}/_{1}$ 1624.

[2]) Livonica n:o 254 b, Städernas i Estland och Lifland bref till K. M:t m. fl. 1612—1632, kirje $^{14}/_{10}$ 1623.

päätöstä Tallinnalaisten outoja (ungewöhnliche) satamia koskevasta pyynnöstä, koska ratkaisu perustui, etenkin Haapsalon suhteen, aikaisempain olojen tutkimiseen. Kuningas lupasi pitää tätä asiata mielessään ratkaistaksensa sen myöhemmin. Tällä tapaa ei tuo tärkeä riita oudoista satamista nytkään päässyt lopulliseen ratkaisuun [1]).

Muuten eivät Tallinnalaiset, kun heidän oma etunsa sen vaati, olleet vastaan laskea Lübeckiläisten laivoja outoihin satamiin. Niin lähettivät he syksyllä 1623, kaiketi laivain puutteesta, erään lübeckiläisen laivan Narvan satamaan uskotellen, että olivat laivan osakkaita. Mutta kun tuli selville, että laivalla oli kaikki omistajansa Lübeckissa ja laivaväkensäkin sieltä, sai Inkerin kenraalikäskynhaltija Antti Eerikinpoika Hästehufvud käskyn ottaa se takavarikkoon [2]).

Se seikka, että hallitus ei vielä vuoden 1624 alussa ollut lopullisesti vahvistanut tullisopimusta eikä ollut yhtä taipuvainen kuin aikaisemmin täydelleen lakkauttamaan ulkomaalaisten laivaliikkeen n. k. oudoissa satamissa, näkyy tehneen Tallinnalaiset entistänsä varovaisemmiksi. Se tuli jo keväällä 1624 näkyviin heidän kirjevaihdostaan Lübeckiläisten kanssa. Huhtikuussa 1624 Lübeckiläisille kirjoittamassaan vastauksessa näiden kirjeeseen Tammikuulta 1624 lausuvat Tallinnalaiset kiitoksensa siitä, mitä edelliset olivat tehneet Venäjän kauppaa koskevan kysymyksen hyväksi. Kuitenkin sanovat he mieluummin nähneensä, että Hansakaupungit olisivat heille lähettäneet jonkunlaisen lausunnon asiasta tai yhteisessä kokouksessa olisivat sopineet jostain varmasta päätöksestä. Tästä tiedon saatuansa olisivat Tallinnalaiset kyllä ryhtyneet asiata paremmin selvittämään ja siitä perusteellisemmin keskustelemaan. Heidän päätarkoituksensa oli muka saada vähentynyt Itämeren kauppa uudestaan elpymään ja entiseen kukoistukseensa. Millä tavalla tämä yritys oli pantava alkuun ja kauppa sitten voimassa pidettävä, se oli heidän mielestään niin tärkeä asia, että siitä oli vast'edes joko suullisesti tai kirjallisesti sovittava. Ja he kehottavat Lübeckiläisiä tarkkaan tuumimaan, oliko asiaan ryhdyttävä vuoden 1598 hansaresessin perustuksella tai muilla

---

[1]) Saksalais-latinalainen registratuura, kirje $^{1}/_{9}$ 1624.

[2]) Valtion registratuura, kirje $^{9}/_{11}$ 1623, 361 v. siv.; Oxenstjernan kokoelma Antti Hästehufvudin kirjeet kanslerille, kirje $^{2}/_{10}$ 1623.

sopivilla keinoilla. Lübeckiläisten lähettiläät pormestari Kurt von Wangersen ja Hans Mewert saisivat palattuaan suullisesti tarkemmin selittää nämät Tallinnalaisten tuumat [1]).

Lübeckin edustajat tekivät sitten palattuaan matkaltansa selkoa toimestaan Nowgorodin konttorin vanhimmille ja rahtiherroille. Nämät saivat jälleen neuvostolle antaa lausuntonsa asiasta, ja siitä saamme selville, miten lähettilästen suulliset neuvottelut Tallinnassa olivat menestyneet.

Lähettiläät olivat tämän Nowgorodin konttorin lausunnon mukaan väittäneet, ett'ei Tallinnan neuvosto ollut ei suullisesti eikä kirjallisesti määrännyt mitään Lübeckiläisille ilmoitettavaksi. Mutta mitä pormestari Johan Dierendahl ja raatimies Georg von Wangersen, (samat, jotka olivat käyneet Ruotsissa keskustelemassa tulliarennista) olivat heidän kanssaan keskustelleet Tallinnan kansliassa, olivat he kertoneet, mikäli muistivat. Sen mukaan oli Tallinnalaisten tarkoituksena sulkea pois Venäjän kaupasta ulkomaalaiset kansat, jotka olivat rohjenneet ruveta sitä käymään, ja siirtää tämä jälleen kukoistukseen saatettava kauppa Lübeckiläisten ja Tallinnalaisten käsiin. Tuuman toteuttamiseksi olivat Tallinnalaiset muka taipuvaiset keskustelemaan itse Lübeckin neuvoston kanssa antamatta muille Hansakaupungeille, jotka ennen tavallisesti olivat olleet keskusteluissa muassa, mitään tilaisuutta ottaa niihin osaa. Ja olivat Tallinnalaiset myöskin antaneet tietää, että tarkoittivat ottaa Lübeckiläiset osallisiksi niihin etuoikeuksiin, jotka olivat Ruotsin kuninkaalta saaneet.

Näitten tietojen johdosta huomauttavat Nowgorodin konttorin vanhimmat ja rahtiherrat lausunnossaan Lübeckin neuvostolle, että Tallinnalaiset äskettäin olivat toimineet aivan vastakkaiseen suuntaan. He olivat nimittäin taivuttaneet Ruotsin kuninkaan kieltämään kaiken laivaliikkeen ja kaupan ulkomaalaisilta Narvassa. Näiden piti nyt 8 päivän kuluessa vaatiman takaisin siellä olevat saatavansa ja lähtemän pois. Joka kahdeksan päivän kuluttua vielä viipyi kaupungissa, oli maksava sakkoa joka lisäpäivästä 10 talaria. Tämän määräyksen oli Narvan käskynhaltija pannut toimeen kahden Lübeckin porva-

---

[1]) Lübeckin valtioarkisto, Ruthenica III, samaa osastoa kuin edelliset, kirje $^{29}/_{4}$ 1624.

rin suhteen sen jälkeen, kuin Lübeckin neuvosto oli hänelle lähettänyt kirjeensä [1]).

Muuten jättävät Nowgorodin konttorin vanhimmat ja rahtiherrat Lübeckin neuvoston harkittavaksi, millä tavalla tällainen Lübeckin kaupan esteleminen Narvassa saataisiin lakkaamaan. Samaten jättävät he neuvoston arvosteltavaksi, olisiko viisasta ja mahdollista vuonna 1598 pidettyjen hansapäiväin päätösten perustuksella ryhtyä yksityis-keskusteluihin Tallinnan neuvoston kanssa tästä asiasta. Päätoivomuksenaan lausuvat usein mainitun konttorin vanhimmat ja rahtiherrat kirjeen lopussa, että kauppa- ja merikulku Narvassa ja muissa Venäjän läheisyydessä olevissa satamissa saataisiin vapaaksi, sillä se oli vanhastaan ollut pääosana Lübeckin liikkeestä. Vielä lisäävät he omasta puolestaan arvelun, että Nowgorodin ja Pleskowan kaupan jo seuraavaksi talveksi voisi käydä samoin kuin Narvan kaupan, joll'ei toisella tai toisella keinolla sovita Tallinnalaisten kanssa [2]).

Tallinnan ja Lübeckin väli tuntuu tähän aikaan olleen entistänsä huonompi viimemainitun porvarien voitonhimon tähden. Käyttäen suurempaa rikkauttaan hyväkseen näkyvät Lübeckiläiset koettaneen saada etumaksujen avulla koko Pleskowan kaupan käsiinsä. Tästä syystä joutui varsinkin Lübeckin kauppias Hans Spangenberg Tallinnalaisten vihoihin. Valituskirjeessä, jonka Tallinnalaiset Syyskuun lopussa 1624 lähettivät Lübeckiin, väittävät he, että Spangenberg jo kauvan aikaa oli pitänyt Pleskovassa erästä palvelijataan, joka aivan kuulumattomalla tavalla koetti vetää kauppaa puoleensa. Hän osti nimittäin kaikki Venäläisten tavarat, jotka Pleskovassa ja sen ympäristössä olivat kaupan. Sen lisäksi tilasi hän vielä kaikki tavarat, jotka ennen Martin päivää arveltiin voitavan hankkia, antamalla Venäläisille rahaa etukäteen. Tällä tapaa antoi Spangenberg Venäläisille tilaisuuden mielin määrin korottaa tavarainsa hintaa ja samassa vahingoitti hän mitä suurimmassa määrin saksalaisia kauppiaita. Tallinnalaiset väittivät sellaisen

---

[1]) Tässä tarkoitetaan nähtävästi vuoden 1617 kauppasäännön määräysten uudistamista, ulkomaalaisten kaupasta n. k. oudoissa satamissa.

[2]) Lübeckin valtioarkisto, Ruthenica III, samaa osastoa kuin edelliset, kirjoitus ilman päivää ja vuosilukua.

monopoolikaupan sotivan yleistä oikeutta, kristillistä rakkautta ja varsinkin hansaresesseja vastaan. He vaativat, että tällainen väärä kauppa Lübeckiläisten puolesta ankarasti kiellettäisiin. Muuten täytyi Tallinnalaiset itse ryhtyä toimiin mainitun epäkohdan poistamiseksi. Lopuksi vakuuttivat he kaupassa Venäjän kanssa katsovansa vaan yhteistä etua syrjäyttämällä kaiken oman voiton pyynnön.

Tapansa mukaan kysyi Lübeckin neuvosto tämänkin asian suhteen Nowgorodin konttorin vanhinten ja rahtiherrain mieltä. Nämät asettuivat täydelleen Spangenberg'in puolelle. Hän oli palvelijansa kautta harjoittanut Pleskovassa luvallista kauppaa samaan aikaan kuin moneen muuhun kansallisuuteen kuuluvat kauppiaat, muiden joukossa Tallinnan porvarit, ja oli näyttänyt hyvillä syillä vääriksi Tallinnalaisten syytökset. Heidän mielestään oli tämä vaan Tallinnalaisten puolelta yritys saada aihetta entistä paremmin edistää vanhaa tarkoitusperäänsä Venäjän kaupan suhteen [1]).

Lübeckin neuvosto päätti lähettää tämän Nowgorodin konttorin vanhinten ja rahtiherrain selonteon Spangenberg'in asiasta Tallinnalaisille selvitykseksi heidän valituksensa johdosta. Venäjän kaupan suhteen ei se vielä ryhtynyt mihinkään ratkaisevaan toimeen. Sen pöytäkirjoista näemme vaan, että se aina, kun tämä asia on käsiteltävänä, vaatii, että vanhat kauppasuhteet Venäjään ovat uudistettavat. Levottomana tästä vitkastelusta lähetti Tallinnan neuvosto marraskuussa 1624 ystävällisen kirjeen Lübeckin neuvostolle. Siinä lausutaan aivan varmaksi, että Tallinnalaiset sydämmestään halusivat saattaa Venäjän kaupan vanhalle kiitettävälle kannalle. Vielä vakuutetaan sen lisäksi, että Tallinnalaiset jo moneen kertaan olivat lausuneetkin suostumuksensa siihen. He olivat niinikään useasti pyytäneet, että tämä asia otettaisiin keskustelunalaiseksi vuoden 1598 hansapäiväin päätösten perustuksella keskustelukokouksessa Lübeckin, Wismarin ja Rostockin kaupunkien edustajain välillä taikka että sitä muilla sopivilla keinoilla edistettäisiin. He kertovat uudelleen, miten eivät olleet voineet keksiä parempaa keinoa Venäjän Itämeren kauppaa estäväin

---

[1]) Lübeckin valtioarkisto, Ruthenica III, samaa kokoelmaa kuin edelliset, kirjeet $^{25}/_{9}$ ja $^{30}/_{11}$ 1624.

Arkangelskin kaupan, Narvan korkean tullin ja kaupassa tapahtuvain väärinkäytösten tuottamain vaikeuksien välttämiseksi kuin Narvan tullin vuokraamisen Kustaa Aadolfilta. Ja kuitenkin tuotti tämä kauppiaiden yhteiseksi hyväksi tehty tulliarenti tuntuvan vähennyksen heidän kaupunkinsa tuloihin. He toivoivat, että tämä heidän hyvä tarkoituksensa käsitettäisiin oikein eikä sitä vääristeltäisi, niinkuin tapahtunut oli. Vielä tahtoivat Tallinnalaiset osottaa suosiotansa Lübeckiläisille lupaamalla toimittaa heille heidän pyytämänsä viljan, jonka kalliin ajan tähden tahtoivat Itämeren maakunnissa ostaa. Tästäkään Tallinnalaisten kirjeestä ei Lübeckin neuvosto paljon välittänyt, niinkuin sen pöytäkirjasta Helmikuun 5 p:ltä 1625 huomaa [1]).

Muuten oli Lübeckin neuvosto, joka ei toivonut mitään tuloksia keskusteluista Tallinnalaisten kanssa, jo aikaisemmin päättänyt käyttää toista keinoa tarkoituksensa saavuttamiseksi. Syyskuussa 1624 oli se kääntynyt suorastaan Kustaa Aadolfin puoleen pyytäen, että kielto merenkulkuun ja kauppaan Narvan satamassa lakkautettaisiin ja olot muutettaisiin vanhalle kannalle sekä noudatettaisiin Stettinin rauhan määräyksiä. Vastatessaan tähän kirjeeseen Tammikuun alussa 1625 lausui Kustaa Aadolf, että asia oli Lübeckiläisille aivan väärin esitetty. Hänen tarkoituksena ei suinkaan ollut hävittää heidän ja muiden Hansakaupunkien kauppaa. Päinvastoin oli hänen päämääränään ollut edistää ja auttaa sitä, ja se voi parhaiten menestyä, jos Tallinna, joka oli Hansaliiton entinen jäsen, tulisi Suomen lahden kauppapaikaksi. Juuri tämän takia, että sekä heidän että Tallinnalaisten kauppa kasvaisi, oli hän kieltänyt kaupan Narvassa ja käskenyt sen siirrettäväksi Tallinnaan. Stettinin rauhaan vetoominen ei hänen mielestään mitään merkinnyt. Narva ja Inkerin rannikko olivat siihen aikaan Ruotsin vihollisen maata, nyt olivat ne taas sen omaa aluetta. Muuten arveli Kustaa Aadolf, että Lübeckiläisille pitäisi olla yhdentekevää, missä satamassa kauppaa tekivät. Ja kun oli puhetta valitsemisesta Tallinnan ja Narvan satamain välillä, niin olisi heillä syytä asettaa Tallinnan satama etusijaan. Sekä satama että

[1]) Lübeckin valtioarkisto, Ruthenica III, samaa osastoa kuin edelliset, kirje $^{10}/_{11}$ 1624; sama arkisto, Lübeckin neuvoston pöytäkirjat, pöytäkirjat $^{1}/_{12}$ 1624 ja $^{5}/_{2}$ 1625.

kaupunki olivat nimittäin hyvin mukavia Tallinnassa, kun sen sijaan Narvan satama sen monien epämukavuuksien tähden sekä niitten suurien vaarojen johdosta, jotka siellä merellä kulkijoita uhkasivat, oli vähemmän sopiva. Kuningas vetoo myöskin Lübeckin ja muitten Hansakaupunkien ystävyyteen Tallinnaan, jota hän nimittää „propugnaculum celebre hujus maris et Hansatici juris". Vielä ehdottaa hän, että Lübeckiläiset lähettäisivät kauppaan perehtyneitä ja tähän yhteiseen asiaan hyvin tutustuneita henkilöitä Nowgorodin konttorin jäsenistä esittämään hänelle heidän tuumansa. Tämän kirjeen sanoo hän lähettävänsä heille Mecklenburgin herttuan Adolf Friedrich'in neuvonantajan Johan Witten'in kautta. Hänen tuli sitten laajemmin selittää heille kuninkaan tarkoitukset. Lopuksi lausuu Kustaa Aadolf, että sekä äsken mainittu Mecklenburgin herttua että myöskin Johan Witten olivat hänen luonaan koettaneet edistää Lübeckiläisten asiaa. Juuri sen tähden oli hän tahtonut käyttää Witten'ia lähettiläänä tässä asiassa eikä ketään muuta.

Samana päivänä, jona kirje Lübeckiläisille kirjoitettiin, antoi kuningas valtakirjan Witten'ille yllämainittuun toimeen. Lausuttuansa tässä luottamuksensa Witten'iin, pyytää hän häntä suullisesti selittämään Lübeckiläisille Ruotsin hallituksen tarkoitukset kaupan suhteen. Hänen piti taivuttaman Lübeck ja Hansakaupungit lähettämään kuninkaan luo nuo äsken mainitut, valtuutetut keskustelemaan hänen kanssaan tavasta, miten kirjeessä mainittu tuuma olisi toteutettava ynnä muista siihen kuuluvista asioista. Jos tämä tuuma miellyttäisi sekä Lübeckiläisiä että muita Hansakaupunkeja, piti Witten'in koettaa saada varma päivä määrätyksi kokousta varten, niin että voitaisiin keskusteluihin kutsua myöskin Tallinnan lähettiläät [1]).

Tämän Kustaa Aadolfin kirjeen johdosta olivat kauppasuhteet Venäjään jälleen keskustelun alaisina Lübeckin neuvostossa Helmikuun 26 ja Maaliskuun 5 p:nä 1625. Kummallakin kerralla osotti neuvosto vastahakoisuutta Kustaa Aadolfin tuumille. Edellisellä kerralla, jolloin Witten jo oli neuvostolle toimittanut kuninkaan kirjeen, vaikka ei itse ollut Lübeckiin saa-

---

[1]) Lübeckin valtionarkisto, kaupungin pöytäkirjat, pöytäk. $^{5}/_{2}$ 1625; saksalais-latinalainen registratuura (Ruotsin valtion ark.) kaksi kirjettä $^{2}/_{1}$ 1625.

punut, lausui neuvosto yleisenä mielipiteenään, että Lübeckiläisten piti, jos Venäjän kauppa muutettaisiin Tallinnaan, saada esteettömästi matkustaa Venäjälle ja vapaasti tehdä kauppaa Venäläisten kanssa. Kumminkin päätettiin lopullisen ratkaisun suhteen odottaa Witten'in tuloa. Myöhemmällä kerralla, jolloin Witten itse jo mahtoi saapuneen, vaikka sitä pöytäkirjassa ei suorastaan lausuta, oli neuvosto jyrkempi esiintymisessään. Se lausui, pääasiallisesti Stettinin rauhan määräysten perustuksella, lopullisena toivomuksenaan, että olot pysyisivät entisellään ja että Lübeckiläisillä olisi oikeus vapaasti tehdä kauppaa Venäläisten kanssa. Päätöksensä ilmoittivat Lübeckiläiset Huhtikuun alussa kirjeessä Kustaa Aadolfille.

Tästä Lübeckiläisten kirjeestä lähetti sitten Kustaa Aadolf kopion Tallinnalaisille saattaaksensa heille selville, miten hänen keskustelunsa Lübeckin kanssa Venäjän kaupasta oli loppunut. Vähän sitä ennen oli hän kuitenkin vastannut Lübeckiläisille samaan heidän kirjeeseensä. Siinä valittaa hän, ett'eivät Lübeckiläiset laisinkaan välittäneet hänen yhteisen kaupan edistämistä tarkoittavista ehdotuksistansa. Kuitenkin lausuu hän vieläkin olevansa varsin suostuvainen keskustelemaan heidän lähettämäin valtuutettujen kanssa Pohjoismaiden kaupan järjestämisestä.

Tähän loppui nyt yritys saada Lübeck ja Hansakaupungit suostumaan Venäjän kaupan siirtämiseen Tallinnaan. Millainen näihin aikoihin Tallinnalaisten ja Hansalaisten väli oli ja yhä edelleen tuli olemaan, huomaamme eräästä Tallinnalaisten Toukokuun keskivaiheilla 1625 Kustaa Aadolfille kirjoittamasta valituskirjeestä. Siinä lausuvat he olleensa järkähtämättömästi vakuutettuina siitä, että julaistujen merenkulku- ja kauppakieltojen kautta kauppa siirtyisi Ruotsin alamaisten käsiin, mutta todellisuudessa olivat olot aivan toisin. Ulkomaalaisten ja varsinkin Lübeckin porvarein, kauppakisellein ja oppipoikain petoksen tähden kasvoi heidän kauppansa päivä päivältä ei yksin Viipurissa, vaan etenkin Narvassa, Porvoossa ja Helsingissä Ruotsin alamaisille mitä suurimmaksi häviöksi. Joll'ei ajoissa sopivata neuvoa keksittäisi tämän paheen ehkäisemiseksi, täytyi Tallinnalaisten arvelun mukaan, äskenmainittujen kaupunkien ja myöskin Tallinnan porvarien puuttuvain tulolähteitten takia

jättää varsinainen ammattinsa ja ruveta maata viljelemään tai siirtyä pois [1]).

Tässä kuvauksessa näemme paljon liottelua, etenkin mitä muihin edellä lueteltuihin kaupunkeihin ja varsinkin Narvaan tulee. Ennen muita oli kaiketi viimeksi mainittu tyytyväinen siihen, ett'ei kauppa siirtynyt yksistään Tallinnaan. Mutta sen osottaa kumminkin tämä Tallinnalaisten valitus, ett'eivät he saaneet Venäjän kauppaa kulkemaan kaupunkinsa läpi lähes-kään siinä määrässä, kuin olivat toivoneet. Eikä myöskään tulliarenti, joka vielä kesti vähän päälle neljä vuotta, mahtanut tuottaa heille odottamaansa voittoa. Lübeckiläiset taas, jotka huomasivat, että he jossakin määrin voivat kierrellä Ruotsin hallituksen määräyksiä ja Tallinnalaisten etuoikeuksia, eivät moneen aikaan alkaneet uusia keskusteluja tästä asiasta. He koettivat vaan, niinkuin aikaisemmin olemme osottaneet, pitää kiinni Stettinin rauhan määräyksistä ja vuonna 1598 pidettyjen hansapäiväin päätöksistä. Ainoastaan Venäjältä pyysivät Hansa-kaupungit kirjallisesti vuonna 1628 tämän maan tullivirka-miesten mielivallan ehkäisemistä, vaan ilman mitään menes-tystä [2]).

Vuosien vieriessä rupesi Ruotsissa hallitus itse epäile-mään periaattettaan, että Tallinnan piti olla Suomenlahden rannalla pääsatamana Venäjän kauppaa varten. Tähän vaikut-tivat toiselta puolen Narvan kaupungin usein uudistuneet va-litukset Tallinnan tulliarennista, toiselta se seikka, että hallitus itse yhä selvemmin rupesi huomaamaan, miten tärkeäksi Neva-linna tulevaisuudessa voisi tulla Venäjän kaupalle. Tulliaren-nin kestäessä oli kuitenkin vaikea tehdä tässä kohden varsinai-sia muutoksia. Sen näemme esim. seuraavasta tapauksesta. Narvalaiset olivat vuonna 1626 valittaneet, että heidän tava-ransa Tallinnassa tapahtuvan tullitarkastuksen takia olivat lai-vasta purettavat ja sen tähden piankin pilaantuivat. Varsinkin syksyllä voi heidän ilmoituksensa mukaan tälläinen uusi lastaus

[1]) Lübeckin valtion arkisto, neuvoston pöytäkirjat, pöytäkirjat $^{26}/_{2}$ ja $^{5}/_{3}$ 1625; saksalais-latinalainen registratuura, (Ruotsin valt. ark.) kirjeet $^{18}/_{5}$ ja $^{27}/_{5}$ 1625. Livonica n:o 254 b, Städernas i Estland o. Lifland bref till K. M:t m. fl. 1612—1632, kirje $^{14}/_{5}$ 1625.

[2]) A. Winckler: Die Deutsche Hansa in Russland, 123 siv.

saattaa omistajille sekä laivan että lastin kadottamisen. Tämän valituksen johdosta teki Kustaa Aadolf vain sen lievennyksen tullisäädöksissä, että ainoastaan helppo lasti oli tullauksessa purettava, mutta painava laivassa tarkastettava [1]).

---

[1]) Ingrica n:o 50, Narva stads privilegier, kirje $^{31}/_{2}$ 1626 (Ruotsin valt. ark.).

4 luku.

Katsaus kehitykseen tulliarennin loputtua.

Kun sitten tulliarennin aika oli loppumaisillaan, rupesi kuningas itse antamaan ulkomaalaisille kauppaoikeuksia sekä Narvassa että Nevanlinnassa Tallinnalaisten kauppaetuihin katsomatta. Jo vähän ennen, kuin tulliarenti lopullisesti oli rauennut, nimittäin loppupuolella Tammikuuta 1629, teki kuningas suuria myönnytyksiä liittolaiselleen Saksassa Stralsundin kaupungille. Hän lupasi nimittäin sen porvareille oikeuden matkustaa Narvaan, Nevanlinnaan ja muihin satamiin Venäjän virtain suilla ja siellä vapaasti tehdä kauppaa tullia maksamatta ja muita rasituksia kärsimättä. Ett'eivät muitten kaupunkien asukkaat käyttäisi hyväkseen tätä Stralsundilaisille myönnettyä oikeutta, sääsi Kustaa Aadolf seuraavan määräyksen. Inkerin kenraalikäskynhaltijan Niilo Asserinpojan piti vaatia sinne tulevilta Stralsundilaisilta heidän kaupunkinsa hallituksen tai Ruotsin siellä olevan asiamiehen Aleksander Eschen'in antama todistus, ketä he olivat. Samaten huomaamme, että Ruotsin hallitus seuraavana vuonna 1630 lupasi etuja niille Inkerin asukkaille, jotka tavaroillaan suostuivat matkustamaan Stralsundiin. Sinä vuonna myönnettiin myöskin hollantilaiselle aatelismiehelle Six de Sandlier'ille ja hänen kumppaneillensa, jotka olivat ottaneet Inkerin ja Käkisalmen läänin arennille, suuria etuoikeuksia ulkomaan kaupan suhteen näissä maakunnissa ja Viipurissa [1]).

---

[1]) Valtion registratuura (Ruotsin valt. ark.) kirje $^{21}/_{1}$ 1629, 40 v. s:lla; Vaarasen painaton kokoelma 1630 n:o 7, kirje $^{24}/_{1}$ ja n:o 9, kirje $^{9}/_{2}$.

Muuttuvien kauppaolojen tähden katsoi hallitus velvollisuudekseen vuoden 1629 lopussa toimittaa uusi tullisääntö Narvaa ja Nevanlinnaa varten, joita ulkomaalaisten pääasiallisesti piti käyttää. Tämän säännön mukaan tuli tulli ulkomaille vietävistä ja sieltä tuotavista tavaroista vielä pienemmäksi, kuin se Tallinnalaisten tulliarentisopimuksen mukaan oli ollut. Kaikista ulkomaalta tuoduista tavaroista, olkoot Englantilaisten, Ranskalaisten, Hollantilaisten, Tanskalaisten ja Saksalaisten y. m. tai Ruotsin alamaisten oli tullina maksettava $1^1/_2$ prosenttia niiden arvosta. Ulkomaille vietäväin tavarain arvosta tuli taas suorittaa tullina 1 prosentti. Tavaran arvo oli laskettava hinnan mukaan tuontipaikassa.

Venäläiset tavarat saatiin, jos ne kuuluivat Venäjän alamaisille ja sieltä tulivat, tuoda Narvaan ja Nevanlinnaan mitään tullia ja lisenttia maksamatta. Muissa Ruotsin valtakunnan satamissa täytyi niistä suorittaa n. k. pikku tulli. Mutta niin vieraat kauppiaat, niiden joukossa myöskin Venäläiset, kuin Ruotsin alammaisetkin, jotka jo mainittuihin satamiin toivat ulkomaan tavaraa tarkoituksessa viedä ne suorastaan Venäjälle, olivat pakoitetut tavaroistaan maksamaan tullia arvon mukaan. Kun taas vieraat ja kotimaiset kauppiaat toivat tavaroita Venäjältä viedäkseen ne Tallinnaan, Narvaan, Nevanlinnaan, Liivinmaalle tai Suomeen, tuli heidän maksaa tullia tavaroistaan arvon mukaan tullessaan Ruotsin alueelle. Saavuttuansa taas Ruotsin alueella määräpaikkaansa olivat he sekä tullista että lisentistä vapaat.

Vielä myönnettiin Ruotsin alamaisille oikeus suorittaa Narvassa ja Nevanlinnassa sinne tuomistaan tai siellä ulkomaalaisilta ostamistaan ulkomaan tavaroista niinkuin sillistä, suolasta, viinistä, siirtomaantavaroista ja suolatuista tavaroista tullia ja lisentia sen Ruotsin kaupungin tullitaksan mukaan, johon aikoivat tavaroineen lähteä. Ja kun sitten saapuivat satamaan, jossa olivat päättäneet tavaransa myydä, piti heidän siellä olla tullista ja aksiisista vapaina. Toiselta puolen piti Ruotsin alammaisilla taas olla oikeus tullia maksamatta viedä tavaroita Narvaan ja Nevanlinnaan myydäksensä ne Venäläisille tai muille ulkomaalaisille, jos toisessa Ruotsin valtakunnan satamassa olivat tullia maksaneet. Tässä tapauksessa tuli heillä kuitenkin olla muassaan todistus, että aikaisemmin olivat tavaroistaan tullin

oikein suorittaneet; muuten saivat suorittaa niistä saman tullin kuin ulkomaalaisista tavaroista.

Tässä säännössä, joka ei kuitenkaan tainnut astua voimaan, ei siis Ruotsin omille alamaisille myönnetty Narvassa ja Nevanlinnassa niin suuria oikeuksia kuin Stralsundin asukkaille oli annettu [1]).

Monella eri tavalla koetti Kustaa Aadolf tämän jälkeen saada Venäjän kaupan kulkemaan Ruotsin satamain, etenkin Narvan ja Nevanlinnan kautta. Paitse valtiollisia asioita varten oleskeli eräs Anton Monier myöskin tässä tarkoituksessa kuninkaan lähettiläänä Venäjällä vuosina 1629 ja 1630. Hänen toimenaan oli olevinaan viljan ja salpietarin osto Venäjältä, jotka tavarat olivat Ruotsin kuparilla maksettavat. Mutta samassa tuli hänen koettaa valmistaa kauppasopimusta Venäjän kanssa ja Venäläisissä synnyttää vihaa hollantilaisia ja hampurilaisia kauppiaita kohtaan, jotka kaupallaan Archangelskissa vahingoittivat kauppaa Itämeren kautta. Vuonna 1629 oli Venäjälle saapunut eräs Ranskan lähettiläs la Haie, hänkin keskustelemaan kauppasopimuksesta, mutta Ranskan ja Venäjän välillä. Alussa näkyy Kustaa Aadolf epäilyksellä seuranneen la Haie'n toimia, ja hän käski sentähden Monier'ia urkkimaan, mitä varten la Haie oli tullut. Jos selveni, että hänen lähetyksensä tarkoitti kauppasopimuksen aikaansaamista, tuli Monier'in kiittää Ranskan kuninkaan tarkoitusta tässä kohden ja kaikella tapaa edistää la Hai'en yritystä. Ja syytä olikin Ruotsilla kannattaa hänen lähetystään, sillä Ranskalaisilla oli tarkoituksena johtaa Archangelskin kautta kulkenut Venäjän kauppaa Narvan kautta kulkemaan. Samassa piti la Haie'n koettaa saada maanmiehilleen myönnytys matkustaa Venäjän kautta Persiaan kauppaa tekemään. Sitä olivat Ruotsalaiset jo pari kertaa yrittäneet, mutta niinkuin se heiltä oli mennyt myttyyn, ei se nytkään Ranskalaisilta onnistunut tsaarin vastahakoisuuden tähden. Ruotsi lupasi kyllä edistää Ranskalaisten Venäjän kauppaa antamalla heille lievennystä tullimaksuissa Narvassa. Kuitenkaan ei asiasta tällä kertaa näy tulleen mitään. Samaten jäivät Monier'in Venäjällä alottamat keskustelut kesken. Melkein samanlaiset

---

[1]) Ingrica n:o 50. Narva stads privilegier, kirje $^{12}/_{12}$ 1629 (Ruotsin valt. ark.).

tuumat kaupasta Narvan kautta kuin la Hai'elle oli vuonna 1629 kahdella veljellä Rowley Englannista. Ruotsin hallitus lupasi heillekin täyden tullivapauden Narvassa heidän kauppaansa varten Venäläisten kanssa [1]).

Ranskalaisten kauppatuumat Venäjällä olivat tämänkin jälkeen Kustaa Aadolfille suuresti mieleen, koska he koettivat käydä kauppaansa Ruotsille kuuluvien satamain kautta Suomenlahden rannalla. Hänen palvelukseensa meni vuonna 1629 ranskalainen merimies Duquesne, joka hänkin koetti toteuttaa kuninkaan lempituumaa Venäjän kaupan johtamista Arkangelskista Tallinnaan, Narvaan ja Nevanlinnaan. Ranskalainen kauppayhtiö perustettiin tätä tarkoitusta varten, ja kuningas itse meni siihen osakkaaksi. Tämä yhtiö ei kuitenkaan menestynyt [2]).

Mutta toisellakin tavalla oli Kustaa Aadolf koettanut toteuttaa tätä tuumaansa. Vuonna 1631 oli hän kirjeessä Juhana Skyttelle ilmoittanut aikovansa antaa niille Venäjän kauppiaille, jotka olivat tarjoutuneet käymään ulkomaalaista kauppaa Ruotsin satamain kautta, Riian, Tallinnan, Narvan ja Nevanlinnan tullin arennille. Skytten piti tarjota se heille, ja kuningas sanoo olevansa tyytyväinen arentisummaan, joka vastasi hänen entisiä tulojaan näistä tulleista. Kuitenkin piti Skytten koettaa jos mahdollista saada arentia tätä summaa suuremmaksi. Tällä tapaa saataisiin kauppa siirtymään Archangelskista Itämerelle. Joll'ei tuuma menestyisi, tuli Skytten keksiä keino, miten niille, jotka tätä kauppaa tahtoivat käydä, annettaisiin joitakin etuja vähentämättä kuninkaan tulleista ja lisenteista saatavia tuloja [3]).

Tämä tuuma Venäjän kaupan johtamisesta Itämeren kautta kulkemaan sai kuninkaan kuoltua lämmintä kannatusta myöskin kuningatar Kristiinan holhojahallituksen puolelta. Silloin oli tämä toimi pääasiallisesti Viipurin pormestarin Antoni Bröi-

---

[1]) Moscovitica (Ruotsin valt. ark.). Commissarien Anton Moniers relation och instruktioner 1629—1630, Ohjeet $^{12}/_{1}$ ja $^{13}/_{11}$ 1629 ja $^{23}/_{11}$ 1630 ynnä matkakertomus vuodelta 1630; latinalais-saksalainen registratuura (Ruotsin valt. ark.), kirje $^{24}/_{5}$ 1623; Cronholm, usein mainittu teos, IV osa. 376 siv.

[2]) Odhner, Sveriges historia under drottning Kristinas förmyndare, 294 siv.

[3]) Ruotsin valtion registratuura 1631, kirje $^{28}/_{2}$, 111 siv.

jerin ja Kaprion käskynhaltijan Bugislaus Rosen'in käsissä. Etenkin näkyy Bröijer tässä yrityksessä olleen hyvin toimelias. Lopulta sai hän asian sille kannalle, että useat Venäjän ja Hollannin kauppiaat suostuivat käymään kauppaa Nevanlinnan kautta, jota nyt aiottiin kaupungiksi. Ehdoiksi määräsivät he seuraavat. Heidän ei tarvitsisi maksaa tullina enempää kuin 2 prosenttia tuotujen ja 1 prosentti vietyjen tavarain hinnasta. Heillä piti olla oikeus viedä tullissa avaamatta pakkansa, kistunsa ja tynnyrinsä ja suorittaa tulli niitten tullitodistusten perustuksella, jotka olivat saaneet Venäjällä ja Hollannissa tavaroistaan. Ruotsin hallituksen ja Venäjän tsaarin piti keskenään sopia siitä, että nämät kauppiaat saivat esteettömästi viedä tavaransa Nevanlinnasta Venäjän kautta Moskovaan, aivan niinkuin olivat vieneet tavaransa kenenkään häiritsemättä Archangelskista Moskovaan. Vielä olivat he lausuneet toivomuksenaan, että Ruotsin hallitus taivuttaisi Venäjän tsaarin antamaan niille heistä, jotka aikoivat asettua Nevanlinnaan asumaan, vapaan passin kauppaa varten Persiaan. Niinkuin tiedämme, olivat Archangelskin kautta Venäjällä kauppaa harjoittaneet Hollantilaiset käyneet kauppaa myöskin Persian kanssa.

Vuoden 1634 alussa määräsi Ruotsin hallitus Antoni Bröijerin ja Bugislaus Rosenin tarkemmin tutkimaan, olivatko nämät kauppiaat todellakin niin varakkaat, että voivat siirtää kaupan Archangelskista Nevanlinnaan. Jos huomaisivat asian laidan niin olevan, saivat he näiden kauppiaiden lähettämille valtuutetuille kuittia vastaan antaa hallituksen vakuutuskirjeen heidän etuoikeuksistaan. Tämä vakuutuskirje sisälsi kaikki muut kauppiaiden pyytämät etuoikeudet paitse sitä, joka koski Persian kauppaa. Tullipasseista puhuessa luetellaan vakuutuskirjeessä paitse Venäjällä ja Hollannissa annetut passit myöskin Hamburgista saadut. Tämä osottaisi, että paitsi Arkangelskin kautta kauppaa käyviä Hollantilaisia myöskin siellä kauppaa tekeviä Hampurilaisia oli nyt tuumaan yhtynyt [2]).

Nämä monet ja suuret vapaudet, joiden kautta ulkomaalaiset asetettiin Ruotsin alammaisten rinnalle ja osittain heitä

---

[1]) Ingrica n:o 58, Städernas acta i Ingermanland och Kexholms län (utom Narva), kirje $^{9}/_{8}$ 1633.

[2]) Valtion registratuura (Ruotsin valt. ark.), kaksi kirjettä $^{8}/_{3}$ 1634.

edullisempaan asemaan, vähensivät tuntuvasti Narvan porvarien kauppaa. Varsinkin vuonna 1634 lausuivat nämät ankarat valitukset etenkin Ranskalaisten, Englantilaisten ja Hollantilaisten suurista kauppaetuoikeuksista. Hollantilaisten suhteen mainitsevat he erityisesti Abraham Six de Sandlier vainajalle ja hänen tovereilleen myönnetyt etuoikeudet. Vaikka oli määrätty, ett'ei ulkomaalainen saanut tehdä kauppaa ulkomaalaisen kanssa eikä kauppakestit keskenään, väittävät Narvalaiset, että tämä tapahtui sittenkin. Vieläpä uskalsivat aikaisemmin mainitut kansat myydä tavaransa vasten asetuksia aivan pienissä määrin kyynärittäin, tuopittain, luodittain ja qvintinittäin. Ostamansa tavarat niinkuin pellavat ynnä muut antoivat he Narvalaisten työntekijäin valmistaa itselleen ja kohottivat siten tuntuvasti työpalkkoja. Vielä valittavat Narvan porvarit, että heidän suolakauppansa, joka oli ollut kaupungin liikemiesten paras tulolähde, suuren lisentin tähden oli käynyt vähäiseksi eikä juuri mitään tuottanut. Sen sijaan olivat Tallinnalaiset vapaat kaikista lisenttimaksuista suolasta, joka vietiin Venäjälle [1]).

Vastatessaan tähän valitukseen lupasi hallitus valvoa, ettei ulkomaalaiset rikkoisi kaupungin etuoikeuksia. Ulkomaalaisten vähittäiskauppaa piti myöskin tutkia ja lakkauttaa se, samaten se vääryys, jota Six vainajan kumppanit harjoittivat kaupassa. Suolalisenttia lupasi hallitus seuraavana keväänä, siis keväällä 1635, lieventää [2]).

Tähän eivät kuitenkaan Narvalaisten valitukset loppuneet. He rupesivat toivomaan, että kaikilla ulkomaalaisilla kansoilla olisi yhtä suuri oikeus tulla heidän kaupunkiinsa, tehdä siellä kauppaa ja esteettömästi viedä tavaransa sen kautta Venäjälle sekä tuoda sieltä tavaraa takaisin. Ruotsin hallituksen täytyikin lopulta itse asettua tälle kannalle. Silloin saivat viimeinkin Lübeck ynnä muut Hansakaupungit melkein kaikki ne oikeudet, joita vuosikymmeniä olivat toivoneet.

Tämä Lübeckin ja Ruotsin välisen riidan lopullinen ratkaisu tapahtui vuonna 1643. Silloin olivat Lübeckiläiset lähet-

---

[1]) Ingrica n:o 50 (Ruotsin valt. ark.), Narva stads privilegier, kirje $^{19}/_{5}$ 1634; Livonica n:o 112, Bref från åtskilliga personer uti Lifland, Ingermanland o. Carelen, eräs kirje vuodelta 1634.

[2]) Valtion registratuura (Ruotsin valt. ark.) 1634, kirje $^{19}/_{8}$, 767 siv.

täneet kolme miestä David Gloxiuksen, Wilhelm von Gohren'in ja Tuomas Runge'n Tukholmaan tästä asiasta neuvottelemaan. Ruotsin hallituksella näkyy olleen tarkoituksena ottaa osallisiksi keskusteluihin Tallinnan, Narvan ja Viipurin kaupunkien edustajia, ja se lähettikin näille kaupungeille ilmoituksen asiasta. Mutta ainakin Narvasta ei mitään edustajaa ollut läsnä. Keskusteluissa lausuivat Lübeckin edustajat kaupunkinsa puolesta seuraavat toivomukset. Ensiksi oli tulli joko tykkänään lakkautettava määrätyiksi vuosiksi tai tulevaisuudessa vähitellen, ilman mitään välillä tapahtuvaa koroitusta, lievennettävä. Toiseksi piti ulkomaan kauppiailla olla oikeus purjehtia joko Tallinnaan tai Narvaan mielensä mukaan. Näihin kaupunkeihin ja varsinkin Narvaan tuli heidän saada tuoda, siellä myydä tai panna varastoon, tai myöskin niiden läpi viedä ja tuoda, mitä tavaroita he tahtoivat. Kolmanneksi oli Narvalaisten yksinoikeus suola- ja sillikauppaan rajoitettava muutamiksi määrätyiksi päiviksi. Näiden kuluttua piti ulkomaalaisilla kauppiailla olla oikeus tuoda kaupunkiin, siellä myydä sekä sieltä viedä ei vaan näitä, mutta myöskin kaikenlaisia muita tavaroita.

Melkein kaikkiin näihin ehtoihin suostui Ruotsin hallitus. Lopullisessa vastauksessaan lähettiläille, joka on 13 p:ltä Lokakuuta 1643 ja sisältää uuden kauppasopimuksen, lausuu se tähän tapaan. Lübeckiläisille, Hansalaisille ynnä muille, jotka Itämeren kautta kävivät kauppaa Moskovassa, olivat sen jälkeen Narvan satama ja kaupunki luvalliset. He saivat viedä mielensä mukaan tavaransa joko Narvaan tai Tallinnaan [1]), jättää

[1]) Nevanlinnaan eivät Lübeckiläiset nyt pyrkineet kauppaa tekemään, eikä Ruotsin hallituskaan lausu olevansa taipuvainen laskemaan heitä sinne. Tämän uuden kaupungin suhteen oli hallituksella ollut hyvin vaihtelevaiset tuumat. 1630 luvun alkupuolella laski se useat ulkomaalaiset kansakunnat sen satamaan, niinkuin aikaisemmin olemme kertoneet. Toukokuussa 1638 uudisti se Nevanlinnan suhteen vuoden 1622 ankaran kiellon ulkomaalaisten kaupasta. Muutama kuukausi myöhemmin samana vuonna antoi se taas Nevanlinnan asukkaille samat ulkomaan ja sisämaan kauppaa koskevat oikeudet, jotka Viipurilaisilla ja Narvalaisilla oli. Tuo aikaisempi ulkomaalaisia koskeva kielto julistettiin nyt lakanneeksi. Mutta kun Nevanlinna vuonna 1642 sai kaupunginoikeutensa, luvattiin Nevanlinnan asukkaille oikeus vapaaseen purjehdukseen ja kauppaan ulkomaalla, johon Viipurin ja Narvankin asukkaat olivat

ne siellä pakkahuoneeseen, myydä ne tukuttain porvareille tai viedä ne kaupungin kautta Venäjälle ja sieltä takaisin. Ennenkuin pääsivät matkalle Venäjälle, oli heidän suoritettava määrätty tullimaksu; samaten oli tapahtuva sieltä palatessa. Usein mainitun kahden kaupungin porvaristoa eivät he saaneet vahingoittaa ruokatavara- ja pikkukauppaa harjoittamalla.

Vaikka Ruotsin hallitus aikaisemmin oli vähentänyt ulosvietävän Venäjän tavaran tullia, suostui se nyt vähentämään sitä uudelleen ja samassa Venäjälle vietävän tavaran tullia. Sekä tuotavien että vietävien tavarain tulliksi ynnä satamamaksuiksi määrättiin sentähden nyt kaksi prosenttia niiden tavarain arvosta, jotka Narvan kautta vietiin Venäjälle ja tuotiin sieltä. Hallitus lupasi myöskin antaa Lübeckin lähettiläille erityiset luettelot, joiden mukaan ulosvietäväin Venäjän tavarain tulli oli suoritettava. Jos tulevaisuudessa ilmaantuisi kauppaan muitakin Venäläisiä tavaroita kuin luetteloissa mainitut, lupasi hallitus laatia tulliluettelot ei yksistään näistä, vaan myöskin Venäjälle vietävistä kauppatavaroista laskien niiden tullin ja satamamaksut yhteensä 2 prosentiksi niiden arvosta.

Mitä Tallinnan satamamaksuihin tuli, olivat ne annetut kaupunkilaisten valtaan heidän määrättäviksi joksikin ajaksi eteenpäin. Sentähden ei hallitus heitä kuulematta voinut niitä muuttaa. Kuitenkin lupasi se tästä asiasta kirjoittaa kaupungin pormestareille ja neuvostolle ja toivoi niiden taipuvan vähennykseen. Heidän päätöksestään oli sitten annettava tieto Lübeckin pormestareille ja neuvostolle. Kun tulevaisuudessa tulli uudella tavalla oli maksettu joko Tallinnassa tai Narvassa, ei tavaroista enää tarvittaisi tullia suorittaa missään Ruotsille kuuluvassa paikkakunnassa Inkerin-, Viron- ja Liivinmaalla. Ja mitä selvään rahaan, hopeaan, kultaan, helmiin ja kallisarvoisiin koristeihin (klenodier) tulee, jotka Itämeren puolelta vietiin Venäjälle tai Venäjältä jo mainittujen kaupunkien kautta, ei niissä tarvittaisi näistä tavaroista tullia suorittaa. Siitä

---

oikeutetut. Mutta tähän lisättiin, että Nevanlinnan suhteen kauppasääntö ja sen jälkeen ilmestyneet ja ilmestyvät kauppaa koskevat asetukset tulisivat voimassa pysymään. Tämä viittaa vähän siihen, että ulkomaalaisilla ei enää ollut lupaa saapua Nevanlinnan satamaan, ja siten lienee myöskin käsitettävä se seikka, että 1643 vuoden kauppasopimuksessa ei puhuta mitään Nevanlinnasta. (Bonsdorf, Nyen och Nyenskans, 57 siv.).

teki kuitenkin unssikulta (unsegull) poikkeuksen; se oli tullinalainen.

Suolan ja sillin kaupasta Narvassa, jonka hallitus kolme vuotta aikaisemmin oli myöntänyt tämän kaupungin kauppiaille yksin, annettiin nyt seuraavat lieventävät määräykset. Lübeckiläiset, muut Hansalaiset ja kaikki ne, jotka Itämeren kautta kävivät kauppaa Venäjällä, velvoitettiin pitämään tuomansa suola ja silli 14 päivän kuluessa Narvan porvareita varten kaupan. Joll'ei tämän ajan kuluessa kukaan Narvalainen niitä ostanut, oli heillä oikeus panna ne varastoon ja myydä tukuttain tai viedä Venäjälle.

Lopuksi tehtiin edellä mainitut myönnytykset riippuviksi siitä, saivatko Lübeckiläiset aikaan Venäjän tsaarin kanssa sopimuksen tarpeellisesta kauppavapaudesta hänen maassaan. Jos tämmöinen syntyisi, lupasi Ruotsin hallitus, ett'ei mikään myöhemmin säädettävä asetus, käskykirje tai minkäänlaiset etuoikeudet saisi rajoittaa ja vahingoittaa nyt päätettyjä määräyksiä. Mutta joll'ei kymmenen vuoden kuluessa Lübeckin ja Venäjän välillä saataisi kauppasopimusta aikaan, oli myöskin tämä Lübeckin ja Ruotsin välinen kauppasopimus raukeeva.

Samaan aikaan, johon hallituksen lopullinen vastaus Lübeckin lähettiläille laadittiin, kirjoitettiin myöskin kirje keskusteluista osattomaksi jääneelle Narvan neuvostolle ja tehtiin selkoa, miten asia oli päättynyt. Samassa kirjeessä lausuu hallitus surunsa siitä, ett'ei ollut voinut kutsua ketään tämän kaupungin neuvoston jäsenistä osalliseksi kauppasopimusta koskeviin neuvotteluihin lausumaan asiasta mielipiteensä. Syynä oli ollut se, että jo oli myöhäistä syksyllä ja olisi ollut vaikeata kauvemmin viivytellä Lübeckin lähettiläitä [1]).

Vaaraa ei ollut, ett'eivät Lübeckiläiset saisi Venäjää myöntämään itsellensä tarpeellisia kauppaoikeuksia. Vuonna 1636 olivat he tsaari Michael Romanovilta saaneet suojeluskirjeen, joka myönsi heille enimmät heidän edellisenä aikakautena Venäjällä

[1]) Odhner: Sveriges historia under drottning Kristinas förmyndare. 294 siv.; Ruotsin valtion registratuura 1643, kaksi kirjettä $^{13}/_{10}$. 1099 ja 1105 siv.; löytyvät myöskin Lübeckin valtion arkistossa. Ruthenica III. Acta legationis David Gloxius. Wilh. von Gohren et Thomas Runge ad reginam Sweciae wegen restauration des russischen Handels 1643.

vallinneitten sisällisten riitain kestäessä kadottamansa etuudet. Samana vuonna 1643, jolloin Ruotsin ja Lübeckin välillä saatiin kauppasopimus aikaan, oli myöskin keskusteluja kauppasopimuksesta Venäjän kanssa. Vuonna 1651 vahvisti sitten Michaelin seuraaja Venäjän valtaistuimella Aleksei isänsä Lübeckiläisille antaman suojeluskirjeen [1]).

[1]) Winkler: Die Deutsche Hansa in Russland, 124 siv.

Om distributionen af 1642 års finska bibelupplaga.

Af

A. Hildén.

Sedan Mikael Agricola till finska öfversatt samt till tryck befordrat nya testamentet, psaltaren och smärre delar af gamla testamentet, afstannade det finska bibelöfversättningsarbetet, tills frågan därom åter upptogs af Karl IX. Denne uppdrog nämligen den 4 juli 1602 åt en komité af 8 personer med biskop Ericus Erici såsom ordförande att öfversätta hela bibeln till finska. Enligt nyare forskningar skulle komitén ock till största delen fullgjort det densamma förelagda arbetet, ehuru det under därpå följande oroliga tider ej kunde slutföras och befordras till tryck [1]). Sedan frågan härom ytterligare varit före såväl under Gustaf II Adolf som drottning Kristinas förmyndareregering, förordnade den sistnämnda den 10 april 1638 professorerna Eskil Petraeus och Martin Stodius samt kyrkoherdarne Henrik Hoffman och Gregorius Favorinus att genomgå och rätta det, som förut blifvit öfversatt, samt „sedhan hvadh icke är afsatt tillförene, det ännu troligen och medh flijt uttolka och translatera“ [2]). Deras arbete kröntes ock med framgång. Såsom bekant blef hela bibeln år 1642 på regeringens bekostnad utgifven i tryck från Henrik Keysers boktryckeri i Stockholm.

[1]) K. R. Melander, Lisiä suomalaisen Raamatun kääntämisen historiaan. Hist. Ark. X, s. 118—129.

[2]) J. A. Cederberg, Suomen Raamatun historia s. 82.

Om storleken af den första finska bibelupplagan har man hittills icke haft exakta uppgifter. Cederberg har antagit, att den utgjort öfver 1200 exemplar, medan Leinberg, utan att meddela källan, uppgifvit densamma till omkring 3000 exemplar [1]). Cederberg har till stöd för sitt antagande framhållit Per Brahes bref af den 13 april 1641 till Isak Rothovius, hvari meddelas „att intet mer i förstone kan bekommas än 1200 exemplaaria“ [2]). I sjelfva verket stannade det äfven vid denna siffra. Detta bestyrkes nämligen af en „Finska Bibliers Räkning“, hvilken påträffas i en „Skuldbok 1601—1624“, förvarad i svenska kammararkivet [3]). I marginalen af denna räkning, hvilken angifver huru den första finska bibelupplagan blifvit distribuerad, finnes antecknadt „Skole wara 1200“. Då denna räkning icke kan vara afslutad före utgången af år 1648 [4]) och alla finska biblar icke ens ännu nämnda äro voro distribuerade, såsom af den följande framställningen synes, samt penningenöden under därpå följande tider var mycket stor, kan man hålla för alldeles gifvet, att någon ny bibelupplaga icke trycktes före 1685.

Af samma räkning, hvilken in extenso ingår här nedan, finner man, såsom redan blifvit nämndt, huru denna första finska bibelupplaga blifvit fördelad. Åbo domkyrka, hvilken genom kungligt bref af den 16 april 1641 erhållit löfte om 25 skeppund koppar årligen under 4 års tid såsom hjälp vid taktäckningen, bekom den 9 juni 1642 i afräkning på denna gåfva 300 finska biblar [5]). Meningen var tydligen den, att domkyrkan genom försäljning af biblarna såväl till enskilda personer som isynnerhet till församlingarna i stiftet skulle skaffa sig medel för det antydda ändamålet. Det dröjde emellertid några

[1]) K. G. Leinberg. Märkliga Skeden i vår folkundervisnings äldre Historia, s. 11, anm.

[2]) J. A. Cederberg, a. a. s. 102.

[3]) Författaren till denna uppsats har af docenten S. Clason i Stockholm blifvit uppmärksamgjord på ofvannämnda skuldbok och de däri förekommande uppgifterna om den första finska bibelupplagan. Titeln på skuldboken är oriktig i så måtto, att den innehåller räkningar äfven från tiden efter år 1624.

[4]) Det sista datum för distributionen, som räkningen upptager, är nämligen den 16 september 1648.

[5]) Statsarkivet. Riksregistratur 1641, tom. I, fol. 334.

år innan afsigten blef uppnådd. Den 17 januari 1644 befallde nämligen domkapitlet „att hwar Kyrckia må köpa ett exemplar för Kyrckians penningar“. Detta påbud förnyades af Rothovius i cirkulärbref af den 12 december samma år, hvari alla prester i stiftet ålades att före nästkommande prestmöte vid vite af 10 daler tillhandla sig af domkyrkans syssloman för hvarje finskspråkig församlings räkning en finsk bibel [1]). Denna befallning blef ock åtminstone delvis åtlydd, ty i Åbo domkapitels supplik af den 20 juni 1645 frambära biskop Isak Rothovius och professor Eskil Petraeus K. M:t „tacksaeijelse för dhe Finske Biblier, som wij till denne landzorten och Åbo Doomkyrckia bekommit hafua“, men anhålla tillika „emedan Dee till landzens nytta ock församblingernas bruuk äre mäste Deels åthgångne“ att „deer någon deel af samme Exemplar wore till att bekomma der eljest icke E. K. M:t Höghnödigt behöfde, vtan snarare kundhe af sigh sielf förderfvas och denne landzorten som Dess Språk är bekent dem nödwendigt behöfuer, måtte till denne Åbo Domkyrckias nytta och nödige tarff aff E. K. M:t gunstligen effterlåtas och förärt blifva [2]). Drottningen biföll också till denna begäran samt befallde kammarkollegium i bref af den 29 augusti samma år att vid påfordran utleverera till Åbo domkyrka 200 exemplar „dels att utdela der i Stiftet dels och at komma samma kyrckia medh någott till förnyande af taket till hielp och entsatt“ [3]). Af sagda belopp afsändes „till Åbo stifts presterskap“, såsom räkningen utvisar, den 17 juli 1646 190 exemplar [4]). Någon nämnvärd inkomst erhöll dock domkyrkan icke härigenom, enär biblarna till största delen blefvo osålda. År 1651 funnos nämligen enligt en år 1655 uppgjord inventariiförteck-

---

[1]) J. A. Cederberg, a. a. s. 113—114; J. Tengström, Vita et Merita Rothovii, s. 203—204.

[2]) K. G. Leinberg, Handlingar rörande Finska kyrkan och Presterskapet, II, s. 265.

[3]) Brefvet tryckt i J. Tengströms ofvanciterade arbete s. 204. Jfr Cederberg, s. 103.

[4]) Att dessa 190 exemplar just utgöra en del af de i det kungliga brefvet utlofvade exemplaren, framgår däraf att i marginalen af det i skuldboken ingående ofvannämnda brefvet finnes antecknadt „här på ähre afsände 38 bundt å 5 st. i hwar bund — gör — 190“. Skuldbok 1601—1624, fol. 796.

ning i domkyrkan förvarade icke mindre än 316 finska biblar [1]).

Enligt nyssangifna kungliga bref af den 29 augusti 1645 erhöll vidare Per Brahe 30 exemplar „att förskicka på en och annan orth, som han weet dem nödigt kunna behöfwas“. Att dessa exemplar kommo Finland till godo, kan tagas för gifvet. Förut hade Per Brahe, som visat stort intresse för befordrandet af det finska bibelöfversättningsarbetet, genast då det utkom i tryck, erhållit 10 exemplar. Slutligen uppdrog brefvet åt riksskattmästaren att kringsprida återstoden af upplagan, förutom en del som skulle förvaras för kommande behof, i „Norrlanden“ samt Karelen, Liff-, Est- och Ingermanland.

Hvad „Norrlanden“ beträffar, så synes på grund af denna befallning 26 exemplar blifvit utdelade i nuvarande Österbotten. I den ofvannämnda skuldboken finnes i ett „Förslagh på hwilke, som böre hafwa“ angifvet huru dessa blefvo distribuerade [2]). Sålunda erhöllo kyrkorna i följande 16 socknar med finsk befolkning hvar sitt exemplar, nämligen Neder Torneå jämte staden af samma namn, Öfver Torneå, Ijo, Kemi, Uleå jämte staden af samma namn, Karlö, Kajaneborg, Limingo, Salo, Pyhäjoki, Kalajoki, Lochteå, Lappo, Ilmola, Lillkyrö och Storkyrö. Äfven kyrkorna i de svenska socknarna bekommo ett exemplar af den finska bibeln, emedan de „haffue finsche Cappellegäldh, ällär älliest hålle finsche Capellanär för dee finsche byers skuldh“. Dessa 10 socknar voro Gamlakarleby, Kronoby, Pedersöre, Nykarleby, Vörå, Laihela, Mustasaari, Malaks, Närpes och Lappfjärd.

Bland presterskapet i Åbo stift upptagas i „Finska Bibliers Räkning“ specielt några personer, som blefvo ihågkomna vid utdelandet af den finska bibeln. Sålunda erhöllo de 4 translatorerna såsom belöning för sitt arbete hvar och en 30 exemplar, korrekturläsarne presterna Knut Erici och Jacob Magni hvardera 5 samt de båda finska notarierna, af hvilka

---

[1]) I den ofvannämnda inventariiförteckningen finnes angifvet att bland „Libri templi Cathedr. aboensis a:o 1651 6 maij“ funnos „Finske biblier oinbundna . . . . . 316“ (C. v. Bonsdorff, Åbo stads historia under sjuttonde seklet, I, s. 112—113).

[2]) Skuldbok 1601—1624, fol. 799.

den ena var Jonas Raumannus, 2 exemplar [1]). Ofvannämnda personer blefvo dessutom senare på annat sätt rikligen belönade [2]). Ett exemplar tilldelades biskop Isak Rothovius, kyrkoherdarne Anders Mansnerus i Kumlinge och Johan i Torneå, hvilken sistnämnda var sysselsatt med att till lappska språket öfversätta den svenska kyrkohandboken [3]).

Till Viborgs stift förärades för församlingarnas behof 100 exemplar, hvarförutom några civila tjenstemän också blefvo ihågkomna. Med anledning af drottning Kristinas bref af den 29 augusti 1645 erhöll väl riksrådet Erik Gyllenstierna, som åren 1642—1644 varit generalguvernör öfver Ingermanland och Kexholms län, 40 exemplar synbarligen för att af honom utdelas i detta generalguvernement. Troligt är dock att största delen blifvit distribuerad i Ingermanland, emedan Kexholms län i kyrkligt hänseende hörde till Viborgs stift. I Estland, hvarest dessa tider just ombesörjdes en förkortad öfversättning af nya testamentet till estniska, bekommo endast några tjenstemän den finska bibeln, såsom biskopen i Reval Joachim Iheringius och landrichtern G. Sölfverhielm. Med Liffland var förhållandet detsamma. Härvid må dock nämnas, att regementspastorn i Riga Johannes Frisius bekom 3 exemplar, af hvilka han sjelf skulle få behålla ett och lemna de 2 öfriga åt de därvarande båda finska kyrkorna.

Regeringen drog äfven försorg om den finska bibelns spridning bland de inom Sveriges rike boende lapparne. Sålunda erhöll bergsembetet (kommerskollegium) af kammarkollegium order att låta utdela 12 exemplar i lappmarkerna. Till lappskolan i Luleå förärade regeringen tvenne inbundna finska biblar. Lappresterne Jacobus Matthiae och Andreas Nicolai uti Piteå och Umeå bekommo äfven hvardera en sådan [4]).

---

[1]) Äfven sättarena vid Keysers tryckeri erhöllo bland annat för sitt arbete tillsammans 20 exemplar. I räkningen heter det nämligen „Boktryckiaren Keyser innehölt hoos sigh, sade wara mester Svennernas rätt . . . . . 20“.

[2]) J. A. Cederberg, a. a. s. 107—113.

[3]) K. G. Leinberg, Handlingar rörande Finska kyrkan och Presterskapet, del II, s. 294.

[4]) Skuldbok 1601—1624, fol. 820, 817, 814 o. 816.

I den öfriga delen af Sverige blefvo ock ett mindre antal finska biblar distribuerade. För drottningens räkning reserverades 3 exemplar, af hvilka „thet ena var förgylt thet andra oförgylt“. Riksråden, kammarråden, sekreterarne liksom ock ett antal tjenstemän vid kammarkollegium, af hvilka några, såsom Nils Eriksson (Rosenfelt), Carl Piper och Erik Johansson (Klötversköld), hade befattning med det finska räkenskapsväsendet eller voro bördiga från Finland, bekommo hvar sitt exemplar. Samtliga domkapitel i Sverige blefvo likaså ihågkomna. Detsamma var förhållandet såväl med Stockholms kyrka som finska församlingen derstädes. Till biblioteket i Upsala öfverlemnades tvenne exemplar.

Äfven utom det svenska rikets gränser distribuerades några exemplar af den finska bibelupplagan. Till Erik Oxenstierna, som för studier vistades i Leyden, sändes den 16 november 1643 6 exemplar för att af honom öfverlåtas till universitetet derstädes. Detta hade nämligen under förra hälften af 1600-talet besökts af finska studerande, af hvilka många tillhörde Finlands förnämsta adliga slägter, såsom Horn och Fleming [1]). Tvenne exemplar förärades äfven den framstående pedagogiska författaren Amos Comenius, med hvilken Axel Oxenstierna vid denna tid stod i förbindelse i och för ombildningen af det svenska skolväsendet [2]). Till hertig Frans af Lüneburg sändes, okändt af hvilken anledning, ett exemplar.

Af räkningen framgår vidare, att vid tidpunkten för dess uppgörande, hvilket, såsom förut blifvit nämndt, synbarligen skedde vid slutet af år 1648, redan 30 exemplar hade blifvit „förderfwade under hualfwet i Archivo“. Vid denna tid funnos af hela den finska bibelupplagan odistribuerade 170 exemplar, hvilka antagligen efter drottningens befallning af riksskattmästaren blifvit förvarade för kommande behof [3]). En

---

[1]) K. G. Leinberg, Finske Studerande vid utrikes universiteter före 1640, s. 50—56.

[2]) K. von Raumer, Geschichte der Pädagogik, II, s. 49—50.

[3]) Enligt räkningens senare del qvarlågo nämligen i kammararkivet 92 oinbundna exemplar, medan 150 blifvit „lefuererade Bokbinnare Enckian att inbindas“. Räkningens förra del, som gäller de inbundna

annan räkning utvisar, att af dessa sedermera 54 exemplar blifvit försålda, nämligen åt Markus Sigfredsson 5, Jöran Hernben 16, Hans Ungers enka 9, Christopher Reusnär 10, Johan Kynholt 8 samt Hans Tijle 6 [1]).

Priset för ett oinbundet exemplar utgjorde 5, men för ett inbundet försedt med kopparbeslag 6 daler s. m.

---

f. 797

Finske Bibliers Räkning.
aff så monge Exemplar som iagh weet wara dels lefuerade, dels förwarade.

Skole wara 1200	K. M:tt ett i Sammet och förgylt	1.	
	Noch togh Beuman och bar upp	2	
	Her Rickz Drotzen	2.	
	H. Rickz Marsken	2.	thet ena förgylt thet andra oförgylt.
	H. Rickz Admiralen	2.	
	H. Rickz Cantzleren	2.	
	H. Rickz Skattmestaren	2.	
	H. Phillip Scheding	1.	
	H. Johan Skutte	1.	
	H. Peder Baneer	1.	
	H. Gustaff Horn	1.	
	H. Clas Flemmingh	1.	
	H. Mathias Soop	1.	
	H. Herman Wrangel	1.	
	H. Carll Bonde	1.	
	H. Åke Axelsson	1.	
	H. Erick Rynningh :	1.	
	H. Jöns Kurck	1.	
	H. Peder Sparre	1.	

---

exemplaren, utvisar att af dessa 72 stycken redan blifvit fördelade, hvadan således nämnda år 170 finska biblar funnos qvar.

[1]) Skuldbok 1601—1624, fol. 200. Af dessa torde de flesta hafva varit boktryckare eller bokbindare.

	H. Clas Christiernsson	1.
	H. Johan Oxenstierna	1.
	H. Ture Bielcke	1.
	H. Bengt Oxenstierna	1.
	H. Lars Sparre	1.
	H. Knut Passe	1.
	H. Linnar Torstensson	1.
	H. Lars Kagg	1.
Cammerad	H. Johan Kruus	1.
	H. Sewed Baåt	1.
	Johan Berndes	1.
	Tönies Langman	1.
Secret:	Nils Tungell	1.
	Johan Månsson	1.
	Gyllenkloo	1.
	Samuel Andersson	1.
	Cantherus	1.
	Samuel Kempenskiöld	1.
	Mårten Blixt Crona	1.
	Nils Nilsson Cam:	1.
	Erick Johansson	1.
Fischal	Clas Erickson	1.
	Capitlet i Ubsala	1.
	Stockholms kyrckia	1.
	M:r Johan i Törnö	1.
	H:r Elias Ericksson feldtpredikant	1.
	H. Paulo lappernes prest	2.
H.	Rickz Skattmestaren aff thet huita Format	2.
	Pär canuti præsidenten	1.
	Ränttemästaren Ludwich Fritz	1.
	M:r Jochim Bisp i Räfle	2.
6 Januarij 1644	Sändes medh Bibliothecario D: Haquino Andrea effter Magnifici H. Bengt Oxenstiernas begäran till Bibliotheket i Ubsala	2.
	M:r Peder Canuti præsidenten i Gö-theborg i stellet för then Jutarna togo bort i Sundet	1.
7 Maij 1645	Her Gabriel Gabrielsson Oxenstierna Frijherre till Kimithö	1.
	Noch ett sedan han bleff Cammeråd	1.

1 Decemb. 1646	Her Erick Gyllenstierna	1.
Dito	H. Gustaff Bonde	1.
3 Octob. 1646	D: Comenio i Elbingen effter Cammerådz Befallningh	1.
27 Septemb. 1647	Cammeradh Gustaf Rosenhane . . .	1.
1 Octob. 1647	Effter befallning Jochim Schutte . .	1.
A:o 1648, 16 Sep.	Secreteraren Behm	1.
	Johan Erickson Apelgren	1.
Dito	Lüneburgz Fursten Hertig Frans effter Rickz Skattmestarens befallning . .	1.
	Summa	72.

Oinbundne och vtlefwererade
Effter Befallning.

16 April 1641 effter Regeringens befallningz breff skall Åbo hafua åhrligen på 4 åhr 25 Skep:d 100 Sp:d käppar: här på ärh lefuereradt den 9 Junij 1642 i Bibliar på affrächning	300.
Wiburgz Stifft förähradt	100.
H. Rickz Drotzen till sigh fordrat	10.
Correctorerne tuenne, huardera 5	10.
4 Translatorer, huardera 30	120.
Finska Församblingen i Stockholm som H:r Bartholus emot togh	1.
Boktryckiaren Keijser innehölt hoos sigh, sade wara mester Swennernes rätt	20.
Twenne Finske Notarij	4.
Sielfwe Episcopo Åboensi	1.
Ähn till Åbo, som till probet war dijt sendt till Docto: Eschillum	1.
Bärgz ämbetet bekommit	12.
Lars Hindersson Insp: öfuer Tullerne	1.
Landrichtern i Estland Georg Sölfuerhielm	1.
Cam: Nils Johansson	1.
Kumblinge Presten H:r Anders Shansnero	1.
Lappe Prästen H:r Paulo Mathiæ	2.
Bengt Hansson Camm:	1.
6 Novemb. 1643 Commissarien Tönies Langman . . .	1.

16 Novemb. 1643 Secret: Canthersten på Rickz-Cantzlerens befallning, som sendes till Her Erick Oxenstierna att låta Academien i Leiden bekomma . . . . . 6.
22 Junij 1644 Hendrick Persson Cantzlist för sitt omak att collationera Exemplaria . . . . . 1.
Stregnes Capitulo . . . . . 1.
Wexiö . . . . . 1.
Skara . . . . . 1.
Lindkiöping . . . . . 1.
Westerås . . . . . 1.
Calmar Superintendentia. . . . . 1.
Mariæstads Superintendentia . . . . . 1.
Götheborgz Superintendentia. . . . . 1.
Börie Persson Cammereraren . . . . . 1.
Carll Pijper . . . . . 1.
Kråkefoot . . . . . 1.
19 Maij 1645. M:r Sigfred pasior i Rijga. . . . . 1.
Michil Beck . . . . . 1.
15 Septemb. 1645. H:s Eccel:s Rickz Drotzen . . . . 30.
3 Decemb. Johan Rosenhane Landzh. i Wijborg . . . 1.
7 Januarij 1646. Togh Langman utan consens . . . . 1.
18 Decemb. 1645. Till H:r Erick Gyllenstierna. . . . 40.
17 Julij 1646. Till Finske Åbo Präster . . . . . 190.
Till Rickz Skattmestaren . . . . . 10.
Samuel Kempenskiöld för sitt omak vti defecternes emendation . . . . . 3.
Rigeske Secreter: Oloff Oloffson . . . . . 1.
3 Sept. 1646, Till Finska kyrckior i Rijga . . . . . 3.
Ett Comenio effter K. M:tz befallning till the förre inbundne han fick . . . . . 1.
Bengt Hansson Camm: ähn bekommit . . . . . 1.
1 Octob: 1647 aff the förskijmlota och wåta Exemplaren
Aron Johansson . . . . . 1.
Jon Rask. . . . . 1.
Nils Erickson . . . . . 1.
Thomas Thomasson . . . . . 1.
Christopher Spring . . . . . 1.
Bengt togh . . . . . 2.
skall suara för den ena

Knut Hansson	1.
Erick Larsson i Archivo	1.
151 str ähre lefuererade Bokbinnare-Enckian att inbindas effter Cammerådz befallning, der aff fick Winbladh ett	151.
Noch ähre förderfwade vnder hualfwet i Archivo . . .	30.
Försålde	4.
Hijt föres the som Salomon Persson lefuererade effter befalning i min frånwaru, som sändes till Norlanden	26.
Summa	1108.
Resta .	92.

Finskspråkig disputationspoesi vid Upsala universitet.

Af

K. G. Leinberg.

Det var vid akademiska lärosäten i förgången tid mycket vanligt, att skriftliga lärdomsprof, som i tryck utgåfvos, både i början, näst efter arbetets titel, och i slutet utrustades med dedikationer och gratulationer både på vers och prosa och på olika såväl döda som lefvande språk, för såvidt ressurserna medgafvo. Också vid Åbo akademi var detta brukligt icke mindre än vid utländska universitet, der äfven finnar, som disputerade, på nämnda artiga sätt både publicerade sina förbindelser och jämväl gjordes till föremål för en offentlig uppmärksamhet.

Kändt är, att, så länge den finska högskolan hade sitt hemvist i Åbo, var utanför Finlands gränser det närbelägna Upsala universitetet det lärosäte, som mest besöktes af finnar, äfven sådane, som redan blifvit studenter i Åbo. En följd deraf var, att också ett stort antal finnar aflade disputationsprof i Upsala, dels pro exercitio, dels pro gradu, dels ock för hvardera.

Endast i fem af dessa disputationer förekomma under loppet af ungefär 100 år, 1717—1818 *), alster af finskspråkig poesi, nämligen: gratulationer i trenne och versifierade dedi-

*) Det första prof på finskspråkig disputationspoesi vid Åbo akademi synes ha lemnats 1723, då till en disputation, som ventilerades den $^{6}/_{4}$ under Linguarum Sacrarum professor Dan. Juslenii præsidium och med Johan Nylander OBotniensis såsom respondens, bifogats gratulationsverser på finska af Gösti Göstin Poica.

kationer i tvenne. Förunderligt nog äro endast tvenne af dessa qvädens öfverskrifter upptagna i den annars så noggranna, af statsrådet F. W. Pipping åren 1856—1857 publicerade „Förteckning öfver i tryck utgifna skrifter på finska språket“, medan trenne af dessa finska skaldeprof alls icke finnas i denna förteckning omnämnda. Från början publicerade på en för oss numera utländsk mark, ha dessa qväden synts mig värda att återbördas till Finlands literatur, hvarför jag, med syfte att rädda dem ur glömskan, vågar anhålla om plats för desamma i Historiallinen Arkisto, bifogande till hvarje några korta notiser om resp. speciminanter och versfabrikanter.

I.

Under Orientalis Linguæ professor mag. Olavi Celsii præsidium ventilerades af Ericus Frondel, careliensis, d. 28 aug. 1717 i Upsala en disputation med titel: „Natales Linguæ Literarumque Samaritanarum“, 56 pag. 8:o, oberäknadt i början 3 blad: titel och dedikationer af Frondel, samt i slutet 2 blad gratulationer till Frondel på finska, tyska och latin. Bland dedikationerna upptages ett blad af följande lyckönskan, som icke finnes omnämnd i Pippingska förteckningen.

Terwe Maan Mies!
Cunniasucuinen ja hywin Oppenut
Herra ERICK FRONDEL
Tämän caunin Työn kijtettäwä Tekiä.

Ongos aica ajatella?
Kirjoitella kirjaisia?
Cosca julma Jutin joucko,
Että werinen Wenäjä,
Ahdistawi alallansa
Merta, maita, mandereita.
Cuules minun cullaiseni!
Etkös näe, etkös tunne,
Waiwojansi waikeita?
Haikeita haawojansi?
Jotka wijlsi wihawasta,

Wenäläinen wihamiesti,
Wihan suopa, surman ala.
Etkös näitä ensingänä
Totteleren Toweritza?
Perki pahoille päiwille,
Täpärille tilurille,
Jotta olet joutununna:
Mutt' on halust' hartahasta
Sydämensi sytytetty
Kijnittämän kirjan päälle
Cansa wisun wireyden:
Jonga olet onnelisest
Wircas töisä wirittännyt,
Näyttänynnä nähtäwästi:
Ett' on caunis caswanunna
Hedelmäinen helmahansi.
Tosin opin otollisen
Olet päähäs ottanunna,
Ammudannut ahkerasti.
Tuota meille tunnustawi
Kijtettäwä kirjoitures
Sanankielest' Samaritin.
Jonga kynnit kyllä hywin
Kypsynellä kynälläsi,
Panit cocoon coreasti.
Tästä riemu remahtawi,
Ilmanduwi ilo-äni,
Ystäwitten ymbärillä.
Minä ynnä mielelläni
Ylistelen, ystäwäni,
Wireyttä wirasansi,
Kijtettäwä kirjoitusta:
Toiwotan myös totisesti,
Sydämeni sywydestä,
Että wielä edes-päingin
Hywin käwis kätehensi!
Olis onni omanansi!
Nijn sä pihdoin woitettua
Waikeudet waiwaloiset,

Letettyä Lehti-Lakin,
Painettua päänsi päälle,
Crunatahan cunnialla
Mestarixi mainituxi.

Johana Johanan Poica.

Enligt Åbo Akademis Studentmatrikel af Vilh. Lagus blef Er. Frondelius inskrifven 1712 vid Åbo akademi, derifrån han tillika med sin discipel Andreas Nordberg öfvergick till Upsala, sannolikt 1713, då Nordberg Nylandus inskrefs i dervarande universitets matrikel „sub privato præceptore Er. Frondelio, Carel.“ Sjelf synes bemälde præceptor ha i Sverige benämnt sig utan latinsk ändelse: *Frondel.* Han blef Philos. Candidat och skolrektor i Nyslott 1724—1731 samt kyrkoherde i Pieksämäki 1731—1743, då han dog.

Under de till Frondel i förenämnda disputation införda finska gratulationsverser har författaren tecknat sig blott Johana Johanan Poica. Hvem detta namn representerar, kan följaktligen ej med bestämdhet uppgifvas. Men med afseende på tidsförhållandena tvekar jag ej, att såsom den högst sannolike författaren till verserna beteckna biskopen i Åbo Johan Gezelii den yngres son, sedermera biskopen i Borgå Johannes Gezelius, Johannis filius.

Född 1686 i Narva, der fadren då var superintendent, men uppväxt i Åbo sedan 1690, då fadren förflyttades till Åbo biskopsstol, blef den unge Gezelius, efter åtnjuten information af finske lingvisten, sedermera prof. Daniel Juslenius, student 1699. Efter fleråriga utrikes studiiresor (1704—1709) utnämndes han 1710 till e. o. theologie professor i Åbo och prestvigdes 1711. Under stora ofreden stadd på flykt till Sverige, lefde han der lönlös 1713—1720, men befordrades i början af sistnämnda år till andre theologie professor i Åbo och blef kort efter fredsslutet i Nystad förste biskop i Borgå 1721, sedan theologie doktor 1732, död 1733.

Af finnar, hvilka veterligen tillhörde Upsala universitet år 1717, då Frondel disputerade, fanns ingen, på hvilken namnet „Johana Johanan Poica“ skulle ha passat, och till antagandet, att här föreligger en pseudonymitet, är man icke be-

rättigad. Författaren bör derför sökas utom denna akademikrets, om han ock genom studier stod densamma och det ämne, som i fråga varande disputation behandlade, nära. Såsom presterande förstlingen af finsk disputationspoesi på svensk jord, måste han, för att icke mötas af ogillande och klander, ha varit tämligen både rutinerad i finska språkets begagnande och äfven avancerad i ålder, bildning och anseende. Detta allt passar väl in på dåvarande e. o. theologie professorn från Åbo Gezelius, om hvars för tiden sorgliga lefnadsställning man ock kan spåra en antydan i sjelfva qvädet. Jag anser det derför tämligen säkert, att han är detta qvädes författare.

II.

1728 $^3/_4$ ventilerades i Upsala, præs. Mag. Fabiano Törner Eloqu. Prof., en af Gabriel Arctopolitanus, Gregorii Filius, Ostrobothniensis, författad disp. De Origine ac Religione Fennorum, 60 pagg. 4:o, förutom 3 blad i början: titel och dedikationer, samt 3 blad i slutet: gratulationer på finska, grekiska och latin. Bland gratulationerna ingår följande qväde, hvilket omnämnes såsom N:o 496 i Pippingska förteckningen.

Onnen=Toiwotus,
Cosca
Cunniasucuinen ja hywin oppinut Herra,
Hr. Gabriel Arctopolitan
Tämän caunin Työn teki,
Muinosista Suomen Maan Kirckon=menoista,
Ja Upsalan Korkiasa Schoulusa sen edestä hywin
wastaisi.

Oho osaa onnetoinda!
Aicaa aiwan armotoinda!
Mikä muinen meidän malla
Osaisi onnettomia;
Jotta julmasti Jumalan
Ylöncatzoit Ylimmäisen,
Corkeimman Cuningahan,
Hywän HErran Hallitzian.
Etzit Epäjumaloita,

Pahoi palwelit Pacanat,
Wärän uſcon wäkiwallal'
Otit; oho onnettomat
Että elit erhetyxes,
Waiwas, waras, willityxes,
Iſon itcun ilmoituxes,
Waikeimmas walituxes,
Sangen ſurexi ſuruxi,
Cadotuxexi cowaxi!
Mutta muutettijn mucoma
Orpoin onni onnettoma;
Jumal itze ihmeliſeſt
Autti armoſt' angaraſti,
Andoi aiwan armolliſeſt
Sanansa ſijs ſelkiäſti:
Wärän uſcon pojes wänſi,
Oppin oikian oſotti,
Herran Huonen Hallitzioit'
Kirckoin, Couluin Corgottaita
Pappei' andoi parahita,
Opetajoit oikeita:
Jotca juri jumaliſeſt,
Raamattua ratki runſaſt,
Selkiäſti ſelittelit,
Kirckahaſti kirjoitelit,
Miehulliſeſt meidän maalla,
Rannas ratki rackahaſa,
Sangen ſurell Seuracunnall,
Mainitulle Maacunnalle,
Jotta juri jocapaikas
Jumalata julkikesti,
Pyhäin parwes palweliſim
Yhteiſeſti yliſtäiſim.
Sentähden ſiis ſuloiſeſti
Jumalata julkiſeſti
Kijttäkämme kielillämme
Yhtehiſeſt yliſtäkäm,
Armoſtanſa andamaſta
Laupiaſti lainamaſta!

Rucoilcam myös runſahaſti,
Hywä Herra hartahaſti,
Että itze ihmeliſeſt
Auttais aiwan armolliſeſt
Suomen-mata ſuomittua
Waikiaſti waiwattua:
Andäis aiwan ahkeroita
Opetajoit' oikeita,
Waldacunnal warjeluxex,
Seuracunnal ſuojeluxex,
Korckeimmal kitoxexi,
Itzellem' iſox iloxi;
Wältäiſim' ett' willityxet,
Eſtäiſimme erhetyxet,
Pirun puſcat puhalluxet,
Perkelen pahan petoxet
Sarnawirald ſelkiäldä,
Opild' aiwan oikialda;
Jotta wimein jouduiſimme
Taiwaan talon tuliſimme,
Iloon ijancaickiſehen,
Lepoon lackamattomahan,
Pyhäin parwen pauhawaiſten
Woiton wirta weiſamahan,
Jumalata juliſtaman,
Riemull ratki runſahalla.
Täſtä täſsä tämä tietä
Anda Arctopolitani
Kirjoitellen kirjaſanſa,
Angaraſti, ahkeraſti,
Mainituiſta Kirckon menoiſt,
Mitk' oll' muinon meidän Maalla,
Suomalaiſel Seuracunnal,
Meidän myöſkin Maacunnalla,
Ja cuin Jumala johdatti
Opin meillen oikeimman.
Sentähden Sillen ſanomme
Kitos kyllä kernahaſti,
Jotta juri julkiſesti

Puhui pyhist asioista.
Wasta cansa wahwistacon
Jumal' itze ihmelisest,
Että wielä edes-päingin
Hywin käwis käteheisi,
Palcan saisit parahimman
Opin edest otollisen,
Magisterix mainitaisin,
Kircko-Herrax kirjoitaisin,
Prowastixi pandasihin
HErran huonen Hallitziax!

Ystwäwälle ja Maan-Miehelle tahdoi näin oman
Maan kielellä onnia toiwotta

Joh. M. GRÅÅ.

Författaren till ofvannämnda disputation Gabriel Arctopolitanus var son till kyrkoherden i Lojo, f. d. skolrektorn i Björneborg Gregorius Arctopolitanus och hade den 19 februari 1721 inskrifvits såsom student i Upsala, efter att dessförinnan ha tillhört Åbo akademi. Såsom egande sitt hemvist i Lojo, benämnes han vid inskrifningen i Upsala universitetsmatrikel Nylandus, men tillhörde såsom student der den österbotniska nationen, hvarför han i sin disputation tituleras Ostrobothniensis. $2^1/_2$ år senare, den $^{14}/_{10}$ 1730, ventilerades i Upsala, præside Erico Alstrin, logices et metaphysices prof., Arctopolitani gradualdisputation De vario Objecto Logices. Blefven magister i Upsala 1730, dog han redan samma år.

Författaren till förestående finska qväde Johannes Martini Gråå var son till f. d. kyrkoherden i Ruokolaks Martinus Johannis Gråå, som under flykten för ryssarne blifvit kyrkoherde i Sånga och prost i Svartsjö kontrakt samt efter Nystadska freden blef 1725 kyrkoherde i Töfsala, † 1736. Efter att den $^2/_9$ 1717 ha blifvit student i Åbo, inskrefs han jämte sin bror Martin såsom student i Upländska nationen vid Upsala universitet. Præside Mag. Fabiano Törner, eloqu. prof., disputerade respondens Johannes M. Gråå Nylandus De Communione Rerum Primæva den $^{19}/_6$ 1727 samt blef magister i Åbo

1729, efter att der ha disputerat pro gradu under Algoth Scarins præsidium. Han blef sedan kyrkoherde i Raumo 1742 och i Töfsala 1758 samt afled 1763. (Jfr Lagus, Åbo akademis studentmatrikel.)

III.

1730 $^{23}/_{6}$ ventilerades i Upsala, præs. Laurentio Roberg, med. doct. & prof., af Daniel Bonge Uloa-Ostrobothniensis en af honom författad disp. De Salmonum Natura Eorumque apud Ostrobothnienses Piscatione, med en plansch. Bland dedikationer af förf. förekommer äfven följande, som ej omnämnes i Pippingska förteckningen.

Cunniaſucuiſet ja Hywäſä Arwoſa Pidetyt
Herrat
Cauppamies Stockholmisa,
Herr Johannes Axeen,
Niin myös
Cauppamies Oulusa
Herr Zacharias Bonge, Jun.
Minun Rackahat Weljeni.

Pimpleidein Caupung, tämä Musain cuckula Sala
Mända pane coljail (jote' Virtus wiettele wieckaſt)
Cans polwuil kiwiſill, cuſt cunnia cullanen culke;
Jo' ong Pohja polonen myös poickeſin poicanen Bonge,
Castalidein Canſax cuſa itzeni annon ja wannon.
Tääl ſijs nytt pännäll minä pienellä pickuſen pijrſin,
Mingä Lohell lawia loi Luonnon Luoja, ja luoduin
Callijmman caickein calaſen cuing' cuckula coſken,
Cans wäkewät wäylät, ſekä wirjaſt wijltäwä wirta
Tuo tuonell tuimall, wie wierax wiettele werckoon,
Ett Cojamo caunis, Lohj kircas, kijldäwä Kirro,
Coſsi ja myös Taimen, merras ſekä potcuſa potki,
Cunnia cuſt Jumalall ilo joucoll ſytty ja ſyndy.
Wiel mutak' muruſen täſä kirjaſa kirjotin kijruſt,
Jong minä nytt lahjax Teill lahjotan annan ja cannan.
Cans päälle päättex täſä toiwoni toiwotan totta,

Ett Corkein lainnais Teill onnia maasa, ja cosca
Päätet on päiwän, ilo taiwas corkia cohtais!

Hywäsä arwosa pidettyin Cauppamiestein,
Minun [!] Racastein Weljeini
Culjainen palwelia ja uscollinen Weli

Daniel Bonge.

Författaren till såväl förenämnda disputation som dertill fogade finska dedikationsverser Daniel Bonge var hemma från Uleåborg och son till råd- och handelsmannen derstädes Zacharias Bonge [1]), till hvilken bland andra speciminanten på svensk vers dedicerat sin disputation. Den $^{20}/_{10}$ 1726 hade Bonge inskrifvits såsom student i Upsala. Förutom detta finska qväde ingå i Bonges disputation både svenska och latinska dedikationsverser till hans gynnare och anförvanter, hvarjämte förtjenar framhållas, att Bonge redan till den förut nämnde Johannes Martini Gråås exercitiedisputation, som ventilerades den $^{19}/_{6}$ 1727, författat latinska gratulationsverser. Bonges senare lefnadsöden äro tillsvidare för mig okända.

IV.

Under Eloqu. Prof. Mag. Petri Ekermans præsidium ventilerades af Gabriel Gabr. Calamnius, Ostrobotniensis, den 6 febr. 1751 en disputation med titel De Eloquente patriæ insigniter profuturo, 21 pagg. 4:o, utom dedikationer i början. På sista sidan (22) förekomma följande gratulationsverser till Resp. på finska, omnämnda i Pippingska förteckningen under N:o 789.

*) Den i V. Lagus, Åbo akademis studentmatrikel (I: 385) med frågetecken anförda förmodan, att ofvannämnde Dan. Bonges far skulle ha varit kapellanen i Sievi Henrik Bonge († 1728), måste följaktligen förfalla.

Ystäwälle ja Maanmiehelle.

Puhu suni puhtahasti,
Käny käsi kewiästi,
Pijrä työtä Tuttawasi,
Werkallehen wierittele
Suomen suorilla sanoilla,
Äitin änel ällistellen.
Warsin winha weickoseni,
Juri wisas wijden kielen,
Cuka pani patamahan
Taitawasti tatromahan
Puhen parren pauhinata,
Runon jalon räickinätä:
Tämän tässä taitawasti
Sanot selwillä sanoilla
Paljon paha poistawari,
Surun sumut sortawari,
Hyodytyren heittäwäri
Mierollemme meidän maalla,
Meille muodoilla mänilla,
En nyt enä ennättele
Puhumahan puhutuita,
Laskemahan lasketuita
Asioita awaroita,
Jotk on täsä tarkemmasti
Ylimmälda ystäwäldä
Osotetut Oppinelda.
Ole nyt sis onnellinen!
Käsis ota onnen ohjat!
Käyskendele kewiästi
Helikonin heliälle
Cullatulle kuckulalle!
Pane pästäsi parasta!
Pidä pintasi perillä!
Tätä täiwää täsiahan
Syngiästä Sydämestä

JACOPPI CHYDENIUS,
Pohjalainen.

Ofvannämnde speciminant Gabriel Gabrielis Calamnius, till hvars exercitiedisputation bifogats finska gratulationsverser af Jacob Chydenius, var född 1728 och son till landsfiskalen i Kalajoki Gabriel Petri Calamnius samt sonson till kyrkoherden i Kalajoki Petrus Gabrielis Calamnius, vidare sonsonson till kyrkoherden i Ijo Gabriel Gabrielis Calamnius och sonsonssonson till kyrkoherden i Kemi Gabriel Petri Calamnius. Den sistnämndes fader var kyrkoherden Petrus Michaelis Arctophilacius i Kalajoki, efter hvilket soknenamn sonen var den förste i slägten, som kallade sig Calajokius eller latiniseradt Calamnius. I fråga varande Gabriel Gabrielis Calamnius blef student i Upsala $^{3}/_{10}$ 1744 och inskrefs vid Åbo akademi 1746. Efter att ha disputerat pro exercitio i Upsala 1751, disputerade han pro gradu 1753 i Åbo, der han följande år blef magister. Prestvigd 1760, dog han såsom pastorsadjunkt i Limingo 1774.

Det till förenämnda disputation fogade qvädets författare Jacob Chydenius var född i Sotkamo 1732 och son till kapellanen derstädes, slutligen kyrkoherden i Gamla Karleby Jacob Chydenius. Han blef student i Åbo 1748 och 1750 i Upsala, der han dock ej länge qvarstannade. Efter att ha disputerat i i Åbo 1752 under Mennanders, och pro gradu 1754 under Kalms præsidium „Om Gamla Carleby“ blef han magister den $^{25}/_{7}$ sistnämnda år, hvarefter han ännu samma år om hösten, sjelf præses, utgaf andra delen af sin disputation om Gamla Carleby. Blef slutligen kyrkoherde i Wasa och prost samt afled 1809. Trenne gånger gift, hade han med sin första fru 11 barn och i sitt tredje gifte 9 barn. Han var yngre broder till den berömde riksdagsmannen och skriftställaren, slutligen kyrkoherden i Gamla Karleby och theologiedoktorn Anders Chydenius.

V.

1818 $^{12}/_{12}$ ventilerades i Upsala, Præs. Mag. Johanne Tranér Litt. Hum. Adj. et Prof. Reg., en af Carolus Axelius Gottlund Savonia-Fenno författad De Proverbiis Fennicis Dissertatio. Förutom en latinsk dedikation af auctor till prof. D:r Henr. Wilh. Romanson ingår här följande, hvarom Pippingska förteckningen ingenting förmäler,

Mieheile
Aiwon Kunnioitettawalle ja Korkiaoppinulle
Kirkkoherralle ja Rowastille
Juwan Pitäjän Seurakunnassa
Matth. Gottlundille
ja
Hänen Puolisollensa
Rowastinrouwalle
Hywin Kunnioitettawalle
Ulrica Soph. Oræukselle

Rakkaat Wanhemmat!

Elkete pahari pankoo
Josma Runoille rupian,
Omin-Lauluin lausumille,
Omall' puhkisin puhelle!
Wiel' oon wäikylä wälistä,
Woima wajoopi minussa,
Puhe puutupi Poloisen,
Sanat suussain sortunoowat;
Tok' ett Jsä tuosta huoli,
Lapsen Lauluista pahastu!
Pyykin tuntoo poikiansa
Kuin ne wiljassa wiheltää
Soittawat suurella suolla:
Niin on Luoja luonon luonut,
Sywän Siittäjän sitonut;
Mixei siis minun Jsäni
Tuntisi Pojan puheita,
Lapsen lausuwan sanoja?

Ota herkkuin helmahaisi,
Totisturen totihimman
Minun muistaneen Sinua,
Harjottaneen hartahasti
Mitä minua opetit,
Panit Poikaisi powehen!

Kuſs' ol' pujottu puheita,
Sanat parahat ſowittu,
Niitä poimelin Poloinen
Wihon wiijäni Sinulle;
Kax on käiſsäni kupua
Puhenparſia parraita,
Wertauxet werrattomat,
Sananlaſkuja ſomia.

Waikk' on wähä wiijäxeini,
Tuota tuuwa tuomiſixi;
Tok' on omenat omiat,
Kypſyneet koti-kyläſsä;
Ota parweſta parahan,
Makiamman marjoiſtaini,
Jojta noukin notkoiſamme,
Lammin rannoilla rapiſin!
Joſsa Jouhtet ſouteloowat,
Kuikka kuulupi kujertaa.

Siin' on taiwaaſsa taloja,
Pilweſsä pitoja monta,
Joſta kuulupi kumina,
Kanteleiſta kaikotoſta;
Kääpi ilmaſsa iloa,
Muaaſsa riemu ihanainen;
Sarwet kaikkuu, korwet raikkuu,
Pillit ne ſoreſte ſoiwat.
Meri kieehupi kimana,
Salot ſulaawat ſimaxi,
Hunajaſsa hukkunoowat,
Mätänewät mettheſsä.
Wuoret wuotawat mehua,
Mahalata mainiota
Tippuu kuin weri koloſta,
Raſwa rahkehen nenäſtä.
Sinne mieleni tekööpi,
Sywäntäini ſytyttääpi.

Meielini metenä juoxoo,
Makoo maitona makkeena,
Muinoisia muistellessain,
Aatellessain aikojaini;
Milloin melusin metässä
Milloin lauloin lammin pääsä,
Suaaren kupeessa huielsin.
Woi minua aikojaini!
Milloin mä lumessa luistin,
Milloin hankessa hikoisin,
Tukin teitä rihmoillani
Täütin merroilla mereini;
Olin kuin Lokki luuwon päällä,
Sääski keskelle selellä:
Milloin tuppaisin tuulalla,
Milloin onkella ajotin.
Kesät käwelin ketoilla,
Oman rahwahan keralla,
Niitut niitin, pellot puitin,
Nauriit luotihin kokohon.
Myö Pojat, myö paljon tehtiin,
Paljon tehtiin ja hywänkin;
Sylipainia panimme,
Weittiin wäeinkarttuisia;
Kuin ol' wäkiä wetäneet,
Heittäneet häränpyllyä,
Niin oli Weitikat wäsyneet,
Urot uupuna unehen;
Milloin nukuin nurmen päällä,
Milloin lehossa lepeisin.

Omin=maihin mantereihiin,
Omin rantoihiin rakastun,
Soita=maita sotkimaani,
Wipeltämään wiitojamme;
Kyll' on hyllyt hyllymätäk,
Mutalikot uppomatak;
Watut loistawat luhalla,
Karpaloita kankahalla.

Siinä kiwet kiiltelöwät,
Puaasi paistaapi punainen;
Kukka kultoo kuumottaapi,
Heinät hohtawat hopia.
Siin on majamme matala,
Kotamme koti-rikoilla,
Jonn' ei joutuwat jolinat
Torat taukoowat takana;
Jossa nauraa Neijot nuoret,
Punaposkiset puhuwat.
Siinä synnyin, siinää kaswoin,
Ikä parraini eletin;
Siel' on wanhat Wanhemaini,
Siinä Siskot ja Sisaret.

Jumala Jalonen Herra
Jatkakon ikää Jsälle!
Että työnsä täütellessä
Wiikon wiipyisi wirassa,
Kauwan kallis-kauppahansa
Toimittaisi ja tekisi,
Jott Hän wiimeinkin näkyisi
Sikionsa siunattunna,
Ystäwiise ympärillens.

Niin on niin minun Emoini!
Sikisit Sirkuja paljon,
Paljon pesit Peipuisia
Paljon pieniä Kanoja,
Tuli Haukka, niin hajotti,
Tuli Huhka, niin hukutti;
Heitti Piääskyiset pesästä,
Wuotehelta Warpujaisi;
Suur' ol' surukin Sinulle,
Murrhe muista muikhinman,
Kuinsas näit näiwästywän,
Lakastuwan Lapseheisi.

Minä jäini yxinäinä
Poijista poloinen Pulmu,
Sirkuinen Sinun sikiön;
Auttopa Auweron Herra,
Jumala jalalle suaatto.

Nyt mä siirrän siipiäini,
Lewittelen lentimeini,
Josma korwesta koroisin,
Nousisin noroista suosta.
Six ma Lauluillen laseillen,
Wirren winkerran wirijän,
Laulanmahan laxoin Lapsi,
Korwen korwissa komautan,
Niin kuin Peipunen petäästä
Honkasta hopia lintu.
Jos tuo kuuluisi kotona,
Omall' kylällä osoisi,
Tok tuo tuttuna tulisi,
Ääni ehtiwä Emoista,
Mainittawa Mammaistansa.

Ota Emoini eteisi
Minun astot antimeini!
Kaiskerat on kantimeini,
Lapseis losuja pahoja.
Mitäpä minulla oisi
Paremmata pannaxeini,
Ansioxeis antaxeini,
Kuin nuo kukkaiset komiat
Jotka kaswawat kotona,
Oman pellon pientarella.
Niitä nioin niittuloista,
Niitä leikelin lehosta,
Niitä kannoin kankahalta,
Niitä murrosta musersin.
Jos on joukossa Pujoja,
Homeheita Horsmon-puita,
Ota parahat oheisi,

Helmahaisi hilpiämmät!
Kaitze Päiwän=Kakkaroita,
Piääskyn=Warpuja walihte!
Joita palmikoix panisit,
Sitoisit wihkoja monta;
Ne ois kultaa kulmillaisi,
Piääsäisi hopeita paljon.

Tahon tainua perätin,
Olen heikko herwottoina,
Kuinma lukia rupian
Sinun ansiot awarat,
Joilla mielyitit minua,
Hoiwautit ja huwitzit,
Ei o alku, eik' o piäätä,
Eik' o loppua tawattu;
Waikka kiitoxen kilistän,
En taija tasalle panna;
Waikka wirren wiruttaisin,
Pisihimman pinnuttaisin,
En taija rinnalle wiijä,
En taija wiereisi tuuwa;
Aina uuwun uxelleisi,
Eikä kynnyxeen kykene.
Kielein ja kieroxeen kiääntyy,
Kankiaxi, kampilaxi,
Rakkaus raukenemata
Polttaapi Pojan powessa.

Kuarle.

Mest namnkunnig och om sitt fosterland äfven mest förtjent bland alla finnar, som vid Upsala akademi publicerat disputationspoesi på finska, blef Carl Axel Gottlund, som, född 1796 och blefven student i Åbo 1814, inskrefs den $^{13}/_{8}$ 1816 vid akademin i Upsala med namnen Carl Axel Gustaf Gottlund. För icke längesedan, den $^{30}/_{4}$ 1875, afliden i sitt 80:de år efter en 36-årig verksamhet såsom lektor i finska språket vid vårt universitet, är den originelle mannen alltför väl be-

kant för detta samfunds ledamöter, för att icke biografiska notiser här skulle befinnas öfverflödiga. Under sin 18-åriga vistelse i Sverige, hvaraf 10 år såsom student i Upsala, gjorde sig Gottlund genom sina finskhetssträfvanden derstädes mycket bemärkt och delvis äfven politiskt misstänkt. De för hans fosterland varaktigaste frukter af dessa sträfvanden ha blifvit värdefulla alster af hans skriftställareverksamhet, bland hvilka det tidigaste var hans 1818 utgifna disputation: De proverbiis Fennicis, upptagande 39 pagg. 4:o, hvaraf de 11 sista sidorna innehålla 100 finska ordspråk med öfversättning till latin. Förberedelserna till och tillgången vid sjelfva disputationsakten, dervid auctors eklatanta fyndighet mycket framstod, äro på ett särdeles humoristiskt sätt skildrade i kapitlet „Den Savolax-karelska Finskan“ i Gottlunds år 1864 utgifna arbete: „Läsning för Finnar. Första häftet“, å hvars pag. 239 jämväl finnas intagna de till auctor riktade vackra latinska verser af præses professor Johannes Tranér, hvarmed denne vid disputationsakten afslöt sitt sluttal.

Folkbristen i Finland i medlet af 1700-talet.

Ett utlåtande af Lars Johan Ehrenmalm.

Meddeladt af

Aug. Hjelt.

Landshöfdingen i Åbo och Björneborgs län Lars Johan Ehrenmalm har skapat sig ett namn såsom en af de kunskapsrikaste och mest verksamme representanterne för de sträfvanden för Finlands ekonomiska upprättande och utveckling, hvilka under „frihetstiden“ gjorde sig så kraftigt gällande både vid och utom riksdagarne. Ett vackert vittnesbörd om det intresse och den sakkännedom, hvarmed han i denna riktning arbetade, utgör det den 29 december 1740 daterade „memorial angående Finlands rätta skötsel och bruk samt värkliga tilväxt“, hvilket han ingaf till den då samlade riksdagen och hvilket professor M. G. Schybergson refererat och in extenso aftryckt i en biografisk teckning af Ehrenmalm.[1]) Det torde visserligen väckt allmän uppmärksamhet, men föranledde, under partikampen vid riksdagen och förberedelserna till det stundande kriget mot Ryssland, icke några positiva åtgärder.

Ett nytt betänkande, i mycket erinrande om det förra och egnadt specielt frågan om folkbristen i Finland samt med-

---

[1]) Svenska Literatursällskapets i Finland Förhandlingar och Uppsatser, 3. (1888).

len till dess afhjälpande, uppsattes af Ehrenmalm vid 1746—1747 års riksdag. Detta odaterade betänkande ingafs och upplästes den 24 april 1747 i Riksens Ständers deputation öfver finska ärenden, till hvilken Ehrenmalm visserligen ej hörde, men till hvars sammanträden han dock, jämte andre vid riksdagen närvarande finske landshöfdingar, inbjöds såsom rådgifvande bisittare, när till behandling förelågo frågor angående Finlands ekonomiska upphjelpande. Detta memorial, som ger ett troget uttryck åt tidens uppfattning i den behandlade frågan, hade en bättre framgång än det förra. Deputationen skänkte de af Ehrenmalm framlagda åsigterna och förslagen vaken uppmärksamhet och erkännande. De upptogos derför i hufvudsak uti det epokgörande allmänna „Betänkande om hushållningen samt dess upphjelpande och förbättring i Storfurstendömet Finland“, hvilket deputationen den 9 Juli 1747 afgaf och hvilket kan betecknas såsom programmet för vårt lands ekonomiska utveckling under följande decennier.

Ehrenmalms nyss nämnda memorial var af följande lydelse:

Hörsamt Memorial:

At myckenheten af folk är et Rikes och Lands styrko är en ostridig sanning, och at i Finland warit mer folk än nu är, bewises så wäl af de emellan 1690 och 1700 oprättade Mantals längder, som och af det at ännu ganska många ödeshemman i Lähnen finnas, och ligga jemväl i Byelagen åtskilliga Jordstycken i linda, hwilcka tilförene warit i bruk. Det äro och åtskilliga stora Ängstycken i Jordeböckerne opförde, hwilcka nu knapt stå at igenfinnas, sedan de af Skog blifwit bewuxne och med andras ägor blandade. Hurudan brist nu förtiden är på folk i Landet, utmärcker jemwäl Mantals längderne, då i anledning häraf neppeligen 1 $^3/_4$:dels karl kan räknas på et hemman; — det är och för denne ordsak ganska swårt at få nu förtiden Åboer på de ledige hemman. Den swårighet, som Hemmans Åboer hafwa, at årligen lega tienste folk på sine hemman, bestyrcker och sådant. Denne Mangel på folk är wäl eij lika på alla ställen. I Sawolax och de öfre Sochnar af Tafwastehus samt Biörneborgs Län är intet så stor brist på

folk, som i Nyland, Åbo län och Österbotn. Hwarföre och, så länge Finland eij kommer til sin förra styrko af folk, är intet möijligit at det samma rätteligen upodla, eller sättia Näringssätten i sitt rätta skik och ordning. — Til at nu winna detta ändamål, så wil jag gifwa tilkänna 1:o) orsakerne til den brist, som nu för tiden är på Manskap i Landet, och 2:o) hwad Medel och utwägar äro at tilgå, at bota detta fel och oprätta Landet. — När man wet grunden och tilfälle til Siukdomen, så är det lätt at den samma läka. Hwad nu den första delen angår, eller de tilfällen, som wållat denne brist på folk, så är härtil skulden 1:o) den ofred, som Swerige hafwer med Ryssland sedan år 1700. Genom detta tilfälle har eij allenast Landet blifwit blottad på Manskap, genom den ansenlige och mångfaldige recrutering af Krigs folk, utan har och Finland, i anseende til des nära belägenhet, blifwit af den Fiendtelige öfwermachten intagit och därmedelst utom de ihiälslagne, många tusende så äldre som yngre personer bort förde til Ryssland, samt därstädes qwarstadnat. Österbotn med flera orterne i Finland hafwa i synnerhet denne olägenhet, hwilcka orter och år 1721 wid fredens återwinnande warit aldeles öde. — 2:o) Den andra orsaken är de swåra misswäxter, som tid effter annan sig i landet yppat och härröra en del af stark wäta om Sommaren, en del af starcka Nattfroster, som de i Landet liggande Morass och Kärr förorsaka och jemwäl til större delen af det at intet utsäde är i förråd, när et eller annat misswäxtår infaller och hwarmedelst misswäxten år från år tiltager och ökas. Den swåra misswäxt, som år 1694 inföll och warade til år 1698, samt den sednare, som år 1722 tog sin begynnelse och räkte til år 1727, äro nogsamt bewis häraf, at bemelte misswäxter giordt ända på mycket folk i landet. — 3:o) Den nära belägenhet, som Finland har til det Ryska Riket, och då det samma nu intet har någon förmur, Gräntse fästning eller annat förswar, hindrar och mycket folckets tiltagande i Finland, effter folk af högre och lägre stånd fruchtar, at sättia sig neder, eller anwända sine medel til Landets upkomst, så länge denna osäkerhet warar. — 4:o) At wilkoren och förmånerne för tienstefolk och annat gement folk äro större på Ryska sidan och särdeles i Estland, därest tungomålet är nästan lika med det Finska, bidrager mycket til Finlands aftagande på folk.

Genom detta Medel lockas folcket i Finland at på allehanda sätt söka sig utwägar til at komma dit öfwer. Likaledes är och denne omständighet orsaken at mycket folk går utur Finland öfwer til Swerige. — 5:o) Den swåra och dryga skattläggning, som warit och än är på de oindelte hemman i Finland, räknas för stor trälldom och undflys. Österbotn, Åland med större delen af de oindelte hemman, och den af Åboerne därstädes förde klagan witnar sådant nogsamt. När ingen rätter grund blifwer tagen til skattens formerande, af orternes belägenhet och deras egenskap, så kan eij annat än stora fel härwid före löpa, och blifwer jordebruket så mycket beswärligare, när den dryga och årliga skatten ökas, med en swår förwandling samt extraordinarie pålagor och Bewillningar. Af denne orsak händer, at många öfwergifwa deras hemman och fly til Städer eller och andra Orter, och de, som äro på andra ställen, kunna eij lockas eller öfwertalas at komma tilbaka. — Genom det at 6:o) inga nyttiga och effter Landets egenskap samt markens natur i anseende til Skog och andre råå ämnen beqwäma tilwärckningar warit tilförene och på de fleste orter i Finland påtänckte, och än mindre utöfwade, har och förorsakat, at Landet eij kunnat tiltaga i Manskap. Enär näringssätten tryta och mangel är i följe däraf på lifsuppehälle, särdeles då misswäxt år infalla, så kan eij annat följa, än at folk flyr et sådant Land och skyr at sig där nedsättia. Prof häraf har jag erfarit på de ställen, hwarest Skepsbyggeri, Sågwärk, Järnbruk och andra slika til landets behof samt handelens utwidgande angelägna och nyttiga wärk warit inrättade; så har i misswäxtåren Allmogen sig bärgat och eij blifwit twungne at öfwergifwa deras hemman och flytta sig til andra orter och således blotta landet af folk. — 7:o) Det sielfswåld, som warit och än är i landet med Almogens barn, at ifrån landsbygden flytta sig til de små Städer, blifwa där Borgare, föda sig med landthandel, Öhlsälgning och annat slikt näringssätt, eller och tiena hos slike Borgare, minskar och mycket det nödiga folks behof til Åkrens och jordens upodlande, utan den skada häraf händer, at genom denne utwäg, ganska många gå öfwer på Borgare Fartyg til Swerige och där antingen stadna eller och gå til andre fremmande orter. Almogens nu wid Riksdagen förde klagan öfwer detta missbruk, och at de intet kunna nu

mer få behålle deras egne barn til deras behof och gårdsbruk, bestyrcker denne nu af mig anförde omständighet. — Eij mindre hindras och mycket folckets och särdeles Almogens tilwäxt på landet 8:o) genom det at eij allenast Almogens, utan och Soldate och Dragone samt Tårpare barn, utan något förut giordt wahl eller undersökning om ungdomens skickelighet, Wilkor och Ämne, blifwa antagne i scholor, hwarest de sig en tid uppehålla, och sedan under denne Frijhet och i stöd af den samma flytta sig bort ur landet eller och taga sådan tienst, som ringa båtar landet, utan snarare skadar det samma. — 9:o) Har eij heller härtils blifwit tänkt på de Medel och utwägar, hwarigenom folket kunde blifwa lockade, at antingen blifwa qwar i landet eller och at komma tilbaka, sedan de begifwit sig därifrån. — Och än mindre hafwer 10:o) några försträkningar blifwit til denne tid giorde, til landets upodlande eller nyttiga tilwärkningars inrättande, och näringssättens befrämjande derigenom, ehuru den summa eij ringa är, som i de förra åren utgått ifrån Finland genom Landshielpens bewilning och utbetalande, och hwaraf inwånarne här å Swenska sidan hafft tilräckelig undsätning, och således kunnat landet med nyttiga handaslögder och tilwärkningar förbättra. — Desse föregående omständigheter hafwa warit de förnämsta, som wållat at Finland blifwit och är utblottat på Manshielp.

Nu will jag korteligen jemwäl för det andra omröra de Medel, som kunna wara tienlige at styrka dem, som äro i landet, at blifwa där qwar, och jemwäl locka andra at flytta sig dit. — 1:o) Det förnämsta och krafftigaste Medel wore wäl en säker fred, så länge och til des landets inwånare kunna sig repa, hafwa tilfälle at förbättra och upodla landet och därigenom öka rikets och Landets styrko. Men som detta Medel är ganska osäkert och owist i anseende til åtskillige tilfälligheter och eij warar längre än grannen will, så måste det andra i acht tagas. Nembligen 2:o) at giöra säkerheten för landets inwånare tryggare än den härtils warit, genom inrättande af goda, lägliga och nyttiga förswars wärk wid Gräntsen på de orter och ställen, hwarest inbrott och anfall lättast kan ske, samt at den i Finland warande Krigsmacht kommer i ordning och är i det stånd, at emottaga och wärja all oförmodeligit infal. Den härtils warande osäkerhet har altid hindrat och

skräcker ännu mången at fästa sina pålar i Finland. Men så snart detta uphörer, så skal man ögonskenligen ärfara, huru landet skall tiltaga på inbyggare och de jemwäl lockas at komma tilbaka, som flyttat sig derifrån. — Den afgång, som landet lider på Manshielp i dyr tid och misswäxt år, skulle 3:o) mycket minskas, om förråds hus wore inrättade, hwilcka i god tid och då säden eij mycket gäller skulle inrättas och då samlas, så at i misswäxtår kunde wara tilgång på Spannemål för drägeligit pris, så wäl til brödföda som nödwändigt utsäde. Den Finska säden, som i goda år kunde för nog lindrigt pris inköpas, skämmes intet genom det den samma ligger förwarad. Om den af Kongl. Commissionen år 1726 föreslagne och af Hans Maij:t sedan gillade förening angående wist förråd af Säd, som Almogen sig påtagit at årligen samla, hade kommit til wärkställighet eller och hädan efter kan komma i gång, så kunde och detta Medel jemwäl mycket tiena til utsädets giömmo och förwar, när misswäxtår infalla. — At 4:o) behålla inwånarne qwar i Landet wore et kraftigt medel genom lönernes förbättring, så wäl på Lands bygden som i Städerna uti Finland, och at särdeles i Nyland och Kymmenegårds samt Åbo Län jämka den samma någorlunda emot de wilkor, som de hafwa at wänta antingen i Estland eller och på den Ryska sidan. — 5:o) Så borde och de Hemman och Ägor, som äro för swårt skattlagda och årligen samka på sig en stor rest, hwilcken gemenligen går til afskrifning, å nyo refwas, skattläggas och niuta sin förmedling til godo. Detta medel skulle mycket tiena at styrcka och förbättra Österbotn, Åland och åtskillige andra orter i Finland, hwilcka hafwa en alt för dryg ränta. Förfarenheten intygar huru de indelte hemman, hwilcka blifwit wid sielfwa Indelningen afskattade, betalt sedermera sin ränta med förwandling, som warit nog dryg ibland, däremot de Oindelte, ehuru de och til godo niutit en lindrigare förwandling, likwäl stå för ansenlig rest, som aldrig kan utbetalas. — 6:o) At öka Åkerbruket, som är det nyttigaste och krafftigaste Medel til Finlands upkomst samt att skaffa de där befintelige Ödeshemman och andra nyttiga marker i bruk, wore wäl om de Åboer, som wore willige at optaga slike Ödes hemman, kunde af Kronan försträckas med en häst, twänne st.koor och litet utsäde, som sig kunde bestiga til 50 dahl:r Silfwer-

myntz wärde, hwilcket förskott kunde antingen sedan afräknas, på de til hemmanets upkomst nödige Frijhets År och den afgående ränta, eller och betalas af Åboen, då han skulle komma til bättre wilckor. Om och andra på Krono marker nyttige Ägor kunde med Kronans omkostnad rödias til Äng, så wore och detta et Medel at stärka landets opodlande, och så mycket lättare utwäg til Hemmans och Åkrars optagande. Ty när utwäg finnes til Enges mark, så är eij swårt at få en Åbo och för honom utwäg at tilwärka och upodla Åkermark. Om det wore möijligit at skaffa utwäg til desse twenne Medell, så kunde Inwånare ifrån fremmande orter lockas lätteligen til Landet, särdeles ifrån de orter här i Swerige, hwilcka af folk öfwerflöda, hafwa nästan lika Näringssätt, och af hwilka en del särdeles i Wermelands dahl förstår jemwäl det Finska Språket. — Det wore eij mindre hälsosamt i anseende til förberörde ändamål, om 7:o) de orter och ställen, som öfwerflöda af Kärr och Morass, hwilcka genom kiöld hindra och skada åkerwexten, kunde med Krono omkostnad rensas och watnet således ledas ifrån de sumpige ställen, och hwarom jag i anseende til Pöytis och S:t Mårtens Sochn afgifwit min underdåniga berättelse. — När 8:o) de steg (i acht tagas), som jag [framhållit] i min berättelse til Kongl. Collegierne om Skogarnes tilstånd i Åbo Län och deras rätta bruk och häfd, i acht tages, samt med försichtighet wårdas och skiötas til nyttige Såg qwarnars inrättande, til Skiepsbyggeriets stadgande och Bergsbrukets lagliga och ordentliga underhållande, så skulle nyttiga näringssätt härigenom tiltaga och således öka innewånarnes tilwäxt och deras nöije at bo och blifwa i landet. — Til at befordra desse Näringssätt skulle och 9:o) ganska hälsosamt wara, om den så länge föreslagne durchfarten skulle på något ställe komma i gång, och wahrornes särdeles Sädens och Träwirkens Transport lättas, genom det at Strömmarne rensades, och leddes ifrån den ena orten til den andra. — En slik Strömmarnes rensning är möijelig så wäl i Nylands som i Åbo Län och Österbotn, hwarom de öfwer strömmarne oprättade Chartor, och skedde undersökningar nogsamt bewitna. Näringssätten blefwo härigenom flere och lättare giorde, hwilcket Medel således eij skulle ringa bidrag til landets förbättrande, Folckets föda och des tilwäxt. — 10:o) Det skulle och mycket hielpa til

landets förbättrande och Folckets tilökning, om i de små Städerne eller så kallade upstäder befintelige Inwånare därstädes med alfwar skulle tilhållas at genom nyttiga handslögder och planteringar förwandla sit härtils wanliga näringssätt af landthandel, krögsäljning och andre slike skadeliga öfningar i andra nyttiga näringssätt, och därigenom förbättra Städernes wilkor samt gifwa anledning til at öka Inwånarnes antal och deras wilkor samt näringssätt därmedelst förbättra. Til Skeps byggeri och andra handa slögder, Linne tilwärkningar och Tobaks planteringar gifwes wid Städerne i Finland nog tilfälle i anseende til orternes belägenhet och den til Städerne liggande orten. — 11:o) Det skulle och mycket tiena til allehanda nyttiga näringssätts befordran i Finland, om effter en säker och wiss tagen grund, wissa belöningar, försträkningar eller och Hederstekn kunde för dem utsättas, som wisa prof däraf, at de antingen märckeligen förbättrat deras Åker jord, förmerat deras Ängsmark, rögdt och upodlat annan härtils onyttig Mark, eller och inrättat något efter ortens belägenhet nyttigt handaslögde- eller annan tilwärkning af skog och de i landet fallande råå ämnen. Til en begynnelse af sådant nyttigt förslag har och det Kongl. Commercie Collegium hafft för mig den bewågenhet och för Länet den ömhet, at på den af mig giorde förestälning, förskiuta til twenne tiärugnars oprättande i Länet Tolfhundrade dahl:r Kopparmynt, jemte några Baggar til Fåreslagets förbättrande och jemwäl något Tobaks frö til Tobaksplanteringens opkomst i Länet. Detta har och hafft den goda wärkan, at twenne Tiärugnar äro i Länet i byggnad och lära i Sommar blifwa färdiga. Med Tobaksplanteringen är jemwäl i Åbo stad och de flere Städer i Länet en begynnelse i förledit år giorder och lofwar en större fortgång. — 12:o) Om Städerne skulle förbiudas wid ansenligit wite at eij til sig locka eller emottaga Almogens barn ifrån de Hemman, hwilckas Åboer eij äga flere tienstehion än så många, som tienstehions stadgan tillåter at jemte tienstehion hafwa af sine egne Barn, så skulle därigenom mycket hindras den osed, som nu är i Landet at bondesöner emot Föräldrarnes wilja gå til Städer, antaga där tienst, hindra Åkerbrukets skiötsel och offta flytta sig sedan genom detta Medel til fremmande och utrikes orter. — 13:o) När alfwarsam hand däröfwer hålles och wid ansenligit Wite

förbiudes, at med de antingen ifrån Städerne eller Landsorter afgående Fartyg intaga och öfwerföra lösa Personer och Tienstehion, så skulle därigenom mycket hindras folkets flyttande ifrån landet, i anseende hwartil ingen Skeppare skulle få lof at berga eller taga dem ombord utom lof och minne, och jemwäl wid återkomsten giöra redo så wäl för sit egit och til Fartyget hörande Siöfolk, som och de öfrige, hwilka han som passagerare eller resande hafft ombord och erhållit tilstånd at med honom följa. — 14:o) Det skulle och wara et nyttigt och beqwämligt Medel at locka nyttiga och för Landet tienlige personer in uti landet, om de i Finland befintlige Bruksägare kunde styrkas och öfwertalas, at til Kohlning, Rödsel, Stenläggande och andra nyttiga behof förskrifwa härifrån Swerige och särdeles ifrån Dalarna några af Almogen därstädes, at wid Bruken giöra slika Arbeten och genom sådane tilfällen inöfwa jemwäl Landsens Inwånare til slika nyttiga handa slögder; de kunde försäkras antingen om en wiss betalning eller och om Jord och understöd af nödige Creatur til marckens upodlande. Utom den enskylta nytta, som sielfwa bruksägarne af detta Medel hade, så wore det och et krafftigt medel at underwisa andra til at med större förmon sköta landet och wara jemwäl et witne hos deras egne Landsmän om de förmåner, som Finland innehafwer af skog och Mark, samt således locka jemwäl effter handen andra at flytta sig hit öfwer. — H:r Agenten Nordencrantz lärer härtil i Sommar gifwa prof, då han mig låfwat at härifrån til sit Järnbruk i Åbo Län afsända kolare och lämna dem utrymme på det til bruket hörige Ödeshemman, samt understödia dem til deras opkomst med föda, Nödige Creatur och andra tienlige Medel. — 15:o) At Soldate, Dragone och Tårpare barn eij längre skulle behållas i scholorne, än til des de förstå sin Christendom, utan straxt därefter tilhållas och hänwisas, at taga sig tienst på landet och hålla sig wid Åkerbruket, skulle och til någon del befordra folckets qwarblifwande i Landet, och hindra slike ynglingar at flytta sig därifrån eller och slå sig til lättia. Men i fall ibland desse barn något särdeles qwikt sinnelag skulle sig framte, så kunde en sådan til nyttige handa slögder, handel eller andre tienlige Näringssätt handledas. — Jag förbigår, at 16:o) wid detta tilfälle röra om Hemmanens klyfning, som jemwäl är et krafftigt Medel at

öka Hushållen och således jemwäl befordra Folckets tiltagande. Men som det är redan en fastställd sak och rätta grunden til den samma är och lärer blifwa Inwånarnes tilwäxt i landet, så har Jag i synnerhet fäst mina tanckar wid de öfrige och nu förmälte Medel til Landets opkomst och Folckets tillwäxt. De lättaste och säkraste kunna nu i förstone nyttias, til des de få någon stadga; de öfrige kunna effter handen beredas och sedan gifwa dem starkare drifft och efftertryck.

L. J. Ehrenmalm.

Deputationens öfver finska ärenden protokoll för den 24 april 1747 innehåller angående deputationens handläggning af Ehrenmalms memorial följande:

„Herrar Lands Höfdingarne Piper och Ehrenmalm upkommo. Herr Lands Höfdingen Ehrenmalm ingaf et Memorial angående folkbristen och des afhjelpande i Finland, som uplästes. I anledning hwaraf Deputation fant godt, det följande omständigheter böra i akt tagas wid det afgående generela Betänkandet, nemligen:

1) At alle oindelte och särdeles hemkalls-hemmanen öfwer alt i Finland warda med aldraförsta afskattade, på sätt, som redan skjedt med hemkalls-hemmanen uti Nylands och Tafwastehus Höfdingedöme, men at Österbotn och Åland, hwarest hemmanen i synnerhet äro med altför hög ränta betungade, warda ofördröijligen ordentligen refwade och skattlagde; samt at Kongl. M:t i nåder anbefaller wederbörande, at utan uppehåll öfwerse de redan skedda skattläggningar, och allmogen imedlertid icke beswäras, emot Kongl. Resolutionen på des allmänna Beswär år 1727, med högre ränta, än efter den nya under öfwerseende warande skattläggningen.

2) At Herrar Lands Höfdingarne, utaf de til colonier föreslagne 100,000 D:r S:mt, må äga tilstånd, at lemna dem, som sålunda uptaga Öde-hemman, 50 D:r S:mt til dräkters och andra nödwändigheters upkjöpande, hwilke kunna Cronan godtgjöras, då deremot proportionaliter åboen så mycket mindre frihet tillägges. Likaledes at Landshöfdingarne, efter brefwäxling med Kongl. Collegierne, måge taga af samma medel förskotter til nya markers uptagande samt kjärrs och mossars utgräfning.

3) At ingen, utom behörigt bewis om föräldrarnas samtycke, må antagas til tjenst i Städerna.

4) At ingen af allmogen eller Stånds personer, hwilke äga fartyg, må emottaga någon, som icke är försedd med Pass, på sin skuta, samt wid återkomsten wisa redo, hwart den tagit wägen, wid 50 d:r S:mts wite, på samma sätt, som om Städernas Seglare förordnadt är.

5) At H:rr Landshöfdingarne upmuntra bruksägarne, at hämta folck öfwer til Finland ifrån de Swenska Bergwercken, så wäl til Inbyggarnes förmerande med nya, som de förras underwisning i dylika handteringar.

6) At när några substituter på längre tid warda af de ordinarie Borgmästarne äskade, Kongl. Hof Rätten då af de 3:ne, til hwilka Borgerskapet yttrat sig äga mästa förtroende, dertil förordnar den, hwilken Landshöfdingen i orten förklarar hafwa bästa insikt uti Oeconomie- och Politie-mål.“

Eräs Djeknin sukua koskeva asiakirja ja „Elinan surma“.

Kirjoitti

Väinö Wallin.

V. 1897 tapasin Tukholman kunink. kirjastossa D. Tilas'in paikkakunnallisia tietoja sisältävässä kokoelmassa menneeltä vuosisadalta eräässä kimpussa (T. III), joka enimmäkseen sisälsi vähäarvoisia tietoja muutamista Suomen pitäjistä ja kirkoista, odottamatta puolen arkin lehden, joka kertoi vanhoja asioita Djekn-suvusta.

Asiakirjan teksti, jonka toht. K. R. Melander pyynnöstäni on verrannut ja tarkistanut alkuperäisen kanssa, kuuluu kokonaisuudessaan näin:

Claas Diächne hans Gipto och Barn.

Förste gipto, heet hustru Elin, war ättadh af Orkowachese i Wirmo, hvilcken han upbrände medh den enda och förste barn, och thet gipte bleef arflöös.

Andra gipto, heet hustru Chirstin, waar ättadh af Letala Stoorgård, hadhe två söner och sju döttrar. Af samma döttrar blefvo fem mangifne, och kommo till arfs. En dotter drunchnadhe i Ackeist å.

Thera barn.

SB Hindrich Flemingh brödher Erich green (?) haffva boskeed om Kaskiss och Wackis & gossen.

Her Hindrich Classon bodde på Kaskist, bleef dödh barnelöös, testementeradhe sitt arf löst och fast till Nådendals kloster och en part kiöptes hans jordegodz af gamble her Steen.

Her Arfwedh Classon bleef gipt till H. Ifwar Grens doter fru Ingeborgh, sedhan han hemkom af sin wandringh, och hadhe waritt järnslaghen för sin fadhers skull, bleef och barnelöös dödh och stichtadhe medh sitt arf Helge Lekame prebenda i Åbo.

Märta en dotter bodde på Ylela, hadhe två döttrar. Walborg bleef gipt till Hindrich Flemmingh på Sundholm. Annan dotter Elin Jönsdotter waar förste Abbedisa i Nådendaal.

Birgitta annan dotter bodde på Harfwiala i Tafwastlandh.

Cathrin tridie dotter bodde på Nynäs i Nousist.

Anna fiärde dotter bodde på Konickala i Nousist, hwilcken waar Biscop Mårtens modher.

Fempte dotter, hvilckens nampn inthet minnes, hoon bleef gipt och bodde på Åminne.

Siätte dotter drunchnade i Ackis å.

Siunde dotter ogipt och hennes nampn icke minnes.

Ylela.

Bleef i thenna måtto försoldh.

Marta, Claas Dieknes dotter, hwilken waar gipt och bodde på Ylela, hade een son och fyra döttrar medh andra gipto:

Arfwedh Erichson, hwilcken waar Landzfougt i Åbo Lään, och den tidh gamble her Steen Sture waar här i landett kom han i mandslagh för een adelsman, och kunde icke medh mindre till dagha komma, att her Steen trenghde honom uthaf hans arf i Ylela gårdh, och medh samma tillfelle då bedrogh och her Steen thesse Arfwedh Erichsons systrar och afköpte them theras arfpart i för:de Ylela, nembligen

Spennars Anna
Elin
Tridie dotter } hwar systerdeel sålde för 300 mc.

Marta bleef ingifven i Nådendals closter.

Thenne för: ne Mertha Clas Diekens dotter waar tvenne gipt; hennes förste barn Walborg waar en gipt till Hindrich Flemmingh till Arfwesala, thet nu ähr Sundholm, och annan dotter Elin Jönsdotter; annan och senare gipto woro hennes barn thesse for:ne

Arfwedh Erichson
Anna Spennars
Elin kom i Nådendals closter
Märta
N. icke i nampn finnes.

In memoriam: att H. Hindrich Classon och hans fru Lucia hadhe bebrefwat hvaarandre theris godz och lössöre i hwars theras lifstidh och efter begges lifstidh skola än samma godz noghen behageligh tidh wara under Nådendals closter, thy thet stodh then tidh i bygningh. Nu sedhan H. Hindrich Classon bleef dödh, dhå gaf sigh fru Lucia in i Nådendals closter medh begges thera jordegodz och all sin fatebuur, medh allehanda lössöre i guld, silf, pänningar, klädher, boo och booskaap, qviche och döde, rörlighitt och orörlighitt, i nembde och onembde, och frå then dagh thå hafve samme H. Hindrich Classons arfve godz waritt ifrå hans slächt och byrd under Nådendals closter usque in hodiernum diem anno 1551. Och i thet åhr thå lätt konungh Göstaf hempta fru Lucie breef på denne för:ne arfgodz och testamenter uthaf Nådendals closter genom välbyrdigh mann Hindrich Classon till Cancas uthi Masko sockn.

* * *

Djeknin suku on ollut Suomen merkillisimpiä vapaamiessukuja keskiajalla, mutta on sangen vaillinaisesti tunnettu. Tässä julaistu asiakirja antaa muutamia lisätietoja suvusta, minkä arvoisia, sen voi vasta tarkka sukuopillinen tutkimus vastaisuudessa osottaa. Esillä oleva Djekn-suvun polviluku näyttää nimittäin kuuluvan niihin Kustavi Waasan aikuisiin hallituksen tai aatelisten laitattamiin sukujohtoihin, joissa mahdollisesti saatava taloudellinen perintö on tärkeämpi kuin itse sukujohtojen luotettavaisuus. Rasmus Ludvigssonin ja Jaakko Teitin sukuluettelot Suomen aatelistosta (ks. Kustavi Grotenfeltin johdantoa Jaakko Teitin valitusluetteloon ja saman kirjoitusta „Muutamia

lisiä Suomen keskiaikaisen aateliston genealogiaan“ Hist. Ark. XV) ovat tulleet kuuluisiksi sekä tärkeitten tietojensa että totuutta sekoittavain tarkoitustensa vuoksi. Jos ei löytämäni Djeknin suvun asiakirja olisikaan samasta pajasta lähtenyt, ei se ole varsin vieraassakaan hengessä sepitetty.

Muutamia kouraantuntuvia vääriä tietoja voipi asioihin vähemminkin perehtynyt huomata tässä Djeknin polviluvussa. Klaus Djeknin tytärtä Annaa sanotaan siinä piispa Martin äidiksi, vaikka hänen tiedetään olleen piispa Konrad Bidzin äiti. Samoin kulkee polviluvussa tuo vanha muistotarina että Klausherran tyttärentytär Elina olisi ollut Naantalin luostarin ensimäinen abedissa, vaikka paremmat asiakirjat puhuvat toista (ks. K. G. Leinberg, De finska klostrens historia s. 304). Sukulukumme mainitsee kerran Elinan sisaren Martankin joutuneen Naantalin luostariin, millä perällä, ei käy päättäminen.

Omituista on, ettei tässä sukuluvussa ensinkään mainita Klaus-herran tytärtä Ceciliaa, joka muitten tietojen mukaan on ollut naimisissa vanhan Klaus Flemingin kanssa. Muiden tyttärien, Martan, Birgitan ja Kaarinan naimisliitot esitetään yhtäpitävästi tunnettujen olojen kanssa (Annasta ks. ylempänä). Sitä tytärtä, joka oli naitu Joensuun herralle Henrikki Olavinpojalle (Hornille), ei tässäkään sanota nimeltä muistettavan. Merkillisen sisarparven historia jääpi yhä vielä jonkin verran hämäräksi.

Huvittavia tietoja sitä vastoin antaa polviluku vanhan Klaus Djeknin omista naimisseikoista, vaikka ei hänen toisen puolisonsa, Laitilan Isontalon Kirstin, sukua saada tästäkään varmuudella tietää. Niinikään lienevät tiedot Klaus-herran pojasta Arvista, sekä hänen tyttärentyttärensä Walpurin naimisesta Sundholman herran Henrikki Flemingin kanssa, joka oikea asianlaita vasta äskettäin on tullut huomautetuksi (Grotenfeltin yllämainitussa kirjoituksessa Hist. Ark. XV), huomattavia. Yläneen kartanon vaiheista vihdoin saamme valaisevia tietoja, näemme millä tavalla itse asiassa kartano joutui Sten Stuurelle. Asiakirjan jyrkkää lausetta, että Sten Stuure peloituksilla ja petoksella anasti kartanon, voisi ehkä pitää viittauksena siihen, että sukutaulu on Yläneen vanhain perillisten puolesta kokoonpantu ja ollut yksityisten hallussa, kunnes D. Tilas sen käsiinsä sai ja papereihinsa piilotti.

Mieltä kiinnittävämpi kuin itse Djeknin sukutaulu on ylläolevassa asiakirjassa esiintyvä tarina „Elinan surmasta“.

Tässähän tapaamme sangen vanhan kirjaanpannun tarinatoisinnon, jonka mukaan tuon liikuttavan murhenäytelmän sankarina ei olisi ollut kansanlaulun Klaus Kurki, Laukon herra, vaan miespolvia ennen elänyt Klaus Djekn, Lydeken poika, hyvin tunnettu Suomen historiassa 1300-luvun lopulla ja seuraavan sataluvun alulla. Tämä toisinto ei tässä ilmesty ensi kertaa näkyviin, vaan on se ollut jo ennen tunnettu parin vanhan muistoonpanon kautta, joista K. A. Bomansson tutkimuksessaan „Pispa Arvid Kurjen vanhemmista ja „Elinansurma“-nimisestä kansanrunosta“ (Hist. Ark. I) on huomauttanut. Jaakko Teitin valitusluettelossa Suomen aatelistoa vastaan v:lta 1556 luetaan nimittäin: *Hvad Claes Dekenes Slägtingar äro för folk, må Gud veta, men han var en Tyrann och Skalk, ty han brände upp sin egen hustru utan allt fog och skäl, det är sant.* Samoin mainitaan Peringskiöldin kokoelmissa Klaus Djeknistä, että hän „poltti oman vaimonsa, rouva N . . . .“ Nyt esitetty asiakirja on kolmas tunnettu, jossa samainen tarina uudellensa tulee tietoomme ja tällä kertaa huomattavasti laajempana ja täydellisempänä kuin kummassakaan toisista. Tulee näet — jos emme pitäisi lukua murhenäytelmän sankarin sukuperästä — tässä ilmi huvittavia yhdenmukaisuuksia historiallisen tarinan ja kansanlaulun kesken. Ensinnäkin toimivain henkilöiden nimissä. Klaus on sekä tarinassa että runossa julman aviopuolison nimi. Elina on hänen nuori emäntänsä, Kirsti on Elinan seuraaja. Tarinassa niinkuin runossakin saa Elina surmansa liekeissä ensimäisen ja ainokaisen lapsensa kanssa. Runosta voisi löytää muitakin piirteitä, jotka soveltuisivat Klaus Djekniin. Runon kuvaus ritarillisesta kosiomiehestä, joka tulee pihalle „sa'an hevosmiehen kanssa, sa'an satulaurohon, miehet kultamiekoissansa, hevoset hopeapäissä“, voisi varsin hyvin soveltua Djekniinkin, joka epäilemättä on ollut aikansa rikkaimpia mahtimiehiä Suomessa, niinkuin historiallisista asiakirjoista selvästi näkyy. Djeknikin saattoi sanoa „monet viikot viipyvänsä käräjissä Pohjanmaalla“, jos Pohjanmaa käsitetään laajassa merkityksessä, sillä hän mainitaan Hämeen tuomarina v. 1390 ja Pohjois-Suomen ja Maskun tuomarina 1407—1434. Yhdenmukaisuutta voisi nähdä siinäkin, että, niinkuin runossa, niin

historiallisessakin tarinassa Klaus naipi naapuristansa. Jos otaksumme Klaus Djeknin asuneen omistamassaan Nynäsin (nyk. Nyänäisten) kartanossa — siellä m. m. vietetään hänen tyttärensä häitä v. 1418 —, niin ei Nynäsistä Orkovakkisiin nykyisessä Mietoisten kappelissa ole kuin muutamien kilometrien matka. Mainita sopinee tässä että Orkovakkisissa Kustavi Vaasan aikaisten maakirjain mukaan oli rälssimaata, niinkuin vieläkin on, joten siellä muinoin on saattanut asua rälssimiesperheitä. Ajan, jolloin „Elinan surma“ tämän tarinan mukaan tapahtui, voimme vihdoin lähennellen määrätä. Kun Klaus Djeknillä jo v. 1418 oli toisesta avioliitosta syntyneitä tyttäriä naimaijässä, ei surmatapausta voine ajatella 1390-lukua myöhäisemmäksi.

Mutta tunnetussa tutkimuksessaan tulee Bomansson aivan toisiin tuloksiin. Hänestä on kansanruno, joka panee Elinan surman Laukon Klaus Kurjen syyksi, täysin oikeassa ja perustuva Vesilahdella tapahtuneeseen historialliseen tapaukseen. Ne seikat, joihin Bomansson tämän arvelun perustaa, ovat lyhyesti seuraavat. Klaus Kurkea, Laukon herraa, mainitaan Ylisen Satakunnan tuomarina 1463—74. Vuonna 1463 meni hän naimisiin serkkunsa Kaarina Flemingin kanssa, josta hänellä oli poika Arvi Kurki, sittemmin piispa. Vanhoissa sukujohdoissa mainitaan Klaus Kurjen toiseksi puolisoksi Elina Juhontytär Stenbock-suvusta, mutta varmentavia tietoja ei tästä naimisesta ole. Tähän Elinaan ja Klaus Kurkeen sovittaa Bomansson kansanrunossa kerrotut tapaukset. Kurki oli todella se mahtava mies, joksi runo kuvaa hänet, hän saattoi olla viikkoja käräjillä Pohjanmaalla, hän varmaan vielä paraassa miehenijässä lopetti päivänsä, niinkuin runossa kerrotaan: jälkeen 1474 ei häntä enään mainita.

En lähde ratkaisemaan mihin historialliseen tapaukseen kansanlaulu perustuu. Tahdon vain vielä panna kysymykseen, tokko tarinalla Elinan surmasta tarvitsee olla mitään yksityistä historiallista tapausta perustuksena. Ymmärtääkseni voisi suorasanaisella tarinalla ja ballaadilla olla yleinen pohja keskiajan oloissa ja tavoissa Suomessa. Ruotsalaisen kirjallisuuden historiassaan kertoo Schück (Svensk Literaturhistoria, s. 380), miten keskiajalla ja renessansin ajalla niin tavallinen jalkavaimotapa on ollut aiheena koko joukkoon ruotsalaisia ballaa-

deja. Muutamat ballaadit kuvaavat hyljätyn kostoa. „Salmon“-runossa pakottaa ritari entisiä jalkavaimojaan palvelemaan hääjuhlassa. He tottelevat, mutta sekoittavat surman ruokaan ja juomaan, niin että Salmon tulee humalasta hulluksi ja tappaa oman morsiamensa. Eräässä toisessa samanlaatuisessa runossa „Liten Kirstin och Herr Peder“, panee Herra Pietarin jalkavaimo tulen häätaloon, niin että sulhanen ja morsian siellä hukkuvat.

Samanlaisesta pohjasta on tarina Elinan surmasta kukatiesi kasvanut. Niinkuin kansanlaulu sovittaa yleisen aiheen Kurkeen, niin sovittaa sen vanha suullinen tarina Halikon seuduilla ritari „Huurniin“ (Suomen muinaismuistoyhd. aikakausk. VI, s. 42). Kurki ja Horn ovat paikkakuntainsa puolitarulliset sankarisuvut, joihin kaikki kummat tarinat sovitetaan. Ja läntisessä Varsinais-Suomessa kulkee sama surmateko Klaus Djeknin nimellä, joka mahtavuutensa ja rikkautensa kautta on sopinut kansantarinan sankariksi.

Kansanlaulu on prof. Kaarle Krohnin ilmoituksen mukaan syntynyt Vesilahdella. Kaikki tunnetut runotoisinnot ovat Vesilahdelta saatuja. Runo on luonnollisesti saanut paikallisen värityksen Vesilahdelta ja Laukon Kurjesta. Kansanrunossa mainitut „pyssyt paukkuvaiset“ ja „jauhoja pahoja“ (kruuti) ilmaisevat runon syntymä-ajaksi keskiajan lopun tai uskonpuhdistusajan alun. Koska kuitenkin kansanrunossa esiintyvät henkilöt — Klaus herra, Elina emäntä ja Kirsti — ovat samat Vesilahden laulussa ja Djeknin tarinassa, mutta eivät kaikin kohdin sovi Kurjen sukuun, ja kun monet muutkin seikat kansanlaulussa ja Djeknin tarinassa käyvät yhteen, eivät ne voi olla vieraita toisilleen. Voisi olla mahdollista että v. 1551 vanhana kirjaanpantu muisto on ijäkkäämpi kuin kansanlaulu, joka siis olisi omistanut Klaus Djeknin tarinan ja myöhemmin sovittanut sen Vesilahden oloihin ja Klaus Kurkeen. Mutta kumpiko Klauksista on ollut syyllinen Elinan surmaan, vai onko kumpikaan, sen, kuten sanottu, jätän ratkaisematta.

Vuokraukset ynnä talojen lyhennykset Suomessa, Käkisalmen läänissä ja Inkerissä vuosina 1617—34.[1])

Kirjoittanut

K. R. Melander.

I. Vuokraukset.

Olemme tutkimuksessamme Suomen, Inkerin ja Käkisalmen läänin veroista maininneet, että Kustaa Aadolf seuraten aikakautensa henkeä oli ruvennut antamaan vuokralle kruunun verojen kannon.[2]) Valtakunnassa semmoisessa kuin Ruotsi, joka melkein yhtä mittaa kävi sotaa ja siis alituisesti oli rahan tar-

[1]) Seuraava tutkimus jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä on koetettu selvittää, miten suuressa määrin alueita Suomessa, Käkisalmen läänissä ja Inkerissä oli annettu vuokralle aikakaudella 1617—34. Toinen käsittää taas erilaiset talojen lyhennykset samoissa maakunnissa ja samaan aikaan. Siinä tehdään selkoa rälssiksi, läänityksiksi, viranomaisille ja sotaväelle annettujen sekä autioksi jääneiden talojen lukumäärästä ynnä muista niitä koskevista oloista. Ennenkuin olin ehtinyt ryhtyä painattamiseen, oli Ruotsissa ilmestynyt Carl Öhlander'in teos „Bidrag till kännedom om Ingermanlands historia och förvaltning I 1617—1645", joka osittain käsittelee tämän tutkimukseni ainetta. Olen sen tähden perehtynyt sen sisältöön ja pariin kolmeen kohtaan lisännyt siitä lainattuja tietoja. Tekijä.

[2]) Suomen ynnä Käkisalmen läänin ja Inkerin veroista vuosilta 1617—34, 295—98 ja 313 siv.

peessa, oli tällainen järjestelmä tavallansa hyödyllinen. Kruunun oli nimittäin varsin vaikea pian koota ja vielä hankalampi lyhyessä ajassa muuttaa rahaksi verokappaleina saamansa verot. Mutta jos varakas vuokraaja tarjoutui kohta maksamaan varman summan ehdolla, että sai oikeuden kantaa verokappaleissa, vapautui valtio äsken mainitusta pulasta. Se sai kohta rahat käsiinsä ja pääsi kustantamasta vouteja vuokralle annettuihin alueisiin. Vuokraaja taas voitti siinä, että hallituksen vuokraajia varten laatima arvio eri kannettavain verokappalten raha-arvosta oli enimmäkseen alhaisempi niitten kauppahintaa. Hänelle määrätty vuokramaksu vastasi nimittäin vuokra-alueen verokappalten yhteistä hintaa, tämän arvostelun mukaan laskettuna. Kuitenkaan ei ehdottomasti vaadittu, että vuokraaja suoritti veron rahassa. Hän sai usein itse valita, tahtoiko maksaa niissä verokappaleissa, jotka hän talonpojilta kantoi, tai rahassa. Jos vuokraaja valitsi maksamisen verokappaleissa, oli hallituksella kumminkin se etu, että vuokraajalta voi vaatia vuokrasumman vuosittain kokonaisuudessaan maksuun. Vuokraajan piti nimittäin, niinkuin tulemme näkemään, toimittaa pätevä vakuus vuokrasumman suorittamisesta. Jos talonpojalle veronmaksussa maksuaikana jäi rästiä, tuli se siis vuokramiehen vahingoksi eikä valtion. Mutta kun kruunu voutejensa kautta verot kantoi, tuli luonnollisesti valtio itse kärsimään rästiksi jääneistä veroista.

Monet kruunun kalastukset annettiin vuokrajärjestelmän alottamisesta asti vuokralle ehdolla maksaa vuokra kalana, vaikka toisista taas tuli suorittaa se rahassa. Milloin salpietaritehtaita annettiin vuokralle aikana, jota tämä tutkimuksemme koskee, tapahtui se ehdolla, että vuokra suoritettiin salpietarina. Kruunu tarvitsi nimittäin salpietaria sotatarpeiden valmistamisessa.

Toisinaan antoi hallitus alueita tai muuta omaisuuttaan vuokralle velkojensa suorittamiseksi. Silloin sai saamamies kantaa vuokrauksen vuotuiset tulot korkojen maksuksi ja antamansa lainan lyhentämiseksi määrävuosina hallituksen tekemillä ehdoilla.

Vuokraaminen alotettiin jo vuonna 1617 Stolbovan rauhassa saaduissa voittomaissa. Vuokralle annettiin kruunun kalastuksia, sen kapakoita, myllyjä, tullituloja vieläpä koko läänejä ja maakuntiakin. Samoin tehtiin Suomessa vuodesta

1619 alkaen. Vuokralle annettiin täällä kokonaisia läänejä ja maakuntia, kihlakuntia, pitäjiä, kruunun kartanoja, kalastuksia, salpietaritehtaita ja rautaruukkeja sekä erilaatuiset tullit, aksiisit ja uunirahat.

Kun kihlakuntia ja pitäjiä Suomessa annettiin vuokralle, tuli vuokramiehelle vakinaisten verojen kanto ynnä muutamain ylimääräisten, nimittäin alussa sotavarustusveron ja myöhemmin rakennusveron y. m. Salpietariveroa, karja- ja kylvöveroa, kaupunkien kontributioonia ynnä myllytullia ei ylipäätään luettu vuokraajain veronkantoon, koska valtio näitten ylimääräisten verojen suhteen noudatti toista menetystapaa. Salpietarivero suoritettiin salpietaritehtaisiin ja annettiin sentähden näitten ohessa vuokralle. Karja- ja kylvöveroa, kaupunkien kontributioonia ynnä myllytullia varten oli valtiolla eri komisaarit, jotka niitä kantoivat. Sen lisäksi ei hallituksen ollut tarpeen antaa niitä vuokralle rahapulasta päästäkseen, koska ne oikeastaan olivat rahassa suoritettavat. Mutta mitä karja- ja kylvöveroon ynnä myllytulliin tulee, rupesi hallitus vähän myöhemmin toisinaan antamaan niittenkin kannon vuokralle.[1]) Kaiketi oli tähän vaikuttanut näitten verojen hitainen kanto ja varsinkin se, että niitäkin pian sallittiin kantaa verokappaleissa. Saivatpa silloin kihlakuntain verojen vuokraajat, jos niin halusivat, ottaa nämätkin verot muitten ohessa vuokralle.

Inkerissä ja Käkisalmen läänissä annetut läänien vuokraukset käsittivät taas kaikki kruunun saatavat paitse statieveroa ja myllyveroa, jotka rahassa suoritettiin. Usein annettiin siellä paitse kahta viimeksi mainittua veroa myöskin tullit erikseen vuokralle. Vuokra-aika kesti Suomessa, Inkerissä ja Käkisalmen läänissä toisinaan yhden tai kaksi vuotta kerrallaan, mutta tavallisemmin kolme tai neljä. Joskus määrättiin vuokra-aika kuudeksi ja kahdeksikintoista vuodeksi. Monta kertaa teki

---

[1]) Odhner arvelee teoksessaan „Sveriges inre historia under drottning Kristinas förmyndare“ (225 sid.), ett'ei annettu vuokralle ylimääräisiä veroja. Niillä tarkoittanee hän karja- ja kylvöveroa, kaupunkien kontributioonia ja myllyveroa. Mutta näitäkin annettiin toisinaan vuokralle Kustaa Aadolfin aikana, niinkuin edellisessä olemme maininneet. (Katso karja- ja kylvöverosta ynnä myllyverosta teostani Suomen ynnä Käkisalmen läänin ja Inkerin veroista vuosina 1617—34, 135 ja 204 siv.)

vuokraaja ensin sopimuksen yhdeksi tai kahdeksi vuodeksi ja uudisti sen sitten pitemmäksi aikaa.

Ensimmäinen käsky kruunun omaisuuden vuokraamisesta tavataan niissä ohjeissa, jotka joulukuun keskivaiheilla 1617 annettiin Inkerin uudelle kenraalikäskynhaltijalle Gyllenhjelm'ille. Hänen piti silloin jättää vuokralle Narvan ankeriaiskalastus. Seuraavana vuonna 1618 otti ylipäällikkö Jaakko de la Gardie Käkisalmen ja Pähkinälinnan läänit vuokralle kuudeksi vuodeksi sen summan lyhentämiseksi, jonka hän aikaisemmin oli kruunulle lainannut. Sopimus tehtiin niillä ehdoilla, että velasta lyhennettäisiin vuosittain 5,000 talaria, johon summaan puhdas vuotuinen tulo läänistä laskettiin nousevan. Jos vihollisen hyökätessä läänit hävitettiin ja kreivin tulot siten pienenivät, oli vahinko arvosteltava ja tämä laskettava lisään hänen saataviinsa kruunulta. Niistä parannuksista, jotka hän pani toimeen rakennuksissa, myllyissä ynnä niitten suluissa, kiinteissä kalanpyydyksissä ynnä muussa kiinteimessä, ei kruunu arennin loputtua suostunut mitään maksamaan. Maksutta oli myöskin kiinteimistöön kuuluva irtaimisto jätettävä kruunulle. Mutta jos irtaimistoa oli lisätty veneillä, nuotoilla ja verkoilla, niin oli kreivillä oikeus viedä ne mukanaan tai saada niistä hallitukselta maksu.

Kumpaisenkin läänin käskynhaltija oli kreivin kustannettava ynnä 192 miehen varustusväki päällikköineen yhteisesti kummankin läänin tarpeeksi, sen lisäksi vielä muutamia alempia viranomaisia linnoissa. Kreivi Jaakko sai kantaa noiden kuuden vuoden aikana hyväkseen kaikki verot, niinkuin kymmenykset, tullit sekä kalastuksista, myllyistä, virroista y. m. saatavat tulot. Hänellä oli myöskin oikeus perustaa maaseudulle kapakkoja ja käyttää hyväkseen kaupunkien ynnä linnojen kapakkoja. Kun kuningas tulevaisuudessa ruotsalaiseen tapaan järjestäisi asiat, lakkauttaisi kapakat ja perustaisi panimoja (bryggehus) kaupunkeihin tai muulla tavalla antaisi kantaa aksiisia juomista, lankeisivat nämät tulot kreivi Jaakolle. Pienemmistä kuin hengen rikoksista lankesi kuninkaan osa sakoista hänelle. Kaikki tulot vuokra-alueeltaan saisi kreivi tullittomasti viedä maasta, mutta ainoastaan Nevanlinnan kautta. Jos ne taas vietiin johonkin kaupunkiin Suomessa, Ruotsissa tai Liivinmaalla, oli siellä tulli maksettava niistä. Paljon muitakin oi-

keuksia sai de la Gardie näiden maakuntain kaupan suhteen, joista emme tässä yhteydessä tahdo kertoa.

Näitten arennille annettujen läänien hallinnon suhteen oli kreivillä oikeus asettaa voudeiksi ja veronkantajiksi omat palvelijansa. Linnat olivat sen sijaan yksinomaisesti käskynhaltijain hoidossa, ja käskynhaltijain velvollisuutena oli myös pitää silmällä kreivin asettamia vouteja ja muita palvelijoita heidän toimissaan. Läänin kaupunkien porvaristolta oli kreivillä valta kantaa tullia ja veroja. Kumminkin pidätti kuningas itselleen oikeuden suoda Käkisalmen ja Pähkinäsaaren kaupunkien asukkaille veronvapautta ja muita oikeuksia kreivi Jaakon kanssa tekemästään sopimuksesta huolimatta, kun näiden kaupunkien oloja tulevaisuudessa järjestettäisiin uudelle kannalle. Tullitulot olivat kumminkin joka tapauksessa kreiville lankeevat. Mitä läänien pajaareihin tuli, ei kreivillä ollut heidän suhteen muuta oikeutta kuin kantaa heidän perintötiloistaan ja läänityksistään kuninkaalle langennut vero.[1])

Olemme vähän laajemmin tehneet selkoa tästä vuokrasopimuksesta, koska ei yksistään de la Gardien vuonna 1624 neljäksi vuodeksi uudistettu sopimus vaan myöskin Bogislaus Rosen'in kanssa maaliskuussa vuonna 1620 Iivananlinnan, Jaaman ja Kaprion lääneistä ja Taneli Simonpoika Falk'in kanssa samana vuonna ja päivänä Narvan tullin ja läänin vuokraamisesta tehdyt sopimukset ovat sisällykseltään jotenkin samanlaiset. Seuraavassa tahdomme vain huomauttaa, missä kohdin nämä kolme myöhempää kontrahtia erosivat ensiksi mainitusta.

De la Gardien uusi kontrahti määräsi vuokra-ajan 4 vuodeksi, joiden kuluessa hänen piti maksaa vuosittain 20,000 talaria vuokraa. Näistä oli kumminkin 4,000 talaria joka vuosi käytettävä hänen saatavainsa lyhentämiseen, joten kruunulle oikeastaan lankesi vain 16,000 talaria. Linnojen varusväki, joka oli de la Gardien ylläpidettävänä, vähennettiin nyt 148 mieheksi. Muuten olivat kaikki linnoissa palvelevat henkilöt samat kuin edellisen vuokra-ajan kuluessa. Kapakkain suhteen tehtiin se muutos, että kreivi sai tulot niistä kapakoista, jotka maaseudulla mahdollisesti voitaisiin perustaa. Kaupun-

---

[1]) Valtion registratuura 1617, kirje $^{17}/_{12}$, 970 siv.; Vaaranen, Samling af urkunder rörande Finlands historia, V osa, 357 ja seur. siv.

keihin tuli hänen koettaa saada toimeen panimohuoneita ja aksiisisääntöä niissä noudatettavaksi. Tällä tavalla saatavat tulot olivat kruunulle lankeevat. Ennen luvattu tullivapaus niille tavaroille, jotka de la Gardie lähetti pois vuokratuista alueistaan, lakkasi nyt, koska sellaista etua ei ollut annettu vuokraajille Ruotsissa. Tavarain vienti tuli uuden valtakunnassa voimaan päässeen purjehdussäännön määräysten alaiseksi. Tulevaisuudessa määrättävät tullit pidätti kuningas kruunulle. Tämän jälkeen sai de la Gardie samat läänit vuokralle velkansa lyhentämiseksi vielä kahdeksi vuodeksi, siis vuoteen 1630.[1])

Kun Bogislaus Rosen 1620 määrättiin Kaprion ja Jaaman linnain käskynhaltijaksi, otti hän vuokralle kuudeksi vuodeksi näiden kahden linnan läänit ynnä Iivananlinnan läänin sekä kaikki niihin kuuluvat kaupungit ja kauppalat (hakelverken). Tähän lisättiin vielä yhtä pitkäksi vuokra-ajaksi Saaren linnoitus ja kaikki autiopogostit. Ehdot olivat, niinkuin jo lausuimme, jotenkin samanlaiset kuin de la Gardien aikaisemmassa kontrahdissa mainitut, mutta kaupan suhteen, jota Rosen kauppiaana aikoi vuokraamallaan alueellaan harjoittaa, oli tarkempia määräyksiä. Samaten kuin de la Gardie sai hän tullittomasti ulkomaaltatuoda ne tavarat, jotka hän tarvitsi itseänsä ja varustusväkeä varten. Muista tavaroista taas, jotka hän vei ulkomaalle tai toi sieltä, täytyi hänen maksaa tullia. Muista vuokraehdoista poikkeevat ainoastaan seuraavat de la Gardien kontrahdista. Varustusväkeä täytyi Rosen'in ylläpitää jotenkin runsaasti, nimittäin 400 miestä Iivananlinnassa sekä Kapriossa ja Jaamassa kummassakin 50 miestä. Tämän ohessa tuli hänen maksaa summa rahassa, jonka suuruutta ei mainita vuokrasopimuksessa. Vielä oli Rosen'illa oikeus vapaasti mielensä mukaan antaa omasta arennistaan arennille toisille, jotka kuninkaalle uskollisuuden valan olivat vannoneet, tulleja, myllyjä, kalastuksia, kapakoita, autiopogosteja y. m. Jo vuonna 1620 siirsi Rosen Iivananlinnan ja Jaaman läänin arennin Inkerin uudelle kenraalikäskynhaltijalle Henrikki Fleming'ille pitäen itse edelleen Kaprion lääniä. Myöhemmin, luultavasti vuonna 1623, siirsi

[1]) Ruotsin valtion kontrahtikopiokirja, sopimus $^{7}/_{9}$ 1624; Livonica-kokoelma Ruotsin valtion arkistossa, osasto n:o 107 (Est- och Lifländska bref 1626–28) eräs kommissaari Eerikki Antinpoika Tranan kirje kuninkaalle $^{29}/_{9}$ 1628.

Henrikki Fleming Iivananlinnan läänin arennin tuhanpolttaja Juhana Möller'ille, joka kuitenkin jo vuonna 1624 oli perin köyhdyttänyt tämän läänin eikä itse kyennyt arentia maksamaan.[1])

Taneli Falk'ille annettiin Narvan lääni vuonna 1620 vuokralle 4 vuodeksi ja Narvan tulli 3 vuodeksi. Tulliin yhdistettiin aksiisit, takavarikkoon otetusta tavarasta saadut sakot y. m. sellaista. Narvan kaupungilla piti kumminkin olla oikeus aksiisia maksamatta tuoda 40 aamia viiniä. Taneli Falk'ille annettiin myös oikeus ottaa arentiin muita yhtiömiehiksi tai luovuttaa osia siitä muille, mutta vaan sellaisille, jotka olivat vannoneet kuninkaalle uskollisuuden valan. Vuonna 1624 sai hän Narvan läänin uudestaan arennille kolmeksi vuodeksi.[2])

Myöhemminkin olivat vuokraamiset Inkerissä varsin yleisiä. Niin näemme esim. 1628 vuoden Inkerin ja Käkisalmen läänin tilistä, että silloin useat kruunun kartanot ja kalastukset olivat vuokrattuina. Sama oli enimmästä päästä pikku tullin, myllyjen, myllytullin, leipuri- ja teurastaja-aksiisin, kapakkain ja saunain laita. Poikkeuksia oli esimerkiksi Iivananlinnan kauppalan myllytulli, josta porvarit olivat ostaneet itsensä vapaiksi. Iivananlinnan läänin myllytyllia varten oli taas eri tarkastusmies, niin että se mahtoi olla vuokraamatta. Kaprion ja Jaaman linnain ja kauppalain myllytulli ei myöskään näy olleen vuokrattuna samaten kuin toinen Jaaman läänissä löytyvistä myllyistä. Pikku tulli oli ainoastaan Narvan läänissä vuokralle antamatta ja kalastuksista yksistään Kaprion läänissä olevat. Vielä voimme mainita edellisen lisäksi, että kruunun Inkerissä sijaitsevat puutarhat ja humalistot niinikään olivat vuokraamatta.[3])

Käkisalmen ja Pähkinälinnan läänien vuokraus kreivi Jaakko de la Gardielle kesti, niinkuin jo olemme kertoneet, vuoteen 1630. Jo edellisenä vuonna 1629 ja samaten 1630 kävi Inkerissä muutamia Hollannin rahamiehiä tuumassa ryhtyä siellä

---

[1]) Ruotsin valtion kontrahtikopiokirja, sopimus $^{21}/_{3}$ 1620, 26 siv.; Oxentjernan kokoelma, Henrikki Flemingin kirjeet Aksel Oxentjernalle, kirjeet $^{13}/_{7}$ 1620 ja $^{23}/_{5}$ 1624.

[2]) Ruotsin valtion kontrahtikopiokirja, sopimukset, $^{21}/_{3}$ 1620, 31 siv. ja $^{19}/_{8}$ 1624, 98 siv.

[3]) Inkerin ja Käkisalmen läänin tila vuodelta 1628.

liikeyrityksiin. Näistä oli päämies Six de Sandlier, ja eräs Sten von Stenhusen huomattavimmat. Heillä oli tarkoituksena liikeyrityksiänsä varten vuokrata koko Inkeri ja Karjala, jolla tässä tarkoitetaan Käkisalmen lääniä. Vuokra-ajan tahtoivat he saada 20 vuodeksi. Sillä aikaa lupasivat he jättää myllytullin ja statieveron suoraan hallituksen kannettaviksi. Muitten verojen piti langeta heille, mutta vuokrasummaksi lupasivat he puolitoista kertaa enemmän, kuin nämät maakunnat ennen olivat tuottaneet. Vuokra-alueellaan olevat talonpojat aikoivat he jakaa uusien perustettavain kartanojen välillä. Vielä oli tuotava hollantilaisia ja friisiläisiä talonpoikia Inkeriin, sillä tarkoitus oli järjestää maanviljelys hollantilaiseen tapaan. Näitä uudisasukkaita eivät he kuitenkaan aikoneet tuoda suuressa määrin, ennenkuin olivat heitä varten rakentaneet taloja hollantilaiseen tapaan, hankkineet riittävästi hevosia ja karjaa sekä saaneet rukiin kylvetyksi. Silloin voisivat tulokkaat kohta maanviljelykseen ryhtyä. Tätä valmistusta tarkoittaviin töihin pyysivät he saada maksua vastaan jonkun satakunnan maakuntaan sijoitettuja Ruotsin sotamiehiä. Myöskin venäläisille talonpojille lupasivat he toimittaa hevosia, karjaa ja, mitä muuten tarvitsivat. Ne maat, jotka saksalaiset olivat jättäneet asuttamatta, tarjoutuivat he myöskin asuttamaan. Ruotsin valtiolle lupasivat he toimittaa arentialueeltaan rukiita ja kaikenlaisia ruokatavaroita, vieläpä suostuivat he hankkimaan sille siirtomaan tavaraa. He ilmoittivat myöskin aikovansa panna toimeen Narvassa, Viipurissa ja Tartossa kaikenlaisia kauppayrityksiä ja muutenkin edistää niitten kauppaa. Länsi-Intian kauppaseuraan sitoutuivat he panemaan jokseenkin suuren summan rahaa ja toimittaa sille kaikellaista tavaraa, jos kuningas aikoi tätä yritystä jatkaa.

Sillä aikaa, kun arenti kesti, aikoivat he pitää toimessaan ne kuninkaan virkamiehet, jotka he tarvitsivat arentialueellaan. Oikeuden käynnin, ainakin mitä rikosasioihin tulee, tuli siellä myöskin jäädä entiselleen ja kuninkaan virkamiesten sitä hoitaa.

Näistä asioista oli Six de Sandlier keskustellut Liivinmaan, Inkerin ja Käkisalmen läänin uuden kenraalikuvernöörin Juhana Skytten kanssa. Tämä oli puolestaan asiaan hyvin suostuvainen ja ilmoitti siitä kirjeessä kuninkaalle. Kun sittemmin Six de

Sandlier itse kävi Kustaa Aadolfin puheilla, saavutti hän myöskin hänen suostumuksensa ja arentisopimus tehtiin vuonna 1630 kuninkaan ja Six'in muodostaman yhtiön välillä. Arentisopimuksia on oikeastaan kaksi, jotka hiukan eroavat toisistaan, nimittäin 12 p:nä huhtikuuta tehty varsinainen latinalainen sopimus ja 11 p:nä toukokuuta laadittu saksalainen sopimus, joka näkyy sisältävän pieniä muutoksia edelliseen. Suosionsa osotteeksi teki Kustaa Aadolf Six'in Ruotsin vapaaherraksi ja antoi hänelle vapaaherrakunnan Inkerinmaalla. Paitsi Six'iä ja Stenhusen'iä oli yhtiössä tärkeänä osakkaana vapaaherra Balthasar Flodorff, jonka kuningas noin kuukautta myöhemmin teki kreiviksi antamatta hänelle mitään kreivikuntaa.[1])

Arentisopimuksen pääkohdat olivat seuraavat. Arentimiehet tai oikeammin heidän muodostamansa yhtiö sai Inkerin ja Käkisalmen läänin 15 vuodeksi kesäkuun 24 p:stä 1630 samaan päivään 1645. Arentialueen sai yhtiö veroineen, tullineen, aksiisineen, myllyneen, satamamaksuineen ja muine tuloineen. Ainoastaan n. k. suuren tullin ja lisentit pidätti hallitus itselleen. Autiomaitten asuttamiseksi sai yhtiö tuoda juhdilla ja työaseilla varustettuja uudisasukkaita, jotka olivat vierasta kansallisuutta. Nähtävästi ei hallitus tässäkään niinkuin yleensä Inkerin asuttamisessa suvainnut, että tuotiin Venäläisiä, Virolaisia, Ruotsalaisia ja Suomalaisia. Kaikille uudisasukkaille lupasi hallitus antaa maata viljeltäväksi ja sitä paitse suoda yhtiölle 300 Inkerin talonpoikaa, jotka se sai uudisasutuksen helpottamiseksi. Mutta tämä viimeinen myönnytys annettiin ehdolla, että yhtiö ei saanut viekotella niitä kruunun sotapalveluksesta karkaamaan eikä myöskään myöhemmin tarjota niille mitään tilaisuutta valtion vahingoksi vetäytyä pois sotapalveluksesta. Arentiajan loputtua piti näistä Inkerin talonpojista kaksisataa jäädä

---

[1]) Hän sai nimittäin kutsua itseään Flodorffin kreiviksi. Vuonna 1630 oli hän hiukan ennen tätä nimitystä neljältä Inkerin saksalaiselta ostanut 12 kylää, joista kuningas lupasi, että hän saisi ne pitää samoilla ehdoilla kuin edeltäjät, s. o. kapitulatioonien mukaan. Vuonna 1634 nimitetään tätä aluetta kerran väärin kreivikunnaksi. Inkerin vakkakirjassa vuodelta 1634 ei Flodorff'ia mainita. Ehkä hän sinä vuonna jätti Inkerin. (Latinalais-saksalainen reg. 1630, kirje $^{14}/_{5}$ valt. reg. 1634, kirje $^{12}/_{3}$, Ingrica n:o 2 kirje $^{30}/_{4}$.)

uudisasutukseen määrättyihin, loput muihin pogosteihin.[1]) Hallitus suostui myöskin lähettämään yhtiön kustannuksella lähettiläitä Moskovaan vaatimaan takaisin niitä talonpoikia, jotka näistä vuokralle annetuista maakunnista olivat Venäjälle karanneet. Ett'eivät he uudestaan turvautuisi karkaamiseen, kiellettiin yhtiötä suurentamasta heidän verojaan vähemmällä kuin, että se tapahtui kuninkaan, Liivinmaan kenraalikuvernöörin tai sotaväen ylipäällikön määräyksestä. Jos arentimiesten toimittamille uudisasukkaille annettu maa ei soveltunut viljelykseen, saatiin siirtää heidät johonkin toiseen sopivaan paikkaan. Kuitenkin oli valvottava, ett'eivät siirrettävät sen kautta vahinkoa kärsineet, ja samalla pidettävä silmällä, että hallitus ja yhtiö tulisivat muutoksesta hyötymään.

Paitsi maanviljelystä saisivat arentimiehet harjoittaa metsästystä metsissä ja kalastusta vesissä ja muullakin tavalla käyttää vesiä hyödykseen.

Maa, minkä arentimiehet olivat saaneet viljellyksi uutisasutusta varten aiotuissa pogosteissa, saisivat he arentiajan loputtua nauttia perinnöllisenä läänityksenä (jure feudi) niinkuin muut valtakunnan aateliset. Jos taas ostivat tai muulla laillisella tavalla tulivat saamaan maata arentialallaan, saisivat he omistaa sitä samoilla oikeuksilla kuin aikaisempi omistaja. Arentiajan kuluessa lupautui hallitus olla lahjoittamatta kellekään arentimiesten vahingoksi tiloja arentialueella. Mutta ne kruunun palvelijat, joilla jo ennestään oli elinajaksi annettu sellaisia, saisivat yhä edelleen pitää talonsa. Kun he olivat kuolleet, lankesivat nämät tilat yhtiölle. Se sai sen jälkeen pitää niitä samoilla ehdoilla kuin muita kruunun taloja.

Myöskin käsitöitä, teollisuutta ja kauppaa piti arentimiesten koettaa edistää. Sen takia myönnettiin heille oikeus ulkomailta kutsua arentialueelleen paitse maanviljelijöitä, kaikenlaisia käsityöläisiä, kauppiaita ja muita elinkeinonharjoittajia. Maahan tullessaan vapautettiin nämät erilaiset uutisasukkaat tavarainsa puolesta tullista ja lisentistä. Kaikki käsityöläiset, joita haluttiin metallitavarain ynnä muunlaisten raaka-aineista tehtyjen tava-

---

[1]) Six'in suostumuskirjeessä vuokraukseen ei puhuta näistä 300 talonpojasta mitään, vaan ainoastaan 30 maaorjaperheestä. (Latinalais-saksalainen reg. 1630, kirje $^{11}/_{5}$.)

rain valmistajiksi, olivat sijoitettavat kaupunkeihin ja kuntiin sinne, missä parhaiten voivat ammattiaan harjoittaa. Monenlaisia teollisuuslaitoksia saivat arentimiehet perustaa, niinkuin erilaisia myllyjä ynnä tiilitehtaita, kalkkiuuneja ja hiilenpolttolaitoksia. Eivät kuitenkaan saaneet järjestää näitä yrityksiään niin, että muitten oikeuksia loukkasivat. Salpietaria saivat he myöskin valmistaa, mutta ulkomaalle saivat he viedä sitä ainoastaan silloin, kun hallitus ei sitä tarvinnut. Kruunun metsistä oli heidän lupa hakata puuaineita näihin laitoksiin. Kumminkin piti heidän silloin tarkoin noudattaa gubernaattorin toimittamaa metsäasetusta, niin ett'eivät metsät hakkuusta kärsineet. Jos ottivat puita yksityisten metsistä, tuli heidän hankkia itselleen lupa siihen.

Samalla tapaa saisivat arentimiehet käyttää hyväksensä metsiä kauppaa varten tarpeellisten laivain rakentamiseen. Laivat, jotka rakennettiin, olivat tehtävät siksi lujiksi, että ne kelpasivat puolustukseen, varsinkin Dünkirchenin asukkaita ja muita merirosvoja vastaan. Tällaisia Ruotsista saaduista aineksista rakennettuja laivoja tuli yhtiön pitää omanaan kuusi vuotta, tai ainakin tuli näitten laivain jäädä näin pitkäksi aikaa Ruotsin valtakuntaan. Nämät laivat saivat joko myrskyn pakottamina tai muusta syystä matkoillaan poiketa Ruotsin valtakunnan satamiin ja lähteä niistä suorittamatta minkäänlaisia laivamaksuja, kun vaan eivät niissä lastiansa purkaneet. Vielä suostuivat arentimiehet asettamaan tarpeen tullen kruunun palvelukseen niin monta laivaa kuin mahdollista. Kauppaansa varten saivat he tapulioikeudet Narvassa tai Nevanlinnassa. Tontteja kaupassaan tarvittavia rakennuksia varten saivat he näissä kaupungeissa ja muissa sopivissa paikoissa perintöoikeudella. Saksalaisessa arentisopimuksessa puhutaan tällaisista rakennuksista Narvassa tai Iivananlinnassa, joka osottaisi, että Nevanlinna sittemmin hylättiin kauppapaikkana. Jos puuttui työväkeä rakennustyöhön, niin ett'ei näitä rakennuksia tarpeellisen nopeasti saataisi aikaan, sallittiin yhtiön käyttää tähän tarkoitukseen linnain ja varustettujen paikkain sotilaita. Sotilaita ei kuitenkaan voitu työhön pakottaa vasten tahtoansa, ja niille oli työstään päivä-palkka suoritettava. Kauppaansa saisivat arentimiehet esteettömästi tehdä kaikellaisilla tavaroilla siksi aseillakin maksamalla samat tullimaksut kuin muut Ruotsin alammaiset. Jos yhtiö voi

siirtää Venäjän kaupan Moskovasta ja Arkangelskista Narvaan ja Itämerelle, niin lupasi hallitus tätä hanketta edistää. Yhtiö saisi nimittäin lähettää Moskovaan suuriruhtinaan luo omalla kustannuksellaan lähettilääksi jonkun keskuudestaan, joka Venäläisille selittäisi, että kaikenlaiset tavarat edullisemmin tuotaisiin heille Narvan kautta kuin Arkangelskin. Moskovassa oli tämän edustajan lupa esiintyä Ruotsin hallituksen nimessä ja suosituksen alaisena yrityksen paremmaksi menestykseksi. Arentimiehet saivat viedä arentialueeltaan, mitä tavaroita halusivat. Mutta jos jostakin tavarasta tuli vientikielto niinkuin esim. viljasta, koski tämä arentimiehiä samassa määrässä kuin muitakin. Ja oli yhtiö sellaiseen aikaan velkapää myymään hallitukselle viljaa Inkerin käypään hintaan. Muiden etujen joukossa myönnettiin yhtiölle oikeus perustaa kapakkoja.

Arentiajan kuluessa lupasi hallitus olla korottamatta alustalaisten veroja. Jos se joskus siihen pakotettaisiin, oli koroitus tapahtuva yhtiön tieten ja sen myönnytyksestä. Arentiaikana ei yhtiökään saanut määrätä asukkaille suurempia veroja, kuin he ennen olivat tottuneet suorittamaan. Mutta sen sijaan sai se vaihtaa silloisia veroja toisiin heille hyödyllisempiin, kun vaan eivät veronalaisille käyneet entisiä raskaammiksi. Jos yhtiö tahtoi jollekin alustalaisistaan antaa vapauden kaikista veroista tai osasta niitä, sai tämä vapautus kestää ainoastaan arentiajan.

Siviiliasioissa oli yhtiöllä tuomiovalta oikeusohjeiden mukaan, joista voivat sopia kenraalikuvernöörin kanssa ja jotka kuningas lupasi tarkastaa ja hyväksyä. Rikosasiat kuuluivat taas kuninkaalle.

Jos joku yhtiön jäsen ei voinut tyytyä alemman oikeuden tuomioon, oli asia lykättävä Tarton hovioikeuteen ja itse kuninkaalle. Järjestyksen valvomisen helpottamiseksi oli yhtiöllä saksalaisen vuokrasopimuksen mukaan oikeus perustaa lasten-, kehruu- ja työhuoneita sekä vankiloja.

Uskon- ja omantunnon vapaus myönnettiin yhtiön jäsenille. Julkista jumalanpalvelusta he eivät saaneet pitää, ell'eivät papit, jotka heillä oli palveluksessaan olleet Augsburg'in tunnustuksen hyväksyneet ja paikkakunnan konsistooriumin vihkimiä.

Apteekkeja ja ryytein myyntejä sai yhtiö perustaa Narvaan ja tarpeen mukaan muihinkin paikkoihin. Näissä apteekeissaan näkyy heillä saksalaisen vuokrasopimuksen mukaan olleen oikeus myydä myöskin viiniä, simaa ja paloviinaa. Ne olivat siis samalla jonkunlaisia kaupungin kellareja.

Vuotuinen arentisumma määrättiin 300,000 riksiksi, joka oli maksettava puolittain touko- ja puolittain syyskuussa. Tämän summan sijasta oli hallituksella, jos sitä halutti, oikeus ottaa yhtiöltä erilaisia tavaroita. 15 arentivuoden kuluttua, piti hallituksen saada maakuntansa takaisin paremmin asuttuina ja viljeltyinä sekä kaikenlaisilla tehtailla varustettuina ja kukoistavalla kaupalla. Jos arentiajan kuluessa nämät maakunnat tulisivat kärsimään rutosta tai vihollisten hyökkäyksestä, oli arentisummasta sopimuksen mukaan kohtuullinen osa vähennettävä. Jos hallitus arentiajan loputtua uudestaan antaisi saman alueen arennille, tulisi tällä yhtiöllä olemaan etuoikeus siihen. Jos yhtiö tulisi rakentamaan kanavan Narvan ja Joal'in (? Juuvalan) välille, Peipsen järven ja Suomenlahden välisen laivaliikkeen parantamiseksi, saisi se 20 vuoden kuluessa kantaa siitä saatavat tulot.

Arentituuma ei kuitenkaan onnistunut siinä määrin, kuin Six oli toivonut. Siihen oli osaksi syynä vaikeus saada uudisasukkaita. Edellisenä kesänä, siis kesänä 1629, oli hän tuonut muutamia hollantilaisia talonpoikaisperheitä Inkeriin. Mutta jo niitä tuodessa oli Hollannin hallitus tehnyt vaikeuksia ja koettanut sen estää pelosta, että sillä tapaa Hollannin oma asukasluku rupeisi vähenemään. Ne rajoitukset, jotka Ruotsin hallitus oli tehnyt arentisopimuksessa, tekivät talonpoikain tuomisen muualta myöskin vaikeaksi. Mutta pääsyynä arennin lakkaamiseen oli aivan toinen. Varomattomasti oli Six ynnä muut yhtiön osakkaat suostuneet leivänhankintaan Ruotsin kruunulle, ennenkuin olivat saaneet olot järjestymään arentialueellaan, varsinkin maanviljelyksen ja kaupan käymään. Kun hankinta oli suoritettava, ei veroja ja veroviljaa oltu saatu kannetuksi. Leipää ei sen tähden voitu ajoissa valmistaa, ja kun myöhemmin saatiin viljaa leiväksi, puuttui laivoja sen viemistä varten määräpaikkaan eli Saksaan.[1]) Suuttuneena tästä lak-

[1]) Saksalais-latinalainen registratuura 1630, kirje $^{12}/_{4}$ ja kolme kirjettä $^{11}/_{5}$; valtion registr. 1630, kirjeet $^{8}/_{8}$ ja $^{7}/_{16}$, 463 ja 633 siv.; Livonica

kautti hallitus arennin sen oltua ainoastaan seitsemän viikkoa voimassa.

Vuoden 1634 Inkerin vakkakirjasta näemme, että Six'in perillisillä oli paitse vapaaherrakuntaa, joka käsitti 113 obsia, vielä 57 obsia, jotka olivat annetut asuttamisvelvollisuudella n. k. Inkerin kapitulatioonin ehdoilla.[1]) Sen lisäksi oli Six'in entisellä kumppanilla Sten von Stenhusen'illä Pähkinäsaaren läänissä arennilla samana vuonna 37 $^{3}/_{4}$ n. k. vanhaa obsia Spatskin pogostissa. Nähtävästi oli Ruotsin hallitus sittemmin osittain uudistanut Stenhusen'in kanssa arentikontrahdin. Kauppaetuoikeudet taisivat sen sijaan koko ajan kestää. Six de Sandlier'illa ja hänen kumppaneillaan oli nimittäin 1630 luvun alkupuolella hyvin laajat kauppaoikeudet Inkerissä, joilla tuntuvasti vahingoittivat Narvan porvaristoa.[2])

Niinkuin aikaisemmin olemme maininneet, alkoivat vuokralle antamiset Suomessa vuonna 1619. Ensinnä ryhdyttiin tähän Ahvenanmaalla kesällä äsken mainittuna vuonna. Silloin annettiin tämän maakunnan kaikki kolme karjakartanoa vuokralle. Kastelholman kartanon sai Hannu Olavinpoika, Haagan kartanon Lauri Sigfridinpoika ja Grälsbyn kartanon Antti Paavalinpoika. Kastelholman kartano annettiin vuokralle kuudeksi vuodeksi, kaksi muuta vain yhdeksi vuodeksi. Kukin vuokraaja sitoutui maksamaan määrätyn rahasumman vuodessa vuokraksi.[3])

Suomen mannermaalla (Pohjanmaata lukuunottamatta) saivat sinne samana vuonna lähetetyt tarkastusmiehet Juhana Skytte, Kaarlo Oxentjerna ja Jaakkima Berndes, jotka Juhana Oten-

---

n:o 176, J. Skytten kirje $^{6}/_{7}$, 1630; Öhlander, Bidrag till kännedom on Ingermanlands historia och förvaltning I, 1617—45, 39, 42 ja 95 siv.

[1]) Tästä tulemme enemmän puhumaan esityksessä Inkerin ja Käkisalmenläänin lahjoituksista ja läänityksistä.

[2]) Vaarasen painamaton kokoelma vuodelta 1630, n:o 7, kirje $^{24}/_{1}$; Livonica n:o 111, osasto: Est- och Liflandska bref 1630, kirje $^{11}/_{10}$; Inkerin vuoden 1634 vakkakirja.

[3]) Vaarasen painamaton kokoelma 1619, n:o 15, kolme vuokrasopimusta $^{8}/_{12}$.

pojan ja Hannu Henrikinpojan seuraamina matkustivat maassamme, tämän toimekseen. Vuokralle piti heidän antaa kruunun kartanot, niin monta voutikuntaa kuin mahdollista ja kruunun kalastukset. Kruunun kartanoin vuokra oli rahassa suoritettava ja sen ohessa rahamaksu niistä talonpoikain päivätöistä, jotka ne suorittivat kartanoilla, laskien päivätyön 6 äyriksi. Vuokraajan säätyyn ei pitänyt katsoa, oliko hän aatelismies tai aateliton, käskynhaltija, vouti, porvari tai talonpoika, pääasia oli, että kuningas sai vakuuden vuokran maksamisesta oikeassa ajassa pantatun maa-alueen (pantjord) tai kiinteän pantin (fast pant) muodossa.

Samalla tapaa olivat kihlakunnat annettavat vuokralle ennen muuta porvareille tai itse voudeille. Vuokralle antamisessa olivat verokappaleet laskettavat sen arvostelun mukaan, joka oli lähettiläille annettu.[1]) Tämä arvostelu oli sama, joka sitten tavattiin verokirjoissa. Näissäkin vuokrauksissa piti hallituksen saada vakuus vuokramaksun suorittamisesta ajoissa. Vuokra-ajan tuli olla lyhyt, yksi tai kaksi vuotta. Myöskin piti lähettilästen antaa vuokralle kamarista saamainsa ohjeiden mukaan kruunun kalastukset varsinkin lohikalastukset Kokemäellä ja Kymissä vieläpä muuallakin valtiolle niin edullisilla ehdoilla kuin suinkin.

Tuloksena lähettilästen toimesta tässä suhteessa oli, että Jaakko de la Gardie vuokrasi Raaseporin ja Porvoon läänit sekä Espoon ja Helsingin kuninkaankartanot. Hänen veljensä Juhana de la Gardie vuokrasi Yli- ja Ali-Satakunnan, Kokemäen kuninkaankartanon, Koiviston karjakartanon, Kokemäen lohikalastuksen, Loimaankosken y. m. pieniä kalastuksia. Heikki Fleming otti vuokralle Pikku Savon. Kaarlo Oxentjerna vuokrasi Ojoisten ja Saaren karjakartanot Hämeenlinnan luona, Ruissalon Turun tienoilla ja vielä Kuusiston kartanon ynnä Kuusiston saaren, jonka 24 talon piti suorittaa vuokraajalle sekä vuotuinen vero että epävarmat saatavat.[2]) Antti Hare

---

[1]) Niin oli viljatynnyri laskettava 9 markaksi, tynnyri rehuohria eli kauroja 1 talariksi, leiviskä humaloja 6 markaksi, voileiviskä 6 markaksi, läskileiviskä 1 talariksi, lihaleiviskä 3 markaksi, härkä 10 talariksi, lammas 3 markaksi, kana 2 äyriksi, munatiu 3 äyriksi, päivätyö 6 äyriksi, heinäparmas 12 äyriksi ja olkilyhde $^1/_2$ äyriksi.

vuokrasi Hätilän karjakartanon Hämeenlinnan luona, Eerikki Antinpoika Knape Ison-Heikkilän karjatalon Turun luona ja Heiden Wilkens Kyminkartanon. Nämät vuokrasopimukset tehtiin niitten ohjeiden mukaan, jotka lähettiläät olivat saaneet matkalle. Vaikka hallitus mieluimmin otti vuokramaksut rahassa, oli vuokraajilla, niinkuin aikaisemmin olemme kertoneet, oikeus suorittaa vuokransa verokappaleissa sen arvostelun mukaan, josta aikaisemmin puhuimme.[1])

Mitä kihlakuntain vuokraajain veronsuoritukseen tulee, saamme siitä seikkaperäisiä tietoja Jaakko de la Gardien Raaseporin ja Porvoon läänien vuokraamista koskevasta sopimuksesta. Muitten vuokrasopimukset näkyvät nimittäin olleen samaan tapaan tehtyjä. Vuokrasopimuksensa mukaan piti de la Gardien saada kantaa sekä varmat että epävarmat saatavat. Viimeksi mainittuja eli n. k. ylimääräisiä veroja oli tähän aikaan voimassa ainoastaan sotavarustus-vero. Autiomaita tuli hänen antaa omain palvelijainsa tarkastaa, miten paljon niitä oli viljelty, ja näiden niinkuin myöskin autiovoutien antamain tietojen nojalla koettaa lisätä autioveroa.

Verojen summasta oli laskettava pois tulot siitä, mitä kuningas oli yksityisille henkilöille suonut ikuiseksi omaisuudeksi tai läänitykseksi. Niinikään oli laskettava pois maksut, jotka olivat määrätyt tai tulevaisuudessa määrättäisiin talonpoikain suoritettaviksi salpietaritehtaita varten. Jos veroista jotakin vähennettiin, oli se myöskin vähennettävä vuokramiehen vuokrasummasta. Verosummiansa sai hän suorittaa joko niissä verokappaleissa, jotka talonpojat suorittivat, tai rahassa tuon hallituksen määräämän arvostelun mukaan. Kenenkään estämättä sai vuokraaja käyttää hyväkseen vuokra-alueella olevia saaria, metsiä, kalastuksia ja metsästysalueita. Oikeuksien langettamain tuomioiden johdosta langenneet kruunulle tulevat sakot sai hän kantaa hyväkseen vuokraamallaan alueella.

Vuokraajalla piti myöskin olla oikeus asettaa virkoihin nimismiehiä, joiden tuli pitää silmällä, että Hänen Majesteet-

---

[1]) Myöhemmin oli Kuusiston saari Suomen gubernaattorilla läänityksenä palkkiota varten (förläning på beställning), niinkuin läänityksestä puhuessamme tulemme näkemään. (Katso esim. Piikkiön kihlakunnan tilejä 1630, 1884 nid., 280 siv. ja 1631, 1891 nid., 18 siv.)

tinsa kyyditsemissääntöä noudatettiin ja ett'ei talonpoikia liikanaisilla kyyditsemisillä rasitettaisi. — Talonpoikia sai vuokraaja vaatia viemään kruunun saàtavat Porvooseen ja Helsinkiin ja kyyditsemään hänen palvelijoitaan, kun olivat veronkirjoituksella.

Edellä lueteltujen kihlakuntain ja kartanojen vuokra-ajasta saamme myöskin jotenkin tarkat tiedot. Mitä Raaseporin ja Porvoon lääniin tulee ynnä niitten yhteydessä mainittuihin kartanoihin, ilmoittaa vuokrauksesta säilynyt vuokrasopimus vuokra-ajan pituuden kahdeksi vuodeksi. Samaksi ajaksi vuokrattiin myöskin ne kartanot, jotka annettiin Kaarle Oxentjernalle ja Eerikki Antinpoika Knapelle. Sekä Yli- että Ali-Satakunnasta puuttuu verokirjoja veronkantovuosilta 1619 ja 1620, kaiketi siitä syystä, että ne silloin olivat vuokralla, ja vuokramies ei tämän kaksi vuotta kestävän vuokra-aikansa kuluessa toimittanut kamariin verokirjója vuokra-alueestaan. Vuoden 1619 Pikku Savon verokirjassa luetaan sen etukannessa ilmoitus, ett'ei voudin tarvinnut kolmen vuoden aikana vastata kihlakunnan veronkannosta, vaan sen sijaan Heikki Fleming, joka oli sen vuokrannut. Siis näyttää siltä, kuin Pikku Savo yksin olisi annettu vuokralle kolmeksi vuodeksi, muut kihlakunnat ja kaikki kartanot taas kahdeksi.

Useat kalastukset Etelä-Suomessa, nimittäin Ahvenkosken, Kuuskosken ja Pyhtäänkosken, vuokrasi samana vuonna eräs Porvoolainen Pietari Laurinpoika sovitusta rahasummasta kolmeksi vuodeksi.[1])

Seuraavana vuonna 1620 jatkettiin vuokralle antamista. Länsi-Pohjanmaan lohivouti Pietari Anundinpoika, joka otti Piitimen Lapin vuokralle, yhdisti siihen Tornion lohikalastuksen maksaen siitä vuokrana suolattua lohta. Tämän lohikalastuksen vuokrauksen uudisti hän kaksi kertaa, niin että hänellä oli se vuoteen 1629. Vuonna 1620 vuokrasivat vielä Könich Pietarinpoika Kemin Lapin ja Antti Pietarinpoika Tornion Lapin varmasta sovitusta summasta kummassakin tapauksessa ilman lohikalastusta. He saivat muuten Lapit samoilla ehdoilla kuin Pie-

---

[1]) Useat vuokrasopimukset kontrahtikopiokirjassa $^{17}/_{12}$ 1619; Pikku Savon tilik. 1619, 6783 nid.

tari Anundinpoika Piitimen Lapin. Heille siirtyi nimittäin kuninkaalle tuleva oikeus ostaa nahkoja ennen Pirkkalaisia ja samoilla ehdoilla kuin kuningas. Kuitenkin tuli heidän, ennenkuin muille möivät, tarjota kuninkaalle ostettaviksi kaikki mustain kettujen, ilvesten, hyväin näätäin ja majavain nahat, jotka saivat. Seuraavana vuonna 1621 uudistettiin nämät kaksi sopimusta samoilla ehdoilla kolmeksi vuodeksi eteenpäin. Kaksi kihlakuntaa annettiin myös vuokralle 1620, nimittäin Ahvenanmaa, jonka Hannu Olavinpoika ja Eerikki Antinpoika Knape vuokrasivat yhdessä, ja Vehmaan kihlakunta, jonka otti vuokralle Eskili Matinpoika. Kumpikin näistä vuokrauksista annettiin varmasta vuotuisesta rahasummasta, joka oli kahdessa osassa maksettava. Arentisummaan eivät kuuluneet ylimääräiset verot Ahvenanmaalla, mutta sen sijaan Vehmaan kihlakunnassa.[1])

1622 tehtiin jälleen useita vuokrasopimuksia. Silloin annettiin vuokralle Rannan kihlakunta, Ykspään mylly, pieni karjakartano Viipurissa ynnä eräs torppa sekä kalastuksia eräälle Lauri Niilonpojalle. Vuokraoikeudestaan piti hänen vuosittain maksaa varma rahasumma, niinkuin äsken mainitut vuokraajat, ja arentiin kuuluivat vakinaiset verot ja sotavarustusvero. Muut ylimääräiset verot piti hänen kantaa ja toimittaa kruunulle. Samana vuonna annettiin Satavan saari Turun ulkopuolella Turun kauppiaalle Jaakko Wollelle vuokralle varmasta rahasummasta. Muuan Jaakko Duwalt otti samana vuonna vuokralle kolmeksi vuodeksi seuraavat Kyminkartanon läänin kalastukset, nimittäin Niemikosken, Måmillen (? Mommilan), Klosterön, Ahvenkosken, Korssikosken (Korkeakosken), Pyhtään ja Pernajan kosket varmasta sovitusta rahasummasta. Niinkuin tässä vuokrasopimuksessakin mainitaan, olivat muutamat näistä koskista kolmena edellisenä vuonna olleet Pietari Laurinpojalla.[2])

Vuonna 1623 annettiin Tornion pitäjä yhdessä Kainun pitäjän kanssa aikaisemmin mainitulle Pietari Anundinpojalle

---

[1]) Kontrahtikopiokirja, sopimuksia $^{18}/_{5}$ (77 v. siv.), $^{14}/_{7}$ ja $^{16}/_{7}$ (82 ja 85 siv.) 1620, $^{7}/_{5}$ 1621; $^{3}/_{11}$ 1622 (1780 siv.) sekä $^{12}/_{5}$ 1624 (64 siv.).

[2]) Kontrahtikopiokirja, vuokrasopimukset $^{17}/_{6}$ ja $^{25}/_{6}$ 1622, 168 ja 170 siv. sekä $^{4}/_{7}$ 1622, 171 siv.

ynnä hänen yhtiömiehelleen kolmeksi vuodeksi vuokralle. He saivat kantaa vuotuisen veron, saatavat muutamista nuottakalastuksista, kuninkaan osan sakoista, sotavarustus- ja rakennusveron velvollisuudella maksaa niiden sijasta varma vuotuinen rahasumma. Tämä vuokraus uudistettiin sitten vuonna 1625 neljäksi vuodeksi sovitusta vuotuisesta rahasummasta. Vuoden 1623 lopussa ja seuraavan alussa oli puhetta kummankin Savon eli Savonlinnan läänin vuokraamisesta muutamille Viipurin porvareille. Tästä vuokrauksesta ei kuitenkaan tainnut mitään tulla.[1])

Vuonna 1624 annettiin runsaasti alueita vuokralle yhdeksi, kahdeksi tai kolmeksi vuodeksi. Kemin pitäjä luovutettiin silloin aikaisemmin mainitulle Könich Pietarinpojalle. Iin pitäjä annettiin muutamalle Pietari Antinpojalle sekä Hailuodon, Oulun, Kajaanin, Liminkaan pitäjät ja Oulun karjakartano eräälle Jaakko Burman'ille. Kokkolan asukkaat ottivat vuokralle Kruunupyyn, Kokkolan ja Lohtajan pitäjät sekä erään siellä olevan sahan ja Oulun porvarit Pyhäjoen ja Kalajoen pitäjät. Sillä tapaa oli koko Pohjanmaan pohjoislääni vuokrattu. Kaikista näistä vuokrauksista oli suoritettava määrätty rahasumma vuodessa. Veroista lankesi vuokraajalle vuotuinen vero, ketunnahkavero, kuninkaan osa sakoista, sotavarustus- ja rakennusvero.[2]) Etelä-Pohjanmaalla annettiin sinä vuonna vuokralle ainoastaan Lapuan pitäjä, jonka sai eräs Jooseppi Jaakonpoika kolmeksi vuodeksi sovitusta vuotuisesta vuokrasummasta. Korsholman kartano ja sen alle kuuluvat talot olivat sinä vuonna vuokralla eräällä Paavali Hannunpojalla, ja näkyy se joutuneen vuokralle jo aikaisemmin, kaiketi vuonna 1620.[3])

Suurin vuokraus vuodelta 1624 oli Turun läänin, neljän Turun luona sijaitsevan karjakartanon, Latokartanon ja Kokemäen kartanon sekä Koiviston karjakartanon ja sen lohi-

---

[1]) Sama kirja, vuokrasopimus $^{8}/_{5}$ 1623, 23 siv. ja $^{24}/_{10}$ 1625, 152 siv.; kamarin kirjekokoelma, kirjeet $^{20}/_{12}$ 1623 ja $^{9}/_{4}$ 1624.

[2]) Kokkolan asukasten vuokrasopimuksessa mainitaan niitten lisäksi papinrahat.

[3]) Kontrahtikopiokirja, vuokrasopimukset $^{11}/_{5}$ (46 v. siv.), $^{18}/_{5}$ (66 v. siv.), $^{29}/_{5}$ (69 v. ja 70 siv.) sekä $^{4}/_{11}$ (30 v. siv.), vuonna 1624; kamarin registratuura 1824, kirje $^{23}/_{4}$.

kalastuksen vuokraaminen eräälle saksalaiselle aatelismiehelle nimeltä Casper Rottermund.[1]) Rottermund sai vuokra-alueensa 12 vuodeksi, ja hänen tuli olla käskynhaltijana läänissä, kumminkin gubernaattori Niilo Bjelken käskynalaisena. Hallitus toivoi paljon tästä vuokraamisesta, koska Rodermund'in tarkoituksena oli, kun hän paremmin oli maahamme tutustunut, edistää maanviljelystä, karjanhoitoa, myllyteollisuutta ja laivaliikettä, vieläpä perustaa olutpanimo Rostockin oluen valmistamista varten. Näistä parannuksista piti myöhemmin tehtämän lisäsopimus hänen ja hallituksen välillä. Rottermund'ille annettiin sen ohessa lupa tuoda mukaansa saksalainen saarnamies sillä ehdolla, että hän oli uskon asioissa Ruotsin valtiokirkon kannalla ja hyväksyi Augsburgin tunnustuksen. Takaukseen sopimuksen täyttämisestä piti Rottemund'in hankkia kuusi Mechlenburgin aatelismiestä. Oikeutena oli hänellä sen sijaan ottaa muita osallisiksi arentiinsa tai siirtää se kokonaan muille. Vuokramaksuksi määrättiin valtion keskimääräinen tulo läänistä, kartanoista y. m. kolmen viimeisen vuoden kuluessa.[2])

Kaikki tähän vuokraamiseen yhdistetyt tulevaisuuden toiveet menivät kuitenkin myttyyn, sillä arenti kesti enintäin kaksi vuotta. Ainakin valitti Suomen gubernaattori Niilo Bjelke kesällä 1626, ett'ei mitään kuulunut Rottermund'ista ja ehdotti, että Turkuun asetettaisiin käskynhaltija.

Vielä on meillä mainittavana toinenkin suuri vuokraus vuodelta 1624. Se on Hollolan ja Hattulan kihlakuntain ynnä Hämeenlinnan (nähtävästi Ojoisten) karjakartanon vuokraaminen eräälle Jochim Heinrich von Kohlen'ille kahdeksi vuodeksi samoilla ehdoilla, jotka Rottermund'ille aikaisemmin olivat luvatut. Samaten kuin Rottermund'ille oli annettu Turun linna, oli Kohlen'ille annettava hänen sopimuksensa mukaan Hämeen-

---

[1]) Kun Rottermund pyrki vuokraamaan Turun läänin, oli hän saanut suosittelukirjeen Mecklenburgin leskiherttuattarelta Sofialta. Mutta eräästä Kustaa Aadolfin kirjeestä vuodelta 1626 Pommerin Herttualle Bogislaukselle, jossa kirjeessä Kustaa Aadolf suosittelee „Turun käskynhaltijata Casper Rottermund'ia“ saamaan tilansa takaisin, voisi päättää, että hän oli Pommerista eikä Mecklenburgista kotoisin. (Saksalais-latinalainen registratuura Ruotsin valtioarkistossa, kirjeet $^{7}/_{1}$ 1624 ja $^{20}/_{6}$ 1626.)

[2]) Sama kirja, vuokrasopimus kesäkuulta 1624.

linna. Seuraavana vuonna 1625 pyysi Kohlen saada edellisen lisäksi Sääksmäen kihlakunnan, koska se myöskin kuului Hämeeseen. Tähän hänen pyyntöönsä suostuikin hallitus. Samana vuonna annettiin eräälle Israel Olavinpojalle vuokralle Lapvertin, Närpiön, Laihelan ja Ison-Kyrön pitäjät vuokrasopimuksessa ilmoitetusta rahasummasta. Siten oli paitse Pohjois-Pohjanmaata suuri osa Etelä-Pohjanmaata annettu vuokralle.[1])

Vuonna 1626 otti eräs Henrikki Iisakinpoika vuokralle Heikki Fleming'illä aikaisemmin olleen Pikku Savon ynnä Aholahden, Heikinpohjanniemen, Rantasalmen ja Hanoilanpellon karjakartanot sekä Rautalammen ja Kuopion pitäjät ja vielä koko tällä alalla olevat kalastukset kolmeksi vuodeksi.[2])

Vuonna 1628 annettiin Tukholman kauppiaalle raatimies Pietari Grönberg'ille vuokralle sekä Pohjanmaa että Länsipohja kahdeksi vuodeksi rahalainan korvaamiseksi, jonka Grönberg oli luvannut antaa hallitukselle sodankäyntiä varten. Eräästä kirjeestä seuraavalta vuodelta 1629 näemme, että tästä vuokrauksesta ei tullut mitään, koska Grönberg oli kieltäytynyt sitä vastaan ottamasta. Vaikea olisikin silloin ollut koko Pohjanmaan antaminen vuokralle, koska muutamat entiset vuokraukset Pohjanmaalla kestivät yhä vielä. Niin oli esim. edellisten lisäksi Kaarlo Sveninpoika vuoden 1627 loppupuolella ottanut vuokralle kahdeksi vuodeksi ne pitäjät, jotka Jaakko Burman'illa olivat olleet Pohjois-Pohjanmaalla, nimittäin Hailuodon, Oulun, Kajaanin ja Liminkaan pitäjät.[3]) — Vielä Kustaa Aadolfin hallituksen lopussa olivat useat pitäjät Pohjois-Pohjanmaalla vuokrattuina.

Muusta Suomesta emme vuodelta 1628 ole tavanneet mitään muuta vuokrasopimusta kuin Herman Fleming'in, jonka piti kestää neljä vuotta alkaen vuonna 1629 ja käsittää 2 veroa Paimion

---

[1]) Kontrahtikopiokirja, sopimukset $^{24}/_{9}$ 1624, 98 v. siv. ja $^{22}/_{12}$ 1625, 165 siv.; Vaarasen painamaton kok. 1626 n:o 22:a, kirje $^{19}/_{8}$; kamarin registratuura 1624, kirje $^{24}/_{9}$ ja 1625, kirje $^{18}/_{3}$.

[2]) Sama kirja, vuokrasopimus vuoedlta 1626.

[3]) Sama kirja, vuokrasopimukset $^{26}/_{4}$ 1628 ja $^{23}/_{4}$ 1627; kamarin registratuura 1629, kirje $^{5}/_{6}$.

pitäjässä. Verokirjoista päättäen sai hän siellä vuokralle yhden 16 äyrinmaan talon. Tilivuoden 1634—35 Suomen kenraalitilissä ilmoitetaan sama Fleming 2 $^1/_{12}$ veron 21 talon vuokraajaksi Portaan pitäjässä Sääksmäen kihlakuntaa ja näkyy vuokrauksestaan saaneen sekä vuotuisen että ylimääräisen veron. Kaiketi oli tästä kuitenkin poistettu karja- ja kylvövero ynnä myllytulli. Ainakin vuoden 1628 kontrahdissa hänen arennistaan Paimiossa oli määrätty, että nämät verot olivat suoraan kruunulle maksettavat. Muista veroista piti hänen sen mukaan maksaa kruunulle se summa, joka maakirjassa oli vuokra-alueen veroksi ilmoitettu. Nähtävästi oli asian laita sama vuonna 1634 tavattavan vuokrauksen suhteen. Koska salpietaritehtaat olivat vuokralle annetut, ei Fleming voinut kantaa salpietariveroa.[1])

Vuonna 1629 vuokrasivat Niilo Bjelke ja Juhana Otenpoika Kyminkartanon läänin yhdeksi vuodeksi Thomas ja Herman Bröjer'ille. Kymmenykset piti vuokraajain suorittaa semmoisina, kuin saivat ne, mutta muitten verojen sijasta oli vuokra rahassa maksettava kamarin siitä antaman arvostelun mukaan. Seuraavana vuonna 1630 oli Heikki Fleming tehnyt vuokrasopimuksen Selkisten ja Sarkoilan neljännesten vuokraamisesta Yli-Satakunnassa vuotuisine ylimääräisine veroineen. Vaikka Niilo Bjelke ankarasti vastusti tätä vuokrasopimusta, näkyy se kuitenkin astuneen voimaan, kumminkin sillä rajoituksella, että Fleming sai Selkisten kartanon ja erään 17 taloa käsittävän kylän.[2])

Eräästä Suomen uuden gubernaattorin Gabriel Oxentjernan kirjeestä kamarille vuodelta 1631 näemme, ett'ei Suomen maaherrakunnassa sinä vuonna enää ollut mitään lääniä tai kihlakuntaa vuokralla. Pohjanmaa lieneekin ollut ainoa maakunta maassamme, jossa vuokrajärjestelmä vielä oli täydessä voimassaan.[3])

Kruunun kartanot maamme eri osissa olivat yhä edelleen vuokrattuina yksityisille. Poikkeuksena olivat Kyminkartano,

---

[1]) Kamarin registratuura 1628, kirje $^1/_4$; Halikon kihl. tilik. 1634, 1,913 nid., 52 siv. 1634—35 Suomen kenraalitili.

[2]) Vaarasen painamat. koko. 1629, n:o 19 b), kirje $^{22}/_7$; Kamarin kirjekokoelma. kirje $^7/_8$ 1630; Yli-Satakunnan 1631 vuodentili, 2,586 nid., 28 siv.

[3]) Kamarin kirjekokoelma, kirje $^{18}/_{11}$ 1631.

jonka hallitus vuonna 1629 möi eversti Hannu Wrangel'ille, ja Kuusiston kartano, josta jo puhuimme (16 siv.) ja joka annettiin Suomen gubernaattorille palkkiotilana. Vuonna 1622 oli hallitus antanut lääniksi ratsuvelvollisuuden ehdolla Putkilahden kartanon Savossa eräälle vanhalle ratsumiehelle, ja sillä kannalla oli asia ehkä vielä.[1])

Edellisessä emme ole puhuneet salpietaritehtaista. Niitä ruvettiin antamaan vuokralle vuonna 1622. Silloin sai eräs Antti Eerikinpoika vuokralle Sääksmäen eli Voipalan ja Mustasaaren eli Voitilan tehtaan, eräs Sigfrid Eerikinpoika taas Ulvilan tehtaan. Myöhemmin vuonna 1627 sai Turun kauppias Jaakko Wolle kaikki Suomen salpietaritehtaat vuokralle.[2])

Mustion rautaruukki annettiin vuonna 1624 kuudeksi vuodeksi vuokralle eräälle Simo Landzbergille.[3]) Vuonna 1632 annettiin sama rautatehdas ynnä Lohjan pitäjä kuudeksi vuodeksi vuokralle jo mainitulle Jaakko Wollelle. Samassa vahvistettiin hänelle Karjalohjan ja Kiskon neljänneksen (bol) vero perustamansa Andskog'in tehtaan ylläpitämiseksi niiden kymmenen vuoden ajaksi aloittaen uudesta vuodesta 1630, joiden kuluessa tällä ruukilla oli verovapaus. Kun siirrymme teollisuudesta kertomaan, teemme täydellisemmin selkoa näistä vuokrasopimuksista.[4])

Vuodesta 1620 alkaen tapaamme usean Suomen kaupungin suuren eli meritullin vuokralle annettuna ja 1622 jälkeen sinä vuonna perustetut pikku tullin ja aksiisit. Tultuamme kauppaoloihin otamme nämät vuokraukset jälleen puheeksi.

Tämä järjestelmä, antaa kruunun verojen kanto niinkuin myös kruunun omaisuutta arennille, tuotti pian paljon hankaluuksia. Jo kruunun omaisuuden vuokraajat menettelivät usein oman etunsa mukaan oikeudesta huolimatta, kun vaativat talon-

---

[1]) Vaarasen painamaton kokoelma 1629 n:o 15 b, kirje $^{6}/_{5}$; sama kokoelma 1622, otteita registratuurasta, kirje $^{11}/_{3}$.

[2]) Kontrahtikopiokirja, vuokrasopimukset $^{22}/_{9}$ ja $^{16}/_{11}$ 1622 sekä $^{11}/_{9}$ 1627.

[3]) Sama Simo Landzberg oli ainakin myöhemmin vuonna 1630 vuorimestarina Mustion tehtaalla. (Piikkiön kihlakunnan tili 1634, 1,910 nid., 24 siv.)

[4]) Kontrahtikopiokirja, vuokrasopimukset $^{28}/_{6}$ 1624 ja $^{28}/_{11}$ 1632.

pojilta liiaksi päivätöitä ja ajoja kruunun kartanoihin,[1]) salpietaritehtaisiin ja rautaruukkeihin. Samaten katsoivat usein ison tullin, pikku tullin ja aksiisin vuokraajat omaan etuunsa tullia kantaessaan. Mutta enemmän voivat läänien, kihlakuntain ja pitäjäin vuokraajat ynnä muut, jotka jollakin tavalla olivat vuokrauksensa kanssa saaneet jonkun veron kannon oikeuden, rasittaa talonpoikia. Huolimatta siitä, että kuningas vuonna 1622 oli antanut erityisen julistuksen vuokraajille, jossa hän ankarasti kielsi heidän kiskomisensa, valitettiin siitä yhä edelleen jotenkin yleisesti. Niin oli asian laita esim. valtiopäivillä 1624 ja 1627. Valitukset koskivat etupäässä sitä, että vuokraajat kantoivat toisia ja useampia verokappaleita, kuin oli säädetty, antoivat talonpoikain kuljettaa veroja liian pitkiä matkoja ja joskus kantoivat pieniä, aivan laittomia veroja. Varsinkin 1633 vuoden valtiopäivillä olivat valitukset vuokraajista aivan yleiset.[2])

Hallituskin katsoi silloin olevan syytä ryhtyä asiaan. Vastatessaan pappis- ja talonpoikaissäädyn valituksiin huomauttaa neuvosto, että hallituksella oli valta asettaa ja eroittaa virkamiehiä ja lausuu ottavansa harkittavaksi, olivatko vuokraajat vai voudit valtiolle hyödyllisemmät. Samassa ilmoittaa se, että ne vuokraajat, jotka olivat vääryyttä tehneet, olivat saatettavat oikeuteen tutkittaviksi ja tuomittaviksi rangaistuksiin.[3])

Tarkempaan selitykseen niistä lukuisista vääryyksistä, joihin vuokraajat maassamme olivat syypäät, emme tässä ryhdy. Niistä olemme laajalta kertoneet tutkimuksessamme Suomen vero-oloista näiltä ajoilta.[4])

---

[1]) Jo arentijärjestelmän ensi vuosina antoi Heiden Wilcken, joka oli ottanut vuonna 1619 arennille Kyminkartanon, aihetta koviin valituksiin. Saadessaan tämän kartanon arennille, oli hän luvannut, ett'ei rasittaisi kartanon lampuoteja uusilla päivätöillä tai muilla velvollisuuksilla. Mutta jo vuonna 1621 valitettiin, että hän joka päivä vaati lampuodit työhön kartanoon ja sen kalastuksille. (Kamarin reg. 1621, kamarin kirje $^{9}/_{8}$.)

[2]) Vaarasen painamaton kokoelma 1622 n:o 6, kirje $^{14}/_{5}$; Stjernman mötens o. riksdagars beslut, I, 769, 794 ja 803 sivulla.

[3]) Stjernman, mötens o. riksdagars beslut, II, 845 ja 848 siv.

[4]) Suomen ynnä Käkisalmen läänin ja Inkerin veroista vuosilta 1617—34, 295—298 siv.

Vuoden 1634 jälkeen, jolloin valtiolle säädettiin uusi hallitusmuoto, luopui hallitus kihlakuntain ja pitäjäin veronkannon antamisesta vuokralle. Kumminkin vuokrattiin yhä vielä yksityisille kuninkaan kartanoja, kalastuksia, osia Lapista, pikku tulli, rautatehtaita y. m.[1])

---

[1]) Odhner, Sveriges inre historia under drottning Kristinas förmyndare, 225 siv.

II. Lyhennykset.

A) Suomessa.

Kaarlo IX oli kukistanut aateliston vallan, ja ennen muita oli maamme ylimyskunnan täytynyt nöyrtyä tämän voimakkaan hallitsijan jalkain juuressa. Näytti siltä, kuin tuo Juhana III aikana valtaan päässyt perinnöllinen rälssisääty olisi murtunut. Mutta niin ei asian laita todellisuudessa ollut. Jo Kaarlo IX:n seuraajan, Kustaa Aadolfin aikana pääsi sama ylimyssääty vähitellen mutta sitä varmemmin jälleen voimistumaan ja kehittyi jo suuressa määrin tämän hallitsijan aikana johtavaksi virkasäädyksi valtakunnassa.

Tukea saman säädyn harrastuksille antoivat ne etuoikeudet, jotka kuningas sille soi, ja ne jotenkin runsaat lahjoitukset, joilla hän muisti palkita sen harrastusta valtakunnan hyväksi. Näitä lahjoituksia ja varsinkin niitä, jotka annettiin vuodesta 1617 alkaen eli Stolbovan rauhan ja aatelisten etuoikeuksien julkaisemisen jälkeen, tulee seuraava esityksemme koskemaan.

Kruunun luovuttamat maat olivat joko rälssiä tai läänitystä. Rälssiä oli tähän aikaan kahta lajia, n. k. vanha ja uusi rälssi. Näitä on itse teossa varsin vaikea erottaa toisistaan, koska osa uutta rälssiä oli muodostunut jokseenkin samanlaiseksi kuin vanha rälssi. Joll'ei talon laatu tässä kohden ole ilmoitettu, erottaa viimeksi mainitun muutamissa osissa maatamme muusta rälssistä sen kautta, että siihen kuuluvat talot, niinkuin tulemme näkemään, nauttivat vapautta parista keskiaikaisesta verosta. Niissä maamme osissa taas, joissa tätä veronvapautta ei ollut, on tällainen erottaminen mahdoton.

Uuteen rälssiin kuuluvat talot jakaantuvat: a) ikuiseksi ajaksi suotuihin taloihin, b) Norrköpingin valtiopäiväin ehdoilla annettuihin taloihin, c) ostotaloihin, d) vaihtotaloihin sekä e) elin- ja mieluiseksi ajaksi annettuihin taloihin.

Ikuiseksi ajaksi annettujen tilain omistajilla oli suurin käyttöoikeus tiloihinsa. Ne perittiin sekä miehen että naisen puolella, siirtyivät uusille omistajille sekä selkä- että sivuperintönä. Omistaja voi lisäksi esteettömästi myydä ja pantata ne. Tätä viimeistä oikeutta tarkoitti lahjoituskirjeissä löytyvät sanat, että lahjoituksen saaja saisi tilusten suhteen menetellä „aivan oman tahtonsa mukaan, niinkuin oikeain perintö- ja sukutilainsa (aflingegods) suhteen“. Lahjoituksen laatu ja sitä seuraavat velvollisuudet ja etuoikeudet ilmoitettiin taas sillä, että se annettiin „siihen kuuluvine taloineen ja tiloineen aatelisilla etuikeuksilla, oikealla rälssivapaudella ja rälssipalvelusvelvollisuudella ikuiseksi omaisuudeksi“.

Norrköpingin päätöksen ehdoilla annetut tilat saivat alkunsa vuonna 1604 Norrköpingissä pidettyjen valtiopäiväin kautta. Näillä valtiopäivillä päättivät säädyt vastaisuudessa estää tilain lahjoittamisen ikuiseksi ajaksi, jonka kautta kruunu kadotti oikeutensa saada talot takaisin. Sentähden säädettiin nyt, että ne, jotka näitten valtiopäiväin jälkeen saisivat tiloja, velvoitettaisiin uuden hallitsijan astuttua valtaistuimelle pyytämään vahvistusta niihin. Lahjoituksen saajan oli lupa jättää tällaiset tilansa ainoastaan miespuolisille rintaperillisilleen. Vielä oli tähän ryhmään kuuluvain tilain suhteen muutamia määräyksiä lisäksi, joista tulemme puhumaan, kun siirrymme kertomaan siitä lajista tiloja.

Osaksi ikuiseksi ajaksi annettujen tilain joukkoon, osaksi taas Norrköpingin päätösten ehdoilla annettuihin on meidän, mitä lahjoitusehtoihin tulee, lukeminen n. k. kreivi- ja vapaaherrakunnat, vaikka ne tavallansa katsottiin lääneiksi. Mitä Suomessa Kustaa Aadolfin aikoihin saakka lahjoitettuihin kreivi- ja vapaaherrakuntiin tulee, annettiin ennen Norrköpingin valtiopäiviä lahjoitetut ikuiseksi omaisuudeksi, mutta niiden jälkeen lahjoitetut näiden valtiopäiväin säätämillä ehdoilla.

Osittain ikuiseksi omaisuudeksi, osittain Norrköpingin päätösten ehdoilla olivat rälssiehdoilla annetut n. k. korvauseli vaihtotilat (vederlags- eller bytesgods) suodut. Nämät an-

nettiin vaihdon johdosta tilain sijaan, jotka lahjoituksen saaja oli kruunulle luovuttanut, ja saatiin samoilla ehdoilla kuin hänen kruunulle luovuttamansa tilat. Ikuiseksi omaisuudeksi olivat useimmat n. k. ostotilat annetut, muutamat taas Norrköpingin päätösten ehdoilla. Ostotiloilla tarkoitettiin tiloja, jotka kruunu oli yksityisille myynyt.

Varsinaisista rälssitiloista mainitsemme tässä viimeiseksi ne, jotka olivat annetut elin- tai mieluiseksi ajaksi. Niitten joukossa oli varsin paljon sellaisia Norrköpingin ehdoilla annettuja tiloja, joiden olisi pitänyt langeta kruunulle, mutta kuningas erityisestä armosta vielä antoi lesken tai sukulaisten pitää toisella tai toisella yllä mainituista ehdoista.

Siirtyessämme nyt tekemään tarkempaa selkoa rälssitiloista tahdomme ensiksi ottaa puheeksi maamme kreivi- ja vapaaherrakunnat, jotka ovat kaikista tärkeimmät. Sitten tulemme käsittelemään vanhaa rälssiä ja ikuiseksi ajaksi annettuja tiloja, Norrköpingin päätösten ehdoilla lahjoitettuja, vaihtotiloja, ostotiloja sekä elin- ja mieluiseksi ajaksi annettuja tiloja.

1 luku.

Kreivi- ja Vapaaherrakunnat.

Suomessa oli aina Kustaa Aadolfin kuolemaan saakka ollut ainoastaan yksi kreivikunta, nimittäin Raaseporin, sekä kaikkiaan kolme vapaaherrakuntaa, nimittäin Viikin, Nynäsin ynnä Kemiön. Näistä lahjoitettiin Raaseporin kreivikunta vuonna 1569 Sten Leijonhufvud'in leskelle Ebba Leijonhufvud'ille. Seuraavana vuonna 1570 annettiin Viikin vapaaherrakunta Klaus Flemingille. Nämät kaksi lahjoitusta suotiin jo mainituille henkilöille ja kaikille heidän jälkeläisilleen ilman erotusta. Lahjoituskirjeissä ei siis sanota, että lahja koski vaan miespuolisia perillisiä, eikä niissä puhuta mistään velvollisuudesta uudelta hallitsijalta pyytää vahvistusta tilain omistamiseen. Lahjoitustapa on pääasiallisesti samanlainen kuin ikuiseksi ajaksi lahjoitettuja tiloja antaessa.

Kumpikin näistä lahjoituksista peruutettiin pian kruunulle. Klaus Fleming'in kuoltua vuonna 1597 peruutettiin Nuijasodan aikana Viikin vapaaherrakunta. Vuonna 1585 otettiin Raaseporin kreivikunnan tulot kruunun puolesta takavarikkoon, mutta annettiin jo kahden vuoden kuluttua vuonna 1587 uudelleen Leijonhufvudsuvulle nimittäin kreivi Stenin pojalle Akselille, jolle se oli luvattu vuonna 1585. Jo vuonna 1600 kadotti kreivi Aksel kreivikuntansa, koska hän oli kuningas Sigismundin puoluelaisena siirtynyt pois valtakunnasta ja vehkeillyt Ruotsia vastaan.

Tähän loppuivat nyt ne kreivi- ja vapaaherrakuntain lahjoittamiset maassamme, jotka tapahtuivat samaan tapaan kuin

lahjoitukset ikuiseksi omaisuudeksi. Vuonna 1600 lahjoitettiin nimittäin Raaseporin kreivikunta kolmannen kerran ja silloin kreivi Aksel Leijonhufvud'in nuoremmalle veljelle kreivi Moritsille. Mutta tällä kertaa tehtiin jo rajoitus omistusoikeuteen siihen tapaan, mitä Norrköpingissä sittemmin määrättiin, nimittäin että tilat olivat perittävät ainoastaan suvun miespuolisessa haarassa.[1])

Kreivi Moritsin kuoltua ilman miespuolisia perillisiä annettiin Raaseporin kreivikunta vuonna 1610 kreivi Aksel Leijonhufvud'in nuoremmalle pojalle, Stenille, joka oli Ruotsin valtakuntaan palannut. Tälläkin kertaa luvattiin kreivikunta ainoastaan lahjoituksen saajalle ja hänen miespuolisille perillisilleen. Kun samana vuonna Nynäsin vapaaherrakunta suotiin toiselle Leijonhufvud-suvun jäsenelle Abraham Leijonhufvud'ille, puuttuu kyllä lahjoituskirjasta määräys lahjoituksen siirtymisestä hänen miespuolisille perillisilleen, mutta syystä ett'ei hänellä perillisiä ollut. Jo vuonna 1618 kuolikin Abraham Leijonhufvud, ja hänen vapaaherrakuntansa yhdistettiin seuraavan vuoden alussa uuteen Suomessa perustettuun Kemiön vapaaherrakuntaan. Tätä vapaaherrakuntaa koskeva vuonna 1614 annettu lahjoituskirje sisältää muuten selvemmin kuin edelliset Norrköpingin päätösten määräyksiä. Se johtuu kaiketi siitä, että tämän kirjeen antoi Kustaa Aadolf, jolla näkyy olleen tapana antamissaan lahjoituskirjeissä tarkkaan luetella pääkohdat Norrköpingin valtiopäiväin lahjoituksia koskevista päätöksistä. Toinen oli taas hänen isänsä laita. Lahjoituskirjeissä, jotka hän on antanut, ei mainittujen valtiopäiväin määräyksiä niin tarkalleen luetella, niinkuin myöhemmin hänen antamistaan muista lahjoituksista puhuessamme tulemme näkemään.[2])

Ruotsin valtakunnassa oli kreivi- ja vapaaherrakuntain omistajilla alussa hyvin suuri valta. He saivat langettaa alueellaan alimman oikeuden tuomiot tai asettaa kihlakunnan tuo-

---

[1]) Forsgren, Bidrag till svenska gref- och friherrskapens historia. 73, 75 ja 78, 79 siv.; Vaaranen, Samling af Urkunder rörande Finlands historia, I, 66 ja 100 siv.

[2]) Vaaranen, Saml. af Urk. rör. Finl. hist., III, 71 ja 80 ja IV, 228 siv.; Lagus, Finska Adelns gods o. ättar, 74, 75 siv.

marin. Laamanninvalta näkyy heillä myös olleen alueellaan, koska heidän lahjoituskirjeissään ilmoitettiin, että kihlakunnan tuomarin tuomiosta sai vedota kreiviin tai vapaaherraan, näistä valtioneuvostoon ja sieltä kuninkaaseen. Kihlakunnan tuomarin saatavat kuuluivat kreivi- ja vapaaherrakunnissa näitten omistajille, ja niinikään saivat he kantaa kuninkaan osuuden sakoista. Kreivi- ja vapaaherrakunnissa asuvat asukkaat, niin hengelliset kuin maalliset, olivat vapautetut vuotuisen veron ja muiden sen yhteydessä olevain verojen suorittamisesta kruunulle. Nämät maksut suorittivat he sen sijaan isännilleen semmoisina, kuin ne olivat määrätyt kannettaviksi. Kuitenkaan ei kreiviltä tai vapaaherralta ollut kielletty veroja kohottaa, jos tiloja parannettiin. Kreiveillä ja vapaaherroilla oli vielä erityisenä etuoikeutena, että saivat kantaa kruunun osan kymmenyksiä joko koko tai osasta lahjoitusmaataan. Suomessa sai Leijonhufvudsuku vuonna 1610 kruunun osan kymmenyksiä koko kreivikunnastaan. Kemiön vapaaherrakunnasta myönnettiin myöskin kruunun kymmenys sen omistajalle Aksel Oxentjernalle jo silloin, kun se lahjoitettiin hänelle 1614. Nynäsin vapaaherrakunnasta meillä ei ole tässä kohdin tietoa.

Muuten oli kreivi- ja vapaaherrakuntien suhteen huomattavana, ett'ei kellään kreivillä tai vapaaherralla ollut valtaa myydä ja pantata kreivi- tai vapaaherrakuntaansa, sillä ne olivat annetut lääneiksi; jos tällaisia kauppoja tehtiin, oli siihen syypäänä oleva menettänyt rahat ja ostaja läänin. Kreivi- ja vapaaherrakuntia ei myöskään saatu jakaa perillisten kesken, vaan tuli kunkin kreivi- tai vapaaherrakunnan joutua vanhimmalle pojalle ja niin eteenpäin sukupolvi sukupolvelta. Sen sijaan oli vanhin poika velkapää antamaan veljilleen, kun tulivat täysiikäisiksi, varma rahasumma ja samaten sisarilleen myötäjäiset, kun ne menevät naimisiin. Myöskin tuli hänen jakaa siskojensa kanssa kaikki irtain omaisuus sekä äidin että isän perinnöstä. Jos kreivi- tai vapaaherrakunnan oikea perillinen oli alaikäinen edeltäjän kuollessa, tuli hänen olla äitinsä holhouksen alaisena alaikäisyytensä aika. Jos äiti myöskin oli kuollut tai kykenemätön holhojan toimeen eikä ollut mitään läheistä aatelista sukulaista, joka voi ryhtyä siihen, tahtoi kuningas itse ruveta holhojaksi. Jos joku kreivi tai vapaaherra kuoli jättämättä jälkeensä perijätä, sai hänen leskensä nauttia kaikkia lahjoi-

tuksen tuloja niin kauvan, kun hän oli leskenä. Akseli Oxentjernalle vuonna 1614 annetussa lahjoituskirjeessä sanotaan vielä, että hänen sukunsa miespuolisten perillisten kuoltua sukupuuttoon saisi jälelle jäänyt tytär tai tyttäret kuuden vuoden kuluessa nauttia kaikkia vapaaherrakunnan tuloja morsiuslahjakseen. Kreivi- tai vapaaherrakunnastaan ei kukaan saanut lahjoittaa mitään paitse, että kreiveillä ja vapaaherroilla oli valta antaa puolisoilleen aatelille luvallinen huomenlahja. Tämmöiseen tarkoitukseen saisi käyttää korkeintaan 1,500 markkaa kreivikunnan tuloista ja 400 markkaa vapaaherrakunnan. Lopulta on kreivi- ja vapaaherrakuntien suhteen otettava huomioon 1617 vuoden aatelisetuoikeuksien määräys, että jos joku muutos hallituksessa tapahtui, tuli kreivin ja vapaaherran uudelta hallitsijalta pyytää vahvistusta kreivi- tai vapaaherrakuntaansa. Samassa oli annettava uskollisuuden lupaus ynnä suostumus ratsupalveluksen pitämiseen. Tämän johdosta vahvistus uuden hallitsijan puolesta kohta annettiin. Jos nämät velvollisuudet laiminlyötiin vuoden ja päivän kuluessa, oli asianomainen sen kautta menettänyt kreivi- ja vapaaherrakuntansa, joll'ei voinut todistaa olleensa laillisesti estettynä.[1])

Ainoana verona, jonka kreivi tai vapaaherra suoritti valtiolle, oli ratsupalvelus. Sota-aikana oli heidän velvollisuutensa vanhimpain lahjoituskirjain mukaan varustaa hyvissä aseissa vakinainen ratsumies joka neljästä sadasta markasta äyrtyöitä, jotka kantoivat muista tiloistaan paitse sätereistään. Rauhan aikana oli taas vain puoli määrä varustettava. Raaseporin kreivikunnasta määrättiin, kun se 1610 annettiin Aksel Leijonhufvud'in perillisille, että kreivin tuli vuotuisesti varustaa 28 hyvin varustettua ratsumiestä valtakunnan palvelukseen ja pitää ne aina valmiina, kun niitä tarvittaisiin. Mistään eroituksesta sodan ja rauhan aikana ei puhuta. Lahjoituskirjeessä Nynäsin vapaaherrakunnasta, joka annettiin Abraham Leijonhufvud'ille, sanotaan, että vapaaherran niin sodan kuin rauhan aikana (i fridlighe och ofridlighe tidher) piti varustaa kolme ratsumiestä.

---

[1]) Forsgren, Bidrag till svenska gref- o. friherrskapens hist. 1561—1655, I, 82—88 ja 117 siv.; Botin, Beskrifning om svenska hemman o. jordagods, II, 124—127 siv.; Vaaranen, saml. af Urk. III, 71—77, IV, 228—230 siv.

Oxentjernalle annetussa lahjoituskirjeessä Kemiön vapaaherrakuntaan sanotaan taas, että hänen ja hänen seuraajansa piti ylläpitää sitä ratsupalvelusta, johon he aatelisetuoikeuksien nojalla olivat velvolliset. Vuonna 1622 vähennettiin ratsupalvelus niin, että rälssin tuli aina viidensadan markan tulosta varustaa ratsumies, jota oikeutta myöskin kreivi- ja vapaaherrakunnat saivat nauttia.

Jos kreivi- ja vapaaherrakunnissa oli teräs-, rauta- ja lyijyvuoria, saivat lahjoitusmaiden omistajat pitää ne ja käyttää niitä hyväkseen, mutta nautittuansa 3 vapausvuotta täytyi heidän joka 700 talarin tulosta, jotka heillä oli näistä, varustaa yksi ratsumies. Kulta-, hopea- ja kuparivuoret olivat sen sijaan lankeevat hallitukselle, jos sellaisia löydettiin.[1])

Oikeutta perustaa kaupunkeja alueilleen ei ylipäätään annettu kreiveille ja vielä vähemmin vapaaherroille. Kumminkin huomaamme, että vuonna 1610 uudistetussa lahjoituskirjeessä Raaseporin kreivikuntaan myönnetään tämä oikeus, vaikka ensimmäisessä lahjoituskirjeessä ei sitä mainita. Tässä myöhemmässä lahjoituskirjeessä sanotaan nimittäin: „Theslikes byggie och förbättre Slätt och Städher skall Wälb:te Grefwe Steen och hans effterkommande frijt ware effterlothet at byggie uthi samme Grefweskap efter deres egen willie“.

Myöhemmin vuonna 1621 soi kuningas tämän oikeuden kansleri Aksel Oxentjernalle, jolla oli valta perustaa kaupunki Kemiön vapaaherrakuntaan.[2])

---

[1]) Abraham Leijonhufvud'ille vuonna 1610 ja Akseli Oxentjernalle vuonna 1614 annetuissa lahjoituskirjeissä ei tämmöisistä teräs-, rauta- ja lyijyvuorista mainita mitään. Mahdollista on, ett'ei heillä sellaista oikeutta ollut. Sten Leijonhufvud'ille 1610 annetussa lahjoituskirjeessä luvataan ne hänelle.

[2]) Tätä lupausta koskevassa kirjeessä lausuu kuningas suotavaksi, että uusia kaupunkeja perustetaan, ja mielellään näkevänsä, että usea muu hänen uskollisista alamaisistaan ryhtyisi samanlaiseen toimeen alueellaan (i deras härskaper). Näillä muilla alamaisilla tarkoitetaan varmaankin kreivejä ja vapaaherroja. Mitä Oxentjernan vapaaherrakuntaan perustettavaan kaupunkiin tulee, sai hän perustaa sen joko Kemiön kirkon kohdalle tai johonkin muuhun sopivaan paikkaan. Oxentjernan tuli ahkeroida saada sinne kauppiaita ja käsityöläisiä asettumaan, kuitenkin muita kaupunkeja jollain tavalla vahingoittamatta. Kun uusi kaupunki sitten

Kun Raaseporin kreivikunta, niinkuin äsken kerroimme, vuonna 1610 jälleen lahjoitettiin Axel Leijonhufvud'in suvulle, ilmoitetaan, että siihen kuului Raaseporin linna ynnä sen alle kuuluvat talot ja maat, Karjan ja Inkoon pitäjät ynnä Tettalan neljännes (bol) Lohjan pitäjässä sekä kaikki niihin kuuluvat vero-, kruunun-, prebende-, luostari- ja kirkkolampuotitalot; samaten Tammisaaren kartano ja kaupunki sekä kaikki niihin kuuluvat veromyllyt ja sahamyllyt ynnä muuta. Samana vuonna Abraham Leijonhufvud'ille annetussa lahjoituskirjeessä luvataan hänelle Nynäsin kartano, joka ennen oli ollut Hogenskildt Bjelkellä, ynnä kaikki ne talot ja torpat, jotka samalla Bjelkellä oli ollut koko Suomessa sekä niihin kuuluva omaisuus niin metsää kuin vettä, peltoa, niittyä, myllyjä ja myllykoskia y. m. Aksel Oxentjernalle vuonna 1614 annetussa lahjoituskirjeessä sanotaan, että hänen piti saada Nivalahden (Nifwelax) Dragsfjerd, Kärre, Helgeboda, Wik, Kallmusnäs ja Gundby nimiset neljännekset (bol) Kemiön pitäjässä Halikon kihlakuntaa. Vuonna 1619 lisättiin tähän Nynäsin kartano, kun tätä lahjoitusta omistanut haara Leijonhufvud-sukua oli kuollut sukupuuttoon. Vuonna 1627 lisättiin vielä Oxentjernan vapaaherrakuntaan jälellä olevat 11 neljännestä Kemiön pitäjässä ja Kyrkesundsskär. Tästä viimeisestä lahjoituksesta määrää kuningas lahjoituskirjeessä, että se tulisi kanslerin kuoltua joutumaan hänen toiselle pojalleen Juhanalle, kun vanhin poika saisi periä edellisen osan vapaaherrakuntaa. Jos Juhana Oxenstjernan miespuolinen suku

---

edistyisi, lupasi kuningas suoda sille etuoikeuksia. Kaupungin perustamisesta ei kumminkaan mitään tullut. — Tutkijat ovat eri tavalla ilmoittaneet tämän lupakirjeen antoajan. Forsgren'in Gyllenhjelm'in kirjastosta Upsalassa ottaman kopion mukaan pitäisi tämän kirjeen olla vuodelta 1629 ja Bonsdorf'in reduktioonikolleegion asiakirjoista ottaman kopion mukaan vuodelta 1622. Yllä ilmoittamani vuosi on Vaarasen valtion registratuurasta ottaman kopion mukaan. Yleensä lienee syytä luottaa enemmän valtion registratuuraan kuin yksityiseen kokoelmaan niinkuin Gyllenhjelm'in tai niin myöhään syntyneihin asiakirjoihin kuin reduktioonikolleegion. Sen lisäksi oleskeli Kustaa Aadolf Heinäkuun 12 p:nä 1621 Elfsnabbenissa, josta tämä kirje registratuuran mukaan on lähetetty. (Vaarasen painamaton kokoelma 1621 n:o 24, kirje annettu sotaleirissä Elfsnabbenissa 12 p:nä Heinäkuuta; Bonsdorf, Om donationerna och förläningarna samt frälseköpen i Finland und. drottn. Kristinas regering, 7 siv.)

kuolisi sukupuuttoon, siirtyisi perintöoikeus tähän lahjoitukseen häntä nuoremmalle veljelle ja hänen jälkeensä seuraavalle nuorempaan veljeen saakka. Jos nuorimman veljen miespuoliset jälkeläiset olivat kuolleet, siirtyi perintöoikeus tähän lahjoitukseen vanhimman pojan miespuoliselle suvulle.[1])

Raaseporin kreivikunnan suuruudesta on meillä vuosi vuodelta samat tiedot vuosilta 1618—1625. Silloin kuului siihen 109 $^1/_4$ kokonaistaloa, jotka ylimääräisten verojen tilissä mainitaan. Kaikkien talojen luku niin hyvien kuin huonojen oli vuonna 1625 365. Sen jälkeen oli talomäärä seuraavina vuosina hiukan pienempi, mutta kohosi vuonna 1630 474 taloon, jotka olivat 265 $^1/_3$ kokonaistaloa.

Nynäsin vapaaherrakuntaan kuului Abraham Leijonhufvud'in aikana 1618 Nynäsin ynnä Monnoisen kartanot, edellinen Nousiaisissa, myöhempi Lemussa, sekä niiden ohessa 23 taloa, joista yksi oli Satakunnassa Ulvilan pitäjässä, muut Varsinais-Suomessa, nimittäin Taivassalon, Maskun, Pöytyän, Mynämäen, Nousiaisten ja Lemun pitäjissä.

Kemiön vapaaherrakuntaan kuului 1618 57 veroa 12 äyriä, 113 $^1/_4$ verotaloa sekä 8 kruunun taloa. Veroa tuli niistä 1,155 talaria 24 $^1/_2$ äyriä. Niillä lisäyksillä, jotka siihen yhdistettiin Kemiön pitäjässä vuonna 1627, oli siinä 1634 143 veroa 9 $^1/_2$ äyriä, 326 $^1/_4$ manttaalia eli taloa, 24 kruunun taloa ja 4 sopimusniittyä (stadgaengar). Vakinaista veroa tuli silloin tästä vapaaherrakunnasta 4,395 talaria 26 äyriä 8 $^{57}/_{80}$ penninkiä, ylimääräistä taas 2,948 talaria 26 äyriä 20 $^2/_5$ penninkiä eli yhteensä 7,344 talaria 21 äyriä 4 $^{69}/_{80}$ penninkiä.[2])

Ennenkuin jätämme kreivi- ja vapaaherrakunnat, täytyy meidän puhua yhdestä vapaaherrakunnasta, joka vain nimellisesti oli sellainen. Tarkoitamme Joensuun (Åminne) vapaaherrakuntaa, joka kuului Horn'in suvulle. Ne tilat, joiden mukaan

---

[1]) Vaaranen, Saml. af. Urk. III, 71—77 ja 80—82 siv.; IV, 228—230 siv.; Vaarasen painamat. kok. 1627, n:o 28, kirje $^{27}/_{11}$.

[2]) Raaseporin läänin tilik. 1618, 3,600 nid., 29 siv.; 1625, 3,631 nid., 1 v. siv.; 1629, 3,647 nid., 11 v. siv.; Lagus, Finska adelns gods o. ättar, 13 ja 14 siv.; Tilivuoden 1634—35 Suomen kenraalitili 1634—35; Kortt Uttogh opå Alla Förläninger vid Finlandh till Anno etc. 1618. (Ruotsin valt. ark.)

tämä suku kantoi vapaaherra-arvonsa, sijaitsivat Halikon pitäjässä. Ne oli jo kuningas Erikki XIV lahjoittanut vuonna 1561. Verokirjassa vuodelta 1618 ei niitä erikseen mainita, koska ne luettiin vanhaan rälssiin.[1])

---

[1]) Forsgren, usein mainittu teos, 62 siv.; Ignatius, Finlands historia under Carl X Gustafs regering, 30 siv.

2 luku.

Muut lahjoitetut tilat.

1. Vanha rälssi.

Tähän ryhmään lahjoituksia kuuluvat aatelin vanhat perintötilat, jotka useassa sukupolvessa olivat olleet heidän omaisuuttaan ja joihin niillä oli niin sanoaksemme rajaton omistus- ja käyttöoikeus. He saivat mielensä mukaan myydä ja lahjoittaa ne; kruunu ei millään etuoikeudella enää voinut tulla niiden omistajaksi. Tällaiset määräykset olivat kuitenkin, niinkuin jo olemme kertoneet, voimassa myöskin uuden rälssin ikuiseksi ajaksi annettujen tilojen suhteen. Niiden vanhojen oikeuksien joukkoon, jotka vanhain rälssitilain omistajilla oli, kuului Varsinais-Suomessa Maskun kihlakunnassa ja Uudellamaalla vielä se, että olivat oikeutetut vapauttamaan lampuotinsa ruokalisästä ja lukkarinverosta. Näissä osissa maatamme voikin tämän kautta selvemmin kuin muualla erottaa vanhan rälssin uuden rälssin ikuisiksi ajoiksi annetuista tiloista.

Seuraavasta luettelosta näemme, miten paljon näitä vanhan rälssin taloja oli maamme kihlakunnissa vuonna 1618:

	Taloja.
Ahvenanmaalla	14
Halikon kihlakunnassa	228
Piikkiön „	121
Maskun „	237
Vehmaan „	73

	Taloja.
Ali-Satakunnassa	78
Yli-Satakunnassa	54
Sääksmäen kihlakunnassa	157
Hollolan ja Hattulan kihlakunnassa	221
Raaseporin läänissä	92
Porvoon „	242
Kyminkartanon läänissä	19
Rannan kihlakunnassa	17
Äyräpään „	49
Jääsken „	16
Pikku Savossa	4
Summa	1,622 [1])

Niinkuin tästä luettelosta huomaamme, ei tällaisia lahjoituksia lainkaan ollut Pohjanmaalla, Isossa Savossa ja Lapveden kihlakunnassa.

Vuodelta 1634, johon tämä tutkimuksemme loppuu, on meillä myöskin tietoja vanhasta rälssistä. Saman vuoden tileissä tapaamme nimittäin eri kihlakunnissa seuraavat määrät täänlaatuisia tiloja:

Ahvenanmaalla	14
Halikon kihlakunnassa	0 [2])
Piikkiön „	121
Maskun „	242 1/2
Vehmaan „	83
Ali-Satakunnassa	66
Yli-Satakunnassa	292

[1]) Seuraavat vuoden 1618 tilikirjat: Ahvenanmaan 2,892 nid.; Halikon kihlakunnan 1,807 nid.; Maskun kihl. 1,808 nid.; Piikkiön kihl. 1,805 nid.; Vehmaan kihl. 1,810 nid.; Ali-Satakunnan 2,535 nid.; Yli-Satakunnan 2,528 nid.; Hollolan ja Hattulan 4,452 nid.; Raaseporin läänin 3,600 nid.; Porvoon läänin 3,897 nid.; Rannan kihl. 6,037 nid.; Äyräpään kihl. 6,043 nid.; Jääsken kihl. 6,041 nid.; Pikku Savon 6,779 nid.; Sääksmäen kihl. tilik. 1617, 4,449 nid.; Kyminkartanon läänin tilik. 1619, 3,606 nid.

[2]) Halikon kihlakunnan tileissä ei käsittelemämme aikakauden loppupuolella mainita tällaisia tiloja, ehkä ne olivat muunlaisiksi muuttuneet.

Sääksmäen kihlakunnassa	171
Hattulan „	128
Hollolan „	97
Raaseporin läänissä	93 [1])
Porvoon „	245 [1])
Kyminkartanon läänissä	14
Rannan kihlakunnassa	11
Jääsken „	16
Äyräpään „	49
Summa	1,642 $^1/_2$ [2])

ynnä 2 torpparia Yli-Satakunnassa.

Niinkuin edellisestä luettelosta huomaa, on vuonna 1634 vanhaan rälssiin kuuluvain talojen lukumäärä muutamissa kihlakunnissa tuntuvasti eroova niiden lukumäärästä 1618. Syytä tähän on vaikea selittää. Mahdollista olisi kuitenkin, että vanhan rälssin taloja on toisessa kihlakunnassa siirretty raja- ja pyykkitalojen sekä vapauspeninkulman sisällä olevain talojen joukkoon, toisissa päinvastoin.

Mitä vanhaan rälssiin kuuluviin aatelin sätetikartanoihin tulee, on niista vaikea antaa täydellistä luetteloa. Toiset säterit mainitaan nimittäin vanhan rälssin yhteydessä, niinkuin esimerkiksi 6 knaapisäteriä Ahvenanmaalla. Mutta enimpiä vanhaan rälssiin kuuluvia säterejä ei tileissä tavatakaan. Ja juuri nämät viimeksi mainitut olisivat varsin tarpeen, kun tahdomme tarkkaan määrätä vanhaan rälssiin kuuluvain talojen lukumäärän. Samaten on vaikea tietää, mitkä aateliston rajatalot ja vapaus-

---

[1]) Näitten kahden kihlakunnan rälssilyhennyksessä mainitaan ruokalisän ja lukkarinveron lyhennyksestä puhuessa vanhan rälssin talojen lukumäärä samaksi kuin 1618, nimittäin 92 Raaseporin läänissä ja 242 Porvoon läänissä. Porvoon läänissä luetellaan tässä lyhennyksessä vielä rälssitalojen joukossa 7 prebendetaloa ja 38 kruununtaloa.

[2]) Seuraavat vuoden 1634 tilit: Ahvenanmaan, 2,916 nid.; Halikon kihlakunnan, 1,913 nid.; Piikkiön kihlakunnan, 1,910 nid.; Maskun kihlakunnan, 1,916 nid.; Vehmaan kihlakunnan, 1,917 nid.; Ali-Satakunnan, 2,591 nid.; Yli-Satakunnan, 2,595 nid.; Sääksmäen kihlakunnan, 4,525 nid.; Hattulan kihl., 4,522 nid.; Raaseporin läänin, 3,665 nid.; Porvoon läänin, 3,664 nid.; Rannan, Jääsken ja Äyräpään kihlakuntain ynnä Kyminkartanon läänin, 6,132 nid.; Hollolan kihlakunnan tili vuodelta 1634, 4,527 nid.

peninkulman sisällä sijaitsevat talot kuuluivat vanhaan rälssiin. Siitä syystä emme ole voineet yrittääkään saada viimeksi mainittuja taloja mukaan vanhan rälssin summaan. Sen lisäksi ei vuoden 1618 tileissä raja- ja pyykkitiloja sekä vapauspeninkulman sisällä sijaitsevia luetella erikseen, vaan ne ovat uuteen rälssiin kuuluvain talojen joukossa.

2. Uusi rälssi.

Norrköpingin valtiopäiväin päätösten johdosta voisi kyllä tulla siihen päätökseen, ett'ei ikuiseksi omaisuudeksi suotuja tiloja Kustaa Aadolfin aikana enää annettu. Niin ei kuitenkaan ollut asian laita. Niitä lahjoitettiin kyllä silloinkin, vaikka ei järki paljon. Enimmät niistä ovat ikuisiksi ajoiksi suotuja ostotiloja. Kustaa Aadolfin viimeisinä hallitusvuosina annettiin niitä vähän enemmän kuin aikaisempina. Näinä vuosina Suomessa ikuiseksi ajaksi suoduista tiloista mainitsemme tässä korpraali Matti Tönnenpojalle Porvoon läänissä ja Hollolan kihlakunnassa vuonna 1627 aateliskirjan ohessa suodut tilat. Tämän omituisen ristiriitaisuuden, että kuningas rikkoi Norrköpingin päätösten määräykset, vaikk'ei ollut edes kaupastakaan puhetta, selittää eräs aikaisempi kuninkaan Niilo Bjelkelle kirjoittama kirje vuodelta 1624. Siinä lausutaan, että Matti Tönnenpoika oli käynyt kuninkaan puheella ja näyttänyt kopion eräästä Juhana III hänen esivanhemmilleen antamasta lahjoituskirjeestä. Itse kirje, joka koski Suomessa rälssioikeuksilla annettuja tiloja, oli Matti Tönnenpojan kertomuksen mukaan Venäjän sodan aikaan kadonnut. Tämän johdosta antoi Kustaa Aadolf Bjelkelle toimeksi tutkia, oliko Matti Tönnenpojan kertomuksessa perää vai eikö. Sillä välin tuli Matti Tönnenpojan saada pitää tilansa ehdolla, että hän aatelisetuoikeuksien mukaan suoritti niistä ratsupalvelusta. Mutta hänen sisarensa osa tiloista piti Bjelken peruuttaa kruunulle, koska sisar oli mennyt aatelittoman miehen vaimoksi. Nähtävästi tuli sittemmin selville, että Matti Tönnenpojalla oli oikein. Ja sen johdosta, että nämät tilat Juhana III ajoista olivat siirtyneet sukupolvesta sukupolveen sekä mies- että naispuolisille perillisille, antoi kaiketi Kustaa Aadolf 1627 ne ikuiseksi omaisuudeksi. Muista Kustaa Aadolfin hallituksen loppupuolella ikuisiksi ajoiksi suoduista

tiloista ovat enimmin huomiota herättävät Eerikki Antinpoika Tranan saamat. Niistä oli jo hänen isänsä saanut osan Kaarle IX:ltä ehdoilla, jotka muistuttavat Norrköpingin valtiopäiväin päätösten ehtoja. Mutta huolimatta äsken mainittujen valtiopäiväin määräyksestä, ett'ei enää saisi antaa tiloja ikuiseksi omaisuudeksi, muutti Kustaa Aadolf vuonna 1632 lahjoituksen ikuisiksi ajoiksi annetuksi ja liitti siihen vielä useita tiloja lisäksi.[1])

Erittäin suuren ryhmän uutta rälssiä muodostivat Kustaa Aadolfin aikana n. k. Norrköpingin päätösten tilat. Nämät erosivat ikuisiksi ajoiksi annetuista tiloista sen kautta, että ne, niinkuin jo kerroimme, kulkivat perintönä ainoastaan miespuolisille perillisille ja voivat langeta kruunulle takaisin. Mutta Kustaa Aadolfin aikana supistettiin kruunun oikeus periä tilat entistä pienemmäksi. Vuoden 1617 aatelisetuoikeuksiin liitettiin nimittäin tästä se määräys, että uuden hallitsijan ehdottomasti tuli vahvistaa omistusoikeus Norrköpingin päätösten tiloihin jokaiselle tällaisen tilan omistajalle, joka oikeissa ajoin sitä pyysi. Hallituksella oli siis vaan siinä tapauksessa oikeus vaatia tilat takaisin, että miespuoliset perijät olivat kuolleet.

Määräykset vahvistuksen hakemisesta Norrköpingin päätösten tiloihin uudelta hallitsijalta olivat seuraavat. Jos hakemusta ei tehty kuuden kuukauden kuluttua sen jälkeen, kun uusi hallitsija oli valtaistuimelle astunut, katsottiin tilat langenneiksi kruunulle takaisin. Kuitenkin tehtiin poikkeus, jos lahjoituksen perijä oli sairas, oli ulkomaamatkalla sekä vielä, jos oli alaikäinen poika tai naimatoin tytär. Silloin vaadittiin, että sairaana ollut kuuden kuukauden kuluttua terveeksi tultuansa, ulkomailla käynyt saman ajan kestäessä kotiin palattuansa hakisi jo mainittua vahvistusta. Nuorukainen voi saada sen kuuden kuukauden kuluttua sen jälkeen, kun täysi-ikäiseksi tuli, ja neito saman ajan kuluessa sen jälkeen, kun hän nai-

---

[1]) Kamarin registratuura 1624, kirje $^{3}/_{7}$; Vaarasen painamat. kokoelma 1627 n:o 26:a, kirje $^{26}/_{9}$; Suomen kopiokirja n:o V, kirje $^{28}/_{5}$ 1632; sama, kirje Inkerin ja Käkisalmen läänin kopiokirjassa, mutta siinä $^{25}/_{5}$ 1632; useat muut lahjoituskirjeet kopiokirjoissa ja registratuuroissa; Vaaranen, Saml. af Urk. V, 154 siv.

misiin joutui, jos kuningas hyväksyi hänen puolisonsa lahjoituksen vastaanottajaksi.

Muista määräyksistä, jotka koskivat Norrköpingin päätösten tilain omistajaa, mainitsemme tässä seuraavat.

Hänellä ei ollut valtaa myydä tai pantata saamiansa tiloja vähemmällä kuin, että ensin tarjosi (hembjuder) ne hallitsijalle. Selkä- ja sivuperinnöksi eivät tilat saaneet mennä. Mutta jos lahjoituksen saaja jätti jälkeensä tyttären, tuli esivallan hankkia tälle kunnolliset myötäjäiset (en ährligh Brudheskatt). Kun tämä tytär joutui sellaisiin naimisiin, joista äsken kerroimme, oli omistus-oikeus tiloihin siirrettävä hänen puolisolleen ja heidän oikeille miespuolisille perillisille.

Kun suku miehen puolella sammui, annettiin tavallisesti jälelle jääneelle leskelle yhden vuoden tulot lahjoituksesta. Joskus menetteli Kustaa Aadolf tässä kohden toisella tavalla. Eräässä lahjoituskirjeessä vuodelta 1624 ilmoitetaan nimittäin, että leski, jos lahjoituksen saaja kuolisi ilman miespuolisia perillisiä, saisi neljän vuoden kuluessa nauttia lahjoituksesta tulevia tuloja. — Lahjoituskirjeissä sanotaan Norrköpingin päätösten tiloista tavallisesti, että ne olivat annetut aatelisella vapaudella (adelig frihet) tai aatelisilla etuoikeuksilla (privilegier) Norrköpingin päätösten ehdoilla ikuiseksi omaisuudeksi. Joskus lausuttiin tämä vielä täydellisemmin seuraavalla tavalla „under rätt frälse och frälsemannatjänst så och adeliga privilegier till evärdelig egendom under Norrköpings besluts vilkor".[1])

Norrköpingin päätösten tiloja tapaa jo muutamia ennen vuotta 1604, jolloin Norrköpingin valtiopäivät pidettiin. Aikaisin lahjoitus tätä laatua, jonka olemme tavanneet, on vuodelta 1600. 28 p:nä kesäkuuta samana vuonna lahjoitti nimittäin Kaarlo herttua eräälle Thomas Abbornät'ille Bjurbölen säterikartanon Porvoon pitäjässä sellaisilla ehdoilla, joilla sittemmin Norrköpingin päätösten tilat annettiin.[2])

---

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 559 ja 560 siv.; Botin, Svenska hemman o. jordagods, II, 132; Cronholm, Sveriges historie und. Gustaf II Adolfs historia, III, 85; useat lahjoituskirjeet.

[2]) Itse lahjoituskirjettä tästä lahjoituksesta emme ole tavanneet. Tämän tiedon olemme julkaisseet, niinkuin se tavataan Laguksen teoksessa „Finska adelns gods och ätter".

Kaksi vuotta myöhemmin vuonna 1602 tapaamme taas kolme lahjoitusta, jotka myöskin ovat sittemmin päätetyillä Norrköpingin ehdoilla annetut. Ensimmäinen lahjoituskirje on heinäkuun 7 p:ltä ja koskee niitä tiloja, jotka eräs Heikki Tönnenpoika Wildeman oli saanut vaimonsa Kaarina Eerikintytär Stålarm'in kautta. Kaarina Eerikintytär oli nimittäin ennen ollut naimisissa Puolaan[1]) paenneen Lassi Olavinpoika (Krabben) kanssa, joka oli hänelle morsiuslahjaksi antanut useita tiloja Varsinais-Suomessa. Näihin tiloihin vahvisti Kaarle herttua Henrikki Tönnenpojan ja hänen jälkeläistensä oikeuden seuraavilla ehdoilla. Kun joku muutos hallituksessa tapahtuisi, niin että toinen saman suvun jäsen astui valtaistuimelle, piti sen rintaperillisen, joka laillisesti oli nämät tilat perinyt, kuuden kuukauden kuluessa pyytää vahvistusta niihin. Jos tämä ei ajoissa tapahtunut, lankesivat talot kruunulle. Ainoastaan siinä tapauksessa myönnettiin tästä poikkeus, että perijä oli alaikäinen poika, naimaton tytär tai oli estetty vahvistusta pyytämästä taudin tai ulkomaanmatkan tähden. Myöskin kiellettiin Heikki Tönnenpoikaa ja hänen rintaperillisiään myymästä, panttaamasta tai muulla tavalla luopumasta näistä tiloista, ilman että ne ensin tarjottiin kruunulle lunastettaviksi. Jos Henrikki Tönnenpoika ei jättänyt jälkeensä rintaperillisiä, tuli tilusten langeta kruunulle, eikä niitä saanut jättää sivu- tai selkäperinnöksi.[2])

Aivan samanlaisilla määräyksillä suotiin nuo kaksi muuta äsken mainitsemaamme lahjoitusta vuodelta 1602, jotka annettiin vanhalle Lindved Klaunpojalle ja Martti Klaunpojalle ja tavataan heidän aateliskirjeissään Heinäkuun 11 ja 12 p:ltä 1602.[3])

---

[1]) Lahjoituskirjeessä sanotaan virheellisesti, että hän oli Venäjälle paennut. Hän oli riidassa Kaarlo herttuan ja kuningas Sigismundin välillä mennyt Sigismundin puolelle ja oli sentähden pakoitettu pakenemaan Puolaan. (Vaaranen, Saml. af Urk. I, 300 siv.; Lagus, Finska adelns o. ätter, 147 siv.)

[2]) Heikki Tönnenpojalle annettu lahjoitus $^{7}/_{7}$ 1602, Vaaranen, Saml. af Urk. I, 299 siv.

[3]) Lagus, Finska adelns gods o. ätter, 244 siv.; Vaaranen, Saml. af Urk. I, 306 ja 309 siv.; Suomen kopiokirja n:o 2, kirjeet $^{8}/_{7}$, $^{11}/_{7}$ ja $^{12}/_{7}$ 1602, 217 ja 249 siv.

Niinkuin näistä kolmesta lahjoituskirjeestä huomaa, eroovat ne ainoastaan siinä kohden Norrköpingin päätöksistä, ett'ei sanota miespuolisia rintaperillisiä ainoiksi oikeutetuiksi tiloihin.

Edellä kerrottu osottaa aivan selvään, että Kaarlo IX paljon ennen Norrköpingin valtiopäiviä oli huomannut, miten tuntuvasti valtio kärsi, kun tilat annettiin ikuiseksi omaisuudeksi ja siten ainiaaksi luovutettiin. Mutta vaikka hän jo vuodesta 1600 alkaen rupesi lahjoittamaan tiloja sittemmin päätetyillä Norrköpingin ehdoilla, ei hän tehnyt sitä läheskään kaikkien lahjoitusten suhteen. Päinvastoin oli niistä lahjoituksista, jotka hän ennen Norrköpingin valtiopäiviä vuodelta 1604 antoi, monta vanhoilla ehdoilla suotuja. Ainoastaan alku uuteen suuntaan oli tehty.

Omituista on, että Kaarlo Norrköpingin valtiopäiväin jälkeen antaessaan tiloja niillä tehtyjen päätösten nojalla ilmoitti lahjoitusehdot paljon epäselvemmin kuin noissa kolmessa edellä mainitussa lahjoituskirjeessä vuodelta 1602. Toisinaan olivat määräykset niin epäselvät, että ne antoivat aihetta väärinkäsityksiin. Parhaimpia esimerkkejä siitä on Mensich Baranoff'ille vuonna 1608 annettu lahjoituskirje. Sen sanamuoto poikkesi siksi Norrköpingin päätöksistä, että tilat luvattiin sekä miespuolisille että naispuolisille perillisille. Myöskin tuntuu sen sanamuodosta siltä, kuin näitä tiloja olisi voitu myydä ja pantata, ilman että niitä ensin tarjottiin kruunulle lunastettaviksi. Ainoa kohta, joka selvään osottaa Norrköpingin valtiopäiväin päätöksiä, on, että hallitsijan vaihtuessa kuuden kuukauden kuluessa piti pyytää vahvistusta tiloihin, muuten lankesivat ne kruunulle takaisin. Myöskin toisessa tapauksessa voivat tilat tämän, niinkuin monen muun Norrköpingin ehdoilla annetun lahjoituskirjeen mukaan, langeta kruunulle takaisin. Se oli, jos säädetty ratsupalvelus laiminlyötiin.

Tämän nyt mainitun epäselvän lahjoituskirjeen tähden on esimerkiksi lahjoitustilain suhteen tarkassa tilivuoden 1634—35 Suomen kenraalitilissä Baranoff'in lahjoitus luettu ikuiseksi ajaksi annettujen tilojen joukkoon. Tiliä laatiessa ei nimittäin ole otettu huomioon sitä kirjettä, jolla Kustaa Aadolf vuonna 1613 vahvisti isänsä lahjoituksen. Siinä lausutaan nimittäin selvin sanoin, että tämä lahjoitus on aiottu Baranoff'in miespuolisille perillisille ja nautittava niillä ehdoilla, jotka valtion

säädyt Norrköpingin valtiopäivillä tällaisista lahjoituksista sääsivät. Asia on sitä omituisempi, kun Kaarlo IX samana vuonna 1608 oli antanut Arvi Tönnenpoika Wildemann'ille tiluksia Pernajan ja Pyhtään pitäjissä samoilla ehdoilla kuin Baranoff'in tilat, mutta Kustaa Aadolf vuonna 1614 vahvisti isänsä antaman lahjoituskirjeen määräykset sanasta sanaan. Tämän voi ehkä selittää siten, että Kustaa Aadolf samassa tahtoi vahvistaa erään aikaisemman kuningas Eerikin antaman lahjoituskirjeen, jolla Arvi Tönnenpojan appi oli saanut tiloja Porvoon läänissä, eikä sentähden tahtonut lahjoitukseen sovittaa Norrköpingin valtiopäiväin päätöstä.

Toinen aivan samanlainen tapaus kuin tämä Baranoff'ia koskeva on Kaarlo IX hallitusajalta seuraavalta vuodelta 1609. Se koski erästä Matti Sigfridinpoikaa, joka silloin sai aatelisvaakunan ja lahjoituksia Yli- ja Ali-Satakunnassa sekä Etelä-Pohjanmaalla. Lahjoituskirjeessä lausutaan, että Matti Sigfridinpoika sai tilat itselleen ja laillisille rintaperillisilleen rälssioikeuksilla ja rälssipalvelusvelvollisuudella ehdolla, että teki niistä ratsupalvelusta. Jos hän tulevaisuudessa saisi kuninkaalta tai hänen seuraajiltaan tiloja lisään, oli ratsupalvelusvelvollisuutta sen johdosta lisättävä. Norrköpingin päätösten ehdoista ei kirjeessä mitään puhuta. Mutta itse teossa katsottiin lahjoitus Norrköpingin päätösten ehdoilla annetuksi, sillä Matti Sigfridinpoika pyysi Kustaa Aadolfilta vahvistusta tiloihinsa, ja vuonna 1614 annetussa vahvistuskirjeessä sanotaan nimenomaan, että lahjoitetut tilat olivat Norrköpingin päätösten tiloja. Kustaa Aadolfin kuoltua täytyi hänen uudestaan pyytää tällaista vahvistusta, jolloin holhojahallitus vuonna 1634 antoi hänelle todistuksen, että laillisessa ajassa oli sen tehnyt. Kuningattaren tultua täysikäiseksi voi hän varsinaisen vahvistuksen saada. Nämät tässä mainitut esimerkit eivät ole ainoat laatuaan Kaarle IX ajoilta. Muitakin hänen antamia lahjoituskirjeitä löytyy, joissa lahjoitusehdot sangen epäselvästi ovat lausutut.

Sen sijaan täytyy Kustaa Aadolfista myöntää, että hän ylipäätään antamissaan lahjoituskirjeissä selvään ilmoitti, milloin hän tahtoi, että lahjoitus oli katsottava Norrköpingin päätösten ehdoilla annetuksi.

Ainoastaan muutama harva poikkeus tavataan hänen hallitusajaltaan tässä suhteessa Suomessa. Sellainen on esim. lah-

joituskirje 26 p:ltä huhtikuuta 1614, jolla kuningas soi kaikki lahjoittamattomat kruunun ja verotalot Ilmolan neljänneksessä (bol) Maskun pitäjää ja Paattisten neljänneksessä Pöytyän pitäjää Evert Horn'ille. Talot annettiin nimittäin Norrköpingin päätösten ehdoilla, mutta hänen sekä miespuoliset että naispuoliset perilliset olivat perintöön oikeutetut, naispuoliset, jos hän ei saisi miespuolisia perillisiä.[1])

Muista rälssitiloista annettiin n. k. *vaihto-* eli *korvaustilat* s. o. ne, jotka vaihdon johdosta olivat joutuneet rälssiksi (förbytte under frälse, vederlagsgods) samoilla ehdoilla, joilla vaihdon kautta kruunulle luovutetut tilat olivat lahjoitetut.

Mitä taas *ostotiloihin* tulee (köpegods, köpte under frälse), annettiin ne hiukan erilaisilla ehdoilla. Muutamat suotiin ostajille allodiaalitilan ehdoilla ikuiseksi omaisuudeksi täydellä hallinto-oikeudella, niinkuin aatelin vanhat perintötilat. He saivat siis pantata, myydä, vaihtaa ja lahjoittaa ne. Ainoa eroitus näiden ja muiden ikuisiksi ajoiksi suotujen rälssitilain välillä oli, että kruunu vasten aatelisille suotuja etuoikeuksia voi ostaa nämät tilat, jos ne sille tarjottiin sopivasta hinnasta. Joskus luopui kruunu tästäkin oikeudesta, josta silloin oli tapana erityisesti ilmoittaa lahjoituskirjeessä.[2])

Monta ostotilaa annettiin myöskin Norrköpingin päätösten ehdoilla. Näitä koskevissa lahjoituskirjeissä onkin sentähden muutama määräys lisäksi, joka juuri johtuu tilain laadusta. Niin esimerkiksi määrätään eräässä vuonna 1618 Olof Dufvalle annetussa lahjoituskirjeessä, että Dufvan miespuolisten perillisten kuoltua muut läheiset sukulaiset saisivat panttina pitää hänen Norrköpingin ehdoilla saamansa tilat siksi, kun hänen kruunulle maksamansa summa oli suoritettu. Selvää olikin, ett'ei hallitus voinut vaatia takaisin ilman muuta rahalla saatua tilaa, niinkuin se voi tehdä lahjaksi annetun suhteen.

---

[1]) Suomen donatioonikopiokirja n:o 2, kirjeet $^{15}/_{1}$ ja $^{23}/_{5}$ 1608, 142 ja 185 s:lla; $^{16}/_{7}$ 1609, 209 siv.; $^{28}/_{6}$ 1613, 311 siv.; $^{15}/_{4}$ 1614, 144 s:lla; Vaaranen, Saml. af Urk., IV, 272 siv., kirje $^{26}/_{4}$ 1614; Itä-Norrlannin kopiokirja I, kirjeet $^{8}/_{2}$ 1609, 53 v. siv.; Itä-Norrlannin kopiokirja n:o II, kirjeet $^{19}/_{2}$ 1614 ja $^{16}/_{8}$ 1634, 10 ja 11 siv.

[2]) Useat ostokirjeet registratuuroissa ja Suomen kopiokirjoissa.

Vuonna 1614 antoi kruunu Samuel Cobron'ille tiloja Norrköpingin päätösten ehdoilla rahasummasta, jonka hän oli suorittanut. Tätä koskevassa lahjoituskirjeessä on toinen omituinen määräys, joka ehkä sekin johtuu siitä, että tilat olivat rahalla saatuja. Cobron'ille myönnettiin nimittäin oikeus testamentata saamansa tilat kelle tahtoi kuitenkin sillä rajoituksella, että kruunulle säilyi oikeus lunastaa tilat siitä summasta, jonka se Cobron'ilta oli saanut.[1])

Periaatteena ostotilain hinnan määräämisessä oli, että talosta saatava vuotuinen vero laskettiin kolmeksi prosentiksi siitä summasta, joka talosta oli suoritettava. Useimmista lahjoituskirjeistä päättäen näyttää kyllä siltä, kuin vuotuinen vero olisi ainoa, jonka ostaja saisi tiloistaan kantaa. Mutta itse teossa kantoi hän muitakin veroja niinkuin toisetkin lahjoituksen omistajat.

Vielä on mainittavana ne tilat, jotka annettiin *elinajaksi* tai *mieluiseksi* ajaksi rälssioikeudella. Edelliset suotiin tavallisesti paitse lahjoituksen saajalle hänen elinajakseen, myöskin hänen jälelle jättämälle leskelleen niin kauvan, kuin tämä pysyi naimattomana. Mieluiseksi ajaksi suotiin tiloja useimmiten leskille, ja saivat he pitää niitä niin kauvan, kuin leskinä olivat. Näitä kahta lajia lahjoituksia oli jo muutamia aikaisemmilta ajoilta, ja vielä Kustaa Aadolfin hallitessa annettiin niitä joitakuita lisäksi.[2])

Yhteisenä sääntönä lahjoitettujen tilojen suhteen oli, ett'ei lahjoituksen saaja saanut hänelle suotujen verotilain omistajilta riistää heidän perinnöllistä omistus-oikeuttaan (bördsrätt) heidän tiloihinsa. Sentähden kehotetaankin monessa lahjoituskirjeessä lahjoituksen saajaa lainmukaisesti sopimaan omistajain kanssa ja ostamaan heiltä heidän perinnöllisen omistusoikeutensa taloihin. Jos eivät tätä tehneet, lankesi heille vaan talosta saatava vero.

---

[1]) Suomen kopiokirja n:o 2, kirje $^{12}/_{7}$ 1618, 39 siv. ja kirje $^{21}/_{9}$ 1614, 140 siv.

[2]) Vaaranen, Samling af Uurkunder, V osa, 351 siv. y. m. lahjoituskirjeitä; Kortt Uttogh opå alla Förläninger vdj. Finlandh 1618. (Ruots. valt. ark.)

Kehoitukset ostaa talot omiksi koski etupäässä ikuiseksi ajaksi annettuja tiloja. Mutta monta kertaa näkee tämän huomautuksen lisätyksi lahjoituskirjeisiin, joilla suodaan taloja Norrköpingin päätösten ehdoilla.

Jos taas ne talot, joista lahjoituskirjeessä on puhetta, olivat kruunun omistamia niinkuin varsinaiset kruunun talot, n. k. kuninkaan perintö- ja omat, prebende- ja luostaritalot, siirtyivät ne lahjoituksen kautta suorastaan lahjoituksen saajan omaisuudeksi.[1])

Kun olemme näin tehneet selkoa erilaisista rälssitiloista, tahdomme myöskin selvittää, mitä etuja varsinkin verojen suhteen näitten lahjoitusten omistajat nauttivat. Ne tavataan aatelissäädylle vuonna 1612 vahvistetuissa etuoikeuksissa, joihin vuoden 1617 etuoikeuksissa muutama pieni lisäys tehtiin. Edut, jotka koskivat lahjoituksia, olivat seuraavat: Omistusoikeuteen niihin tiloihin, jotka kruunu oli aatelisille lahjoittanut, oli uuden hallitsijan astuessa hallitukseen vahvistus pyydettävä. Tätä ei voitaisi kieltää, jos pyyntö tehtiin lailliseen aikaan s. o. puolen vuoden kuluessa. Sen sijaan luvattiin, ett'ei mitään aatelin tiloja saisi joutua kruunun omaisuudeksi ei oston eikä panttauksen kautta.

Veromaa muuttui rälssiksi, jos rälssimies tai -nainen oli verotalonpojan perillinen tai talonpoika ja hänen poikansa saivat kuninkaalta rälssioikeuksia. Rälssimaa muuttui taas veromaaksi kun ratsupalvelusta ei asianmukaisesti suoritettu.

Jos aatelin palvelijat tai lampuodit olivat tehneet jonkun rikoksen, josta ei kuolemantuomiota langetettu, oli aatelismies oikeutettu saamaan kuninkaan osuus sakoista. Aatelin lampuotien piti olla vapaina niistä kahdesta vuotuisesta linnan hevosesta, jotka ennen olivat kruunulle toimittaneet. Myöskin suotiin niille vapaus kaikista päivätöistä, ajoista (körslor), kestitsemisestä ja kyyditsemisestä. Viimeisen vapautuksen suhteen tehtiin kuitenkin seuraava poikkeus. Jos kuningas itse tai hänen ja vierasten hallitsijain lähettiläät matkustivat maassa, täytyi aatelislampuotien ottaa kyyditsemiseen osaa niin, että

---

[1]) Suomen donat. kopiokirja n:o 2, kirje $^{22}/_{5}$ 1613, 243 siv.; Vaaranen, Saml. af Urk., V, 167 siv., kirje $^{13}/_{6}$ 1616; Valt. reg. 1617, kirje $^{24}/_{5}$, 506 siv.

kaksi rälssitalonpoikaa luettiin yhden kruunun tai verotalonpojan vertaiseksi. Rälssitalonpoikain, jotka asuivat peninkulmaa kauvempana säteristä, tuli tehdä kruunun- ja verotalonpoikiin nähden joka kolmas kyytimatka. Ne rälssitalonpojat taas, jotka asuivat peninkulmaa lähempänä säteriä, olivat vapaat kaikesta rasituksesta, niinkuin kyyditsemisestä, enimmästä verosta ja sotaväenotosta. Ritariston lampuodeille ei pitänyt määrättämän mitään veroa ilman heidän herrainsa suostumusta, ja silloin oli aina kaksi rälssitalonpoikaa luettava yhden verotalonpojan vertaiseksi. Tämä tuli myöskin koskemaan sotaväenottoja paitse niitä tapauksia, jolloin mies talosta kutsuttiin taistelemaan valtakunnan vihollisia vastaan.

Ratsupalvelusta tuli jokaisen aatelismiehen suorittaa varustaen ratsumiehen joka 400 markan tuloista äyrtyöitä, joita markkoja meni neljä Ruotsin talariin. Vapautetut siitä olivat aatelisten linnat, heidän kartanonsa eli säterinsä, karjatalonsa eli ne talot, jotka sijaitsivat vapauspeninkulman sisällä säterin ympärillä, sekä aatelin yksityismaat (enskidte ägor). Aaateliset lesket ja neidit olivat kaikesta ratsupalveluksesta vapaat, niin kauvan kuin olivat naimattomia. Sama oli ala-ikäisten lasten laita ala-ikäisyytensä aikana.

Ne talot, jotka perustettiin säterein rajain ja pyykkien sisäpuolelle, olivat niinkuin itse säteri ja vapauspeninkulman sisällä olevat karjatalot vapaina ratsupalveluksesta. Samaten pääsivät ne niistä kahdesta kolmanneksesta kymmenyksiä, jotka ennen oli viety kymmenysaittaan (kyrkoherberget) s. o. kruunulle tulevasta kymmenyksestä. Torpat, jotka sijaitsivat säterein rajain ja pyykkien sisällä, olivat nekin kaikenlaisista veromaksuista vapaat. Ne aatelismiehet, joiden taloilla vanhastaan oli ollut erityisiä vapautuksia ja etuja, saisivat yhä edelleen nauttia niitä.

Mitään rautatehtaita ei saatu perustaa aatelismiehen tilalle ilman hänen lupaa ja kruunun omaisuudesta annettua hyvitystä (vederlag). Jos aatelismies itse tahtoi perustaa tiloilleen jonkun rautatehtaan, oli kruunu saapa $^1/_{30}$ tuloista. Ei kellään ollut oikeutta hakata puita aatelin metsistä. Aatelisilla oli yksin oikeus metsästää tiloillaan, kalastaa kalavesillään ja perustaa koskiinsa vesisulkuja (vattenverk), viimemainittu ehdolla, ett'ei naapurin pelto tai niitty sillä tapaa mitään vahinkoa kärsinyt.

Vieläpä teki hallitus sen myönnytyksen, että, jos aatelismies uskollisen palveluksen tähden antoi jollekin tilan suoden kaikki vuotuiset veronmaksut anteeksi, teki hallitus samoin kruunulle tulevan veron suhteen. Sama oli asian laita, jos aatelismies rälssitalon lampuodille tulipalon johdosta antoi muutaman vuoden veron anteeksi.[1])

Kun aatelismiehet varsinkin Tanskan sodan aikana monessa kohden rikkoivat näitten etuoikeuksien määräyksiä, sääsi kuningas niihin erityisiä selityksiä, jotka kuitenkaan eivät saaneet lain voimaa. Niin kiellettiin aatelin lampuodeilta, jotka olivat isänniltään saaneet lupauksen veron vapaudesta, vapautus kruunun verosta, ennenkuin kihlakunnan tuomari ja lautakunta todistivat, että se, jolle aatelismies sellaisen oikeuden soi, ansaitsi sen nauttimista, tai talon kärsimä vahinko oli siksi suuri, että vapauden pyytämiseen voi syytä olla. Aatelisto oli nimittäin toisinaan niin menetellyt, että hankki lampuodeilleen vapautuksen kruunun verosta, mutta antoi itse varsin vähän tai ei mitään veronvapautusta. Myöskin kiellettiin aatelismiehiä rakentamasta sulkuja (byggning) koskiin tai järviin, ennenkuin kihlakunnan tuomari ja kuninkaan vouti olivat pitäneet tarkastusta ja erottaneet ne osat, joissa kullakin oli oikeus rakentaa. Tämä määräys oli johtunut siitä, että moni aatelismies oli ryhtynyt tällaisiin rakennuksiin paikoissa, joissa heillä oli varsin vähän maata, mutta verotalonpojilla ja kruunulla kahta ja kolmekin vertaa enemmän. Sen johdosta, että aatelisto lähetti ratsupalvelukseen huonoja, taitamattomia ratsumiehiä kelvottomasti varustettuina, täytyi myöskin uusia säädöksiä tehdä. Kuningas käski nimittäin sekä Suomessa asuvan suomalaisen ja liiviläisen aateliston, jolla oli rälssitiloja joko ikuisena omaisuutena tai lääninä, että niitä, joille oli maassamme taloja läänitetty ratsupalveluksen ehdolla, itse tekemään ratsupalvelusta hyvin varustettuina niinkuin Ruotsin valtakunnan laki ja aatelin etuoikeudet vaativat. Samanlainen käsky annettiin Ruotsin aatelistolle.[2])

---

[1]) Hallenberg, Sveriges rikes historia under konung Gustaf II Adolf, den stores regering, I osa, 247—252 ja 343 siv.; Cronholm, Sveriges historia under Gustaf II Aadolfs regering, III osa, 52—55 siv.; Vaaranen, Saml. af Urkunder, I, 77 siv.

[2]) Cronholm, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, III osa, 59, 60 ja 62 siv.

Vuonna 1617 julkaistiin jälleen uudet etuoikeudet aatelissäädylle. Ne erosivat ainoastaan muutamassa kohden vuoden 1612 etuoikeuksista, ja varsin vähän otetaan niissä huomioon kuninkaan sillä välin julkaisemia määräyksiä aatelistosta. Vuoden 1617 etuoikeuksien mukaan sai kruunu oikeastaan vain majesteettirikoksen johdosta peruuttaa rälssitiloja, ja silloinkin oli kuningas sitoutunut antamaan tilat jollekin rikollisen sukulaiselle. Hän pidätti itselleen vain oikeuden määrätä kruunulle langenneiksi tuomituista tiloista, mille suvun jäsenelle hän tahtoi luovuttaa ne. Jos aatelismiehen leski tai tytär teki rikoksen, saivat lähimmät sukulaiset ottaa tilat. 32 pykälässä samoja etuoikeuksia lupaa kuningas omasta ja seuraajainsa, vieläpä perintöruhtinasten (arffurstarnes) puolesta olla ostamatta, pantiksi ottamatta tai kruunulle vaatimatta mitään vapaata rälssitilaa (fritt och frälst gods), jonka kadottamisen kautta joku ritariston tai aateliston suku tuntuvasti heikontuisi. Ainoastaan sen johdosta voisi sellaista tapahtua, että kuningas lain mukaan olisi lähin sukulainen lunastamaan tai ostamaan tilan. Omituista on, ett'ei tässä mitään puhuta vanhasta määräyksestä, että rälssimaa muuttui veromaaksi, kun rälssipalvelus laiminlyötiin. Tällaisia säädöksiä tavataan, niinkuin tulemme näkemään, vasta vuoden 1626 ratsupalvelussäännössä.

18 pykälässä vuoden 1617 aatelisoikeuksia vapautettiin aatelisten lampuodit, paitse mitä 1612 oli määrätty, niin kutsutusta hevosjuoksusta (hästelopp), jolla tarkoitettiin joka kolmas vuosi suoritettavia n. k. kuninkaan hevosia. Kumminkaan eivät vapautukset kyyditsemisestä koskeneet suuria kokonaisia pitäjiä tai kihlakuntia sisältäviä lahjoituksia; niiden rälssitalonpoikain piti nimittäin vastata kohtuullisesta kyyditsemisestä ja kestitsemisestä. 27 pykälässä samoja etuoikeuksia luvattiin aatelisille, ett'ei heiltä otettaisi myllyjä ja myllykoskia eikä myllyjä rakennettaisi vahingoksi heidän rakentamille suluille ja odalmyllyille vasten omistajan tahtoa.[1])

---

[1]) Cronholm, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, III osa, 546–548 siv.; Clason, Till reduktionens förhistoria, 69 siv. Privilegia Utaff Herr Gustaff Adolph — —. Giffne Sweriges Rijkes Rådh, Ridderskap och Adhel Ifrån Anno 1617 in på Åhr 1626. (Helsingin yliopiston kirjaston kokoelmassa vanhoja asetuksia.)

Vuonna 1622 ilmestyi jälleen etuoikeuksia aatelissäädylle, jotka sisältävät etupäässä tämän säädyn arvoa koskevia asioita ja käsittelevät sen johdosta pääasiallisesti tapauksia, joissa aatelismies ja nainen loukattuaan säätynsä arvoa, kadotti aatelisoikeutensa ja tilansa.

Tärkeimmät näitten etuoikeuksien määräyksistä koskivat ratsupalvelusta. Siitä lähtien vaadittiin vain joka 500 markan tulosta varustettu ratsumies. Ennen oli, niinkuin tiedämme, vaadittu 400 markan tulosta. Vielä tehtiin ratsupalveluksesta se lisämääräys, että kaksi niistä aatelismiehistä, joilla oli puolet yllämainitusta tulosta, ja kolme, joilla oli vähemmän kuin puolet siitä, sai yhdessä varustaa ratsumiehen. Ennen olivat nekin aatelismiehet, joilla ei ollut 400 markkaa tuloja, olleet velvolliset joko varustamaan ratsumiehen tai itse palvelemaan jalkaväessä. Nämät edut suotiin aatelissäädylle syystä, että se 1622 vuoden valtiopäivillä oli suostunut „pikku tulliin“.

Muutamat aatelismiehet, joiden lahjoituskirjeissä suorastaan oli ilmoitettu rälssioikeuksien ehtona, miten monta ratsumiestä heidän tuli varustaa, eivät saaneet nauttia näitä uusia etuoikeuksia. Semmoisia olivat Heikki Vreden perilliset, joiden Kaarle IX:n antaman lahjoituskirjeen mukaan piti varustaa 5 ratsumiestä Elimäen neljänneksen puolesta, ja Arvi Tönnenpojan perilliset, joiden saman kuninkaan lahjoituskirjeen mukaan tuli varustaa 3 ratsumiestä Pernajan ja Pyhtään pitäjissä sijaitsevain talojensa puolesta. Kristiina kuningatar vapautti sitten kumpaisenkin suvun yllämainituista lahjoituskirjeiden määräyksistä ja salli niiden nauttia 1622 vuoden aatelisetuoikeuksien myöntämää vähennystä.[1])

Vuonna 1626 ilmestyi vielä Kustaa Aadolfin päätös aatelisten ratsupalveluksen suorittamisesta. Sen viidennessä pykälässä otetaan puheeksi ratsupalveluksen laiminlyöminen ja siitä johtuvat rangaistukset, joita ei ole vuoden 1617 aatelisetuoi-

---

[1]) Cronholm, äsken mainittu teos, 551 ja 552 siv.; Hallenberg, Svea rikes historia under konung Gustaf II Adolfs den stores regering, V osa, 17 ja 18 siv.; Bonsdorff, Om donationerna o. förläningarna samt frälseköpen i Finland under drottning Kristinas regering, 67 siv.; Lagus, Finska adelns gods o. ättar, 394 siv.; Suomen kopiokirja n:o 2, 142 siv., kirje $^{15}/_{1}$ 1608.

keuksissa. Tämän pykälän mukaan rangaistiin aatelismies, joka tahallansa ratsupalvelusta varten laati väärän luettelon tiloistaan tai niiden tuloista, kahdella ensi kerralla sakoilla, mutta kolmannella tilain kadottamisella.[1])

Jos arvostelemme niitä oikeuksia, jotka aatelisto yllä lueteltujen sääntöjen kautta oli saanut, huomaamme, että Norrköpingin valtiopäiväin määräykset niiden kautta suuressa määrin kadottivat merkityksensä. Vahvistuksen hakemus tilain omistamiseen uudelta hallitsijalta oli nimittäin muuttunut melkein vain muodon asiaksi. Jos se määräajan kuluessa tapahtui, oli hallitsija ehdottomasti velvollinen myöntämään omistusoikeuden. Maanlain määräys, että seuraava hallitsija voi peruuttaa, mitä hänen edeltäjänsä oli antanut, menetti luonnollisesti tämän kautta kaiken lain voiman. Oli kyllä jäänyt jälelle määräys, että aatelismies rikoksen kautta saattoi kadottaa tilansa, vaan tämäkin oli jo rajoitettu vain majesteettirikoksiin. Mutta silloinkin siirtyivät tilat jollekin sukulaiselle. Selvin määräys tilain kadottamisesta oli se, joka koski kolmasti uudistunutta petosta ratsupalveluksen suhteen; silloin lankesivat tilat ehdottomasti kruunulle.

Rälssitalojen velvollisuudesta suorittaa veroja olemme tehneet selkoa tutkimuksessamme „Suomen ynnä Käkisalmen läänin veroista vuosilta 1617—34“. Tässä uudistamme vain pääkohdat niistä. Rälssitiloista myönnettiin lahjoituksen saajalle koko vuotuinen vero ynnä siihen myöhempinä vuosina Kustaa Aadolfin hallitusta yhdistetty revonnahkavero. Näitä nimitettiin yhteisesti siihen aikaan varmoiksi saataviksi. Ylimääräisistä veroista eli epävarmoista saatavista kuuluivat sotavarustusvero, rakennusvero, salpietarivero ja pikku sotavero niihin, joista rälssitilat nauttivat kokonaan tai osittain vapautta. Säterikartanot, raja- ja pyykkitalot ynnä vapauspeninkulman sisäpuolella sijaitsevat talot olivat niistä aivan vapautetut; vapauspeninkulman ulkopuolella olevat talot suorittivat näistä veroista vain puolet. Useihin pieniin tilapäisiin veroihin niinkuin vuonna 1623 kannettuihin maanpuolustusveroon, ratsuväen matkaveroon

---

[1]) Privilegia Uthaff Herr Gustaff Adolph — — — Giffne Sweriges Rijkes Rådh, Ridderskap och Adhel Ifrån Anno 1617 in på Åhr 1626. Kustaa Aadolfin resolutiooni aateliston ratsupalveluksen suorittamisesta 1626. (Löytyy yliopiston kirjastossa kokoelmassa vanhoja asetuksia.)

ja pikku apuveroon ynnä muihin samankaltaisiin ottivat rälssitalot osaa äsken mainitulla tavalla taikka olivat niistä aivan vapaat.

Kun karja- ja kylvövero myönnettiin vuonna 1620, suostuivat aateliset maksamaan tätä veroa niistä talonpojistaan, jotka eivät kuuluneet säterikartanojen alle, puolet siitä, mitä vero- ja kruununtalonpojat suorittivat. Tämän suostumuksensa tulkitsivat aateliset sitten niin, että niin hyvin raja- ja pyykkitalot, kuin vapauspeninkulman sisällä olevat talot vapautettiin. Vuonna 1622 teki kuningas sen supistuksen rälssin vapauttamiseen karja- ja kylvöverosta, että ainoastaan säterein ja aateliston karjakartanojen karja oli karjaverosta vapautettava. 1627 vuoden ensimmäisillä valtiopäivillä suostui aatelisto maksamaan kaikista talonpojistaan, niin vapauspeninkulman sisäkuin ulkopuolella yhtä paljon kuin kruunun- ja verotalonpojat. Tähän loppui siis rälssitalonpoikain vapautus karja- ja kylvöverosta. N. k. pikku tullista ja myllytullista ei rälssi nauttinut vapautusta.

Rälssitalonpoikain veronsuorituksessa oli varsinkin ennen vuotta 1620 paljon epäsäännöllisyyksiä. 1620 luvulla katosivat ne kuitenkin melkein kaikki. Näihin epäsäännöllisyyksiin oli useimmissa tapauksissa syynä lahjoituskirjeiden epätäydelliset ilmoitukset veronvapaudesta. Harvoin on nimittäin niinkään selvästi veroista lausuttu, että olisi lahjoituksen saajalle luvattu sekä varmat että epävarmat saatavat. Monessa lahjoituskirjeessä sanotaan vaan „kaikki ulosteot“ (alla utskylder) tai yksistään ulosteot. Toisissa taas luvataan koko vuotuinen vero (all dess årliga ränta). Muutamissa lahjoituskirjeissä ilmoitetaan, että lahjoitusta seurasi kaikki vuotuiset maksut (alla årliga utlagor). Mutta oli lahjoituskirjeitä sellaisiakin, joissa ei puhuta sanaakaan veronvapaudesta.

Asiain näin ollen ei sovi kummastella, jos kruunun veronkantaja vapautti tilan, jolle oli luvattu koko vuotuinen vero, ainoastaan siitä osasta veroitusta, joka tätä nimeä kantoi. Eikä myöskään voi katsoa hallituksen määräysten rikkomiseksi, jos aatelismies, jolle oli luvattu vapaus kaikista ulosteoista tai kaikista vuotuisista maksuista, todella vaati taloilleen täydellistä veronvapautta.

Esimerkkinä aatelisten mielivallasta veronsuorituksessa mainitsemme tässä yhden, joka on jokseenkin valaiseva. Se koskee epävarmain saatavain kantoa Henrikki Wreden perillisille annetuilta tiloilta Porvoon läänissä. Näitä tiloja koskevassa lahjoituskirjeessä ei selvästi ilmoiteta veronvapaudesta, ja seurauksena oli, että niistä lyhennettiin ainoastaan vuotuinen vero. Tällä kannalla oli asia koko sen ajan, jota tutkimuksemme koskee, paitse vuosina 1625, 1626 ja 1630. Lyhennyksen johdosta, joka tapahtui vuosina 1625 ja 1626, on myöhemmän vuoden tilissä reunamuistutus. Siinä sanotaan, ett'ei kuninkaan lahjoituskirjeessä puhuta epävarmoista saatavista, jonka tähden niitä ei lyhennetä. Näinä vuosina oli lyhennetty samoista tiloista sotavarustusvero, rakennusvero, salpietarivero sekä pikku sotaveroa. Kaiketi juuri tämän mielivaltaisuuden tähden oli hallitus ottanut joitakuita tämän suvun tiloja takavarikkoon saadakseen niiden tuloista puuttuvat verot maksuun. Vuoden 1628 alkupuolella valitti nimittäin rouva Gertrud Ungern von Sternberg Henrikki Wreden leski, että muutamia hänen ostotilojaan oli otettu takavarikkoon epävarmoista kruunun saatavista, jotka hänen myöhempi jo kuollut miehensä Jaakkima Berndes oli jättänyt maksamatta omista tiloistaan. Veronmaksun laiminlyömisestä käski silloin hallitus Bjelkeä ottamaan toisia muilla ehdoilla annettuja rouva Ungern'in tiloja takavarikkoon ja jättämään hänelle takaisin jo mainitut ostotilat. Luultavinta on, että tässä on puhetta juuri niistä tiloista, joista 1625 ja 1626 epävarmat saatavat lyhennettiin, eikä, niinkuin rouva Ungern väittää, Jaakkima Berndes'in yksityisistä tiloista.

Vuonna 1630 antoi kuningas Wreden perillisille erityisen kirjeensä perustuksella epävarmat saatavat anteeksi usein mainituista tiloista Porvoon läänissä, mutta ainoastaan siksi vuodeksi.

Mitä taas Wreden suvulle Elimäen neljänneksessä lahjoitettuihin taloihin tulee, seisoi niitä koskevassa lahjoituskirjeessä, että ne vapautettiin kaikista vuotuisista veronmaksuista niin varmoista kuin epävarmoista verokappaleista. Sentähden ei tämän lahjoituksen suhteen syntynyt mitään riitaa veronvapaudesta.[1])

---

[1]) Lagus, Finska adelns gods o. ättar, 393 ja 394 siv.; kamarin registratuura 1628, kirje $^{29}/_{2}$; Porvoon läänin tilit 1625, 1626, 1630; Kyminkartanon läänin tilit.

Sellaiset väärinkäytökset, että aatelismiehet vapauttivat veronmaksuista suuremman määrän taloja, kuin he olivat oikeutetut tekemään, ovat jotenkin tavallisia. Siitä näemmekin usein viranomaisten muistiinpanoja tilien reunoihin. Syynä, miksi tämmöiset rikokset voivat uudistua, oli hyvin usein lahjoituskirjeiden epäselvät ilmoitukset siitä, miten monta taloa lahjoituksiin kuului.

Omituisimpia esimerkkejä tässä suhteessa ovat muutamat Niilo Kijlen talot Hollolan kihlakunnassa, jotka hän luki kartanonsa Osarin (Osaran?) alle kuuluviin rajapyykki- ja vapauspeninkulman sisällä oleviin taloihin. Ne nauttivat kaikkia niitä vapautuksia, jotka sellaisille taloille oli suotu, mutta itse teossa olivat ne 30 peninkulman päässä kartanosta.[1])

Vuodelta 1618 on meillä täydellinen luettelo lyhennetyistä tiloista siinä osassa maatamme, jota myöhemmin nimitettiin Suomen maaherrakunnaksi. Siten puuttuu siitä Ahvenanmaa ja Pohjanmaa. Tavallisuuden mukaan on tästä luettelosta jätetty pois säterikartanoja ja vanha rälssi. Eikä siinä tehdä erotusta laadultaan erilaisten rälssitilain välillä. Rälssitalot ovat nimittäin jaetut seuraaviin ryhmiin: 1) Suomen aatelismiehille annetut rälssitilat, 2) Suomen aatelismiesten leskille rälssioikeuksilla suodut tilat ja 3) venäläisille pajareille lahjoitetut rälssitilat. Seuraavalla sivulla olevasta luettelosta näemme, miten paljon oli kutakin näitä kolmea lajia tiloja erikseen ja miten paljon yhteensä niitä kaikkia.

---

[1]) Hollolan kihlakunnan tilik. 1634, 4,527, 100 siv.

	Aatelin uutta rälssiä.[1])	Venäjän pajarein rälssiä.	Aatelin leskien rälssiä.	Yhteensä.
Veroja	549 4/5 veroa	77 3/4 veroa	324 t. 7 1/2 äyr. maata	951 v. 25 ä. 2 2/5 p.
Taloja	1,631 1/2	182 3/8	707	2,520 7/8
Kruunun ja prebende taloja .	164	13	26	203
Sopimustaloja (stadgahemman)	3		5	8
Rahaa (verona) .	11,804 t. 2 ä. 4 1/2 p.	1,237 t. 31 ä. 18 p.	5,212 t. 8 ä. 13 p.	18,254 t. 18 ä. 11 1/2 p.[2])

[1]) Tähän summaan on myöskin laskettu Kemiön vapaaherrakunta.

[2]) Eräs aikaisemmin Ruotsin kamariarkistossa säilytetty, mutta nyt saman maan valtioarkistoon siirretty luettelo nimikirjoituksella: Kortt Uttogh opå Helle Förläningen i Finlandh 1618.

Ahvenanmaalla oli samana vuonna 1618 kaksi rälssitaloa, joista kumpikin lienee annettu elinajaksi rälssioikeuksilla. Pohjanmaalla oli taas 2 ½ rälssitaloa, jotka olivat Norrköpingin päätösten ehdoilla annetut.[1])

Melkein yhtä suuren summan Suomen rälssitaloja kuin äsken mainitusta luettelosta saamme eräästä toisesta koko Ruotsin valtakunnan manttaalimäärää koskevasta luettelosta, joka sekin näyttää olevan näiltä ajoilta. Tämän myöhemmän luettelon

Rälssitaloja:

	Raja- ja pyykkitaloja.	Vapauspeninkulman sisäpuolella.	Vapauspeninkulman ulkopuolell.	Upsalan akademian taloja.[2])	Yhteensä.
Pohjanmaalla	—	—	—	2 ½	2 ½
Turun läänissä (Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa)	145	1,201	828	—	2,174
Hämeenläänissä	79	494	405	—	978
Uudellamaalla	—	206	276	—	482
Viipurin läänissä . . .	130	675	742	—	1,547
Savonlinnan läänissä . .	—	265	145	—	410
Ahvenanmaalla[1]) . . .	—	—	14	—	14
Summa	354	1,841	2,410	2 ½	5,607 ½[3])

mukaan oli maassamme (siihen myöskin Pohjanmaa ja Ahvenanmaa luettuna) vapauspeninkulman ulkopuolella 2,410 taloa rälssiä, joka summa on vähän pienempi kuin aikaisemmin mainittu vuoden 1618 summa. Mutta myöhempi luettelo onkin, niinkuin Ahvenanmaasta kohta huomaa, tässä kohden epätäydellinen. Raja- ja pyykkitaloja oli aatelisilla saman luettelon mukaan maassamme 354 ja vapauspeninkulman sisäpuolella 1,841

[1]) Ahvenanmaan tilik. 1618, 2,892 nid., ja 1634, 2,916 nid., Etelä-Pohjanmaan tilik. 1618, 4,917 nid.

[2]) Kaiketi on tässä erehdys tilain laadun suhteen.

[3]) Oxenstjernan kokoelma Ruotsin valtion arkistossa, osasto: Handlingar rörande Cammarverket och Finanserna 1612—1621, asiakirja: Kortt Extract opå En del aff Rijkzens Mantal.

taloa. Yhteensä oli Suomessa erilaisia rälssitaloja 5,607 $^1/_2$. Miten erilaiset rälssitalot saman luettelon mukaan jakaantuivat eri maakuntien välillä maassamme, huomaamme edellisestä taulusta.

Saadaksemme luotettavat tiedot rälssitilain lukumäärästä ja niiden laadusta vuonna 1618, täytyy meidän turvautua kihlakuntain tileihin ja kuninkaan antamiin lahjoituskirjeisiin. Edelliset, nimittäin tilikirjat, antavat tietoja rälssiksi luettujen tilain lukumäärästä, vaan ei seikkaperäisiä tietoja niiden laadusta. Nämät myöhemmät tiedot ovat taas saatavat lahjoituskirjeistä, jotka siinä suhteessa sisältävät tarkat määräykset.

Vaan eivät edes tilikirjain antamat tiedot rälssitalojen luvusta aina ole aivan tarkkoja. Niistä saadut rälssitalojen summat ovat nimittäin eri vuosien tilikirjoissa vähän toisistaan eroavia.

Mutta vielä paljon vaikeampi on tarkkaan määrätä eri lahjoituksiin kuuluvata talomäärää. Siinä kohden eroovat eri vuosien tilit vielä tuntuvammin toisistaan. Eikä tässä lahjoituskirjeistä, missä niitä on, ole paljon apua. Niissä jätetään nimittäin talojen lukumäärä usein ilmoittamatta, ja jos se on ilmoitettu, on mahdollista, että lahjoitukseen kuuluva talomäärä viljelyksen levitessä on kasvanut. Tämä viimeksi mainittu koskee varsinkin aikaisemmin annettuja lahjoituksia.

Vertaamalla tilivuoden 1618 tilikirjoissa olevia tietoja lahjoitusten laadusta lahjoituskirjeistä ja lähivuosien tileistä löytämiimme tietoihin, olemme saaneet luettelon kaikista sen vuoden lahjoituksista. Lahjoituksiin kuuluvan talomäärän suhteen olemme käyttäneet pääasiallisesti vuoden 1618 tilien antamia tietoja, koska tarkoituksemme juuri on ilmoittaa tutkimuksemme rajavuosina lyhennettyjen talojen lukumäärän. Niinkuin tulemme näkemään laatimistamme talonluetteloista ynnä niitä seuraavista selityksistä, olemme me ainoastaan poikkeustapauksissa poikenneet vuoden 1618 tilien antamista tiedoista. Tällä tapaa olemme saaneet Suomessa vuonna 1618 tavattavien lahjoitustilain lukumäärän 2,502 $^9/_{16}$ verotaloksi, 204 kruunun, kuninkaan omaksi, prebende ja luostaritaloksi, 6 sopimustaloksi, 4 rälssisopimustaloksi, 9 rälssitaloksi, 70 rälssilampuodiksi, 2 rälssitorppariksi, 2 muuksi torppariksi, 4 saaristotaloksi sekä 17 kantotaloksi. Jesper Matinpoika Kruus'in luettelon mukaan oli rälssi 2,520 $^7/_8$ verotaloa, 203 kruunun ja prebendetaloa sekä 8 sopimustaloa. Niinkuin näistä summista huomaa, ei erotus ole suuri, kun

pitää silmällä yhteisiä summia. Mutta yksityisten lahjoitusten suhteen on erotus kuitenkin paikoittain paljon suurempi. Koska Kruus'in luettelossa eri lahjoituksiin kuuluva talomäärä paikoittain on suurempi kuin ne summat, joihin me olemme tulleet, paikoittain taas melkein samassa määrin pienemmät, ovat loppusummat tulleet jotenkin yhtäpitäviksi. Pääasiallisesti tulee tämä mainitsemani erotus näiden luettelojen välillä näkyviin siinä, että Kruus'in luettelossa erehdyksestä on toisissa paikoin luettu läänitystiloja rälssitiloiksi ja päin vastoin rälssitiloja läänitystiloiksi. Ja kuitenkin oli Kruus tällä alalla asiantuntija, nimittäin valtakunnan rahastonhoitaja, ja hänen luettelonsa lienee laadittu voutien vartavasten antamain tietojen mukaan. Vaan alkupuolelta Kustaa Aadolfin hallitusta ei saa, niinkuin olemme huomauttaneet, mitään aivan luotettavia tietoja lahjotuksista; siksi sekavat olivat rälssiolot maassamme vielä silloin. Vasta vuodesta 1626 alkaen, jolloin kamreeri Johana Otenpoika alotti tarkastuksen rälssi- ja läänitystaloista maassamme, rupesi enemmän valoa leviämään näihin asioihin. 1630-luvun alkupuolella olivat sitten lahjoitusolot maassamme jotenkin selvillä lukuun ottamatta muutamia poikkeuksia.

Mutta palatkaamme jälleen erilaisten lahjoitustalojen summiin maassamme tilivuodelta 1618 semmoisina, kuin olemme saaneet ne tilikirjain ja lahjoituskirjeiden avulla. Me painatamme tulokset tutkimuksestamme tässä suhteessa seuraavaan neljään luetteloon, jotka sisältävät: 1) elinajaksi annetut rälssitilat, 2) Norrköpingin päätösten ehdoilla annetut rälssitilat, 3) osto- ja korvaustilat, joiden laatu ei ole tarkemmin ilmoitettu, sekä 4) elin- ja mieluiseksi ajaksi annetut rälssitilat.

Ikuiseksi ajaksi annetut lahjoitukset Suomessa vuodelta 1618:

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.	Raaseporinläänin veromaita.	Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Savon veromaita.	Taloja, manttaaleja ja savuja.	Kruunun-, kuninkaan-, prebende- ja luostaritaloja.	Rälssitaloja.	Rälssilampuoteja.	Rälssitorppia.	Luostarimaata.	Luostarinmaan tankoja.	Sopimustalo.	Sopimus- ja prebendenittyjä.	Autio kotipalsta (ödesböle).	Autio kotinitty (ödesängsböle).	Rälssisovintotaloj.	Takamaa.
Halikon kihlakunn.	4: 13: 8	—: —: —	—: —: —	—	—:—	—	—	17	4 1/2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Piikkiön „	1: 20: —	—: —: —	—: —: —	—	—:—	—	—	3	20	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—
Maskun „	4: —: 12	—: —: —	—: —: —	—	—:—	—	—	12 1/4	36	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—
Vehmaan „	8: 5: 12	—: —: —	—: —: —	—	—:—	—	—	20 1/4	10	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1
Ali-Satakunnassa .	—: —: —	50: —: 8	—: —: —	—	—:—	—	—	177	—	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Yli-Satakunnassa .	—: —: —	28: 11: —	—: —: —	—	—:—	—	—	157	12	9	11	2	1	—	—	—	—	—	4	—
Sääksmäen kihlakunnassa (1617).	—: —: —	—: —: —	—: 10: —	—	—:—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hollolan ja Hattulan kihlakunn.	—: —: —	—: —: —	3: 5: 18	—	—:—	—	—	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Raaseporin lääniss.	—: —: —	—: —: —	—: —: —	115 19/36	—:—	—	—	118 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Porvoon läänissä .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	34:15 1/2 kyyn.	—	—	72	10	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Kyminkartanon l. (1619)	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—:—	3 1/2	—	4	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Suur-Savossa . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—:—	—	11	2 3/4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	18: 7: 8	78: 11: 8	4: 3: 18	115 19/36	34:15 1/2	3 1/2	11	608 3/4	110 1/2	9	61	2	1	2	1	4	1	1	4	1

Näistä edellisessä taulussa tavattavista ikuiseksi ajaksi annetuista tiloista täytyy meidän lisätä seuraavat selitykset. Halikon kihlakunnan summaan olemme laskeneet mukaan 16 äyrinmaata ja yhden talon, joista tilissä sanotaan, että rouva Elisabeth vanhastaan oli niitä viljellyt kartanonsa Syvälahden alle kuuluvina. Mihinkään kuninkaan kirjeeseen ei niiden suhteen tilissä viitata emmekä ole tavanneet mitään niitä koskevaa lahjoituskirjettä. Mutta koska ne vuonna 1618 niinkuin aikaisemminkin luettiin rälssiin, olemme tässä lukeneet ne tähän rälssilajiin katsoen niitä vapauspeninkulman sisällä oleviksi tai rajataloiksi. Saman Halikon kihlakunnan verojen summaan voisi laskea lisään erään autiokotipalstan veron $7\,^1/_2$ äyrinmaata, joka palsta kuului Kankaan omistajan Henrikki Klaunpoika (Horn'in) perillisille. Silloin tulisi Halikon kihlakunnan verojen summa kasvamaan 4 savuksi 20 äyriksi 20 penningiksi ja koko Varsinais-Suomen verojen summa 18 savuksi 14 äyriksi 20 penningiksi. Edellä olevaan luetteloon emme tätä autiokotipalstaa ole ottaneet, koska se on autiomaata ja sen lisäksi ei mitään vaikuta lahjoitustalojen summaan.

Kahdessa muussa kihlakunnassa nimittäin Yli-Satakunnassa ja Raaseporin läänissä olemme taas lukeneet mukaan autiotaloja, koska ovat osia muista lahjoituksista ja vaikuttavat lahjoitettujen talojen kokonaissummaan. Edellisessä kihlakunnassa oli niitä 7 taloa, jotka yhdessä vastaavat $2\,^1/_2$ äyrinmaata. Myöhemmässä kihlakunnassa oli taas yksi yhden veromaan talo autiona.

Maskun kihlakunnan kruunun-, prebende- y. m. talojen joukossa on yksi Otto Grothusen'in talo, jonka laadusta meillä ei ole aivan varmaa tietoa, mutta joka näyttää olevan ikuiseksi ajaksi annettu.

Suur-Savossa olemme lukeneet mukaan Lindved Klaunpojan rälssin, joka on 3 veromaata ja $^2/_3$ savua, vaikka se kyllä puuttuu seuraavista tileistä.

Niinkuin edellä olevasta luettelostakin huomaa, olemme saaneet siihen tietoja tilivuodelta 1618 kaikista muista kihlakunnista paitse Sääksmäen kihlakunnasta ja Kyminkartanon läänistä. Edellistä kihlakuntaa koskevat tiedot olemme ottaneet vuoden 1617 tilistä, koska Sääksmäen tiliä ei ole vuodelta 1618. Kyminkartanon läänin suhteen olemme vastaavain tietojen hank-

kimista varten olleet pakoitetut siirtymään aina vuoden 1619 tiliin, joka on ensimmäinen tarkoitukseemme soveltuva tämän läänin tileistä. Sääksmäen vuoden 1617 tilistä saamiimme tietoihin olemme tehneet useita lisäyksiä vuoden 1619 tilistä saadaksemme summaan myöskin vuonna 1618 lahjoitetut tilat. Samaten olemme muittenkin kihlakuntain summiin lisänneet seuraavain vuosien tileistä lahjoituksia, jotka selvään epähuomiosta ovat jääneet vuoden 1618 tileistä pois.

Norrköpingin päätösten ehdoilla annetut

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.	Porvoon veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.
Halikon kihlakunnassa .	13: 23: 6	—: —: —	—: —	—: —	—	—
Piikkiön „ .	11: 15: 12	—: —: —	—: —	—: —	—	—
Maskun „ .	27: 30: 10	—: —: —	—: —	—: —	—	—
Vehmaan „ .	61: 3: 4	—: —: —	—: —	—: —	—	—
Ali-Satakunnassa . . .	—: —: —	33: 2: 12	—: —	—: —	—	—
Yli-Satakunnassa . . .	—: —: —	52: 9: 20	—: —	—: —	—	—
Sääksmäen kihlakunnassa (1617)	—: —: —	—: —: —	21: —$^{1}/_{4}$	—: —	—	—
Hollolan ja Hattulan kihlakunnassa . . .	—: —: —	—: —: —	36: —$^{1}/_{2}$	—: —	—	—
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	—: —: —	—: —	—: —	—	—
Porvoon läänissä . . .	—: —: —	—: —: —	—: —	158: 13$^{3}/_{4}$	—	—
Kyminkartanonläänissä (1619)	—: —: —	—: —: —	—: —	—: —	54$^{5}/_{6}$	—
Rannan kihlakunnassa .	—: —: —	—: —: —	—: —	—: —	—	3 $^{2}/_{3}$
Äyräpään „ .	—: —: —	—: —: —	—: —	—: —	—	1 $^{1}/_{12}$
Jääsken „ .	—: —: —	—: —: —	—: —	—: —	—	14$^{13}/_{24}$
Suur-Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —	—: —	—	—
Etelä-Pohjanmaalla .	—: —: —	—: —: —	—: —	—: —	—	—
Summa	114: 9: 8	86: —: 8	57: —$^{3}/_{4}$	158: 13$^{3}/_{4}$	54$^{5}/_{6}$	19 $^{7}/_{24}$

lahjoitukset Suomessa vuodelta 1618:

Viipurin sovintoveroja.	Raaseporinläänin veronaita.	Savon veronaita.	Taloja, savuja ja manttaaleja.	Kruunun, kuninkaan, omia, prebende- ja luostaritaloja.	Sopimustaloja.	Saaristotaloja.	Rälssilampuoteja.	Sopimuskotipalsta (stadgaböle).	Sopimusnittyjä.	Sopimussaari.	Prebendetakamaa.	Torpparejä.	Kantoveroja.	Kantotaloja.	Sovintosavuja.
—	—	—	51 1/2	12	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	23 1/2	6 1/2	—	—	—	—	4	1	—	—	—	—	—
—	—	—	108 1/2	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	148 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	91	8	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	252	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	215	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	110	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	69 5/7	—	48	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	330	17	2	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—
—	—	—	169 1/4	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	7	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	2 1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	43	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 1/3	17	—
—	—	425 11/12	106 19/48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	2 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	69 5/7	425 11/12	1,708 5/16	72 1/2	3	4	9	4	4	1	1	2	6 1/3	17	2

Edellisellä sivulla olevasta luettelosta täytyy meidän tehdä seuraavat huomautukset. Halikon summaan on luettu lisään Klaus Horn'in rälssitilat vuoden 1619 tilistä (16 taloa, 3 veroa 29 äyrin- ja 22 penninginmaata), koska ne selvään olivat rälssitiloja jo vuonna 1618. Suur-Savon summissa vuodelta 1618 on tilikirjan ja maakirjan välillä erotusta. Edellisen mukaan on tämän kihlakunnan veromaiden summa 475, myöhemmän mukaan taas 390. Luetteloon emme ole painattaneet kumpaakaan näistä, vaan vuoden 1620 tilikirjan summan 425 $^{11}/_{12}$, joka tuntuu olevan oikein. Yli-Satakunnan summassa olemme laskeneet Akseli Martinpojan lahjoituksen talonluvun lahjoituskirjeen talonluvun mukaan, joka on 15, eikä tilikirjan mukaan, jossa on 16 taloa.

Samaten kuin aikaisemman luettelon suhteen olemme tämän luettelon laatimisessa olleet pakoitetut paikoittain käyttämään tilejä muilta vuosilta kuin 1618.

Vielä tulee meidän mainita, että Sääksmäen summa tässä luettelossa on laadittu vuoden 1617 ja Kyminkartanon läänin summa vuoden 1619 tilin mukaan.

Osto- ja korvaustaloja Suomessa 1618:

	Varsinais-Suomen veroja.	Porvoon läänin veroja.	Taloja.	Kruunun-, prebende-, kuninkaan omia ja perintötaloja.
Halikon kihlakunnassa .	10: 20: —	—	39 $^1/_2$	5
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	—	—	2
Porvoon läänissä . . .	—: —: —	6: 2	7	—
Kyminkartanon läänissä .	—: —: —		—	2
Summa	10: 20: —	6: 2	46 $^1/_2$	9

Yllä olevassa luettelossa tavattavista taloista oli ainoastaan neljä korvaukseksi annettuja, nimittäin 2 kruununtaloa Raaseporin läänissä ja 2 kuninkaan omaa ja perintötaloa Kyminkartanon läänissä.

Suomessa tavattava rälssi mieluiseksi ajaksi- ja elinajaksi 1618.

	Ahvenanmaan savuja.	Varsinais-Suomen veroja.	Hämeen veroja.	Raaseporin läänin veromaita.	Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Viipurin läänin kantoveroja.	Verotaloja, savuja ja manttaaleja.	Kruunun- ja prebendetaloja.	Sopimus verotaloja.	Kantotaloja.
Halikon kihlakunnassa .	—	3: 6: —	—	—	—: —	—	—	—	14½	—	—	—
Piikkiön „ .	—	1: 30: 20	—	—	—: —	—	—	—	5½	2	—	—
Maskun „ .	—	6: 12: 2	—	—	—: —	—	—	—	13	6	—	—
Vehmaan „ .	—	2: 5: 6	—	—	—: —	—	—	—	8	—	—	—
Sääksmäen „ .	—	—: —: —	3: 3	—	—: —	—	—	—	28	—	—	—
Porvoon läänissä . . .	—	—: —: —	—	—	5: 9¾	—	—	—	11	—	1	—
Raaseporin läänissä . .	—	—: —: —	—	27	—: —	—	—	—	20	—	—	—
Kyminkartanon läänissä	—	—: —: —	—	—	—: —	½	—	—	1	—	1	—
Rannan kihlakunnassa .	—	—: : —	—	—	—: —	—	½	—	1	2	—	—
Jääsken „ .	—	—: —: —	—	—	—: —	—	6¾	1½	31	—	—	5
Äyräpään „ .	—	—: —: —	—	—	—: —	—	2	—	4	—	—	—
Ahvenanmaalla	24/25	—: —: —	—	—	—: —	—	—	—	2	—	—	—
Summa	24/25	13: 22: 4	3: 3	27	5: 9¾	½	8¾	1½	139	10	1	5

[1]) Ainoastaan lahjoitus Piikkiössä on mieluiseksi ajaksi annettu, kaikki muut ovat elinajaksi lahjoitettuja.

Viime sivun summiin sopii vielä laskea kaksi Suomessa virkapalkkioksi (på beställning) rälssioikeuksilla annettua lahjoitusta, jotka parhaiten sopivat mieluiseksi ajaksi annettujen tilain joukkoon. Ne ovat Vehmaan kihlakunnassa vänrikki Eerikki Yrjönpojalle annettua 2 veromarkkaa ja yksi talo sekä Rannan kihlakunnassa vänrikki Heikki Horn'ille annettu kruunun talo. Kun nämät talot lisätään, tulee mieluiseksi ja elinajaksi annettujen verotalojen, manttaalien ja savujen luku olemaan 140, kruununtalojen taas 11.

Niinkuin kahteen aikaisempaan tauluun, olemme näihin kahteen myöhempäänkin ottaneet Sääksmäen kihlakuntaa koskevat tiedot vuoden 1617 tilistä ja Kyminkartanon lääniä koskevat vuoden 1619 tilistä. Tileistä saamiamme tietoja olemme näihin kahteen myöhempään tauluun lisänneet muutamalla tiedolla myöhemmistä tileistä samaten kuin olemme tehneet kahden aikaisemman taulun suhteen.

Seuraavista tauluista huomaa, miten paljon erilaisia lahjoitustiloja oli vuonna 1634. Ensimmäiset kuusi taulua ilmoittavat, 1) miten paljon kussakin maamme kihlakunnassa oli ikuiseksi ajaksi annettuja tiloja, 2) miten paljon Norrköpingin ehdoilla suotuja sekä 3) vaihdon ja 4) oston kautta annettuja tiloja, 5) elin- ja mieluiseksi ajaksi suotuja tiloja sekä 6) vapauspeninkulman sisäpuolella olevia tiloja ynnä rajapyykkitaloja. Edellä luetelluista rälssilajeista ovat vaihdon kautta syntyneet pääasiallisesti aikakaudelta 1618—34, koska vuonna 1618 oli sellaisia taloja vain neljä. Vapauspeninkulman sisällä sijaitsevat ynnä rajapyykkitalot ovat vuoden 1618 tilikirjoissa luetut muun rälssin joukkoon eikä niinkuin 1634 erikseen, jonka tähden niistä vuodelta 1618 ei ole voitu saada eri luetteloa. Vuonna 1634 on taas niiden joukossa monta vapauspeninkulman ulkopuolella sijaitsevaa taloa, joille aatelisto oli koettanut saada samoja etuja kuin edellisille. Seitsemäs taulu käsittää sitten lahjoitukset näitä kuutta eri lajia jaettuina läänien mukaan, niinkuin ne tavataan tilivuoden 1634—35 Suomen kenraalitilissä lisäämällä Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla tavattavat rälssitilat. Tähän tauluun on myöskin liitetty ilmoitus siitä kruunun verojen lyhennyksestä, joka samojen lahjoitusten tähden tapahtui, mikäli se on ollut mahdollista. Näissä seitsemässä taulussa tavattavista verojen ja talojen summista ovat Pohjanmaata

koskevat tämän maakunnan vuoden 1634 maakirjasta, Ahvenanmaata ja Suomen maaherrakunnan rajapyykki- ja vapauspeninkulman sisällä sijaitsevia taloja koskevat taas vuoden 1634 kihlakunnan tileistä. Muut verojen ja talojen summat ovat melkein poikkeuksetta tilivuoden 1634—35 Suomen kenraalitilistä.

Ikuiseksi ajaksi myönnetyt

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.	Raaseporin läänin veromaita.	Porvoon läänin veroja.
Halikon kihlakunnassa	1: 17: 12	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Piikkiön „	8: 5: 16	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Maskun „	29: 21: 18	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Vehmaan „	66: —: 4	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Ali-Satakunta	—: —: —	80: 3: 3	—: —: —	—	—: —: —
Yli-Satakunta	—: —: —	48: 9: 18	—: —: —	—	—: —: —
Sääksmäen kihlakunn.	—: —: —	—: —: —	15: 7: 6	—	—: —: —
Hattulan „	—: —: —	—: —: —	5: 7: 12	—	—: —: —
Hollolan „	—: —: —	—: —: —	8: 7: —	—	—: —: —
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	256 11/32	—: —: —
Porvoon „ . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	64: —: 1 7/10
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Rannan kihlakunnassa .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Jääsken „ . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Suur-Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Ahvenanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Summa	105: 12: 2	129: —: 21	29: 9: 18	256 11/32	64: —: 1 7/10

[1]) Tässä on luettu mukaan Evert Horn'in perillisten tilat, 105 1/2 niitä vastaava määrä veroja, jotka vuonna 1614 annettiin Norrköpingin puolisille perillisille. Antamisehdot muistuttavat siis jo vähän ikuisiksi tilissä luetaan nämät tilat ikuisiksi ajoiksi annettujen joukkoon, ja me neet kirjettä, jonka kautta ne olisivat täydelleen muuttuneet ikuisiksi

rälssitilat Suomessa vuonna 1634.

Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Savon veronaita.	Kantoveroja.	Kantotaloja.	Taloja, savuja ja manttaaleja.	Kruunun-, prebende- ja kuninkaan taloja.	Saaristotaloja.	Uudistaloja.	Torppareja.	Sopimustaloja.	Takamaa.	Sopimusriittyjä.	Uutta rälssiä.
—	—	—	—	—	$4\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{4}$	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	21	$14\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	4	—
—	—	—	—	—	$115\frac{1}{2}$[1])	61	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	167 [1])	9	—	—	—	—	1	—	—
—	—	—	—	—	213	8	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	194	13	—	2	2	—	1	—	—
—	—	—	—	—	174	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	45	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	$235\frac{1}{2}$	2	4	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	128	11	—	—	—	1	—	—	8
$57\frac{1}{12}$	—	—	—	—	$171\frac{1}{4}$	24	—	—	—	1	—	—	—
—	$-\frac{1}{8}$	—	—	—	$-\frac{7}{16}$	$-\frac{1}{3}$	—	—	—	—	—	—	—
—	$13\frac{5}{6}$	—	2	6	39	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
$57\frac{1}{2}$	$13\frac{23}{24}$	8	2	6	$1{,}531\frac{7}{16}$	$145\frac{11}{12}$	4		2	2	2	4	8

taloa Maskun kihlakunnassa ja $123\frac{3}{4}$ taloa Vehmaan kihlakunnassa ynnä ehdoilla, mutta myönnytyksellä, että ne saisivat siirtyä myöskin naisajoiksi annettujen tilojen ehtoja. Tilivuoden 1634—35 Suomen kenraaliolemme tässä antaneet niiden olla semmoisina, vaikka emme ole tavanajoiksi annetuiksi tiloiksi.

Norrköpingin ehdoilla annetut

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.	Raaseporin läänin veromaita.	Porvoon läänin veroja.
Halikon kihlakunnassa	160: 2: 4	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Piikkiön „	18: 7: 18½	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Maskun „	11: 11: 16	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Vehmaan „	10: 13: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Ali-Satakunnassa . . .	—: —: —	31: 4: 5	—: —: —	—	—: —: —
Yli-Satakunnassa . . .	—: —: —	18: 3: 6	—: —: —	—	—: —: —
Sääksmäen kihlakunn.	—: —: —	—: —: —	34: 2: 6	—	—: —: —
Hattulan „	—: —: —	—: —: —	15: 5: —	—	—: —: —
Hollolan „	—: —: —	—: —: —	39: 3: —	—	—: —: —
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	32 3/16	—: —: —
Porvoon „ . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	175: 2: 5¼
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Rannan kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Jääsken „	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Äyräpään „	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Suur-Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Pikku Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Etelä-Pohjanmaalla . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —
Summa	200: 2: 14½	49: 7: 11	88: 10: 6	32 3/16	175: 2: 5¼

rälssitilat Suomessa vuonna 1634.

Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Savon veromaita.	Taloja ja manttaaleja.	Krunn.-, prebende- ja kunink. taloja.	Sopimustaloja.	Torppareja.	Sopimuskotipaista.	Sopimusnittyjä.	Nittysaaria.	Prebendetakamaa.
—	—	—	385	46	—	—	5	4	—	—
—	—	—	$37^{3}/_{4}$	8	—	—	—	1	3	—
—	—	—	18	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	$40^{1}/_{2}$	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	87	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	74	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	139	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	56	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	203	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	19	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	444	18	1	2	—	—	—	1
$15^{11}/_{48}$	—	—	$26^{2}/_{3}$	—	Savuja	—	—	—	—	—
—	$3^{2}/_{3}$	—	1	$2^{1}/_{3}$	$12^{1}/_{12}$	—	—	—	—	—
—	$11^{1}/_{3}$	—	41	—	—	—	—	—	—	—
—	$-^{7}/_{8}$	—	4	—	—	—	—	—	—	—
—	—	$602^{1}/_{2}$	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	44	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	$2^{1}/_{2}$	—	—	—	—	—	—	—
$15^{11}/_{48}$	$15^{7}/_{8}$	$646^{1}/_{2}$	$1{,}578^{5}/_{12}$	$74^{1}/_{3}$	$13^{1}/_{12}$	2	5	5	3	1

Kahdessa edellisessä luettelossa nimittäin ikuiseksi ajaksi ja Norrköpingin ehdoilla annetuista tiloista vuodelta 1634 eroovat tiedot jossakin määrin kihlakuntain vuoden 1634 tilien antamista tiedoista.

Mutta koska kihlakuntain tilit monessa kohden ovat erehdyttäviä, varsinkin lahjoitusten laatuun nähden, olemme käyttäneet yksistään Suomen maaherrakunnan kenraalitiliä tilivuodelta 1634—35. Yhden kihlakunnan suhteen on sentään mahdollista, että kihlakunnan tilin antamat tiedot ovat oikeammat. Tämä koskee Vehmaan kihlakuntaa ja sekä ikuisiksi ajoiksi että Norrköpingin ehdoilla annettuja tiloja. Niissä kohdin, joissa tilit poikkeevat toisistaan, on eroavaisuus nähtävästi syntynyt siitä, että kenraalitilissä ilmoitetaan ainoastaan kokonaistalojen summa, mutta kihlakunnan tilissä varsinaisten talojen ja sen ohessa kokonaistalojen summa. Kokonaistalojen summa onkin kumpasessakin tilissä sama. Tällä tapaa syntyvät erotukset ovat ikuisiksi ajoiksi annettujen talojen suhteen 6 ja Norrköpingin ehdoilla annettujen talojen suhteen ainoastaan $1^1/_2$ taloa. Koska erotus on vallan pieni ja muutamista lahjoituksista voi olla kumpaseenkin tiliin ilmoitettuna vain kokonaistalojen summa eikä varsinaisten talojen, olemme tässäkin kohden antaneet kenraalitilin summan jäädä muuttamatta.

Vaihdon kautta syntynyt rälssi Suomessa vuonna 1634.

	Varsinais-Suomen veroja.	Hämeen veroja.	Mantaalaja eli taloja.	Kruununtaloja.	Sopimuskotipaltoja.	Saaristotaloja.
Halikon kihlakunnassa .	3: 31: 22	—: —: —	16	—	—	—
Piikkiön „ .	15: 4: 12	—: —: —	$25^1/_2$	—	3	—
Vehmaan „ .	1: 21: 6	—: —: —	$4^1/_2$	1	—	—
Hattulan „ .	—: —: —	1: 5: —	2	—	—	—
Sääksmäen „ .	—: —: —	2: 7: —	9	—	—	—
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	—: —: —	—	2	—	2
Summa	6: 25: 16	3: —: —	57	3	3	2

Oston kautta syntynyt rälssi Suomessa vuonna 1634.

	Varsinais-Suomen veroja.	Hämeen veroja.	Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Taloja.	Sopimustaloja.	Kruununtaloja.	Takamaa.	Sopimuskotipalsta.
Halikon kihlakunta . . .	—: 31: —	—: —: —	—: —: —	—	$3^1/_2$	—	—	—	3
Maskun „ . . .	15: 20: 12	—: —: —	—: —: —	—	$44^1/_4$	—	$6\ /_2$	—	—
Vehmaan „ . . .	37: 7: —	—: —: —	—: —: —	—	$103^1/_4$	—	1	—	—
Sääksmäen „ . . .	—: —: —	3: 4: 12	—: —: —	—	34	—	—	—	—
Hattulan „ . . .	—: —: —	10: 10: —	—: —: —	—	30	—	—	—	—
Hollolan „ . . .	—: —: —	3: 7: —	—: —: —	—	11	—	—	—	—
Porvoon läänin	—: —: —	—: —: —	7: —: $9^3/_4$	—	21	—	—	—	—
Kyminkartanon läänin . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	$17^5/_8$	17	1	—	1	—
Summa	53: 26: 12	16: 21: 12	7: —: $9^3/_4$	$17^5/_8$	264	1	$7^1/_2$	1	3

Vielä voi ehkä lisätä tätä summaa 2 rälssitalolla Ahvenanmaalla, jotka maakunnan käskynhaltija Stellan Mörner oli ostanut ja läänittänyt palvelijoilleen aatelisetuoikeuksien mukaan veronvapautuksella. Tilistä ei käy selville, oliko hän ostanut talot verotaloista rälssiksi, vai olivatko ne jo ostaessa rälssitaloja. Myöhemmässä tapauksessa ei niitä voisi lukea oston kautta syntyneeseen rälssiin.

Rälssioikeuksilla elinajaksi annetut tilat Suomessa vuonna 1634.

	Varsinais-Suomen veroja.	Hämeen veroja.	Viipurin läänin veroja.	Taloja ja savuja.	Kruunun- ja prebende-taloja.
Vehmaan kihlakunnassa	1: 16: —	—: —: —	—	3	—
Sääksmäen „	—: —: —	4: 9: —	—	25	—
Hattulan „	—: —: —	7: 2: 12	—	14	—
Hollolan „	—: —: —	7: 1: 12	—	39	—
Rannan „	—: —: —	—: —: —	—½	2¼	2
Äyräpään „	—: —: —	—: —: —	1	1	—
Ahvenanmaalla	—: —: —	—: —: —	—	1	—
Summa	1: 16: —	19: 1: —	1½	85¼	2

Vapauspeninkulman sisällä sijaitsevat ynnä raja- ja pyykkitalot y. m. rälssitaloja Suomessa vuonna 1634.

	Taloja säterein alla.	Taloja ja savuja.	Veromanttaaleja.	Torppareja.
Halikon kihlakunnassa .	—	98½	—	—
Piikkiön „ .	—	153¼	—	—
Maskun „ .	—	220	—	—
Vehmaan „ .	—	79	—	—
Ali-Satakunnassa . . .	—	49	—	—
Ylä-Satakunnassa . . .	—	5	—	4
Sääksmäen kihlakunnassa	—	100½	—	—
Hattulan „	—	78	20	—
Hollolan „	—	35	2⅙	—
Raaseporin läänissä . .	—	71¾	17⅓	1
Porvoon „ . .	36	—	136¼	—
Kyminkartanon läänissä	—	13½	—	—
Äyräpään kihlakunnassa	5¾	7½	—	—
Ahvenanmaalla	—	4	—	—
Summa	41¾	915	208¾	5

Edellisessä taulussa tavattavista summista ilmoittavat ainoastaan Piikkiön, Maskun, Vehmaan, kumpaisenkin Satakunnan ja Ahvenanmaan semmoisia taloja, jotka verokirjoissa tavallisesti mainitaan. Kyminkartanon läänistä ilmoitetaan tilissä, että siinä oli 4 ½ kokonaisverotaloa sekä 18 puolinaista verotaloa. Me olemme kuitenkin edellisessä muuttaneet kaikki kokonaistaloiksi. Muista kihlakunnista ilmoitetut summat tarkoittavat talomäärää, jonka mukaan salpietarivero kannettiin. Kuitenkaan ei ole kaikkialla ilmoitettu näitäkään taloja, vaan n. k. veromanttaalit, joiden mukaan sotavarustusvero ja rakennusvero kannettiin. Näistä veromanttaaleista ja salpietariveron kantoa tarkoittavista taloista ovat vapauspeninkulman ulkopuolella sijaitsevat ilmoitetut vain puoleksi manttaali- ja talonmäärästään, koska ne vain puoleksi vapautettiin jo mainituista veroista. Siis ovat luettelon summat todellisia pienemmät, vaikka on vaikea sanoa, miten paljon.

Luettelo erilaisista lahjoitustiloista

		Taloja, savuja ja manttaaleja.	Veromanttaaleja.	Kruunun- ja prebendetaloja ja K. M:in taloja.
Ikuinen rälssi . .	Turun läänissä . .	715	—	107 3/4
	Hämeen „ . .	594 1/2	—	13
	Viipurin „ . .	210 11/16	—	24 1/3
	Ahvenanmaalla . .	1	—	—
Norrköpingin ehdoilla annettu rälssi	Turun „ . .	642 1/4	—	54
	Hämeen „ . .	861	—	18
	Viipurin „ . .	72 2/3	—	2 1/3
	Etelä-Pohjanmaalla .	2 1/2	—	—
Vaihdon kautta syntynyt rälssi .	Turun läänissä . .	46	—	1
	Hämeen „ . .	11	—	2
Ostetut rälssitiloiksi	Turun „ . .	151	—	7 1/2
	Hämeen „ . .	96	—	—
	Viipurin „ . .	17	—	—
	Ahvenanmaalla . .	2 [3])	—	—
Aatelin rajapyykki ja peninkulman sisällä olevat tal.	Turun läänissä . .	604 3/4	—	—
	Hämeen „ . .	321 1/4	208 3/4	—
	Viipurin „ . .	26 3/4	—	—
	Ahvenanmaalla . .	4	—	—
Rälssi elinajaksi .	Turun läänissä . .	3	—	—
	Hämeen „ . .	78	—	—
	Viipurin „ . .	3 1/4	—	2
	Ahvenanmaalla . .	1	—	—
	Summa	4,379 19/48	208 3/4	231 11/12

[1]) Nämät uuden rälssin tilat ovat kaiketi saaneet tämän nimensä olivat siis uutta rälssiä jo ennenkuin ne annettiin ikuiseksi ajaksi.

[2]) Näistä Savon tiloista ilmoitetaan vain veromaitten määrä ei

[3]) Nuot ostotiloista puhuessa mainitut kaksi Stellen Mörner'in os-

[4]) Pohjanmaasta on vain vuotuinen vero ilmoitettu. Rahatulot 1634 tilistä ja Pohjanmaan saman vuoden maakirjasta.

Suomessa vuonna 1634:

Uuden rälssin tiloja.	Saaristotaloja.	Uudistaloja.	Kantotaloja.	Torppareja.	Sopimustaloja.	Sopimuskotipaikoja (Stadsgårdar).	Takamaita (Utjord).	Veromaita (Savossa).	Sopimusnittyjä.	Nittysaaria.	Rahatulot. Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
—	—	2	—	2	—	—	2	—	4	—	15,946	12	14
8 [1])	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9,062	14	20 $^{1}/_{5}$
—	—	—	6	—	1	—	—	8	—	—	3,889	13	19 $^{4}/_{5}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	17	19
—	—	—	—	—	1	5	—	—	5	3	10,410	15	3
—	—	—	—	2	1	—	1	—	—	—	14,356	8	10 $^{4}/_{5}$
—	—	—	—	—	12 $^{1}/_{12}$	—	—	646$^{1}/_{2}$ [2])	—	—	4,803	5	13$^{17}/_{120}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	28	—
—	2	—	—	—	—	3	—	—	—	—	1,069	28	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	291	29	17
—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	3,513	8	19
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,692	7	15
—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1,408	24	14 $^{3}/_{10}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	6	16 $^{3}/_{5}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4,028	25	23 $^{4}/_{5}$
—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	4,814	14	17 $^{2}/_{5}$
—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	200	22	2 $^{2}/_{5}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	13	9 $^{3}/_{5}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	79	—	13 $^{1}/_{15}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,518	5	11 $^{1}/_{15}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	103	16	5 $^{1}/_{15}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	3	17 $^{2}/_{5}$
8	6	2	6	9	16 $^{1}/_{12}$	11	4	654$^{1}/_{2}$	9	3	77,285	3	18$^{77}/_{120}$ [4])

siitä, että ne ensin olivat annetut Norrköpingin päätösten ehdoilla ja

talojen.

tamaa taloa.

ovat tilivuoden 1634—35 Suomen kenraalitilistä sekä Ahvenanmaan vuoden

Jos vertaamme erilaisten lahjoitettujen talojen lukumäärää vuonna 1618 niiden lukumäärään vuonna 1634, niin saamme seuraavat suhteet. Vuonna 1618 oli annettu ikuiseksi ajaksi 608 $^{3}/_{4}$ taloa, manttaalia ja savua, 110 $^{1}/_{2}$ kruunun, kuninkaan omaa ja perintö-, prebende-, piispan- ja luostaritaloa, 9 rälssitaloa, 61 rälssilampuotia, 2 rälssitorpparia sekä 4 rälssisopimustaloa ja 1 sopimustalo. Ensimmäinen summa oli vuoteen 1634 kasvaneet niin, että oli 1,540 $^{7}/_{16}$ verotaloa, manttaalia ja savua. Siihen on lisättävä 8 Savon veromaata vastaava talonluku, joka laskien neljä veromaata taloa kohti, niinkuin Savossa oli tavallista, on 2 taloa. Siten tulee yhteinen summa vuodelta 1634 kasvamaan 1,542 $^{7}/_{16}$ verotaloksi, manttaaliksi ja savuksi, 145 $^{11}/_{12}$ kruunun-, prebende-, kuninkaan omaksi ja perintötaloksi, 4 saaristotaloksi, 2 sopimusverotaloksi, 8 uudeksi rälssitaloksi, 2 uudistaloksi ja 2 torppariksi y. m. Lahjoitettujen ikuiseksi ajaksi annettujen talojen lukumäärä oli siis kasvanut enemmän kuin kahdenkertaiseksi. Vuonna 1618 oli annettu Norrköpingin päätösten ehdoilla 1,708 $^{5}/_{16}$ verotaloa, manttaalia ja savua, 72 $^{1}/_{2}$ kruunun-, kuninkaan omaa ja perintö-, prebende- ja luostaritaloa, 4 saaristotaloa, 9 rälssilampuotia, 3 sopimustaloa, 17 kantotaloa 2 sovintosavua ja 2 torpparia y. m. Vuonna 1634 oli Norrköpingin päätösten ehdoilla annettu 1,578 $^{5}/_{12}$ verotaloa, manttaalia ja savua. Näiden verotalojen lukuun vuodelta 1634 on vielä lisättävä noita 646 $^{1}/_{2}$ Savossa lahjoitettua veromaata vastaava savuluku. Laskien 4 veromaata savuun tulee näiden savujen eli kokonaistalojen luku olemaan 161 $^{5}/_{8}$. Siten saamme yhteisen summan kasvamaan 1,959 $^{13}/_{24}$ taloksi savuksi ja manttaaliksi. Norrköpingin ehdoilla annettuja kruunun-, prebende-. kuninkaan perintö- ja omia taloja oli vuonna 1634 74 $^{1}/_{3}$, torppareja 2 ja 13 $^{1}/_{12}$ sopimustaloa ja savua. Me näemme siis, että Norrköpingin ehdoilla annettujen talojen lukumäärä oli vähentynyt, vaikka kyllä yksi laji Norrköpingin taloja, nimittäin erilaatuiset entiset kruunun talot olivat lisääntyneet. Norrköpingin talojen laita oli siten 1634 päinvastainen kuin ikuisiksi ajoiksi annettujen talojen. Tämä vähennys riippuu pääasiallisesti Evert Horn'in perillisten talojen siirtymisestä tästä rälssilajista ikuiseksi rälssiksi. Sen lisäksi täytyy meidän muistaa, että vuonna 1634 säterikartanojen alle kuuluvat talot, jotka ovat luettavat osaksi ikuisiksi ajoiksi annettujen talojen joukkoon, osaksi Norrköpingin

ehdoilla annettuihin, vuonna 1618 ovat luetut jompaan kumpaan näistä kahdesta lahjoituksen lajista, mutta vuonna 1634 ovat aivan erikseen. Koska vuoden 1634 tilit eivät tässä kohden anna riittäviä tietoja, emme voi laskea, kuinka paljon kartanojen alle kuuluvista taloista oli Norrköpingin ehdoilla annettuja. Siten jää ratkaisematta, oliko todellinen väheneminen Norrköpingin tilain summassa tapahtunut. Näiden äsken mainittujen säterikartanojen alle kuuluvain talojen yhteinen lukumäärä oli vuonna 1634 1,165 $^1/_2$ taloa ja 5 torppaa. Osto- ja erilaisten korvaustilojen lukumäärä oli sen sijaan kasvanut monin verroin. Vuonna 1618 tapasimme ostotiloja 46 $^1/_2$ verotaloa, 5 prebende-, kruunun sekä kuninkaan omaa perintötaloa. Vuonna 1634 oli niitä taas 266 verotaloa, 1 sopimustalo ja 7 $^1/_2$ kruununtaloa. Vaihdon kautta syntyneitä lahjoituksia oli vuonna 1618 ainoastaan 4 kruunun ja kuninkaan omaa taloa, mutta vuonna 1634 on 57 taloa, manttaalia ja savua, 3 kruununtaloa y. m.

Elin- ja mieluiseksi ajaksi suotujen rälssitilain lukumäärä oli taas tällä ajalla vähentynyt. Vuonna 1618 oli tällaisia tiloja 139 (140) [1]) savua ja taloa ynnä 10 (11) [1]) kruunun ja prebendetaloa sekä 1 sopimustalo. Vuonna 1634 oli ainoastaan 86 $^1/_4$ manttaalia, taloa ja savua sekä 3 kruunun ja prebendetaloa.

Mitä veronlyhennyksiin perustuvaan vertailuun tulee, ei siitä voi olla puhetta, kun ei ole vuodelta 1618 tietoja rälssilahjoitusten tähden tapahtuneesta veronlyhennyksestä. Sen lisäksi on meillä vuodelta 1634 tietoja Pohjanmaalla ainoastaan vuotuisen veron lyhennyksestä.

Niinkuin edellä olevista luetteloista huomaamme, oli rälssitiloja Ahvenanmaalla (vuonna 1634) ainoastaan 8 ja Pohjanmaalla vain 2 $^1/_2$ taloa. Viimeksi mainitut olivat Etelä-Pohjanmaalla, niin että Pohjois-Pohjanmaan osaksi ei tullut ainoatakaan. Vuonna 1618 ei Lapveden kihlakunnassa ja Pikku Savossa vielä ollut ainoatakaan rälssitaloa, mutta aikakaudella, jota tässä olemme käsitelleet, tuli niihinkin sellaisia.

Jos rälssitalojen summaan lisäämme maamme kreivi- ja vapaaherrakuntain talot, saamme lisäyksen, joka käsittää vuonna 1618 kreivikunnassa 109 $^1/_4$ kokonaistaloa (tavallisia taloja ei mainita) ja vapaaherrakunnissa (Nynäsin ja Kemiön) 136 $^1/_4$ vero-

[1]) Sulkumerkkien sisällä tavattavat summat tarkoittavat elin- ja mieluiseksi ajaksi annettujen rälssitalojen summaa lisättynä virkapalkkioksi rälssioikeuksilla annetuilla tiloilla.

taloa ja 8 kruununtaloa. Vuonna 1630 oli taas Raaseporin kreivikunnassa ja nähtävästi vielä 1634 265 $^1/_3$ kokonaistaloa ja Kemiön vapaaherrakunnissa vuonna 1634 326$^1/_2$ taloa, 24 kruununtaloa ja 4 sopimusniittyä. Vanhan rälssin summa oli taas niinkuin tiedämme 1618 1,622 taloa ja 1634 1,642 $^1/_2$ taloa. Siis

Seuraava luettelo sisältää kaikki 20 taloa suuremmat vapaaherrakuntia sekä van-

Lahjoituksen omistajan nimi.	Kihlakunnan nimi, jossa lahjoitus oli.	Savon veromaita.	Taloja, manttaaleja ja savuja.
Ikuiseksi ajaksi annettuja taloja.			
Turun läänissä:			
Niilo Bjelken	Ali-Satakunnassa	—	51
Juhana de la Gardien	„ „	—	31
„ „ „	Yli-Satakunnassa	—	1
Åke Tott'in	Vehmaan kihlakunnassa	—	26
„ „	Ali-Satakunnassa	—	105
„ „	Yli-Satakunnassa	—	2
Pontus de la Gardien perillisten	Maskun kihlakunnassa	—	1$^1/_2$
Kankaan Evert Horn'in perillisten	Vehmaan „	—	229$^1/_2$
„ „ „ „	Maskun „	—	—
Liuksialan rouvan Sigridin perill.	Yli-Satakunnassa	—	117
Hämeenlinnan läänissä:			
Aksel Oxenstjernan	Raaseporin läänissä	—	25$^1/_2$
Jesper Matinp. Kruus'in perill.	Sääksmäen kihlakunn.	—	132
„ „ „ „	Hollolan „	—	1
Åke Tott'in	Raaseporin läänissä	—	29
Kristoffer Asserinpojan perillisten	Sääksmäen kihlakunn.	—	27
Sjundbyn rouva Sigridin . . .	Raaseporin läänissä	—	43
Klaus Fleming'in perillisten . .	„ „	—	49
Hovikansleri Salvius'en	„ „	—	45
Matti Tönnenpojan perillisten .	Porvoon „	—	25
„ „ „ . .	Hollolan kihlakunnassa	—	24

oli vuonna 1618 lahjoitettuna erilaisia taloja (verotaloja, manttaaleja, savuja, kruunun, prebende-, luostari-, kuninkaan perintöja omia taloja, erilaisia rälssi y. m. taloja) yhteensä 4,697 $^{1}/_{16}$ ynnä 4 torpparia. Vuonna 1634 olivat taas vastaavat summat 7,289 $^{1}/_{16}$ erilaista taloa ja 9 torpparia.

erilaatuiset lahjoitukset Suomessa, paitsi kreivi- ja haa rälssiä vuonna 1634.

Lahjoitukseen kuuluvat talot ja tulot.									
Kruunun-, prebende- ja kuninkaan omia taloja.	Saaristo-taloja.	Sopimus-taloja.	Uudistaloja.	Kantotaloja.	Sopimus-kotipalsta.	Takamaa.	Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
2	—	—	—	—	—	—	866	31	7 $^{2}/_{3}$
2	—	—	—	—	—	—	} 732	—	16 $^{14}/_{15}$
—	—	—	—	—	—	—			
—	—	—	—	—	—	—			
—	—	—	—	—	—	—	} 2,521	14	15 $^{41}/_{160}$
—	—	—	—	—	—	—			
35	—	—	—	—	—	—	1,072	15	17 $^{1}/_{10}$
—	—	—	—	—	—	—	} 5,104	12	11 $^{5}/_{8}$
7	—	—	—	—	—	—			
—	—	—	2	—	—	1	1,050	23	12 $^{2}/_{5}$
—	4	—	—	—	—	—	488	27	12 $^{1}/_{5}$
—	—	—	—	—	—	—	} 1,332	23	20 $^{4}/_{5}$
—	—	—	—	—	—	—			
—	—	—	—	—	—	—	520	17	1 $^{13}/_{20}$
—	—	—	—	—	—	—	311	17	22 $^{2}/_{5}$
—	—	—	—	—	—	—	714	23	22 $^{19}/_{20}$
—	—	—	—	—	—	—	739	29	20 $^{1}/_{10}$
—	—	—	—	—	—	—	683	—	14
—	—	—	—	—	—	—	} 696	20	11 $^{7}/_{10}$
—	—	—	—	—	—	—			

Lahjoituksen omistajan nimi.	Kihlakunnan nimi jossa lahjoitus oli.	Savon veromaita.	Taloja, mantaa-leja ja veroja.
Arvi Tönnenpojan Wildeman'in perillisten	Porvoon läänissä	—	71
Viipurin läänissä:			
Henrikki Wreden perillisten . .	Kyminkartanon läänissä	—	168¹/₄
Eerikki Antinpoika Tranan perill.	Jääsken kihlakunnassa	—	39
Mentzigh Baranoff'in perillisten .	Suur-Savossa	278	—
Norrköpingin ehdoilla annettuja taloja.			
Turun lääni:			
Hannu Munck'in perillisten . .	Halikon kihlakunnassa	—	28¹/₂
Gottfrid von Falckenberg'in . .	Vehmaan „	—	29¹/₂
Kassari Baranoff'in lesken . . .	Ali-Satakunnassa	—	33
Hämeenlinnan läänissä.			
Joachim Berends'in perillisten .	Porvoon läänissä	—	79
Ernst Creutz'in	„ „	—	35
Torsten Stålhandsken	„ „	—	24
Hannu Eckholt'in	Sääksmäen kihlakunn.	—	30
Hannu Ramseyn	„ „	—	25
Peder Bröms'in lesken	Hollolan „	—	26
Anders Paul'in	Sääksmäen „	—	36
Adam Schraffer'in	Hollolan „	—	125
Jören Brynielinpojan	Hattulan „	—	24
Henrikki Wreden perillisten . .	Porvoon läänissä	—	59
Pentti Syöringinpojan Juusten'in	Raaseporin „	—	15
„ „ „	Porvoon „	—	11
Taneli Golowatsch'in perillisten	„ „	—	60
Petter Nassakin'in	„ „	—	42
Reinhold Wönsk'in	„ „	—	15
„ „	Sääksmäen kihlakunn.	—	17

Lahjoitukseen kuuluvat talot ja tulot.									
Krunnun-, prebende- ja kuninkaan omia taloja.	Saaristo-taloja.	Sopimus-taloja.	Uudistaloja.	Kantotaloja.	Sopimus-kotipalsta.	Takamaa.	Talareja.	Äyrejä.	Penniukeja.
9	—	—	—	—	—	—	1,450	27	18 1/3
—	—	—	—	—	—	—	2,809	29	20 7/10
—	—	—	—	6	—	—	655	10	3 3/5
—	—	—	—	—	—	—	1,231	17	19 3/5
1	—	—	—	—	—	—	691	9	22 1/5
—	—	—	—	—	—	—	595	29	4 4/5
—	—	—	—	—	—	—	701	27	18 4/15
3	—	—	—	—	—	—	1,515	10	10 1/5
—	—	—	—	—	—	—	505	25	16 2/5
—	—	—	—	—	—	—	541	19	9 3/5
—	—	—	—	—	—	—	553	2	13 2/5
—	—	—	—	—	—	—	401	21	14 3/5
—	—	—	—	—	—	—	552	—	9 3/10
—	—	—	—	—	—	—	500	25	20 4/5
—	—	—	—	—	—	—	1,283	12	12 9/10
—	—	—	—	—	—	—	518	43	4 1/15
—	—	—	—	—	—	—	457	3	4/5
—	—	—	—	—	—	—	} 548	24	5 9/10
—	—	—	—	—	—	—	1,036	7	19 1/5
—	—	—	—	—	—	—	805	10	7 2/5
—	—	—	—	—	—	—	} 694	5	4

Lahjoituksen omistajan nimi.	Kihlakunnan nimi jossa lahjoitus oli.	Savon voromaita.	Taloja, manttaaleja ja veroja.
Viipurin lääni.			
Eskert Lindersinpojan	Rannan kihlakunnassa	—	—
	Jääsken kihlakunnassa	—	25
Jaakob Dufvald'in perillisten . .	Kyminkartanon läänissä	kokonaisia. $20^2/_3$	
Magnus von der Pohlen'in. . .	Suur-Savossa	$159^1/_2$ puolinaisia.	—
„ „ „ „ . . .	„ „	$91^1/_3$	—
Jaakob Nassakin'in.	„ „	$117^1/_2$	—
Berndt Tauben	„ „	83	—
Nuori Lindwed Klaunpojan . .	Rannan kihlakunnassa	—	$11^1/_2$
	Jääsken „	—	16
Vaihdon kautta syntynyttä rälssiä.			
Turun lääni.			
Per Banér	Piikkiön kihlakunnassa	—	$22^1/_2$
Oston kautta syntynyt rälssi.			
Turun lääni.			
Henrikki Fleming'in	Maskun kihlakunnassa	—	$41^1/_4$
„ „	Vehmaan „	—	54
Mickel Jordan'in.	„ „	—	26
Hämeenlinnan lääni.			
Rouva Brita de la Gardien . .	Hattulan kihlakunnassa	—	25
Viipurin lääni.			
Hannu Wrangel'in (Kymink. alla)	Kyminkartanon läänissä	—	—

[1]) Vuonna 1629 tehdyn kauppakirjan mukaan.

Lahjoitukseen kuuluvat talot ja tulot.									
Kruunun-, prebende- ja kuninkaan omia taloja.	Saaristo-taloja.	Sopimus-taloja.	Uudistaloja.	Kantotaloja.	Sopimus-kotipalsta.	Takamaa.	Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
$1^1/_3$	—	—	—	—	—	—	275	26	$23\,^1/_5$
—	—	—	—	—	—	—			
—	—	—	—	—	—	—	544	14	$10^{21}/_{40}$
—	—	—	—	—	—	—	976	12	$18\,^2/_3$
—	—	—	—	—	—	—			
—	—	—	—	—	—	—	525	12	$18\,^2/_5$
—	—	—	—	—	—	—	357	24	$8\,^1/_5$
3	—	—	—	—	—	—	375	2	$6\,^1/_4$
—	—	—	—	—	—	—			
—	—	—	—	—	3	—	515	14	$18\,^4/_5$
$5^1/_2$	—	—	—	—	—	—	2,238	2	$23^{41}/_{160}$
1	—	—	—	—	—	—			
—	—	—	—	—	—	—	601	22	$16^{17}/_{80}$
—	—	—	—	—	—	—	673	5	$8\,^7/_{10}$
Lamp. 34 [1])	—	—	—	—	—	—	816	4	$9\,^3/_5$

3 Luku.

Läänitykset.

Läänitykset jakaantuivat panttitiloihin ja varsinaisesti läänitettyihin taloihin, jotka olivat epämääräiseksi tai elinajaksi annettuja tiloja sekä virkatoimen johdosta läänitettyjä.

1. *Panttitilat.*

Panttitilat (underpanter, pantegods) olivat laadultaan lähinnä edellisessä luvussa mainittuja ostotiloja. Aiheena kumpastenkin antamiseen olivat raha-annot kruunulle, aikaisempina aikoina varsinkin Elfborgin lunnaitten maksuun, myöhempinä taas sotakustannuksiin. Ostotiloja saadessaan luopui saamamies jättämästään summasta, kun sen sijaan sai tiloja lahjaksi; panttitiloista oli lainan-antaja taas oikeutettu kantamaan tulot lainan koroksi, ja mitä koron yli tuloja karttui, itse lainan lyhentämiseksi. Joskus muuttui panttitalo, kun lainan antaja luopui antamastaan lainasta, ostotilaksi. Niin saivat esim. vuonna 1632 Jesper Matinpoika Kruus'in lapset entiset panttitilansa Porvoon läänissä ostotiloiksi.

Siksi, kun lainaksi annettu summa kokonaisuudessaan oli suoritettu, jäi kruunun saamamies panttitiloja pitämään.[1]) Korko,

---

[1]) Joskus nimitetään tämänaikaisissa asiakirjoissa panttitiloiksi sellaisia tiloja, jotka kruunun saamamies oli saanut käyttääkseen niiden vuotuisia tuloja antamansa lainan maksamiseksi. Silloin voitiinkin ennakolta laskea, miten monen vuoden kuluessa tilat tulisivat olemaan lainanantajan käsissä lainan suorittamista varten. Mutta itse teossa olivat tällaiset tilat senaikuisen käsityksen mukaan vain läänitystiloja, jotka määrä-

joka laskettiin panttitiloja vastaan lainatusta summasta, oli ainakin Kustaa Aadolfin aikana usein 6 prosenttia.[1])

Ne tulot, jotka panttiloista lankesivat lainanantajalle, olivat tavallisesti varmat saatavat. Näillä tarkoitetaan selvään vuotuista veroa ja noita siihen osaksi yhtyneitä pieniä veroja. Ylimääräisiä veroja kielletäänkin kantamasta. Toisinaan mainitaan panttauskirjeessä vuotuisen veron ohessa sotavarustusvero. Tämä näkyy varsinkin loppupuolella Kustaa Aadolfin hallitusta olleen tavallista. Niihin aikoihin näemmekin useita esimerkkejä, että panttitiloja saaneet henkilöt nauttivat taloistaan varmain saatavain ohessa paitse sotavarustusveroa muitakin epävarmoja saatavia.[2])

Vuonna 1618 nousi pantiksi annettujen tilojen summa ynnä niistä lainan antajalle lankeeva korko Jesper Matinpoika Kruus'in luettelon mukaan Suomessa paitse Pohjanmaata ja Ahvenanmaata seuraaviin määriin:

Veroja .	109: 17 $^1/_2$ äyriä	Kruununtaloja .	42
Taloja .	257 $^1/_6$	Torppareja . . .	1.

Rahatulo niistä oli 2,613 talaria 20 äyriä 14 penninkiä.

---

ajaksi yksityiselle läänitettiin ja sitten jälleen lankesivat kruunulle. Ja tavallisemmin näemmekin tällaista tilaa siihen aikaan nimitettävän läänitykseksi. Verokirjoissa on se sääntönäkin. Niinkuin ylempänä olemme kertoneet, katsottiin ainoastaan niitä tiloja panttitiloiksi, jotka olivat annetut epämääräiseksi ajaksi annetun lainan pantiksi eli vaakuudeksi ja joiden tulot pääasiallisesti käytettiin lainan korkojen suorittamiseen. Läänitystiloja, jotka joskus kantoivat panttitilain nimeä, olivat esimerkiksi ne 301 taloa Kruunupyyn ja Kaarlepyyn pitäjissä Pohjanmaalla, jotka annettiin Samuel Cobrun'ille (Cobron) 1612 ja uudelleen 1615 hänen antamainsa lainain lyhentämiseksi. Vuonna 1624 annettiin rouva Brita de la Gardielle Pirkkalan neljännes Yli-Satakunnassa, että hän saisi sen sekä varmoista että epävarmoista saatavista maksuun miehensä valtiolle antaman lainan. Paljon muitakin tämäntapaisia esimerkkejä löytyy. (Eräs kirje Ruotsin kamariarkistossa $^{29}/_7$ 1615 ja valtion registratuura 1617, kirje $^{30}/_{12}$, 1,011 siv. sekä kamarin registratuura, 1624, kirje $^{16}/_{11}$.)

[1]) Kamarin registr. 1624, kirje $^{12}/_9$ ja 1628, kirje $^{21}/_5$ sekä 1632 kirje $^6/_{11}$; Suomen donationi kopiokirja n:o 2, 373 siv. kirje $^{17}/_{12}$ 1617, 360 siv. kirje $^{24}/_{11}$ 1618, $^{11}/_5$ 1630; valt reg. 1619, 316 v. siv. kirje $^{31}/_7$.

[2]) Valt. reg. 1617, 1,011 v. s:lla, kamarin reg. 1624, kirje $^{16}/_{11}$ ja 1628, kirje $^{21}/_5$; Suomen donat. kopiokirja n:o 2, 365 siv., kirje $^{31}/_5$ 1630.

Vuoden 1618 tilikirjoissa löytyvistä tiedoista olemme niitä tarkastamalla saaneet seuraavat määrät *panttitaloja*, jotka tavataan seitsemässä maamme kihlakunnassa.

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Raaseporin läänin veromaita.	Porvoon läänin veromaita.	Verotaloja.	Kruunun-, prebende-, kuninkaan perintö- ja omia taloja.	Autiokotipalsta.	Prebendenitty.
Halikon kihlakunnassa	5: 2: 12	—: —: —	—	—: —	12	11	1	2
Piikkiön „	1: 4: —	—: —: —	—	—: —	1	15	—	—
Maskun „	65: 20: 17	—, —: —	—	—: —	$201^{11}/_{12}$	24	—	—
Vehmaan „	3: 28: —	—: —: —	—	—: —	15	—	—	—
Ali-Satakunnassa . . .	—: —: —	7: 10: 19	—	—: —	25	5	—	—
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	—: —: —	$22^{5}/_{6}$	—: —	$18\ ^{1}/_{2}$	—	—	—
Porvoon „ . .	—: —: —	—: —: —	—	11: 16 kyyn.	33	—	—	—
Kyminkart. „ (1619)	—: —: —	—: —: —	—	—: —	—	4	—	—
Summa	75: 12: 5	7: 10: 19	$22^{5}/_{6}$	11: 16	$306\ ^{5}/_{12}$	59	1	2

Vuonna 1634 oli taas *ponttitilain* lukumäärä samalta alueelta seuraava:

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.	Raaseporin läänin veromaita.	Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Taloja eli mantaaleja.	Kruunun ja kuninkaan taloja.	Sopimuskotipalstoja.	Niittyjä.
Halikon kihlakunnassa .	22: —: $10^2/_5$	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —	—	$92^1/_2$	19	3	—
Piikkiön „ . .	3: 22: 2	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —	—	$8^1/_2$	20	—	1
Maskun „ . .	8: 21: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —	—	$14^1/_4$	2	—	—
Vehmaan „ . .	20: 4: 18	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —	—	$59^1/_4$	$-^1/_2$	—	—
Ali-Satakunnassa . . .	—: —: —	40: 3: 4	—: —: —	—	—: —: —	—	79	4	—	—
Sääksmäen kihlakunnas.	—: —: —	—: —: —	1: 2: 12	—	—: —: —	—	14	—	—	—
Hollolan „ .	—: —: —	—: —: —	4: 2: —	—	—: —: —	—	25	—	—	—
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	$23^1/_4$	—: —: —	—	21	1	—	—
Porvoon „ . . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	26: —: $3^3/_4$	—	74	—	—	—
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—: —: —	$6^2/_3$	$5^7/_{12}$	4	—	—
Summa	54: 16: $6^2/_5$	40: 3: 4	5: 4: 12	$23^1/_4$	26: : — $3^3/_4$	$6^2/_3$	$393^1/_{12}$	$50^1/_2$	3	1

Jos taas ilmoitamme nämät numerot järjestettyinä läänittäin, niinkuin ne tavataan tilivuoden 1634—35 Suomen kenraalitilissä, ja liitämme samassa tilissä löytyvän ilmoituksen panttitilain verojen lyhennyksestä, saamme seuraavat summat:

	Taloja ja savuja.	Kuninkaan ja kruunun taloja.	Sopimuskotipalsta.	Niittyjä.	Rahatuloja.		
					Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
Turun läänissä	$253^1/_2$	$45^1/_2$	3	1	5,505	29	12
Hämeen „	134	1	—	—	1,498	21	21
Viipurin „	$5^7/_{12}$	4	—	—	206	29	$9^7/_{10}$
Summa	$393^1/_{12}$	$50^1/_2$	3	1	7,211	16	$18^7/_{10}$

Niinkuin näistä luetteloista huomaa, ovat tilivuoden 1618 tilikirjoista kokoomamme panttitalojen summat hiukan suuremmat kuin Kruus'in luettelossa tavattavat. Vuoden 1634 verotaloin summa on noin $^1/_3$ suurempi vuodelta 1618 saamaamme summaa, mutta kuninkaan ja kruunun taloin summa on taas vähän pienempi kuin 1618.[1])

2. *Läänitetyt talot.*

Tähän luokkaan taloja kuului ensinnä n. k. elin- ja mieluiseksi ajaksi annetut tilat. Edelliset suotiin samalla myöskin läänin saajan vaimolle, hänen elinajakseen, toisinaan lisäyksellä, että tämä etu kestäisi niin kauvan, kuin hän oli leskenä. Jos läänityskirjeessä ei ollut määräystä, että leski myöskin saisi nauttia läänitystä, voi hän miehensä kuoltua saada tämän oikeuden, milloin elinajakseen, milloin taas leskiajakseen. Kerran

---

[1]) Kortt Uttogh opå Helle Förläningen i Finlandh 1618; Halikon, Piikkiön, Maskun, Vehmaan, Ali-Satakunnan, Raaseporin ja Porvoon läänien tilit 1618, Kyminkartanon läänin tili vuonna 1619; tilivuoden 1634—35 Suomen kenraalitili.

annettiin kapteeni Arvid Grabbelle oikeus pitää paitse appensa Peter Frijs'in tiloja Suomessa, myöskin Pakinaisten 2 veron 10 äyrinmaan talo Rymättylässä, joka oli ollut lääninä hänen vaimonsa entisellä miehellä. Nähtävästi ei edellisen puolison saamassa läänityskirjeessä ollut ollut lupausta, että vaimokin saisi elinaikansa läänitystä pitää. Jos pitennystä tilain nauttimiseen ei annettu leskelle, sai hän ja lapset ainakin yhden armovuoden (annum gratiæ), jonka kuluessa hän miehensä kuoltua vielä sai nauttia läänitystä.[1])

Useita läänityksiä annettiin virkamiehille palkkioksi, ja nämät muodostivat myöhemmin erityisen ryhmän tiloja n. k. palkkiotilat (förläning på beställning). Sellaisena eri lajina läänityksiä tavataan ne tileissä loppupuolella aikakautta, jota tässä tutkimuksessamme olemme kuvanneet. Toisia tiloja suotiin palkaksi viranomaisille heidän virassaan ja olivat, niinkuin palkkiotilat, heidän käytettävinään niin kauvan, kuin virassaan pysyivät. Tällaisia tiloja nimitettiin jaelluiksi eli vapaustiloiksi (tilldelnings- eller frihemman). Niitä oli muutamilla papeilla palkkansa lisäykseksi, nimismiehillä sekä ratsu- ja jalkaväen päällikkökunnalla. Myöskin ratsumiehille annettiin tiloja palkaksi eli oikeastaan oikeus kantaa palkakseen varmaan summaan nouseva talon vero. Muutamissa osissa maatamme oli jalkaväelläkin tutkimuksemme koskettelemaan aikakauden alussa tällaiset edut. Luotseilla eli perämiehillä, niinkuin niitä näihin aikoihin nimitettiin, oli myöskin tällaisia vapauksia. Sama oli kruunun metsämiesten (djurskyttar) laita. Moni virkamies ja alempi kruunun palvelija sai nauttia veronvapautta omasta talostaan, niin ett'ei hänelle tarvittu erityistä lahjoitusta antaa. Varsinkin oli ratsuväessä tavallista, että ratsumies palveli talonsa puolesta.

Läänitystalojen joukkoon voimme vielä laskea ne talot, joiden tulot olivat määrätyt lankeeviksi pispanistuimille, kouluille ja spitaaleille. Kouluille määrätyt talot olivat oikeastaan annetut eri koulun opettajain palkkaamiseksi.

Niinkuin rälssitaloista oli myöskin läänitystaloista monta annettu korvaustaloiksi tapahtuneen vaihdon johdosta. Mutta

---

[1]) Vaarasen painamat. kok. excerpter 1629 kirje $^{2}/_{5}$; Kamarin reg., 1624 kirje $^{2}/_{6}$.

koska näitä läänitystaloja ei verokirjoissa tavata eri ryhmänä, emme myöskään ole niitä erottaneet muista.

Läänityksistä lankeevan veron suhteen meneteltiin hyvin eri lailla Kustaa Aadolfin aikana. Toisinaan vapautettiin läänitys vain vuotuisesta verosta, toisinaan sen ohessa ylimääräisestä. Ylimääräisiin veroihin kuuluivat sotavarustusvero, rakennusvero, salpietarivero ja pikku sotavero.[1]) Nämät lyhennettiin toisinaan kaikki täydellisesti. Toisinaan näkyy taas läänityksen saajan olleen pakko puoleksi suorittaa ne. Papinrahain lyhennys ilmoitetaan muutamissa tileissä, toisissa ei, mutta niinkuin tiedämme, oli niitten suorittaminen pappien asiana eikä siis koskenut läänitysten saajia. Joskus annettiin äsken mainittujen ylimääräisten verojen lisäksi vapautus karja- ja kylvöverosta, jota ei luettu vakinaisiin eikä ylimääräisiin veroihin. Monessa läänityskirjeessä ilmoitetaan vielä, että läänin saaja läänityksen puolesta oli vapaana kestitsemisestä ja kyyditsemisestä, sekä sai vapauttaa kaksi renkiä sotaväen-otosta.

Niinkuin tästä näemme, olivat veronvapautukset hyvin erilaisia, mutta vielä enemmän eroavat läänityskirjeissä tavattavat ilmoitukset veronvapaudesta toisistaan. Ne olivat toisinaan yhtä hämärät kuin jotkut rälssitilain verovapautta koskevat ilmoitukset. Muutamissa läänityskirjeissä lausutaan vain lyhyesti, että lääninsaaja sai taloaan nauttia vapaasti (qvitt och fritt). Useammissa lausutaan kuitenkin, että talo vapautettiin varmoista ja epävarmoista saatavista („visse och ovisse utlagor"). Varsinkin loppupuolella Kustaa Aadolfin hallitusta näemme taas hyvin usein läänityskirjeissä ilmoituksen, että läänitystalo vapautettiin sekä varmoista että epävarmoista veromaksuista, vaan ei niistä, jotka olivat määrätyt suoranaisesti sodankäyntiä varten („expresse till krigsutförande pålagde"). Näillä erityisesti sodankäyntiä varten säädetyillä veroilla tarkoitetaan varmaankin karja- ja kylvöveroa, pikkutullia, myllytullia ynnä sen yhteydessä vuodesta 1628 alkaen suoritettuja erilaisia henkiveroja. Varsinkin vuonna 1626 uudistetun Puolan sodan aikana lienee hallituksen ollut vaikea luopua näistä, ja sotavarain tarve kävi vielä suuremmaksi, kun vuonna 1630 alettiin kolmi-

---

[1]) Katso esim. Porvoon läänin tiliä vuodelta 1631, 3,652 nid. y. m.

kymmenvuotinen sota. Mutta tästä huolimatta luovutti hallitus kuitenkin, niinkuin äsken mainitsimme, toisinaan karja- ja kylvöveron kannon, varsinkin ensi vuosina, joina se kannettiin, läänin saajalle.

Sen sijaan emme ole tavanneet läänityskirjettä, jossa kolmesta muusta äsken luetellusta verosta olisi luovuttu. Päinvastoin sanotaan muutamassa läänityskirjeessä nimen-omaan, että pikku- ja myllytullia ei luovuteta. Kahta viimeksi mainittua veroa oli jo niitä säätäessä koetettu saada semmoisiksi, että ne jotenkin tasaisesti kohtaisivat kaikkia säätyjä. Sentähden olisikin ollut epäviisasta vapauttaa niistä läänitystaloin omistajia, vaikkakin täten lahjoitettu summa olisi tavallaan lyhennetty asianomaisen palkasta tai eläkkeestä. Vielä sai aatelinen lääninomistaja kruunun osan läänintalonpoikainsa suoritettavista sakoista niissä tapauksissa, joissa hän oli oikeutettu kantamaan ne rälssitalonpojiltaan.

Vero, jota hallitus ei millään neuvoin voinut lahjoittaa läänityksen saajalle, on kirkon ja papin osa kymmenyksistä. Näiden piti nimittäin lyhentämättä saada saatavansa. Kun sentähden kymmenyksien kanto myönnetään läänityksen saajalle, tarkoitetaan selvään kruunulle tulevaa osaa niistä.[1])

Vielä tahdomme lausua muutaman sanan vapautuksesta kyyditsemisestä. Siitä oli, niinkuin olemme maininneet, muutama lääninsaaja vapautettu läänityskirjeensä nojalla. Nämät harvat vapautukset olivat kuitenkin poikkeuksena hallituksen ja säätyjen periaatteista. Ja jo ensimmäisillä valtiopäivillä 1627 päättivät säädyt, että läänitystalonpoikain piti suorittaa kestitsemiset ja kyyditsemiset yhdessä vero- ja kruununtalonpoikain kanssa. Myöhempäin 1627 pidettyjen valtiopäiväin jälkeen julkaisi kuningas julistuksen, jossa hän ilmoitti, että niin hyvin läänitystalonpojat kuin sotapäälliköille ja sotaväelle annetut talonpojat olivat yhtä velvolliset kyyditsemiseen ja kestitsemiseen kuin läänittämättömät. Samassa julistuksessa määrättiin

---

[1]) Valtion reg. 1627, kirje $^{14}/_{2}$ 56 siv.; kirje $^{12}/_{4}$ 152 v. siv.; $^{15}/_{10}$ 408 siv., $^{16}/_{10}$ 412 siv.; konseptikokoelma ruots. valt. ark. 1621, kirjeet $^{10}/_{6}$ ja $^{21}/_{12}$; 1628, 108 siv., kirje $^{29}/_{2}$ ja 209 siv., kirje $^{1}/_{3}$, 503 siv., kirje $^{6}/_{9}$ ja siv. 508, kirje $^{11}/_{9}$; neuvoston reg. 1626, kirje $^{27}/_{6}$; kamarin reg. 1626, kirje $^{18}/_{12}$; konseptikokoelma (ruots. valt. ark.) kirje $^{23}/_{12}$ 1629; useat tilikirjat.

myös, että äsken mainitut talonpojat olivat samaten kuin läänittämättömät talonpojat velvolliset valtiopäivämiesmaksujen suorittamiseen. Vielä vuosina 1632 ja 1634 tapaamme tuomiokirjoista julistuksia, että nämät lajit talonpoikia olivat kestitsemiseen ja kyyditsemiseen yhtä velvolliset kuin vero- ja kruununtalonpojat.[1])

Tuossa Jesper Kruus'in luettelossa vuodelta 1618 lahjoituksista ja läänityksistä Suomessa, josta olemme lainanneet aikaisemmin mainitsemiamme tietoja lahjoituksista ja panttitiloista, tapaamme myös tietoja kaikenlaisista läänityksistä ja erityisille henkilöille annetuista palkkiotiloista (beställning) sekä vapautuksista (friheter). Sen mukaan tavataan eri ryhmissä: 1) Suomen aatelin läänitykset. 2) Aatelisrouvain ja liiviläisten rouvain läänitykset. 3) Liiviläisten läänitykset. (Nämät kaikki kuuluvat oikeastaan samaan ryhmään). 4) Muitten kuninkaan palvelijain, niinkuin venäjänkielen tulkkien, kapteenien, vanhain ratsumestarein ja nihtein päällikköin läänitykset. 5) Papiston läänitys. 6) Ratsumiesten leskien talot. 7) Tuomiokirkoille, kouluille, spitaaleille ja pappiloille kuuluvat talot. 8) Kaupungeille kuuluvat talot. 9) Ruokalisä ja lukkarinvero, josta aateliset vapauttavat vanhat rälssitalonpoikansa. 10) Perämiesten vapautukset. 11) Nimismiesten vapautukset. 12) Halikossa asuvain kivenhakkaajain talot. 13) Ratsumiesten vapautukset. 14) Nihtien päällikköjen vapautukset. Kruunun metsämiesten vapautuksia ei tässä luettelossa tavata. Nyt lueteltujen erilaatuisten läänitysten ja vapautusten summat näemme seuraavasta luettelosta.

---

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I osa, 795, 804 ja 805 siv.; Halikon kihlak. pöytäk. vuodelta 1632, 59 siv.; Lapveden kihlak. pöytäk. $^{16}/_{10}$ 1634.

	Veroja.		Taloja.	Kruunun ja preebendetaloja.	Sopimustaloja	Sopimussaaria.	Torpparcja.	Niittyjä.	Rahaa.
Aatelin läänitys Suomessa . . .	549: —:	12	2,142 1/2	93 3/4	1	—	—	—	12,877: 2: 5
Aatelis- ja Liiviläisrouvain läänitys	244: 4:	—	984 5/12	3 1/2	—	—	—	—	5,797: 17: 15
Liiviläisten „	458: 25:	—	1,817 3/4	7	—	—	—	—	10,215: 28: —
Aatelin panttitilat	109: 17:	12	257 1/6	42	—	—	1	—	2,613: 20: 14
Muitten kuninkaan palvelijain nim. venäjän tulkkien, kapteenein, vanh. ratsumestarein ja nihtipääll. tilat .	77: 22:	—	159	9	—	—	1	—	1,250: 16: —
Papiston läänitys .	8: 9:	—	11	1	—	—	—	—	110: 29: —
Ratsum. lesk. tilat	12: —:	—	22 1/2	1	—	—	—	—	241: 23: —
Tuomiokirk., koulujen, spitaalein ja papp. kuul. tal.	7 11/12		16	13 1/4	—	—	—	11	539: 15: 10
Kaupunkien alle kuuluvat talot .	44: 1:	—	137 1/6	9	—	—	—	—	1,098: 25: 10
Aatel. vanh. rälssi, talonpoik. vapaus ruokalisästä ja lukkarin verosta	—: —:	—	—	—	—	—	—	—	578: 1: —
Perämiesten vapautus saarist. .	43 7/8—:	—	98 1/2	—	1	2	—	—	491: 1: 12
Nimism. vapautus	59 3/8—:	—	134 7/12	2	—	—	—	—	1,165: 14: 9
Kivenhakk. vapaut. Halikossa . . .	2: 6:	21 1/3	4	—	—	—	—	—	34: 9: —
Ratsum. vapautus	775: 3:	18	—	—	—	—	—	—	12,636: 22: —
Nihtien pääll. vap.	167 1/2: —:	18	439 1/4	—	—	—	—	—	2,945: 29: 9
Summa	2,552: 15:	15 1/3	6,224 5/6	181 1/2	2	2	2	11	52,596: 30: 12

Seuraavista tauluista näkee, miten paljon erilaisia läänityksiä niitä lajeja, jotka aikaisemmin olemme ilmoittaneet, oli eri osissa Suomea verokirjain antamain tietojen mukaan vuosina 1618 ja 1634. Niitä harvoja taloja, jotka olivat papeille ja muutamille siviilivirkamiehille palkaksi suodut, emme ole seuraavassa erikseen ilmoittaneet, vaan lukeneet ne muitten läänitystalojen joukkoon. Niitä onkin jotenkin hankala saada muista läänityksistä erilleen, koska usein on vaikea sanoa, onko talo suotu tavalliseksi läänitykseksi vai palkaksi. Niinikään emme vuonna 1618 ole voineet eri luetteloon yhdistää palkkiotiloja, koska ne sen vuoden tileissä ovat muitten läänitysten joukossa ja erottaminen on käynyt vaikeaksi. Myöskin ne harvat talot, jotka kruunun metsämiehillä oli, olemme lukeneet muitten läänitysten joukkoon, koska samasta syystä olisi täytynyt erottaa monenlaiset muut pienet kruunun viranomaiset, joiden talot ovat varsin vaikeat saada erilleen. Nyt lausutuista syistä tavataan seuraavissa luetteloissa ainoastaan: elin- ja mieluisen ajan läänitykset, palkkiotilat (myöhemmät ainoastaan vuodelta 1634), ratsuväen vapautus, jalkaväen vapautus, nimismiesten ja luotsien vapautus sekä pispanistuimille, kouluille ja spitaaleille suodut talot.

Ensimmäisessä näistä luetteloista, 100 ja 101 sivulla olevassa, on luettu mukaan 8 $^{65}/_{192}$ veroa, 34 $^{1}/_{2}$ verotaloa, 2 prebendetaloa ja 3 kruununtaloa, joista ilmoitetaan, että ne vuonna 1618 peruutettiin. Näistä taloista kuului 4 veroa, 9 äyrinmaata sekä 16 taloa ja 2 prebendetaloa Halikon kihlakuntaan, 2 veroa, 9 äyrinmaata, 20 penninginmaata, 7 $^{1}/_{2}$ verotaloa, 3 kruununtaloa Piikkiön kihlakuntaan ja 2 koukkua eli veroa 11 $^{1}/_{4}$ äyrinmaata, 11 taloa Sääksmäen kihlakuntaan. Samoista peruutetuista taloista oli 1 $^{1}/_{2}$ Halikon kihlakuntaan kuuluvaa taloa autiona. Nekin olen lukenut mukaan, koska ne ovat tiliin otetut. Ali-Satakunnassa on 1 koukku eli vero 1 $^{2}/_{3}$ äyrinmaata, 2 taloa, jotka ovat yhdistetyt Kokemäen kartanoon, ja siis nekin olisivat poistettavat läänitystalojen joukosta.

Sen lisäksi ilmoitetaan 3 $^{1}/_{2}$ talosta Maskun pitäjässä, 2 Raaseporin läänissä ja 6 talosta Sääksmäen kihlakunnassa, ett'ei niitä suoda asianomaisille. Näihin 11 $^{1}/_{2}$ taloon ei kaiketi asianomaisilla ollut laillista hallinto-oikeutta.

Niinkuin rälssinkin suhteen on tähän läänitystä koskevaan luetteloon otettu sellaisia tiloja seuraavien vuosien tileistä, joista

näkee, että ne olivat läänitettyjä jo vuonna 1618, vaikka sattumalta ovat jääneet tileistä pois. Sääksmäen kihlakunnan tiedot ovat niinkuin rälssiluettelossakin vuoden 1617 tilistä lisäyksillä 1619 vuoden tilistä, Kyminkartanon läänin tiedot vuoden 1619 tilistä.

Jos nyt 100 ja 101 sivulla olevassa luettelossa ilmoitettujen erilaisten talojen, savujen ja manttaalein yhteisestä summasta 8,374 $^1/_6$ sekä siinä ilmoitetuista 62 kruunun-, prebende- y. m. talosta vähennetään vuonna 1618 peruutetut 34 $^1/_2$ verotaloa, 5 kruunun- ja prebendetaloa sekä 2 Kokemäenkartanon taloa, jotka ovat luettavat muihin yhdistettyihin taloihin, niin saamme 8,339 $^5/_6$ verotaloa, savua ja manttaalia sekä 33 kruunun ja prebendetaloa. Vielä voisimme samasta summasta vähentää 11 $^1/_2$ ilman laillista hallinto-oikeutta omistettua verotaloa. Silloin saamme verotalojen koko summan alenemaan 8,323 $^{11}/_{12}$ taloksi, savuksi ja manttaaliksi.

Mitä usein mainitussa luettelossa oleviin palkkiotiloihin tulee, voi niistä puuttua muutamia, jotka ovat joutuneet ratsuväen ja jalkaväen päällikköjen talojen joukkoon ja päin vastoin joku talo, joka ehkä oikeastaan kuuluu ratsuväen ja jalkaväen päällikköjen talojen joukkoon, joutunut palkkiotaloin lukuun. Mutta niinkuin jo olemme sanoneet, ei 1618 vuoden tileissä tässä kohden tehdä niin tarkkaa erotusta kuin vuoden 1634 tileissä.

Läänityksiä elin- ja mieluiseksi ajaksi

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.	Raaseporin läänin veromaita.
Halikon kihlakunnassa .	103: 24: 14	—: —: —	—: —: —	—
Piikkiön „ .	68: 18: 9	—: —: —	—: —: —	—
Maskun „ .	54: 22: 21 1/3	—: —: —	—: —: —	—
Vehmaan „ .	264: 22: 23 1/5	—: —: —	—: —: —	—
Ali-Satakunnassa . . .	—: —: —	136: 1: 9	—: —: —	—
Yli-Satakunnassa . . .	—: —: —	230: 3: 6	—: —: —	—
Hollolan ja Hattulan kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	207: 9: 18	—
Sääksmäen kihlakunnassa (1617, osa 1619) . . .	—: —: —	—: —: —	191: 7: 4	—
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	83 23/24
Porvoon „ . . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Rannan kihlakunnassa .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Äyräpään „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Jääsken „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Lapveden „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Pikku Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Isossa Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Pohjois-Pohjanmaalla .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Etelä-Pohjanmaalla . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Ahvenanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Summa	491: 24: 19 8/15	366: 4: 15	399: 4: 22	83 23/24

sekä palkkiotiloja vuonna 1618:

Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Savon veromaita.	Ahvenanmaan veroja.	Taloja, savuja ja manttaaleja.	Kuninkaan omia, prebende-, kruun. ja kirkon taloja.	Kantoveroja.	Kantotaloja.	Rounan kartanon taloja.	Sopimuskotipalsta.	Sopimustaloja.	Sopimusniittyjä.	Niitty.
—: —	—	—	—	—	389 $^{2}/_{3}$	29	—	—	—	1	—	2	—
—: —	—	—	—	—	147 $^{1}/_{12}$	12	—	—	49	—	3	5	—
—: —	—	—	—	—	140 $^{1}/_{12}$	4	—	—	—	—	—	—	1
—: —	—	—	—	—	847 $^{1}/_{12}$	1	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	—	434	11	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	—	1,058	—	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	—	1,232	—	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	—	1,071 $^{1}/_{2}$	—	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	—	67	—	—	—	—	—	—	—	—
43: 16	—	—	—	—	72	—	—	—	—	—	—	—	—
—: —	$10^{1}/_{24}$	—	—	—	14 $^{1}/_{4}$	—	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	$11^{1}/_{6}$	—	—	21	5	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	$8^{7}/_{8}$	—	—	17 $^{5}/_{6}$	—	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	$6^{1}/_{2}$	—	—	7	—	1	1	—	—	—	—	—
—: —	—	$10^{5}/_{6}$	—	—	22	—	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	1,074	—	268 $^{3}/_{4}$	—	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	—	909 $^{1}/_{4}$	—	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	—	1,650 $^{2}/_{3}$	—	—	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	$4^{91}/_{100}$	4	—	—	—	—	—	—	—	—
43: 16	$10^{1}/_{24}$	$37^{3}/_{8}$	1,078	$4^{91}/_{100}$	8,374 $^{1}/_{6}$	62	1	1	49	1	3	7	1

Vuodelta 1634 tapaamme erikseen sekä läänitykset elin- ja paljon edellisiä oli eri kihlakunnissa maatamme, näemme seu-

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.
Halikon kihlakunnassa	1: 6: —	—: —: —	—: —: —
Piikkiön „	32: 2: 8	—: —: —	—: —: —
Maskun „	6: 3: 12	—: —: —	—: —: —
Vehmaan „	4: 7: 6	—: —: —	—: —: —
Yli-Satakunnassa.	—: —: —	33: 3: —	—: —: —
Ali-Satakunnassa	—: —: —	7: 7: 2	—: —: —
Hattulan kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	22: 2: 6
Hollolan „	—: —: —	—: —: —	21: 8: —
Sääksmäen „	—: —: —	—: —: —	27: 9: 6
Raaseporin läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Porvoon „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Rannan kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Jääsken „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Äyräpään „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Lapveden „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Suur-Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Pohjois-Pohjanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Etelä-Pohjanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Ahvenanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Summa	43: 19: 2	40: 10: 2	71: 7: 12

[1]) Tilissä ei mainita mitään savulukua, mutta laskien 4 veromaata

mieluiseksi ajaksi että palkkioksi annetut läänitystalot. Miten raavasta luettelosta:

Raasporin läänin veroja.	Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Savon veromaita.	Taloja, manttaaleja ja savuja.	Kruunun taloja.	Ranman kartanon taloja.	Autioveroja.
—	—: —	—	—	—	4	1	—	—
—	—: —	—	—	—	18 $^{1}/_{3}$	5	2	2
—	—: —	—	—	—	12	3	—	—
—	—: —	—	—	—	14 $^{3}/_{4}$	—	—	—
—	—: —	—	—	—	145	—	—	—
—	—: —	—	—	—	7	—	—	—
—	—: —	—	—	—	89	—	—	—
—	—: —	—	—	—	131	—	—	—
—	—: —	—	—	—	107 $^{1}/_{2}$	—	—	—
13 $^{5}/_{6}$	—: —	—	—	—	11	—	—	—
—	62: 10 kyyn.	—	—	—	100	—	—	—
—	—: —	1 $^{11}/_{12}$	—	—	3 $^{1}/_{2}$	—	—	—
—	—: —	—	7 $^{2}/_{3}$	—	25 $^{1}/_{12}$	2 $^{1}/_{4}$	—	—
—	—: —	—	5 $^{17}/_{24}$	—	24	—	—	—
—	—: —	—	1	—	1	—	—	—
—	—: —	—	4	—	10	—	—	—
—	—: —	—	—	23	6 [1])	—	—	—
—	—: —	—	—	—	1	—	—	—
—	—: —	—	—	—	12 $^{7}/_{24}$	—	—	—
—	—: —	—	—	—	5	—	—	—
13 $^{5}/_{6}$	62: 10 kyyn.	1 $^{11}/_{12}$	18 $^{3}/_{8}$	23	727 $^{11}/_{24}$	11 $^{1}/_{4}$	2	2

savuksi, niinkuin Savossa oli tavallista, olemme tämän summan saaneet.

Palkkiotilain summat vuodelta 1634 jaettuina kihlakuntain

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.
Halikon kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Piikkiön „	35: 21: 18	—: —: —	—: —: —
Maskun „	35: 13: 10	—: —: —	—: —: —
Vehmaan „	94: 17: 8	—: —: —	—: —: —
Ali-Satakunnassa.	—: —: —	11: 6: —	—: —: —
Yli-Satakunnassa.	—: —: —	88: 10: —	—: —: —
Sääksmäen kihlakunnassa[2]) . . .	—: —: —	—: —: —	3: 8: 6
Hollolan „ [2]) . . .	—: —: —	—: —: —	16: 11: 12
Raaseporin läänissä [2])	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Porvoon „ [2])	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Suur-Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Pohjois-Pohjanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Etelä-Pohjanmaalla.	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Ahvenanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Summa	165: 20: 12	99: 16: —	20: 7: 18

[1]) Niinkuin vuokrauksista puhuessamme kerroimme, kuului Kuuoli se palkkiotilana kamreeri Juhana Eerikinpojalla, mutta saman vuoden gubernaattori Gabriel Oxenstjernalle (Piikkiön kihlak. tilik. 1634, 1,910

[2]) Raaseporin ja Porvoon läänien sekä Sääksmäen ja Hollolan kenraalitilissä tilivuodelta 1634—35 ei ole niistä talojen summia.

[3]) Tilissä ei mainita mitään savuja, mutta koska Savossa ylipäätään savujen lukumäärän 5:ksi.

mukaan, näemme taas tässä alempana olevasta luettelosta:

Raaseporin läänin veroja.	Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin verot.	Savon veromaita.	Taloja eli manttaaleja.	Kruunutaloja.	Kuusiston taloja.
—	—: —	—	—	36	—	—
—	—: —	—	—	59	4	$23\frac{1}{2}$ [1])
—	—: —	—	—	$109\frac{1}{2}$	4	—
—	—: —	—	—	$291\frac{1}{4}$	—	—
—	—: —	—	—	30	18	—
—	—: —	—	—	$154\frac{7}{12}$	—	—
—	—: —	—	—	37	—	—
—	—: —	—	—	203	—	—
$70\frac{37}{98}$	—: —	—	—	75	—	—
—	29: $15\frac{3}{4}$ kyyn.	—	—	85	—	—
—	—: —	$35\frac{11}{12}$	—	$51\frac{1}{3}$	—	—
—	—: —	—	20	5 [3])	—	—
—	—: —	—	—	$1{,}007\frac{17}{24}$	—	—
—	—: —	—	—	$529\frac{3}{8}$	—	—
—	—: —	—	—	3	—	—
$70\frac{37}{98}$	29: $15\frac{3}{4}$ kyyn.	$35\frac{11}{12}$	20	$1{,}367\frac{2}{3}$	26	$23\frac{1}{2}$

siston saari Suomen gubernaattorille palkkiotilana (siv. 16). Vuonna 1634 tilin reunaan on kirjoitettu, että se on jälleen siirrettävä palkkiotilaksi nid. 27 siv.).

kihlakuntain summat ovat vuoden 1634 kihlakuntatileistä, koska Suomen

luettiin neljä veromaata savuun, olemme tämän mukaan ilmoittaneet

Kun yhdistämme elin- ja mieluiseksi ajaksi ynnä palkkioksi annetut tilat Suomen maaherrakunnassa läänittäin, jolla tavalla ovatkin jaetut tilivuoden 1634—35 kenraalitilissä ja lisäämme niitten tähden lyhennetyt verot, niin saamme seuraavat summat koko Suomesta:

		Taloja, manttaaleja ja savuja.	Kuninkaan ja kruunun taloja.	Kuusiston taloja.	Rounan kartanon taloja.	Rälssitaloja.	Savon veromaita.	Rahatulot. Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
Läänityks. elin- ja mieluiseksi ajaksi . . .	Turun läänissä . .	201 $^{1}/_{12}$	9	—	2	—	—	3,059	3	23
	Hämeen „ . .	438 $^{1}/_{2}$	—	—	—	—	—	6,320	9	20 $^{17}/_{120}$
	Viipurin „ . .	69 $^{7}/_{12}$	2 $^{1}/_{2}$	—	—	—	23	1,184	17	6
	Pohjanmaaalla . .	13 $^{7}/_{24}$	—	—	—	—	—	117	29	16
	Ahvenanmaalla . .	5	—	—	—	—	—	128	3	13 $^{1}/_{2}$
	Summa	727 $^{11}/_{24}$	11 $^{1}/_{2}$	—	2	—	23	10,810	—	6 $^{77}/_{120}$
Läänityks. palkkioksi . . .	Turun läänissä . .	680 $^{1}/_{3}$	26	23 $^{1}/_{2}$	—	—	—	13,283	14	12
	Hämeen „ . .	400	—	—	—	12	—	3,446	21	18
	Viipurin „ . .	56 $^{1}/_{3}$	—	—	—	—	20	1,286	18	—
	Pohjanmaalla . .	1,537 $^{1}/_{12}$	—	—	—	—	—	12,366	—	16
	Ahvenanmaalla . .	3	—	—	—	—	—	40	3	14 $^{2}/_{5}$
	Summa	2,676 $^{3}/_{4}$	26	23 $^{1}/_{2}$	—	12	20	30,422	26	12 $^{1}/_{5}$
Elin- ja mieluiseksi ajaksi ynnä palkkioksi annett. tilain yhteissumma		3,403 $^{7}/_{8}$	37 $^{1}/_{2}$	23 $^{1}/_{2}$	2	12	43	41,232	26	19 $^{1}/_{24}$

Koska Suomen maaherrakunnan kenraalitilissä tilivuodelta 1634—35 ei tavata tietoja Hämeen läänin palkkiotilain lukumäärästä, olemme tähän niinkuin edelliseenkin luetteloon ottaneet ne vuoden 1634 kihlakuntain tileistä. Suomen maaherrakuntaa koskevat rahasummat ovat äsken mainitusta kenraalitilistä. Ahvenanmaata koskevat tiedot ovat tämän maakunnan tilistä vuodelta 1634, Pohjanmaata koskevat taas sen maakirjasta vuodelta 1634. Viimeksi mainitun maakunnan rahasummat tarkoittavat vain vuotuista veroa.

Jos nyt vertaamme läänitettyjen verotilojen summia vuosilta 1618 ja 1634 toisiinsa, niin huomaamme, että elin- ja mieluiseksi ajaksi annettujen ynnä palkkioksi suotujen verotalojen yhteinen summa vuonna 1618 on enemmän kuin kahta vertaa suurempi kuin 1634. Siis on tässä suhteessa tapahtunut selvä ja tuntuva taantuminen. Läänitettyjen kruunun ynnä muitten senkaltaisten talojen summat ovat taas vuonna 1618 paljon pienemmät kuin 1634.

Palkkiotilain jälkeen voimme tässä mainita nimismiehille ja luotseille annetut vapaudet sekä ratsuväelle ja jalkaväen päälliköille suodut tilat. Nämät tilat ovat nimittäin luonteeltaan lähinnä edellisiä, koska ne ovat suodut palkaksi virantoimituksesta. Kaikista näistä erilaisista tiloista mainitsemme niiden summat vuosina 1618 ja 1634 seuraavissa kuudessa taulussa.

	Ahvenanmaan savuja eli veroja.	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.
Halikon kihlakunnassa	—	2: 27: —	—: —: —	—: —: —
Piikkiön „	—	4: 13: 12	—: —: —	—: —: —
Maskun „	—	3: 15: —	—: —: —	—: —: —
Vehmaan „	—	1: 16: —	—: —: —	—: —: —
Ali-Satakunnassa	—	—: —: —	3: 5: 6	—: —: —
Yli-Satakunnassa	—	—: —: —	3: 10: 12	—: —: —
Sääksmäen kihlakunnassa	—	—: —: —	—: —: —	3: 1: 12
Hattulan „	—	—: —: —	—: —: —	1: 10: —
Hollolan „	—	—: —: —	—: —: —	2: —: —
Raaseporin läänissä	—	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Porvoon „	—	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Kyminkartanon läänissä (1619) . . .	—	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Rannan kihlakunnassa	—	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Jääsken „	—	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Äyräpään „	—	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Lapveden „	—	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Suur-Savossa	—	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Pikku Savossa	—	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Pohjois-Pohjanmaalla	—	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Etelä-Pohjanmaalla	—	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Ahvenanmaalla	$12^7/_8$	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Summa	$12^7/_8$	12: 7: 12	7: 3: 18	6: 11: 12

Suomessa 1618:

Raasepori läänin veromaita.	Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Savon veromaita.	Taloja, savuja ja manttaaleja.	Prebendevero.	Prebendesavu.
—	—: —	—	—	—	6	—	—
—	—: —	—	—	—	6	—	—
—	—: —	—	—	—	10	—	—
—	—: —	—	—	—	4	—	—
—	—: —	—	—	—	6	—	—
—	—: —	—	—	—	11	—	—
—	—: —	—	—	—	10	—	—
—	—: —	—	—	—	4	—	—
—	—: —	—	—	—	7	—	—
—	—: —	—	—	—	6	—	—
$14^1/_4$	—: —	—	—	—	4	—	—
—	4: $2^1/_2$ kyyn.	—	—	—	5	—	—
—	—: —	$2^1/_8$	—	—	2	—	—
—	—: —	—	—$^1/_2$	—	4	—	—
—	—: —	—	$1^3/_4$	—	3	—$^1/_2$	1
—	—: —	—	$1^5/_8$	—	2	—	—
—	—: —	—	1	—	20	—	—
—	—: —	—	—	80	$22^1/_2$	—	—
—	—: —	—	—	90	$10^1/_2$	—	—
—	—: —	—	—	—	9	—	—
—	—: —	—	—	—	9	—	—
$14^1/_4$	4: $2^1/_2$ kyyn.	$2^1/_8$	$4^7/_8$	170	161	—$^1/_2$	1

	Veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.
Halikon kihlakunnassa	1: 13: —	— : — : —	—: —: —
Piikkiön „	2: 30: —	—: —: —	—: —: —
Maskun „	3: 2: 6	—: —: —	—: —: —
Vehmaan „	1: 30: —	—: —: —	—: —: —
Ali-Satakunnassa	—: —: —	5: 2: 20	—: —: —
Yli-Satakunnassa	—: —: —	4: 5: 12	—: —: —
Sääksmäen kihlakunnassa . . .	—: —: —	—: —: —	2: 9: 12
Hattulan „ . . .	—: —: —	—: —: —	1: —: 20
Hollolan „ . . .	—: —: —	—: —: —	1: 8: 6
Raaseporin läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Porvoon „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Rannan kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Jääsken „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Äyräpään „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Lapveden „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Iso-Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Pikku Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Etelä-Pohjanmaalla	—: : —	—: —: —	—: —: —
Pohjois-Pohjanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Ahvenanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Summa	9: 11: 6	9: 8: 8	5: 6: 14

Aikaisemmassa vuotta 1618 koskevassa taulussa ovat tiedot nistä vuoden 1619 tilistä. Kaikki muut tiedot ovat vuoden taulussa ovat kaikki tiedot vuoden 1634 tileistä. Vielä voimme nautti taloaan samoilla eduilla kuin nimismiehet, joten sen

Suomessa 1634:

Raaseporin läänin veromaita.	Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Savon veromaita.	Taloja, savuja ja manttaaleja.	Prebendetalo.	Prebendo.
—	—	—	—	—	4 1/2	—	—
—	—	—	—	—	4	—	—
—	—	—	—	—	7 1/2	—	—
—	—	—	—	—	5	—	—
—	—	—	—	—	5	—	—
—	—	—	—	—	8	—	—
—	—	—	—	—	10	—	—
—	—	—	—	—	3	—	—
—	—	—	—	—	6	—	—
7 3/4	—	—	—	—	4	—	—
—	3 73/136	—	—	—	4	—	—
—	—	1 2/3	—	—	2 1/2	—	—
—	—	—	3 11/24	—	7 23/24	—	—
—	—	—	1 3/8	—	2	—	—
—	—	—	— 5/6	—	2	1	1
—	—	—	1	—	2 1/2	—	—
—	—	—	—	30	7 1/2	—	—
—	—	—	—	42	10 1/2	—	—
—	—	—	—	—	9	—	—
—	—	—	—	—	8	—	—
—	—	—	—	—	9	—	—
7 3/4	3 73/136	1 2/3	6 2/3	72	121 23/24	1	1

Sääksmäen kihlakunnasta vuoden 1617 ja Kyminkartanon lää-
1618 tilikirjoista. Myöhemmässä eli vuotta 1634 koskevassa
tässä mainita, että yksi kestikievari Ahvenanmaalla vuonna 1634
vuoden summaa voi yhdellä talolla lisätä.

Perämiesten eli luotsien vapaudet 1618:

	Varsinais-Suomen veroja.	Raaseporin läänin veromaita.	Savuja eli veroja Ahvenanmaalla.	Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Taloja ja manttaaleja.	Sopimussaaria.	Sopimustaloja.
Halikon kihlakunnassa (Kemiön pit.)	2: 4: —	—	—	—: —	—	16	—	—
Piikkiön „ (Nauvon pit.)	6: 2: 18	—	—	—: —	—	12	2	—
Maskun „ (Korpon ja Rymättylän pitäjässä, Merimaskun kappelissa)	8: 31: 14	—	—	—: —	—	17	—	—
Raaseporin läänissä	—: —: —	—	—	—: —	—	15	—	—
Samassa läänissä Porkkalan luotsitalonpojat	—: —: —	$30^{1}/_{12}$	—	—: —	—	30	—	—
Porvoon läänissä	—: —: —	—	—	8: 14 kyyn.	—	17	—	1
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—	—	—: —	$3^{5}/_{24}$	9	—	—
Pohjois-Pohjanmaalla (koskenlaskija)	—: —: —	—	—	—: —	—	$-^{2}/_{3}$	—	—
Ahvenanmaalla	—: —: —	—	10	—: —	—	10	—	—
Summa	17: :6 8	$30^{1}/_{12}$	10	8: 14 kyyn.	$3^{5}/_{24}$	$126^{2}/_{3}$	2	1

Perämiesten vapaudet 1634:

	Veroja.	Raaseporin läänin veromaita.	Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Taloja.	Sopimussaaria.
Piikkiön kihlakunnassa .	8: 28: —	—	—	—	18	3
Maskun „ . .	4: 13: 12	—	—	—	9	—
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	$4^2/_3$	—	—	12	—
Raaseporin kreivikunn.	—: —: —	—	—	—	12	—
Porkkaran luotsitalonp. samassa läänissä . . .	—: —: —	34	—	—	34	—
Porvoon läänissä . . .	—: —: —	—	$7^1/_4$	—	17	—
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—	—	$2^2/_3$	8	—
Rannan kihlakunnassa (1 perämies)	—: —: —	—	—	—	1 [1]	—
Ahvenanmaalla	—: —: —	—	—	—	10	—
Vielä oli Raaseporin lään. Kappeldragin ja Lapvikin talonp. Tenholassa vapaat $^1/_2$ lisäveroista taloistaan	—: —: —	—	—	—	10	—
Summa	13: 9: 12	$38^2/_3$	$7^1/_4$	$2^2/_3$	131	3

Vuoden 1618 taulussa perustuvat Kyminkartanon lääniä koskevat tiedot 1619 vuoden tiliin, muut vuoden 1618 tilikirjoihin. Vuoden 1634 taulun tiedot ovat kaikki lainatut saman vuoden tilikirjoista. Vuoden 1618 Pohjois-Pohjanmaan tilissä mainitaan eräs koskenlaskija (forsstyrman), jolla oli verosta vapaana $^2/_3$ manttaalia. Hänet voimme siis lukea tähän ryhmään mukaan. 1634 vuoden Pohjois-Pohjanmaan maakirjassa ei häntä enää mainita.

---

[1]) Tästä Rannan kihlakunnan perämiehestä eli luotsista ilmoitetaan vain, että hän oli vapaa vuotuisesta verosta, joka teki 10 talaria.

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.	Veromaita Raaseporin läänissä.
Halikon kihlakunnassa .	39: 8: 12	—: —: —	—: —: —	—
Piikkiön „ .	12: 25: 8	—: —: —	—: —: —	—
Maskun „ .	12: 1: 2	—: —: —	—: —: —	—
Vehmaan „ .	16: 22: $4^4/_5$	—: —: —	—: —: —	—
Ali-Satakunnassa . . .	—: —: —	24: 8: 17	—: —: —	—
Yli-Satakunnassa . . .	—: —: —	66: 1: 6	—: —: —	—
Sääksmäen kihlakunn.	—: —: —	—: —: —	74: 6: 16	—
Hollolan ja Hattulan kihlakunnissa	—: —: —	—: —: —	74: 5: 6	—
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	$206\,^5/_{12}$
Porvoon „ . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Rannan kihlakunnassa .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Äyräpään „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Jääsken „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Lapveden „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Suur-Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Pikku Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Etelä-Pohjanmaalla . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Summa	80: 25: $2^4/_5$	90: 9: 23	148: 11: 22	$206\,^5/_{12}$

[1]) Tilissä ilmoitetaan oikeastaan $137\,^1/_6$ taloa, mutta yhdestä Klaus mukaan on suotu ikuiseksi omaisuudeksi, jonka tähden se on jätettävä jonka tähden sitä ei ole voitu laskea pois kihlakunnan veroluvusta.

vuonna 1618:

Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Veromaita Savossa.	Kantoveroja.	Taloja, savuja ja mantaaleja.	Kantotaloja.	Kruunun- ja prebendetaloja.	Sopimustaloja.
—: —	—	—	—	—	136 1/6 [1])	—	12	—
—: —	—	—	—	—	21 5/6	—	5 1/2	—
—: —	—	—	—	—	23	—	—	—
—: —	—	—	—	—	46 1/2	—	1	—
—: —	—	—	—	—	61	—	—	—
—: —	—	—	—	—	230	—	—	—
—: —	—	—	—	—	313 1/2	—	—	—
—: —	—	—	—	—	195	—	—	—
—: —	—	—	—	—	157 1/2	—	—	—
125: 6 1/2 kyyn.	—	—	—	—	182	—	—	1
—: —	29 23/24	—	—	—	54	—	—	—
—: —	—	1 1/2	—	—	3	—	—	—
—: —	—	1 1/2	—	—	3	—	—	—
—: —	—	12 11/12	—	2 1/2	18	3	—	—
—: —	—	10 2/3	—	—	22	—	—	—
—: —	—	—	721 11/12	—	180 23/48	—	—	—
—: —	—	—	821	—	205 1/4	—	—	—
—: —	—	—	—	—	6 1/6	—	—	—
125: 6 1/2 kyyn.	29 23/24	26 7/12	1,542 11/12	2 1/2	1,858 19/48	3	18 1/2	1

Kristerinpojalle kuuluvista tiloista on ilmoitus, että se kuninkaan kirjeen pois summasta. Tätä taloa vastaava veroluku ei ole tilissä ilmoitettu,

	Veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.	Raaseporin veromaita.
Halikon kihlakunnassa .	72: 28: 6	—: —: —	—: —: —	—
Piikkiön „ .	49: 12: 10	—: —: —	—: —: —	—
Maskun „ .	32: 14: 16	—: —: —	—: —: —	—
Vehmaan „ .	33: 8: 24	—: —: —	—: —: —	—
Ali-Satakunnassa . . .	—: —: —	48: 6: 21	—: —: —	—
Yli-Satakunnassa . . .	—: —: —	62: 11: —	—: —: —	—
Sääksmäen kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	70: —: 19	—
Hollolan „	—: —: —	—: —: —	64: 11: —	—
Hattulan „	—: —: —	—: —: —	59: 5: 4	—
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	$435^{35}/_{144}$
Porvoon „ . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Kyminkart. „ . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Rannan kihlakunnassa .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Äyräpään „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Jääsken „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Lapveden „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Suur-Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Pikku Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Etelä-Pohjanmaalla . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Pohjois-Pohjanmaalla .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Summa	188: —: 8	111: 5: 21	195: 2: 23	$435^{35}/_{144}$

[1]) Näistä Savon savusummista ilmoitetaan verokirjoissa, että ne

vuonna 1634:

Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Savon veromaita.	Taloja eli manttaaleja ja savuja.	Kuninkaan, prebendeja kruunun taloja.	Rounan kart. tal.	Sopimustaloja.	Kantoveroja.	Kantotaloja.	Sopimusvero.
—: —	—	—	—	243	$7^1/_2$	—	2	—	—	—
—: —	—	—	—	$90^{23}/_{24}$	17	6	—	—	—	—
—: —	—	—	—	$77\ ^1/_{12}$	7	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	$110\ ^1/_4$	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	100	3	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	167	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	282	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	220	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	163	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	—	$346^1/_4$	—	—	—	—	—	—
191: $7^2/_3$ kyyn.	—	—	—	289	—	—	—	—	—	—
—: —	$80\ ^5/_{16}$	—	—	$121\ ^1/_{12}$	3	—	—	—	—	—
—: —	—	$26^{41}/_{48}$	—	$93^{65}/_{96}$	8	—	—	—	—	—
—: —	—	$39\ ^7/_{12}$	—	83	—	—	—	—	—	—
—: —	—	$71\ ^5/_{12}$	—	141	—	—	—	$22\ ^{11}/_{24}$	35	$1\ ^1/_{10}$
—: —	—	$71^{59}/_{72}$	—	$179^{79}/_{144}$	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	894	$222\ ^1/_2$ [1]	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—	$922^1/_4$	$230\ ^9/_{16}$ [1]	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—		133	—	—	—	—	—	—
—: —	—	—		35	—	—	—	—	—	—
191: $7^2/_3$ kyyn.	$80\ ^5/_{16}$	$209^{97}/_{144}$	$1{,}816^1/_4$	$3{,}327^{263}/_{288}$	$45^1/_2$	6	2	$22^{11}/_{24}$	35	$1\ ^1/_{10}$

olivat ylimääräisten verojen kantoa varten.

Vuoden 1618 taulussa ovat Sääksmäen kihlakuntaa koskevat tiedot vuoden 1617 tilistä, Kyminkartanon lääniä koskevat vuoden 1619 tilistä. Tähän vuoden 1618 ratsuväen vapautuksen summaan sopinee laskea lisään 555 $^1/_4$ veromaata 138 $^{13}/_{16}$ savua ratsuväen päällikköjen tiloja Suur-Savosta, jotka sekä sen tilissä että meidän tauluissamme ovat luetut läänitykseen, mutta oikeastaan kuulunevat ratsuväen vapautukseen. Sen sijaan lienee syytä vähentää samasta Suur-Savon ratsuväen vapautuksen summasta 82 veromaata ja niitä vastaavat 20 $^1/_2$ suvua, joista on kirjoitettu tilin reunaan, ett'ei niitä suoda. Edellisen lisäyksen kanssa kasvaa ratsuväen vapautus 1997 $^5/_{24}$ taloksi, savuksi ja manttaaliksi. Kun siitä ottaa pois nuo 20 $^1/_2$ savua, joista ilmoitetaan, ett'ei niitä enää suoda, vähenee se 1976 $^{17}/_{24}$ taloksi, savuksi ja manttaaliksi.

Vuoden 1634 taulussa tavattavat tiedot ovat kaikki kihlakuntain tileistä samalta vuodelta. Muutamissa kihlakunnissa, nimittäin Maskun ja molempain Satakuntain, näkyy talojen summa olevan aivan sama kuin ylimääräisten verojen kantoa varten määrätty manttaalien summa. Muissa on siinä kohden vähän erotusta. Suomen kenraalitilissä tilivuodelta 1634—35 on kyllä ilmoitus Turun läänissä ratsuväelle suoduista taloista ja niiden veroluvusta. Mutta kun tämä kenraalitilistä saatava ratsuväelle Turun läänissä annettujen talojen summa on ylimääräisten verojen kantoon kuuluva manttaalimäärä, emme ole voineet sitä käyttää. Muuten on nyt mainittu kenraalitilin manttaalisumma melkein aivan sama kuin vastaava vuoden 1634 kihlakuntain tileistä saatu ylimääräisten verojen manttaalisumma. Niinikään ovat ratsuväelle kuuluvain talojen veroluvut Turun läänistä jotakuinkin samat tilivuoden 1634—35 kenraalitilissä ja Turun läänin kihlakuntain tileissä vuodelta 1634.

Jalkaväen ja niiden pääl-

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.	Raaseporin läänin veromaita.
Piikkiön kihlakunta . .	1: 16: —	—: —: —	—: —: —	—
Maskun „ . .	2: 3: 18	—: —: —	—: —: —	—
Vehmaan „ . .	2: 22: —	—: —: —	—: —: —	—
Ali-Satakunta	—: —: —	8: 7: 22	—: —: —	—
Yli-Satakunta	—: —: —	7: 1: —	—: —: —	—
Sääksmäen kihlakunta .	—: —: —	—: —: —	3: 5: —	—
Hollolan ja Hattulan kihl.	—: —: —	—: —: —	8: 7: —	—
Raaseporin lääni . . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	$18^1/_8$
Porvoon „ . . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Kyminkartanon lääni . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Rannan kihlakunta . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Jääsken „ . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Äyräpään „ . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Lapveden „ . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Suur-Savo	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Pikku Savo	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Pohjois-Pohjanmaa . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Etelä-Pohjanmaa . . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Summa	6: 9: 18	15: 8: 22	12: —: —	$18^1/_8$

likköin vapaus vuonna 1618:

Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Savon veromaita.	Taloja, savuja ja manttaaleja.	Prebende- ja huostaritaloja.	Sopimusnitty.
—	—	—	—	3	1	1
—	—	—	—	$4\ ^1/_4$	—	—
—	—	—	—	$10\ ^1/_4$	—	—
—	—	—	—	23	—	—
—	—	—	—	24	—	—
—	—	—	—	$12\ ^1/_2$	—	—
—	—	—	—	19	—	—
—	—	—	—	22	—	—
$15^3/_4$	—	—	—	26	—	—
—	$12^2/_3$	—	—	$25\ ^1/_{12}$	—	—
—	—	$4\ ^1/_{12}$	—	11	1	—
—	—	2	—	5	—	—
—	—	$2\ ^5/_8$	—	4	—	—
—	—	$1\ ^5/_6$	—	4	—	—
—	—	—	$148\ ^2/_3$	$37\ ^1/_6$	—	—
—	—	—	$35\ ^1/_4$	$8^{13}/_{16}$	—	—
—	—	—	—	$29\ ^3/_4$	—	—
—	—	—	—	$2^{11}/_{12}$	—	—
$15^3/_4$	$12^2/_3$	$10^{23}/_{24}$	$183^{11}/_{12}$	$271^{35}/_{48}$	2	1

Jalkaväen päällystön

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.
Halikon kihlakunta	16: 4: 18	—: —: —	—: —: —
Piikkiön „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Maskun „	7: —: —	—: —: —	—: —: —
Vehmaan „	2: 5: —	—: —: —	—: —: —
Ali-Satakunta	—: —: —	8: 10: 6	—: —: —
Yli-Satakunta	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Sääksmäen kihlakunta	—: —: —	—: —: —	12: 6: 12
Hattulan „	—: —: —	—: —: —	3: 9: —
Hollolan „	—: —: —	—: —: —	20: 1: —
Raaseporin lääni	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Porvoon „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Kyminkartanon lääni	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Rannan kihlakunta	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Äyräpään „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Jääsken „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Lapveden „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Suur-Savo	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Pikku-Savo	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Etelä-Pohjanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Pohjois-Pohjanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Summa	33: 20: —	8: 10: 6	36: 4: 12

[1]) Vuoden 1634 Piikkiön tilissä ilmoitetaan veromanttaalein luku olemme ottaneet tämän summan, joka lieneekin oikea. Kaiketi on vuonna

[2]) Näissä summissa voi olla joku ratsuväen upseereille suotu talo, saa siitä selville, mitkä talot mahdollisesti kuuluvat ratsuväen upsee-

[3]) Tässä sarakkeessa tavattavat sulkumerkkien välissä olevat summat keesta, koska tileissä ei mainita vastaavia talojen ja savujen summia. tettu savumäärä 16 $^1/_2$ savua suurempi tavallista savulukua. Koska tässä savujen summaa tällä savumäärällä, jolloin siitä tulee 1,006 $^5/_6$.

vapaustilat 1634.

Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Savon veromaita.	Taloja ja savuja.	Veromanttaaleja ja savuja ylimääräisiä veroja varten.
—	—	—	$88^1/_4$	$88^1/_4$
—	—	—	$20^1/_4$	$20^1/_4$ [1])
—	—	—	$29^1/_4$	$29^1/_4$
—	—	—	$9^3/_4$	$9^3/_4$
—	—	—	46	$24^1/_2$
—	—	—	$(55^3/_4)$	$55^3/_4$
—	—	—	101	$60^3/_4$
—	—	—	2	2
—	—	—	142	$101^1/_2$
—	—	—	$(33^1/_4)$	$33^1/_4$
—	—	—	$70^1/_2$	$70^1/_2$
$19^3/_{16}$	—	—	$(45^7/_{12})$	$45^7/_{12}$
—	$10^{11}/_{12}$	—	$33^1/_3$	$31^7/_{12}$
—	$6\ ^3/_4$	—	42	24
—	$15\ ^5/_6$	—	$55^1/_4$	$55^1/_4$
—	$14^{69}/_{72}$	—	$37^1/_2$	54
—	—	$250^{23}/_{24}$	$(60^1/_4)$	$60^1/_4$
—	—	$132\ ^7/_{48}$	$(33^1/_2)$	$33^1/_2$
—	—	—	$55^3/_4$	$55^3/_4$ [2])
—	—	—	$29^1/_4$	$29^1/_4$ [2])
$19^3/_{16}$	$48\ ^3/_8$	$383\ ^5/_{48}$	$990^1/_3$ [3])	$872^5/_6$

20, mutta kun sekä vuonna 1633 että 1635 niitten luku ilmoitetaan $20\ ^1/_4$, 1634 erehdyksestä jäänyt pois $^1/_4$.

mutta Pohjanmaan maakirja vuodelta 1634 on siksi epätäydellinen, ett'ei reille.

ovat lainatut ylimääräisten verojen veromanttaalein ja -savujen sarek-Lapveden kihlakunnassa on ylimääräisten verojen kantoa varten ilmoimahdollisesti on joku erehdys tapahtunut, on ehkä syytä lisätä talojen ja

Vuoden 1618 taulussa ovat Sääksmäen kihlakuntaa koskevat tiedot vuoden 1617 ja Kyminkartanon lääniä koskevat vuoden 1619 tilistä. Äyräpään kihlakunnan savujen summa on vuoden 1619 tilistä, koska vuoden 1618 tilistä tämä tieto on jäänyt pois. Muut tiedot ovat vuoden 1618 tileistä. Samassa taulussa olevaan Suur-Savon summaan on lisättävä 116 $^1/_2$ veromaata 29 $^1/_8$ savua, jotka tavataan läänitysten joukossa, mutta jalkaväen päälliköille annettuina paremmin kuuluvat jalkaväen vapaustiloihin.

Vuoden 1634 taulussa ovat tiedot 1634 vuoden tileistä. Niinkuin itse luettelosta huomaa, ei kaikista kihlakunnista saa luetteloa varsinaisista taloista, jonka tähden on tyytyminen veromanttaaleihin ylimääräisten verojen kantoa varten.

Edellä olevain taulujen yhteydessä sopinee, niinkuin aikaisemmin mainitsimme, ottaa seuraavat Suomen kouluille, piispanistuimille ja spitaaleille suodut talot, koska niitäkin voi pitää läänityksinä. Niitten summat olivat vuosina 1618 ja 1634 seuraavat:

Vuonna 1618.

Kouluille kuuluvia taloja.	Kruunun ja prebende taloja.	Niittyjä.
Piikkiön kihlakunnassa (Turun koululle kuuluv.)	1	—
Maskun „ (Turun koululle kuuluv.)	1	1
Rannan „ (Viipurin koul. kuuluv.)	1	—
Summa	3	1

Piispanistuimelle kuuluvia Piikkiön kihlak. 5 niittyä ja 1 prebendetalo
„ „ Maskun „ 2 „ 1 „
Summa 7 „ 2 „

Spitaaleille kuuluvia.	Kruunu-, luostari- ja kirkkotaloja.	Rälssitaloja.
Turun spitaalille Maskun kihlakunnassa .	1	9
Viipurin „ Rannan „ .	3 ($^1/_2$ taloja)	—
Summa	2 $^1/_2$	9

Vuonna 1634.

Kouluille kuuluvia taloja.		Taloja ja mantaaloja.	Rälssitaloja.	Sopimustalo.	Kruunun-, prebende-, luostari- ja kirkkotaloja.	Saaria.	Niittyjä.
Piikkiön kihlakunnassa	Turun luk.	—	—	—	1	—	—
Maskun „	Turun luk.	—	—	—	1	—	1
Rannan „	Viip. koul.	—	—	—	1	—	—
	Summa	—	—	—	3	—	1
Piispan istuimille kuuluvia.							
Piikkiön kihlakunnassa	Turun piisp.	—	—	—	1	—	5
Maskun „	Turun piisp.	—	—	—	1	—	2
Rannan „	Viip. piisp.	—	—	—	1	1	—
	Summa	—	—	—	3	1	7
Spitaaleille kuuluvia.							
Maskun kihlak. Turun ja Seilin spitaal.		—	9	—	2	—	—
Piikkiön „ „ „ „		$3^1/_4$	—	1	—	—	—
Rannan „ Viipurin spitaaleille		—	—	—	($^1/_2$tal.) 3	—	—
Pohjoispohjanm. Kruunupyyn spit.		$1^1/_4$	—	—	—	—	—
	Summa	$4^1/_2$	9	1	$3^1/_2$	—	—

Niinkuin edellisistä koulujen, piispanistuimen ja spitaalein taloja koskevista tauluista huomaa, on erotuksena vuoden 1618 ja vuoden 1634 taulujen välillä ainoastaan vuonna 1634 tavattavat Viipurin piispan istuimelle, Seilin ja Kruunupyyn spitaaleille suodut talot, joita ei tavata 1618. Viipurin piispalle oli kuningas vuonna 1619 suonut äsken mainitun talon ynnä erään saaren säteriksi ja samana vuonna muutaman talon Seilin spitaaleille. Kruunupyyn spitaaleille oli hän kaiketi antanut talot sen perustamisen aikoina. Vielä tahdomme mainita, että kouluille kuuluvat talot verokirjoissa ilmoitetaan koulujen rehtorille tai teologiian lehtorille kuuluviksi, koska nämät lahjoituskirjeiden mukaan saivat kantaa niiden tulot.

Katsaus ratsu- ja jalkaväelle, nimism., luotseille, piispanist., kou-

		Taloja eli savuja.	Kantotaloja.	Rouman kart. tal.	Kruunun taloja.
Ratsuväen vapaustilat	Turun läänissä	788 $^{7}/_{24}$	—	6	32$^{1}/_{2}$
	Hämeen „	1,300 $^{1}/_{4}$	—	—	$^{1}/_{2}$
	Viipurin „	1,071$^{107}/_{288}$	20	—	13
	Pohjanmaalla	168	—	—	—
	Summa	3,327$^{263}/_{288}$	20	6	46
Jalkaväen pääll. vapaustilat	Turun läänissä	249$^{1}/_{4}$ [2])	—	—	—
	Hämeen „	348 $^{3}/_{4}$ [2])	—	—	—
	Viipurin „	307 $^{5}/_{12}$ [2])	—	—	—
	Pohjanmaalla	85	—	—	—
	Summa	990 $^{1}/_{3}$	—	—	—
Nimismiest. tilat	Turun läänissä	34	—	—	—
	Hämeen „	27	—	—	—
	Viipurin „	34 $^{23}/_{24}$	—	—	1
	Pohjanmaalla	17	—	—	—
	Ahvenanmaalla	9 [3])	—	—	—
	Summa	121 $^{23}/_{24}$	—	—	1
Luotsien tilat	Turun läänin luotsien	27	—	—	—
	Hämeen „ „	41	—	—	—
	„ „ Porkkalan l. tal. p.	34	—	—	—
	„ „ Kappeldrag'en „	10	—	—	—
	Viipurin läänin luotsien	9	—	—	—
	Ahvenanmaan „	10	—	—	—
	Summa	131	—	—	—
Kouluille, piisp.-ist. ja spitaal. kuuluvia taloja	Turun läänissä [3])	3 $^{1}/_{4}$	—	—	6
	Viipurin „	—	—	—	3$^{1}/_{2}$
	Pohjanmaalla	1 $^{1}/_{4}$	—	—	—
	Summa	4 $^{1}/_{2}$	—	—	9$^{1}/_{2}$

[1]) Tämä niinkuin seuraavat Pohjanmaan verolyhennykset ilmoit-
[2]) Nämät kolme talojen ja savujen summaa on saatu lisäämällä ta-
[3]) Turun läänistä emme ole saaneet täydellistä ilmoitusta näiden
[3]) Ahvenanmaalla oli vielä kestikievari, joka talonsa puolesta nautti lyhennys oli 25 talaria 1 äyri 21 $^{2}/_{5}$ penninkiä.

luille ja spitaaleille annettuihin taloihin Suomessa vuonna 1634:

Prebende.	Sopimustaloja.	Sopimusvero.	Räässitaloja.	Sopimussaaria.	Veromaita.	Sopimustalo.	Veromanttaalit.	Niittyjä.	Rahatulot. Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
—	2	—	—	—	—	—	—	—	17,511:	10:	11 $^{569}/_{960}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	24,118:	26:	5 $^{59}/_{180}$
—	—	$1^{1}/_{10}$	—	—	$1,816^{1}/_{4}$	—	—	—	23,748:	3:	22 $^{13}/_{80}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,483:	2:	10 [1])
—	2	$1^{1}/_{10}$	—	—	$1,816^{1}/_{4}$	—	—	—	66,861:	11:	$1^{1139}/_{2880}$
—	—	—	—	—	—	—	$227^{1}/_{2}$	—	4,530:	27:	—
—	—	—	—	—	—	—	$294^{3}/_{4}$	—	10,293:	5:	16 $^{2}/_{5}$
—	—	—	—	—	—	—	$294^{1}/_{12}$	—	5,745:	14:	16 $^{53}/_{60}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	754:	27:	5
—	—	—	—	—	—	—	$816^{1}/_{3}$	—	21,323:	10:	14 $^{17}/_{60}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	864:	8:	9 $^{1}/_{48}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	563:	5:	9 $^{14}/_{15}$
1	—	—	—	—	72	—	—	—	1,183:	17:	6 $^{3}/_{5}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	144:	4:	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	201:	15:	2 $^{1}/_{5}$
1	—	—	—	—	72	—	—	—	1,529:	4:	17 $^{181}/_{240}$
—	—	—	—	3	—	—	—	—	547:	8:	17 $^{73}/_{160}$
—	—	—	—	—	—	1	—	—	} 944:	29:	18 $^{1}/_{2}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—			
—	—	—	—	—	—	—	—	—			
—	—	—	—	—	—	—	—	—	199:	13:	18 $^{7}/_{10}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	191:	13:	7
—	—	—	—	3	—	1	—	—	1,883:	1:	13 $^{21}/_{32}$
—	1	—	9	—	—	—	—	8	198:	24:	11 $^{2}/_{3}$
—	—	—	—	1	—	—	—	—	225:	19:	17 $^{3}/_{5}$
—	—	—	—	—	—	—	—	—	11:	11:	12
—	1	—	9	1	—	—	—	8	435:	23:	17

tavat vain vuotuista veroa.
lojen summat veromanttaaleilla, missä talonsummia puuttuu.
talojen lyhennyksestä.
samoja oikeuksia kuin nimismiehet. Tämän talon puolesta tehty vero-

Paljon tiloja oli tämän lisäksi suotu papeille ja pappien leskille, sotilasten leskille, kruunun metsämiehille, linnoissa tavattaville alemmille viranomaisille y. m., mutta kaikki nämät olemme lukeneet elin- ja mieluiseksi ajaksi suotujen läänitysten joukkoon.

Pappiloihin ja kruunun kartanoihin lisätyt sekä kaupungeille suodut tilat olemme lukeneet n. k. yhdistettyjen talojen joukkoon, koska ne useimmissa tileissä siirretään niihin ja itse teossa olivat tällaisen yhdistämisen johdosta lyhennetyt tilikirjoista.

Niinkuin edellisistä luetteloista huomaa, oli Suomessa varsin runsaasti panttauksia ja läänityksiä, enemmän kuin lahjoituksia. Verokirjojen antamain tietojen mukaan oli niitä vuonna 1618 11,098 $^3/_8$ taloa, savua ja manttaalia, 150 kruunun, prebende-, kuninkaan omaa y. m. taloa, 49 Rounan kartanon taloa, 9 rälssitaloa, 5 sopimustaloa, 4 kantotalo, 2 sopimussaarta. Nämät verokirjoista saadut läänitystalojen summat ovat paljon suuremmat Jesper Matinpoika Kruus'in vuonna 1618 laatiman luettelon ilmoittamaa pantti- ja läänitystalojen summaa, vaikka ottaakin huomioon, että siitä puuttuu Pohjanmaa ja Ahvenanmaa. Sen ilmoitttama panttausten ja läänitysten kokonaissumma on nimittäin ainoastaan 6,224 $^5/_6$ taloa, 181 $^1/_2$ kruunun, prebende-, y. m. taloa, 2 sopimustaloa, 2 torpparia ja 2 sopimussaarta. Mutta vuonna 1634 oli pantti- ja läänitystalojen summa saman vuoden tilien mukaan varsin pieni verrattuna vuoden 1618 tilien ilmoittamaan summaan, vähän enemmän kuin kaksi kolmannesta siitä. Pantti- ja läänitystaloja oli nimittäin 1634 8,373 $^{179}/_{288}$ savua ja manttaalia, 144 kruunun-, prebende-, kuninkaan omaa y. m. taloa, 35 kantotaloa, 23 $^1/_2$ Kuusiston kartanon taloa, 21 rälssitaloa, 8 Rounan kartanon taloa, 3 sopimustaloa, 1 $^1/_{10}$ sopimusveroa ja 4 saarta. Niittyjä ja erillään olevia maapalstoja, jotka läänityksiin kuuluivat, emme tässä ole maininneet.

---

4 luku.

Yhdistämisen, köyhyyden y. m. johdosta lyhennettyjä taloja. — Katsaus lyhennyksiin.

Lyhennyksistä on meillä vielä selvittämättä: 1) Yhdistetyt talot (inlagde hemman) eli ne, jotka liittämisen kautta toisiin taloihin tai jostakin muusta syystä olivat lakanneet olemasta eri taloina ja nauttivat vapautusta veroista. 2) Autiotalot. 3) Varattomain talot (oförmögne hemman) eli talot, joiden omistajat olivat siksi varattomat, ett'eivät voineet veroa maksaa ja sentähden olivat veroista vapaat. Lyhennysten joukossa tapaamme verokirjoissa vielä veronvähennystä nauttivia taloja sekä tulipalon, hallan, sateitten ja merivahingon johdosta veroista vapautettuja taloja. Veronvähennys tapahtui niin, että muutamat verot kokonaan annettiin anteeksi tai vähennettiin tavallista pienemmiksi. Harvoin tuli tässä tapauksessa täydellinen veronvapaus kysymykseen. Mitä taas tulipalon johdosta annettuun vapautukseen tulee, suotiin joko kaikki verot anteeksi tai muutamat niistä. Kun annettiin osa veroista anteeksi, koski vapautus ainakin vuotuista veroa. Hallan, sateitten ja merivahingon johdosta annetusta vapaudesta tavataan verokirjoissa hyvin harvoja esimerkkejä. Näissä vapautuksissa noudatettiin samoja periaatteita kuin tulipalon johdosta annetuissa. Koska nämät nyt luetellut lyhennykset olivat aivan tilapäistä laatua ja tavallisesti määrävuosiksi annettuja, emme ole niitten lukumäärästä mitään laskuja tehneet. Sen sijaan olemme tauluihin sovittaneet seuraavat tilastolliset tiedot aikaisemmin mainituista yhdistetyistä, varattomain ja autiotaloista Suomessa. Nämät kolme ryhmää taloja olivat vapaina kaikista veroista. Autiotalojen joukkoon on monessa kihlakunnassa luettu ne entiset autiotalot, joihin oli muuttanut uudisasukkaita. Tämä tapahtui sentähden, että nämät talot yhä edelleen nauttivat sitä verovapautta, joka niillä oli ollut autiotaloina. Ja kun verosuhteissa ei muutosta ollut tapahtunut, saivat talot kuulua entiseen ryhmäänsä.

Yhdistettyjä taloja Suo-

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.	Raaseporin veromaita.
Piikkiön kihlakunnassa .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Maskun „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Vehmaan „ .	5: 15: —	—: —: —	—: —: —	—
Ali-Satakunnassa . . .	—: —: —	3: —: 2	—: —: —	—
Yli-Satakunnassa . . .	—: —: —	1: —: —	—: —: —	—
Sääksmäen kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	—: 1: —	—
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	$11^3/_4$
Porvoon „ . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Rannan kihlakunnassa .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Jääsken „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Äyräpään „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Lapveden „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Suur-Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Pikku-Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Etelä-Pohjanmaalla . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Pohjois-Pohjanmaalla .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Ahvenanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—
Summa	5: 15: —	4: —: 2	—: 1: —	$11^3/_4$

[1]) Piikkiön kihlakunnan kaikki tässä luettelossa mainitut talot ovat ei olekaan verojen määrää tilissä ilmoitettu. Vehmaan kihlakunnan takunnan summaan $3^1/_4$ kokonaistalona ja jotka samasta syystä ovat ve- 5 äyrinmaata, on tilissä ilmoitettu.

[2]) Yhdestä näistä savuista, nimittäin 1 veron käsittävästä autioja yhdistänyt pappilaan, sanotaan vuoden 1618 tilissä, ett'ei sitä suoda. kihlakunnan tilikirja 1618, 6,041 nid., 11 siv.)

[3]) 1618 vuoden tilissä on näistä savuista, jotka kuuluivat Kivenraavan vuoden tilissä. (Äyräpään kihlakunnan tilik. 1618, 6,043 nid.,

[4]) Yllä olevista summista ovat kaikki muut paitse Sääksmäen kihmäen kihlakunnan summat ovat vuoden 1617 ja Kyminkartanon lääniä

messa vuonna 1618:

Porvoon veroja.	Kyminkartanon veroja.	Viipurin läänin veroja.	Savon veromaita.	Taloja, manttaaleja ja savuja.	Kruunun-, preb.-, kuninkaan omia, luost. ja kirkon tiloja.	Sopimustalo.	Saaria.	Niittyjä.
—	—	—	—	7 $^1/_2$[1])	1	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	24$^{11}/_{12}$[1])	2	—	1	—
—	—	—	—	5	—	—	—	—
—	—	—	—	5	—	—	—	—
—	—	—	—	1	—	—	—	—
—	—	—	—	6	—	—	—	—
7	—	—	—	16	—	—	—	—
—	1$^1/_4$	—	—	1	1	—	—	—
—	—	2$^1/_2$	—	4	7	—	—	—
—	—	2	—	5 [2])	—	—	—	—
—	—	1	—	2 [3])	—	—	—	—
—	—	1	—	1	2	1	—	—
—	—	—	29	7 $^1/_4$	—	—	—	—
—	—	—	84	21	—	—	—	—
—	—	—	—	17 $^1/_{12}$	—	—	—	—
—	—	—	—	7 $^7/_{12}$	—	—	—	—
—	—	—	—	24	—	—	—	—
7	1$^1/_4$	6$^1/_2$[4])	113	155 $^1/_3$	13	1	1	4

sellaisia, jotka vähäisten tilusten tähden ovat veroista vapautetut. Niistä lojen summassa tavataan taas 5 eri taloa, jotka ovat lasketut kihlaroista vapautetut. Näistä taloista on ainoastaan yksi, jonka veromäärä,

maasta, jonka Jääsken kirkkoherra herra Pertteli oli ottanut viljelykseen Myöhemmin tuntuu se kuitenkin pysyneen pappilan yhteydessä. (Jääsken

navan pappilaan, kirjoitettu, ett'ei niitä suoda eikä niitä olekaan seu-
6 v. siv.)
lakuntaa ja Kyminkartanon lääniä koskevat vuoden 1618 tileistä. Sääks-
koskevat vuoden 1619 tilistä.

Yhdistestyjä taloja Suo-

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.
Piikkiön kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Maskun „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Vehmaan „	5: 10: —	—: —: —	—: —: —
Ali-Satakunnassa	—: —: —	4: 11: 15	—: —: —
Yli-Satakunnassa.	—: —: —	1: —: —	—: —: —
Hattulan kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	—: 5: —
Raaseporin läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Porvoon „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Rannan kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Jääsken „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Lapveden „	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Suur-Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Pikku Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Etelä-Pohjanmaalla.	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Pohjois-Pohjanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Ahvenanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —
Summa	5: 10: —	5: 11: 15	—: 5: —

[1]) Oikeastaan 7 erisuuruista kruununtaloa, sillä tilissä mainitaan

[2]) Tilissä nimitetään näitä taloja manttaalin puolesta autioiksi (manmääräisistä veroista.

[3]) Tilien mukaan luetaan myöskin yhdistettyihin taloihin ne talot, suorituksensa puolesta luettiin toiseen. Niitä emme kuitenkaan ole näihin lyhennys.

[4]) Kaikki tässä taulussa mainitut tiedot ovat vuoden 1634 tileistä.

messa vuonna 1634:

Raaseporin läänin veromaita.	Porvoon läänin veroja.	Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Savon veromaita.	Taloja ja savuja.	Kruunun ja kuninkaan omia, kirkon ja piispan taloja.	Sopimustaloja.
—	—: —	—	—	—	—	1	—
—	—: —	—	—	—	—	3	—
—	—: —	—	—	—	29	2	—
—	—: —	—	—	—	14	2	—
—	—: —	—	—	—	5	—	—
—	—: —	—	—	—	2	—	—
$12^1/_2$	—: —	—	—	—	6	—	—
—	7: —	—	—	—	16	—	—
—	—: —	$1^1/_4$	—	—	1	1	—
—	—: —	—	$2^1/_2$	—	$8^1/_4$	3 [1]	—
—	—: —	—	$1^1/_2$	—	5	—	—
—	—: —	—	$^1/_2$	—	$1^1/_4$	—	1
—	—: —	—	—	35	$8^3/_4$	—	—
—	—: —	—	—	99	$24^3/_4$	—	—
—	—: —	—	—	—	$42^7/_{12}$	—	—
—	—: —	—	—	—	$18^1/_4$	—	—
—	—: —	—	—	—	61 [2]	—	—
$12^1/_2$	7: —	$1^1/_4$	$4^1/_2$	134	$242^5/_6$ [3]	12	1 [4]

4 puolen talon ja 3 kolmannen osan taloa.

talsöde). Ne olivat vapautetut muutamista vakinaisista ja kaikista yli-

jotka, vaikka kuuluivat kihlakuntajaon mukaan toiseen kihlakuntaan, veron summiin ottaneet, koska niiden suhteen vain siirto on tapahtunut ei

Autiotalot ja viljelykseen joutuneet

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Hämeen veroja.	Raaseporin läänin veromaita.	Porvoon läänin veromaita.
Halikon kihlakunnassa .	50: 6: —	—: —: —	—: —: —	—	—
Piikkiön „ .	52: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—
Maskun „ .	57: 27: 18½	—: —: —	—: —: —	—	—
Vehmaan „ .	67: 10: 20	—: —: —	—: —: —	—	—
Ali-Satakunnassa . . .	—: —: —	72: 1: 9	—: —: —	—	—
Yli-Satakunnassa . . .	—: —: —	75: 9: 2	—: —: —	—	—
Sääksmäen kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	17: 3: 8	—	—
Hollolan ja Hattulan kihlakunnassa	—: —: —	—: —: —	118: 8: —	—	—
Raaseporin läänissä . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	97 19/24	—
Porvoon „ . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	108: ½ kyyn.
Kyminkartanon läänissä	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—
Rannan kihlakunnassa .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—
Jääsken „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—
Äyräpään „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—
Lapveden „ .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—
Suur-Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—
Pikku Savossa	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—
Pohjois-Pohjanmaalla . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—
Etelä-Pohjanmaalla . .	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—
Ahvenanmaalla	—: —: —	—: —: —	—: —: —	—	—
Summa	227: 11: 14½	147: 10: 11	135: 11: 8	97 19/24	108: ½ kyyn.

[1]) Yllä olevista summista ovat kaikki muut vuoden 1618 tileistä paitse ovat vuoden 1619 tilistä.

autiotalot Suomessa vuonna 1618:

Kyminkartanon läänin veroja.	Viipurin läänin veroja.	Savon veromaita.	Kantoveroja.	Sopimusveroja.	Taloja, mantaaleja ja savuja.	Saaristotaloja.	Latokartanon taloja.	Prebendeveroja.	Kantotaloja.	Sopimustaloja.	Krunn., kuninkoom. ja per. sekä preb. tal.	Kirkon lampuoteja.	Luost. lampuoteja.	Uudisasukkaita.	Sopimusniittyjä.	Piispantaloja.	Vanhan räiss. tal.	Torppareja.
—	—	—	—	—	159 11/12	—	7 1/2	—	—	—	28	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	108 3/4	—	—	—	—	35	—	—	—	—	14	—	—	—
—	—	—	—	—	156 1/12	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	218 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	260	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	2	—	—
—	—	—	—	—	392	—	—	—	—	2	—	—	—	2	—	—	1	—
—	—	—	—	—	104	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	644	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	89	12	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	418	—	—	—	—	4	6	—	—	—	—	—	—	—
108 1/4	—	—	—	—	614 3/4	38	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—
—	99 2/3	—	—	2 23/24	342	24	—	—	—	—	6	—	1	—	—	—	—	1
—	167	—	32	5/6	498	—	—	—	43	—	—	1	—	—	—	—	—	—
—	298 5/12	—	—	—	898 7/12	—	—	20 7/24	—	1	34	—	—	—	—	—	—	—
—	183 2/3	—	—	—	429	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	3,770 11/12	—	—	942 35/48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	3,485 1/3	—	—	871 1/3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	67 1/8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	176 7/24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	146	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
108 1/4	748 3/4	7,256 1/4	32	3 19/24	7,536 1/16	74	7 1/2	20 7/24	43	42	86	1	1	2	14	2	1	1[1])

Sääksmäen kihlakunnan, jotka ovat vuoden 1617, ja Kyminkartanon läänin, jotka

Vuoden 1618 taulussa löytyvään Yli-Satakunnan autiomaitten summaan olemme lisänneet yhden talon, kaksi uudistaloa ja kaksi sopimustaloa, jotka kuuluvat vanhaan rälssiin eivätkä näy olevan rälssiluettelossa mainittuina.

Suur-Savon autiotalojen summaan on lisättävä 10 $^5/_6$ veromaata ja 2 $^{17}/_{24}$ savua, jotka jalkaväelle kuuluvain talojen joukossa olivat autiona eivätkä niitten summaan luettuja. Maskun kihlakunnan summaan on vielä lisättävä 3 veroa 17 äyrinmaata 11 penninginmaata ja 10 $^1/_6$ taloa, jotka nähtävästi jonkun erehdyksen johdosta vapautettiin ainoastaan sotavarustusverosta ja ketunnahkaverosta. Jos nämät tulevat vuoden 1618 autiomaitten luettelon verojen ja talojen summiin lisäksi, kasvaa Varsinais-Suomen verosumma 230 veroksi 29 äyrinmaaksi 1 $^1/_2$ penninginmaaksi ja Savon veromaitten summa 7,267 $^1/_{12}$ veromaaksi; talojen yhteinen summa taas lisääntyy 7,548 $^{15}/_{16}$ taloksi ja savuksi. Autiotalot vuodelta 1634 tavataan seuraavalla sivulla.

Varsinaisten autiotalojen ja viljelykseen joutuneitten entisten autiotalojen ohessa tavataan useassa kihlakunnassa köyhtymisen johdosta veroista vapautettuja taloja. Seuraavista tauluista näemme näitten talojen summat vuosina 1618 ja 1634 niissä

Varattomain talot Suomessa vuonna 1618:

	Varsinais-Suomen veroja.	Satakunnan veroja.	Savon veromaita.	Taloja ja savuja.
Halikon kihlakunnassa	15: 8: —	—: —: —	—	60
Maskun „	10: 24: —	—: —: —	—	26 $^7/_{12}$
Vehmaan „	6: 29: 6	—: —: —	—	22 $^3/_8$
Ali-Satakunnassa . . .	—: —: —	8: —: 22	—	36
Suur-Savossa	—: —: —	—: —: —	6 $^1/_2$	1 $^5/_8$
Pohjois-Pohjanmaalla. .	—: —: —	—: —: —	—	35 $^1/_4$
Summa	32: 29: 6	8: —: 22	6 $^1/_2$	181 $^5/_6$ [1])

[1]) Yllä olevassa varattomain taloja koskevassa luettelossa ovat summat samoista tilikirjoista kuin autiotaloja koskevat tiedot.

[illegible]	Prebende veroja.	Rälssiveroja.	Rälssilampuoteja.	Saaristotaloja.	Sopimusveroja.	Sopimustaloja.	Kirkon lampuoteja.	Sovintoveroja.	Sovintotaloja.
Halik-	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Piikk-	—	—	—	—	$8^{1}/_{2}$	—	—	—	—
Mask-	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vehn-	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ali-S-	—	—	5	—	—	—	—	—	—
Yli-S-	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sääks	—	—	23	—	—	—	—	—	—
Hattu-	—	—	12	—	—	—	—	—	—
Hollo-	—	$15^{1}/_{2}$	69	—	—	—	—	—	—
Raase kr-	—	—	—	37	—	—	—	—	—
Porve-	—	—	—	—	—	4	—	—	—
Kymi-	—	—	—	4	—	—	—	—	—
Rann	—	—	—	26	—	—	—	$^{1}/_{4}$	$^{1}/_{2}$
Jääsk-	—	$3^{5}/_{6}$	—	—	$^{3}/_{10}$	—	3	$163\ ^{7}/_{24}$	79
Äyräp-	$25^{17}/_{24}$	$10^{7}/_{8}$	—	—	—	1	—	—	—
Lapve-	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Suur-	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pikku-	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Etelä-	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pohjo-	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ahve-	—	—	—	—	—	—	—	—	—
)	$25^{17}/_{24}$	$30^{5}/_{24}$	109	67	$8^{4}/_{5}$	5	3	$163^{13}/_{24}$	$79^{1}/_{2}$

1

2

3 ljä veromaata savua kohti.

4

kihlakunnissa, joiden tileissä varattomain talot luetellaan erikseen autiotaloista.

Varattomain taloja Suomessa vuonna 1634.

	Veroja.	Satakunnan veroja.	Viipurin läänin veroja.	Taloja ja savuja.	Kruunun ja brependе taloja.	Latokartanon taloja.	Sovintoveroja.	Sovintotaloja.	Rälssiveroja.	Läänitettyjä veroja.
Halikon kihlakunnassa .	18: 28: 10	—: —: —	—	76 1/3	1	2	—	—	—	—
Piikkiön „ .	26: 27: 7	—: —: —	—	81 5/12	—	—	—	—	—	—
Maskun „ .	37: 25: —	—: —: —	—	108 13/24	8	—	—	—	—	—
Yli-Satakunnassa . . .	—: —: —	89: 7: 6	—	391	—	—	—	—	—	—
Porvoon läänissä . . .	—: —: —	—: —: —	—	52	—	—	—	—	—	—
Rannan kihlakunnassa .	—: —: —	—: —: —	18 21/24	66	3	—	1/4	1 5/12	1/2	1 5/12
Etelä-Pohjanmaalla . .	—: —: —	—: —: —	—	12 5/6	—	—	—	—	—	—
Summa	83: 16: 17	89: 7: 6	18 21/24	788 1/8	12	2	1/4	1 5/12	1/2	1 5/12 [1]

[1]) Yllä olevassa varattomain taloja koskevassa luettelossa ovat summat samoista tilikirjoista kuin autiotaloja koskevat tiedot.

Jos edellisistä tauluista yhdistämme yhdistettyjen talojen, autiotalojen ja varattomain talojen summat vuoden 1618 tilien mukaan, saamme niitten yhteiseksi summaksi 7,886 5/48 taloa, savua ja manttaalia, 99 kruunun taloa, 43 kantotaloa, 43

sopimustaloa, 74 saaristotaloa, 7 $^1/_2$ Latokartanon taloa, 1 kirkon lampuodin, 1 luostarin lampuodin, 2 piispantaloa, 1 vanhan rälssin talon, 2 uudisasukasta, 1 torpparin ja 18 niittyä. Jesper Matinpoika Kruus'in luettelossa tapaamme näistä kolmesta lajista lyhennettyjä taloja ainoastaan varattomain talot ja autiotalot erikseen eri luetteloina. Yhdistetyt talot ovat taas liitetyt yhteen samaan luetteloon kouluille, kirkolle ja spitaaleille kuuluvain talojen kanssa. Sen sijaan tavataan siinä viljelykseen joutuneet autiotalot erikseen varsinaisista autiotaloista eri luettelona. Autiotaloja oli Kruus'in luettelon mukaan 2460 $^3/_4$ veroa, 8,757 taloa, 161 $^1/_2$ kruunun ja prebendetaloa, 16 Latokartanon taloa. Viljelykseen joutuneita autiomaita oli 84 veromaata, 6 äyrinmaata, 227 taloa ja 12 kruununtaloa. Siis oli jo varsinaisten autiotalojen summa Kruus'in luettelon mukaan suurempi kuin vuoden 1618 tileistä saamamme varsinaisten ja viljelykseen joutuneitten autiomaitten yhteinen summa koko Suomessa. Köyhtyneitten talojen summa oli Kruus'in luettelon mukaan 46 veromaata $^1/_2$ äyrinmaata sekä 312 $^1/_2$ taloa, siis sekin paljon suurempi kuin summa, johon olemme tulleet 1618 vuoden tilien avulla. Yhdistettyinä taloina olivat Kruus'in luettelossa ainoastaan kaupungeille kuuluvat talot 44 veromaata 1 äyrinmaa sekä 137 $^1/_6$ taloa ja 9 kruununtaloa. Kun erotamme piispanistuimelle, kouluille ja spitaaleille kuuluvista taloista yhdistettyihin taloihin luettavat pappilain alle kuuluvat talot, niin saamme niiden lukumäärän 16 taloksi ja 4 kruunun, kuninkaan omaksi ja kirkkotaloksi. Kun yhdistämme ne yhdistettyjen talojen summaan, niin saamme 153 $^1/_6$ taloa sekä 13 kruunun y. m. taloa eli jotenkin vuoden 1618 tilien ilmoittaman yhdistettyjen talojen summan.

Jos taas yhdistämme vuoden 1634 tileistä n. k. yhdistettyjen talojen, autio- ja varattomain talojen summat, niin saamme 9,987 $^{31}/_{96}$ manttaalia, taloa ja savua, 229 $^1/_4$ kruunun-, prebende- ja kuninkaan omaa taloa, 10 Latokartanon taloa, 67 saaristotaloa, 109 rälssilampuotia, 6 sopimustaloa, 80 $^5/_{12}$ sovintotaloa, 79 kantotaloa, 3 kirkkolampuotia ja 20 torpparia. Niinkuin nyt mainitusta summasta huomaa, on näitten talojen yhteinen summa paljon kasvanut vuodesta 1618 vuoteen 1634. Mitä eri lajeihin tulee, on yhdistettyjen talojen summa kasvanut lähemmäs $^2/_3$ summastaan. Monta vertaa enemmän on varattomain talojen summa lisääntynyt. Myöhempien suhteen ei kuitenkaan

voi mitään varmuudella päättää, koska vuoden 1618 tileissä on paljon varattomain taloja autiotalojen joukossa. Varsinaisten autiotalojen luku on se, joka on vähimmin kasvanut aikakaudella 1618—34.

Aikaisemmin olemme ilmoittaneet, että vuonna 1618 saman vuoden tilien mukaan oli 4,699 $^{1}/_{16}$ taloa ja 4 torpparia lahjoituksen kautta lyhennetty sekä panttauksen ja läänityksen kautta 11,315 $^{3}/_{8}$ erilaista taloa. Kun niihin lisätään erilaisten yhdistettyjen talojen sekä autio- ja köyhtyneitten talojen summa, joka on 8,159 $^{29}/_{48}$ taloa ja 1 torppa, niin saamme koko tässä tutkimuksessa koskettelemamme lyhennyksen summaksi 24,174$^{1}/_{24}$ erilaista taloa, 5 torpparia, 2 sopimussaarta y. m. Kruus'in luettelon mukaan oli koko lyhennyksen summa 20,084 $^{1}/_{4}$ taloa sekä 611 kuninkaan omaa, prebende-, kruunun- ja sopimustaloa. Kun siitä vähentää tilapäistä veronvapautta tai huojennusta nauttivat ja tulipaloa kärsineet talot, joita emme ole lukeneet tilikirjain lyhennysten joukkoon ja jotka Kruus'in luettelon mukaan ovat 355 $^{1}/_{2}$ taloa 4 kruununtaloa, niin saamme 19,728 $^{3}/_{4}$ taloa 607 kruunun y. m. taloa eli yhteensä 20,335 $^{3}/_{4}$ erilaista taloa. Kun muistamme, että tässä summassa ei ole Pohjanmaata, jossa vuoden 1618 tilien mukaan lyhennettiin 2,924 $^{3}/_{4}$ taloa, ja Ahvenanmaata, jossa saman vuoden tileistä päättäen lyhennettiin 205 taloa, eli yhteensä 3,129 $^{3}/_{4}$ taloa, niin on Kruus'in summa vain noin 1,000 taloa pienempi tilikirjain summaa.

Vuoden 1634 tilien mukaan oli maassamme lahjoitettu 7,289 $^{1}/_{16}$ erilaista taloa ja 9 torpparia. Pantteina ja erilaisina läänityksinä oli silloin 8,612 $^{35}/_{288}$ erilaista taloa, 1 $^{1}/_{10}$ sopimusveroa sekä 4 saarta. Yhdistettyjen, autiotalojen sekä varattomain talojen summa oli 10,571 $^{23}/_{96}$ erilaista taloa sekä 20 torpparia. Kaikki nämät eri ryhmät taloja olivat yhteensä 26,472$^{61}/_{144}$ erilaista taloa 29 torpparia, 1 $^{1}/_{10}$ sopimusveroa ja 4 saarta. Tämä oli siis koko lyhennys Suomessa tilivuonna 1634. Kun vertaamme tätä nyt mainittua summaa lyhennyksen kokonaissummaan tilivuodelta 1618, niin näemme, että se on enemmän kuin pari tuhatta taloa isompi tilivuoden 1618 summaa. Tämä lisäys lyhennettyjen talojen summassa vuodelta 1634 oli pääasiallisesti syntynyt lahjoituksiksi suotujen talojen lisääntymisestä.

Edellisessä olemme tehneet selkoa, miten paljon taloja Suomessa oli lyhennetty lahjoituksina ja erilaisina läänityksinä ynnä yhdistämisen, varattomuuden ja autioksi joutumisen tähden. Syytä lienee sentähden koettaa selvitellä, miten suuri osa koko Suomen taloluvusta tämä veronkannossa vapautettu talomäärä oli. Sitä ei olekaan aivan vaikea määrätä, sillä tilikirjoissa tavataan 16 sataluvun alkupuolelta varsin täydelliset luettelot eri kihlakuntain taloluvusta.[1]) Näitten mukaan oli erilaisia taloja vuosina 1618 ja 1634 sivuilla 142 ja 143 olevissa tauluissa mainitut määrät.

Äsken mainittujen taulujen suhteen täytyy meidän tässä huomauttaa, että useimmat summat vuodelta 1618 tarkoittavat kokonaistaloja. Poikkeuksia tästä ovat enimmät vanhan rälssin talot. Pohjanmaan tileissä vuodelta 1618 on ilmoitettu savujen eli varsinaisten talojen lukumäärä taulussamme tavattavien kokonaistalojen ohessa. Edellisten summa on Etelä-Pohjanmaalla 2,326 ja Pohjois-Pohjanmaalla 2,749. Ahvenanmaan summa 1,015 tarkoittaa taas aivan selvään erisuuruisten talojen summaa, jota tilissä tavattava nimitys „verotalonpoikia“ osottaakin, eikä kokonaistalojen. Vielä tahdomme tässä mainita, että vuoden 1618 taulussa mainittujen torpparien joukossa Yli-Satakunnan torpparit ovat rälssitorppareja. Ahvenanmaalla on taas eräs paikkakunnan ulkosaari verokirjassa nimitetty nimellä „afradsskär“. Erilaatuiset tileissä mainitut takamaat olemme lukeneet kaikki yhteen.

Vuoden 1634 taulussa on sama asian laita talojen suhteen kuin 1618 vuoden taulussa, että nimittäin enimmät summat tarkoittavat kokonaistaloja. Verotaloista Vehmaan kihlakunnassa on tauluun otetun kokonaistalojen summan ohessa tilissä mainittu erisuuruisten talojen eli manttaalien summa, joka on 1,680. Paitse erisuuruisten talojen summaa ilmoitetaan Ahvenanmaalla myös kokonaistalojen summa, joka on 988. Vanhan rälssin talot ovat tässäkin taulussa melkein järjestään erisuuruisia

---

[1]) Näistä tauluista ovat vuoden 1618 taulussa tavattavat summat kaikista muista kihlakunnista vuoden 1618 tileistä, paitse Sääksmäen kihlakunnan ja Kyminkartanon läänin, joista edelliset ovat vuoden 1617, myöhemmät vuoden 1619 tilistä. Vuoden 1634 taulussa ovat kaikki tiedot saman vuoden tileistä.

	Vanhan rälssin taloja.	Saaristotaloja.	Sopimusveroja.	Sopimustaloja.	Sopimusnittyjä ja sopimussaaria.	Ulkosaaria.	Uudistaloja.	Verotalonpoika (Afdradbonde).	Läppälaisia.	Prebendekotipalsta.	Kantoveroja.	Kantotaloja.	Sovintoveroja.	Sovintotaloja.	Takamaita.	Maatilkkuja.	Torppareja.
Ha	228	—	—	—	40	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Pii	121	—	—	—	54	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ma	237	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	1
Ve	73	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ali	78	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Yl	54	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2
Sä	160	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hc	95	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ha	126	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Ra	92	70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pc	242	—	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	2
Ky	19	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Ra	17	—	—	65	—	—	—	—	—	—	—	—	$2^1/_2$	5	—	—	—
Ä	49	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jä	16	—	4	—	—	—	—	—	—	—	$69^5/_6$	163	—	—	—	—	—
La	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Su	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pi	4	—	—	1	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—
E	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
P	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
A	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
s	20	—	—	4	—	1	—	$^1/_2$	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1,628	70	4	99	94	1	2	$^1/_2$	4	1	$69^5/_6$	163	$2^1/_2$	5	9	4	6

	Sopimustaloja.	Saaristotaloja.	Ulkosaaria.	Sovintoveroja.	Sovintotaloja.	Kantoveroja.	Kantotaloja.	Uudisasukkaita.	Torppareja.	Sopimusniittyjä.	Autiokotinittyjä ja saaria.	Takamaita.	Autiokotipaikstoja.	Niittyjä.	Taloja Jurmossa.
Hal	—	64	—	—	—	—	—	—	—	40	—	—	1	—	—
Piik	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54	—	—	—	—
Mas	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Veh	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ali-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Yli-	1	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	1	—	—	—
Sää	—	—	—	—	—	—	—	—	29	—	—	—	—	—	—
Hat	1	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
Hol	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—
Raa	—	70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Por	11	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	3	—	—	—
Ky:	8	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rai	—	65	—	2½	5	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—
Jää	—	—	—	—	—	69⅚	170	—	—	—	—	—	—	—	—
Äy:	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Lap	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Suu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pik	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ete	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pol	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ah	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
	25	199	5	2½	5	69⅚	170	2	45	40	54	4	1	1	6

taloja.[1]) Halikon kihlakunnassa ei vuoden 1634 tilissä mainita mitään vanhaa rälssiä. Kruunun taloista tarkoittaa ainakin Rannan kihlakunnan summa erisuuruisia taloja eikä kokonaistaloja. Erilaiset takamaat olemme tässäkin taulussa yhdistäneet. Muutamista talonlajeista ja alueista, jotka olemme asettaneet eri sarakkeeseen taulussamme, ei ole eri summaa tilessä, vaan ovat ne yhdistetyt johonkin toiseen talo- tai aluelajiin. Niin on esimerkiksi Halikon kihlakunnassa autiokotiniityt ja autiosaaret yhdistetyt ja Sääksmäen kihlakunnassa uudisasukkaat ja torpparit yhdistetyt.

Kun laskemme yhteen kaikki erilaatuiset talot Suomessa vuodelta 1618, saamme loppusummaksi 31,165 $^{3}/_{16}$ erilaista taloa 6 torpparia, muutamia ulkosaaria, takamaita, niittyjä y. m. Vuodelta 1634 saamme taas kaikkien erilaatuisten talojen summaksi 31,222 $^{5}/_{16}$ erilaista taloa, 45 torpparia, joiden joukossa useita Sääksmäen kihlakunnan uudistaloja, muutamia ulkosaaria, niittyjä, takamaita y. m.

Jos vertaamme näitä koko Suomen talonmäärää vuosina 1618 ja 1634 ilmoittavia summia aikaisemmin mainittuihin lyhennyksen summiin samoilta vuosilta, niin huomaamme, että vuonna 1618 on jälelle jääneiden talojen summa 7,000 talon tienoilla. Vuonna 1634 on se taas ainoastaan noin 4,700 taloa.

---

[1]) Vanhaan rälssiin olemme sekä vuonna 1618 että vuonna 1634 lukeneet knaapien säteritalot Ahvenanmaalla.

5 Luku.

Rälssi- ja läänitystilain tarkastuksia ja peruutuksia.

Läänitystilojen suhteen tapahtui Suomessa Kustaa Aadolfin aikana monta peruutusta. Jo vuonna 1618 oli hän määrännyt, että ne mieluiseksi ajaksi annetut läänitystilat, joista ratsupalvelusta ei oltu tehty, olivat peruutettavat. Aluksi olivat kaikki tällaiset tilat takavarikkoon otettavat, siksi kun nähtiin, kutka olivat tehneet tiloistaan ratsupalvelusta. Vuonna 1618 oli Jesper Matinpoika Kruus peruuttanut melkein kaikki kuninkaan antamat läänitystilat Suomessa. Näistä käskettiin hän kuitenkin antamaan takaisin ne tilat, joista ratsupalvelus oli suoritettu. Siinäkin tapauksessa, että läänitysten saajat vanhuuden tähden olivat estetyt edelleen tekemästä ratsupalvelusta, saivat he pitää tilansa. Myöskin myönsi kuningas köyhille leskille, jotka valittivat hänelle pyytäen saada pitää tilansa lastensa kasvattamiseksi, tämän oikeuden. Loppupäätös oli, että melkein kaikkien läänityskirjeiden piti kestää, siksi kun kuningas itse lakkautti ne. Ainoastaan ne tilat, joista ilman mitään pätevätä syytä ratsupalvelus oli laiminlyöty tai olivat vääryydellä anastetut, olivat peruutettavat.[1])

Vuoden 1618 jälkeen tapaamme vähän väliin kuninkaan käskyjä, että läänitystiloja toisesta tai toisesta syystä piti peruuttaa. Semmoinen oli hallituksen Suomeen vuonna 1619 lähettämille tarkastusmiehille antama määräys tarkastaa läänityksiä ja peruuttaa niiden tilat, joilla ei ollut kuninkaan kirjettä

[1]) Cronholm, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, III osa, 63, 65 ja 66 siv.

talojen omistamisesta, ja kuolleitten lääninsaajain tilat. Tämän näkyvätkin tarkastusmiehet tehneen. Varsinkin vuosina 1626, 1627 ja 1629 ryhtyi hallitus tässä suhteessa toimiin. Aihetta siihen näkyy antaneen Suomen kamreeri Juhana Otenpoika. Toimittaessaan maanmittailua maassamme oli hän myöskin tarkastanut läänitysten ja lahjoitusten omistajain oikeutta tiloihinsa. Vuoden 1626 lopussa ilmoitti hän kamarineuvoksille saaneensa selville useita vääryydellä kruunulta anastettuja tiloja. Seuraavan vuoden ensi päivinä kehottavat kamarineuvokset kirjeessä Juhana Otenpojalle häntä jatkamaan tointansa ja kirjoittamaan maakirjoihin ne tilat, jotka tuomitaan kruunulle takaisin.[1])

Erityistä huomiota herättivät näihin aikoihin aatelisten talot Rautalammella hallitusmiehissä. Ja koska ne tulevat tärkeäksi riidan aiheeksi Juhana Otenpojan tarkastuksessa, annamme seuraavat tiedot niitten aikaisemmista vaiheista.

Tässä erämaan pitäjässä olivat aateliset hankkineet itselleen koko joukon lampuoteja, jotka viljelivät heidän omistamia lohkoja. 1550 luvulla oli tämä aatelisten pyrkiminen erämaita omistamaan päässyt alkuun, ja ensin näyttää hallitus osottautuneen myötätuntoiseksi näille pyrinnöille. Niin antoi esim. kuningas Eerikki XIV vuonna 1567 ikuiseksi rälssiksi rouva Kristiina Heikintyttärelle ja hänen jälkeläisilleen kymmenen erämaan palstaa[2]) ehdolla, että niistä tehtiin ratsupalvelusta. Mutta pian muuttuivat olot toiselle kannalle. Ne Hämäläiset, joille tämä erämaa aikaisemmin oli kuulunut ja jotka olivat sitä käyttäneet talojensa ohessa, koettivat kaikella tapaa tehdä sinne vakinaisesti siirtyneille uudisasukkaille haittaa niin kalastuksessa kuin muissa asioissa. Lopuksi rupesivat ne suuressa määrin myymään aikaisemmin omistamiansa palstoja aatelisille, jotka muuttivat ne rälssiksi. Juhana III näkyy useita kertoja kieltäneen tämän, koska kruunu siten kadotti veronsa. Mutta kun sitä yhä edelleen jatkettiin, julistettiin

[1]) Vaarasen painamaton kok., vuodelta 1619 n:o 23, kirje $^{18}/_{7}$; kamarin reg. 1627, kirje $^{10}/_{1}$; kamarin kirjekok., kirje $^{14}/_{12}$ 1626.

[2]) Palstat olivat: Swrikeuru (Suurkeuru), Werekeuru, Kiminge (Kiminki), Kardanga, Päierffui (Pääjärvi), Kalmariuma, Lumberin, Kovelann, Päheierffwi (? Pahajärvi), Summarierffui (Summajärvi).

vuonna 1582 Rautalammen erämaasta, että aateliton tai aatelinen, joka osti tai möi palstoja tässä erämaassa, oli kärsivä korkeimman rangaistuksen ja kadottava, mitä oli ostanut. Voutien piti siitä lähtein valvoa, ett'ei mitään samasta erämaasta myytäisi kruunulle vahingoksi ja ett'eivät alammaiset Rautalammella kärsisi mitään vääryyttä tai väkivaltaa. Tämä julistus uudistettiin sitten seuraavana vuonna.

Vuonna 1618, josta tämä tutkimuksemme alkaa, ei verokirjoissa vuotuisen veron lyhennyksessä mainita muita aateliston rälssioikeuksilla omistamia tiloja Rautalammella kuin 6 Akseli Iivarinpoika Stjernkorsin taloa. Nämät talot ovat siinä sentähden, että ne luettiin uuteen rälssiin. Sen lisäksi oli runsaasti vanhoja rälssitaloja aatelistolla Rautalammella. Muiden joukossa oli itse valtionrahastonhoitaja Jesper Matinpoika Kruus vuonna 1617 ostanut Eerikki Akselinpojalta „Cummiekosken" kartanon, jonka piti olla Eerikki Akselinpojan apen sukutalo. Niinkuin useimpia muitakin aatelisten Rautalammella omistamia tiloja ei tätäkään verokirjassa erikseen mainita, koska se luettiin vanhaan rälssiin. Eikä näiden vanhaan rälssiin kuuluvain tilain lukumäärä ollut aivan pieni, sillä erään tiedon mukaan vuoden 1620 maakirjasta oli Rautalammella 78 tähän rälssilajiin kuuluvaa aatelin lampuotia. Sen lisäksi näkyy Rautalammella olleen aatelisten tiloja, jotka omistajat lukivat rajapyykkitiloikseen, vaikka olivatkin varsin kaukana heidän säterikartanoistaan.

Ensi kerran näkyy Kustaa Aadolf kääntäneen huomionsa näihin tiloihin vuonna 1622. Kun nimittäin valtioamiraali Kaarlo Gyllenhjelm samana vuonna erityisiä asioita varten lähetettiin Suomeen, sai hän myöskin toimekseen käskeä käskynhaltijoita tutkimaan erämaitten tilaa. Aateliset ja monet muut olivat nimittäin rälssin varjolla anastaneet parhaimmat palstat ja kalastukset, asettaneet niihin lampuotinsa ja karkoittaneet kruunun uudisasukkaat. Tutkittuaan nämät asiat piti käskynhaltijain sakottaa syyllisiä.

Gyllenhjelm'in kertomuksesta hänen toimestaan näemme, ett'ei hän eivätkä käskynhaltijat olleet voineet ryhtyä tähän asiaan. Estäväksi syyksi sanoo hän sotahuhut ja niiden johdosta syntyneet varustuspuuhat maassamme, joita varten Gyllenhjelm oikeastaan oli lähetettykin. Hän lisää kuitenkin, että

ne, joiden sinä vuonna tuli pitää maanmittailua Suomessa, saisivat tämän tutkimuksen suorittaa. Kertomuksessaan mainitsee hän, että moni aatelismies, jolla oli Rautalammen pitäjän erämaassa torppia ja kalastuksia, niiden suhteen vetosi kuninkaallisiin lahjoituskirjeisiin. Kuitenkin oli hän matkallaan Hämeenlinnassa Eerikki Haren luona tavannut kuningas Juhana III kirjeen vuodelta 1583, jossa kielletään myymästä tai ostamasta samassa pitäjässä takamaita ja kalastuksia rälssiksi tai veromaaksi. Tässä tarkoitetaan selvään jo mainitsemaamme uudistusta käskystä vuodelta 1682. Vuonna 1622 jäi aiottu maanmittailu Suomessa sikseen, jonka tähden ei silloin vielä voitu tähän asiaan ryhtyä.

Sittemmin meni kamreeri Juhana Otenpoika Rautalammella tiloja omistavain aatelisten rälssioikeuksiin käsiksi sen aatelistilain tarkastuksen aikana, jonka hän maanmittailunsa yhteydessä toimitti. Jo ensimmäisenä tarkastusvuonna 1626 ilmoitti hän kamarineuvoksille, että hän yksin Rautalammella oli ottanut takavarikkoon 70 taloa, koska ei kellään aatelismiehellä pitänyt siinä pitäjässä olla taloja. Tämä takavarikkoon ottaminen mahtoi tapahtua Turun hovioikeuden päätöksen perustuksella, koska Rautalammella taloja omistavat aateliset olivat olleet kutsutut hovioikeuteen syyskuun 15 p:ksi 1626 näyttämään toteen omistusoikeutensa taloihinsa. Vuonna 1628 otti hän sitten hovioikeuden kanneviskaalina asian puheeksi Turun hovioikeudessa. Asiata tarkastettuaan lähetti hovioikeus lausuntonsa Tukholmaan varapresidentilleen Juhana Niilonpoika Jakobsköld'ille kuninkaalle annettavaksi.

Tässä lausunnossa, joka on Juhana Otenpojan laatima, jaetaan kysymys aatelin tiloista Rautalammella kuuteen eri kohtaan. Ensiksi mainitaan ne tilat, joita aatelisten lampuodit olivat viljelleet siihen aikaan, johon Rautalampi oli kruunun ja maakunnan yhteismaana. Kun Rautalampi sittemmin määrättiin asutettavaksi, muuttivat aateliset nämät viljelykset rälssiksi. Tätä heidän menettelyään epäili Juhana Otenpoika oikeaksi.

Toiseksi oli aatelisia, jotka olivat, sen jälkeen kuin Rautalampi oli asutettu, saaneet hallitukselta rälssiksi kyliä ympärillä olevissa kihlakunnissa. Semmoisia aatelisia olivat Iivari Maununpojan perilliset ja Akseli Iivarinpoika. Lahjoituskirjeittensä nojalla, joissa seisoi, että saivat tilansa kaiken sen kanssa,

mitä niihin kuului ja vanhastaan kuulunut oli, vaativat he itselleen, mitä näitten kyläin asukkaat ennen olivat viljelleet Rautalammen yhteismaalla.

Kolmanneksi oli aatelisia, jotka olivat ostaneet Rautalammella verotiloja.

Neljänneksi oli muutamia aatelisia, joilla oli kuninkaan antamia kirjeitä ja lahjakirjoja tiloihin erämaan pitäjissä.

Viidenneksi oli muutamia aatelisia, jotka äskettäin olivat hankkineet itselleen kuninkaan kirjeitä tiloihin Rautalammella perustaen pyyntönsä semmoisiin oikeuksiin, joita heidän vanhemmillaan ja esivanhemmillaan ei ollut ollut. Tämän johdosta kysyi Juhana Otenpoika, tuliko näille nyt mitään oikeuksia.

Lopulta kysyy Juhana Otenpoika, mitä oli sanottava tuosta vakaantuneesta nautinto-oikeudesta, johon aateliset vetosivat. Oliko sekin pidettävä ikimuistoisena, vaikka tiedetään, milloin Rautalampi tuli asutuksi, ja sekä Juhana III että Kaarle IX olivat tätä oikeutta moittineet. — Samasta Rautalammen jutusta pyysi Turun hovioikeuden presidentti Niilo Bjelke vuonna 1628 tietoa kamarineuvoksilta, miten sen suhteen oli meneteltävä. Jos tämä riita-asia oli ajettava lopulliseen tutkintoon ja tuomioon, tarvittiin sitä varten kuninkaan käsky, sillä kanneviskaalilla ei ollut valtakirjaa sellaiseen toimeen. Tämän johdosta ilmoitti kamari Tukholmassa kirjeessä Niilo Bjelkelle, että riita-asia tiloista Rautalammella olisi saatettava loppuun. Sentähden tuli Bjelken vaatia hovioikeuden viskaalia ajamaan se lopulliseen päätökseen tässä oikeudessa. Minkä tuomion hovioikeus siitä viimeinkin antoi, emme ole saaneet selville.[1])

Juhana Otenpojan tarkastukset Suomessa taisivat antaa kuninkaalle aihetta uudelleen tutkituttaa, miten aateliset maassamme täyttivät ne ehdot, joilla tilat olivat heille annetut. Niin kirjoittavat kamarineuvokset vuonna 1627 Niilo Bjelkelle tästä

---

[1]) Jalkanen, Pohjois-Hämeen erämaat, asutus ja olot vuoteen 1620, 52—54 ja 69 siv.; Ruotsin valtion arkistossa löytyvä kokoelma „Skrifvelser till Åke Tott och fru Sigrid", kirje $^{30}/_{1}$ 1626; Upsalan yliopiston kirjastossa löytyvät Clas Tott'in maakirja ynnä asiakirjoja vuosilta 1547—93, kirje $^{7}/_{7}$ 1567; Tidningar utgifna af ett sällskap i Åbo 1778 n:o 21 ja 1791 n:o 45; Vaarasen painamaton kok. 1622, n:o 24, kirje $^{18}/_{12}$; Kaarlo Gyllenhjelm'in matkakertomus vuodelta 1622 Ruotsin kamariarkistossa; kamarin reg. 1628 kirje $^{8}/_{5}$; kamarin kirjekok., kirjeet $^{14}/_{12}$ 1626 ja $^{1}/_{4}$ 1628.

asiasta muutama päivä aikaisemmin kuin käskivät Juhana Otenpoikaa jatkamaan tarkastustaan. Siinä kertovat he kuninkaan huomanneen, että monet aatelismiehet aatelisten yleisten etuoikeuksien varjolla vapauttivat talonsa niiden ratsumiesten varustamisesta, jotka heidän tuli Juhana III:lta ja Kaarle IX:ltä saamainsa lahjoituskirjeiden mukaan pitää. Saman vuoden lopussa tapaamme Suomen maaherrakunnassa useita tilain peruutuksia yhteensä 3,579 talarin 5 äyrin 6 penningin arvosta, joista ainakin muutamat lienevät tapahtuneen syistä, joista Juhana Otenpoika ja kuningas olivat huomauttaneet.

Vuonna 1629 kirjoitti kuningas Niilo Bjelkelle, että hän useita kertoja oli vaatinut panttitilain omistajia näyttämään panttikirjansa ja todistamaan oikeutensa tiloihinsa, jos mielivät niitä edelleen pitää. Kuitenkin oli tämä ollut aivan turhaa. Sentähden piti nyt Niilo Bjelken varmaksi päiväksi ja määrättyyn paikkaan kutsua ne, joilla panttitiloja oli. Siellä piti heidän näyttää alkuperäiset panttikirjeensä. Niiltä, jotka silloin eivät saapuneet, tuli Bjelken ottaa tilat takavarikkoon. Samana vuonna peruutettiin kruunulle Suomen maaherrakunnassa tiloja 5,397 talarin 23 $^3/_4$ äyrin arvosta.[1])

Yksityisistä tiloista määräsi kuningas usein, että ne olivat peruutettavat. Niin tapahtui 1630, kun kuningas käski peruuttaa Cobrun'ille ja hänen rouvalleen kuuluneet tilat. 1631 peruutettiin piispa Sorolaisvainajalle annettuja tiloja Niilo Bjelken edellisenä vuonna antaman kirjeen perustuksella, koska ne olivat elinajaksi suotuja. 1631 peruutettiin myöskin Ahvenanmaalla kartano, joka oli ollut läänityksenä äsken kuolleella jahtimestarilla Daniel von Bowen'illa, ynnä muutamia muita tiloja. Samalla kertaa määräsi kuningas kruunulle peruutettaviksi Ahvenanmaalla kahden aatelittoman miehen tilat. Nämät miehet olivat nimittäin menneet naimisiin rälssinaisten kanssa ja tahtoivat nauttia rälssivapautta vaimojensa kautta saamilla tiloillaan. Jos joku aatelinen sukulainen vaatisi mainittuja tiloja itselleen, oli peruuttaminen jätettävä sikseen. Vielä kehotetaan samassa kir-

---

[1]) Kamarin reg. kirjeet $^3/_1$ 1627 ja $^{29}/_3$ 1629 ja $^{21}/_4$ 1630; kamarin kirjekok. 1630, kirje $^{16}/_1$ (lisäys).

jeessä Ahvenanmaan kirjanpitäjää tulevaisuudessa, kun tällaisia tapauksia esiintyy, menettelemään samalla tavalla.[1])

Paljon riitaa lahjoituksista ja läänityksistä syntyi myöskin aikakaudella, jota tutkimuksemme koskee, sen johdosta, ett'ei oikein tunnettu, mitä taloja kuului lahjoitukseen tai läänitykseen taikka annettiin samat talot kahdelle eri henkilölle. Jo vuodelta 1619 tapaamme erään sotakomissaari Adam Schraffer'in valituksen, että joukko äsken aseisiin otettuja ratsumiehiä sekä muutamat voudit ja sotapapit virkansa palkkana pidättivät taloinsa verot ja siten vähensivät Schraffer'ilta tulot hänen läänityksestään. Schraffer'in valituksen johdosta määräsi kuningas tutkittavaksi, oliko useampia ratsumiehiä, vouteja ja sotapappeja kuin ennen lyhentäneet häneltä tiloja, ja jos niin oli tapahtunut, piti siitä tehtämän loppu.[2])

Riitoja sen johdosta, että hallitus lahjoitti tai läänitti samat tilat kahdelle eri henkilölle, oli varsin monta. Vanhin tällainen tapaus Suomesta, joka on tullut tietoomme, on vuodelta 1624. Silloin valitti eräs Juhana Gyldenär, että muuan Iisakki Gisslenpoika oli hankkinut itselleen kuninkaan kirjeen erääseen verotaloon „Hållamarck'in" kylässä, jonka kuningas aikaisemmin oli antanut Juhana Gyldenär'ille ehdolla, että hän ostaisi sen oikealta oikeuden-omistajalta (rätte börds-äghanden). Nyt oli Juhana Gyldenär talon ostanut, mutta kumminkin oli sama talo suotu Iisakki Gisslenpojalle. Tämän valituksen johdosta käski kuningas Niilo Bjelkeä tutkimaan asiata, ja jos Juhana Gyldenär'in kauppa voitaisiin laillisesti hyväksyä, oli hän saava pitää talon ja Iisakki Gisslenpojalle toinen yhtä hyvä annettava sijaan.

Seuraavana vuonna 1625 tulee ilmi uusi samanlainen tapaus. Silloin valitti ratsumestari Lorenz Wagner, että kuningas oli lahjoittanat eräälle kapteeni Gyntelberg'ille osan niistä tiloista, jotka Wagner aikaisemmin oli saanut. Wagner väitti myöskin, että osa hänen saamistaan tiloista oli autiona sekä että hänelle ei ollut suoritettu sen ja edellisen vuoden veroa. Tämän johdosta käski kuningas Bjelkeä Gyntelberg'ille annet-

---

[1]) Kamarin kirjekok. 1630, kirje $^{21}/_{3}$; kamarin reg. 1631. kirje $^{20}/_{6}$; Lapveden kihlakunnan pöytäk. $^{12}/_{10}$ 1629; Maskun kihlakunnan pöytäk. 1631, $^{7}/_{2}$.

[2]) Valtion reg. 1619, 303 siv., kirje $^{26}/_{7}$.

tujen ja autiotilain sijaan antamaan toisia yhtä paljon tuottavia tiloja. Talojen veroissa kärsitty tappio tuli Bjelken myöskin toimittaa Wagner'ille.

Kolme vuotta myöhemmin tapaamme samanlaisen riidan. Gubernaattori Niilo Bjelke ilmoitti nimittäin vuonna 1628 kamarille, ett'ei Niilo Kijl tahtonut suorittaa määrättyä summaa ostamistaan tiloista Laitilan pitäjässä, koska eräs Eskili Matinpoika oli saanut kuninkaalta kirjeen niihin kuuluvan Villilän kylän omistamisesta. Tässä kylässä oli Eskili Matinpojalla jo ennen ollut paitse niitä kahta taloa, joista hän teki ratsupalvelusta, yksi oma perintötila (bördeshemman) ja sen lisäksi oli hän nyt ottanut haltuunsa erään kruununtalon. Vastauksessaan kehotti kamari Bjelkeä vaihtamaan yhden Eskil Matinpojan taloista toiseen muualla olevaan, niin että tämä yksi talo Villilän kylässä voitaisiin antaa Niilo Kijl'ille niitten muitten talojen ohessa, jotka hänelle olivat myydyt.[1])

Vuodelta 1630 tapaamme kokonaista kolme tällaista kaksoislläänityksestä maassamme. Ne koskevat kolmea ratsumiestä, joille annetut talot sittemmin olivat annetut aatelismiehille. Niin oli Hannu Eckhult hankkinut itselleen koko Onkkalan kylän Pälkäneellä ja siihen kuuluvain talojen joukossa erään ratsumiehen Heikki Matinpojan talon, josta tämän vanhemmat vanhastaan olivat tehneet ratsupalvelusta. Samaten oli Reinhold Anrep'ille annettu Lehijärven (Läckjärvi) neljännes Hattulan kihlakunnassa ja siinä Kosken talo, josta sekä silloinen omistaja ratsumies Klaus Tuomaanpoika että hänen vanhempansa jo aikoja olivat suorittaneet ratsupalvelusta. Samaan aikaan oli vielä eräs ratsumies Eerikki Pietarinpoika valittanut sen johdosta, että Frans Joståhn oli hankkinut itselleen läänitykseksi hänen talonsa Kaukajärven kylässä Tammelan pitäjää. Kaikkiin näihin valituksiin vastasi kuningas, että puheen-alaiset ratsumiehet saisivat pitää talonsa niin kauvan, kuin niistä ylläpitivät ratsupalvelusta, ja gubernaattorin tuli antaa asian-omaisille herroille toisia taloja sijaan.[2])

---

[1]) Vasta toukokuun 22 p:nä 1630 tehtiin tämä Niilo Kijl'in kauppa lopullisesti.

[2]) Kamarin reg. 1624, kirje $^{30}/_{7}$ ja 1628, kirje $^{12}/_{6}$; valt. reg. 1630, 3 kirjettä $^{20}/_{10}$, 695 ja 695 v. siv. Vaarasen painamat. kok. 1625 n:o 19, kirje $^{10}/_{10}$.

Monta ratsumiestä oli saanut palkkatiloikseen (tilldelningshemman) suurempia tiloja, kuin heillä sääntöjen mukaan piti olla. Varsinkin koski tämä niitä, joille oli suotu autiotiloja, joita he viljelivät palkkatilainsa ohessa. Muun muassa mainitaan vuonna 1624, että muuan Eerikki Matinpoika oli saanut tällä tapaa koko veron maata, jolla seitsemän talonpoikaa asui. Tällaisten suhteen määräsi kuningas samana vuonna 1624, että Niilo Bjelken piti vaatia heiltä liikanaiset maat kruunulle huolimatta siitä, mitä kirjeitä olivat saaneet niitten omistamisesta. Näitä autiomaita piti Niilo Bjelken sitten koettaa saada asutuiksi. Mitä erityisesti Eerikki Matinpoikaan tuli, sai hän pitää seitsemästä talonpojasta ainoastaan kaksi.[1])

Paljon muitakin rettelöitä syntyi lahjoituksista ja läänityksistä. Niin oli rouva Gertrud Ungern von Sternberg tyytymätön siitä, ett'ei kruunun kalastuksia Kyminkartanon läänissä, jossa hänelle vuonna 1627 suotiin ostotiloja, myöskin annettu hänelle. Kruunu vaati nimittäin, että hänen erityisesti tuli maksaa kalastusten hinta. Seuraavan vuoden alkupuolella valitti hän taas, että ne talonpojat, jotka hän oli saanut kruunulle lainaamansa 6,000 talarin summasta, olivat perin köyhtyneet. Tähän valitukseen vastasi kamari, että nuo perin köyhät talonpojat olivat juuri niitä, jotka hän itse oli pyytänyt saada lainansa korvaukseksi.[2])

Vuonna 1624 valitti rouva Brita de la Gardie Jesper Matinpoika Kruus'in leski, että kaksi aatelismiestä, Hannu Wirtenberg ja Klaus Perttelinpoika, tekivät kaikenlaista kiusaa niille panttitalonpojille, jotka Jesper Matinpojalle aikoinaan olivat annetut pantiksi hänen Elfsborgin lunnaita varten lainaamasta summasta. He olivat nimittäin väittäneet, että kuningas oli antanut osan näistä panttitalonpojista heille ikuiseksi ajaksi rälssiksi aatelisella vapaudella. Mainitut aatelismiehet olivat menneet kiusauksissaan niin pitkälle, ett'ei samoilla talonpojilla ollut heistä rauhaa edes kirkkomatkoillaan. Kamarineuvokset väittivät tämän valituksen johdosta, ett'ei kamarissa tunnettu sellaista lahjoitusta, ja lausuivat, että näiden aatelismiesten ensin olisi pitänyt näyttää lahjoituskirjansa rouva Britalle ja Niilo

---

[1]) Kamarin reg. 1624, kirje $^{26}/_{8}$.

[2]) Kamarin kirjekok., kirje $^{6}/_{4}$ 1627 ja 2 kirjettä $^{29}/_{2}$ 1628.

Bjelkelle, silloin olisi asia saatu rauhallisesti sovitetuksi. Muuten eivät kamarineuvokset voineet uskoa, että tilat olivat heille lahjoitetut, koska rouva Brita ei vielä ollut saanut saatavaansa summaa niistä. Kamarineuvokset kielsivät lopulta heitä millään tavalla häiritsemästä usein mainituita talonpoikia. Omituisinta tässä jutussa on, että Hannu Wirtenberg oli Turun hovioikeuden asessori ja siis itse viraltaan oikeuden valvoja.

Vuonna 1627 oli taas rouva Margaretha Fincken lampuotivouti valittanut, ett'ei sama rouva ollut saanut veroa usealta hänelle annetulta talolta, muutamalta aina vuodesta 1611 vuoteen 1625, toisilta taas lyhemmiltä ajoilta. Tämän johdosta käski kamari Juhana Otenpoikaa selvittämään asian.

Samanlaisen valituksen jätti vuonna 1631 rouva Hedvig von Wulfens Eerikki Matinpoika vainajan leski läänitystalonpojistaan Heppesaarella (? Heposaarella) Kangasalassa. Ne olivat aina hänen miehensä kuolemasta asti laiminlyöneet verojensa maksun. Tämän johdosta käski kuningas Niilo Bjelken tutkimaan asiata.[1])

Paljon lukuisammat olivat ne tapaukset, joissa talonpojat joutuivat kärsimään herrain mielivallasta. Niin on meillä eräs kuninkaan kirje vuodelta 1619, jossa maahamme silloin lähetettyä tarkastuskommissaaria Juhana Skytteä kehotetaan valvomaan, ett'ei Pietari Nassokin yhdistäisi lahjoitukseensa Sipoon pitäjässä ratsumies Tuomas Heikinpojan taloa, vaan antaisi hänen sitä pitää kuninkaan kirjeen mukaisesti. Vuonna 1623 käskee kuningas taas Ahvenanmaan käskynhaltijaa Stellan Mörner'iä estämään Hannu Polack'ia karkoittamasta talonpoikia taloista, jotka olivat hänelle läänitetyt. Hänen piti tyytyä veroihin, jotka hän heiltä kantoi.[2])

Ikävin valitus talonpoikain puolesta oli se, joka koski Jaakkima Berndes'in rouvaa Gertrud Ungern von Sternberg'iä, joka aikaisemmin oli ollut Heikki Wreden kanssa naimisissa. Hän oli lapsipuolensa voudin kautta kovasti rasittanut Elimäen talonpoikia. Nämät olivat useita kertoja käyneet Tukholmassa

---

[1]) Kamarin reg. 1624, kirje $^{12}/_{11}$ ja 1627, kirje $^{2}/_{3}$; Vaarasen otteet neuvoston registratuurasta, kirje $^{10}/_{5}$ 1631.

[2]) Vaarasen painamaton kokoelma, otteet registratuurista, kirje $^{25}/_{7}$ 1619; sama kokoelma, kirje $^{27}/_{8}$ 1623.

valittamassa, ja oli kuningas asiasta joka kerta kirjoittanut Niilo Bjelkelle, mutta ilman menestystä. Talonpojille ei oltu tehty oikeutta, vaan päin vastoin oli vouti ryöstänyt heiltä yli 20 vuoden verot sekä paljon viljaa, hevosia ja karjaa. Vihdoin käski kuningas vuonna 1627 Bjelkeä vaatimaan sekä voudin että talonpojat Turun hovioikeuteen, että juttu vihdoin saataisiin loppumaan. Jos siellä huomattaisiin voudin liikoja kantaneen talonpojilta, ei Bjelke saanut päästää häntä Turusta, ennenkuin hän oli täyteensä maksanut talonpoikain vahingon. Vouti saisi sitten puolestaan vaatia Berndes'in rouvalta maksua näistä suorituksista. Bjelken piti myöskin vaatia Hämeen ja Uudenmaan käskynhaltijaa Eerikki Harea pitämään huolta, ett'ei semmoista enää tapahtuisi.[1])

---

[1]) Vaarasen painamaton kokoelma 1627 n:o 14, kirje $^{10}/_{4}$.

Lyhennykset.

B). Käkisalmen läänissä ja Inkerissä.

6 Luku.

Käkisalmen läänin ja Inkerin lahjoitukset ja läänitykset.

Myöskin lahjoitusten ja läänitysten suhteen ovat Inkerin ja Käkisalmen läänin olot siksi erilaisia, ett'ei niitä voi käsitellä yhdessä Suomen lahjoitusten ja läänitysten kanssa. Käykäämme sentähden niitä erikseen selvittämään Ruotsin vallan ensi ajoista asti.

Jo venäläisen sodan aikana annettiin näissä maakunnissa useita läänitystiloja. Inkerissä suotiin muutamia lahjoituksiakin. (Tarkoitamme tässä sitä osaa Inkeriä, joka nyt valloitettiin lisään, sillä Narvan lääni oli vanhaa alusmaata Ruotsin valtikan alla.) Käkisalmen läänissä oli jo vuonna 1613 melkein koko lääni jaettu läänitysmiehille. Nähtävästi olivat nämät sotapäällikköjen ja muitten korkeampain virkamiesten antamia läänityksiä, joista puuttui kuninkaan vahvistus. Sen huomaa eräästä Kustaa Aadolfin kirjeestä Antti Boijelle saman vuoden kesäkuulta. Kirjeessä lausui nimittäin Kustaa Aadolf, ett'ei hän tietänyt kenen luvalla mainitut tilat olivat annetut. Ja koska hän ei aikonutkaan tässä maakunnassa jakaa läänityksiä, piti Boijen peruuttaa kaikki siellä olevat läänitykset kruunulle. Niistä läänityksistä, jotka ylipäällikkö Jaakko de la Gardie oli suonut kuninkaan vahvistusta varten, luvattiin samassa kirjeessä korvausta muualla. Kuitenkin piti näiden läänitysten omistajain näyttää läänityskirjeensä ja selvittää oikeutensa tiloihin.[1])

---

[1]) Vaaranen, Saml. af Urk., IV osa, 156 siv., kirje $^{16}/_{6}$.

Vasta vuonna 1618 ruvettiin Käkisalmen läänissä jälleen antamaan läänityksiä ja silloin hallituksen puolesta. Sinä vuonna suotiin kaksi sellaista, kumpikin mieluiseksi ajaksi. Toisen sai Käkisalmen linnan venäläinen diaki eli kirjuri Rodiwan Popoff. Se käsitti 6 obsia (?) Raudun pogostassa Käkisalmen eteläistä läänia. Sen vero oli laskettava pois hänen palkastaan. Toinen läänitys suotiin Taipaleen kaupungin porvarille Timofeille. Se käsitti muutamia talonpoikia Käkisalmen läänissä niiden neljän lisäksi, jotka hän aikaisemmin oli saanut, sekä erään autiotalon nimeltä Sarkula. Tämän läänityksen olivat valtion kommissaarit, jotka silloin pitivät tarkastusta Käkisalmen läänissä, saaneet toimekseen antaa hänelle. Siitä syystä oli kaiketi jätetty tarkemmin määräämättä läänityskirjeessä, miten monta ja mitkä talonpojat olivat hänelle tulevat. Näitä läänityksiä ei käsittelemämme aikakauden lopussa enää mainita. Tämän jälkeen kesti sitten pitkät ajat, ennen kuin uusia läänityksiä tai lahjoituksia annettiin Käkisalmen läänissä.[1])

Vasta vuonna 1624 näkyy kuningas päättäneen jälleen antaa yksityisille maata Käkisalmen läänissä. Silloin annettiin Norrköpingin päätösten ehdoilla kamreeri Eerikki Antinpoika Tranalle 116 savua Tiurilan pogostassa Käkisalmen pohjoisläänissä. Tilat olivat oikeastaan vaihtotiloja, koska Trana saadessaan ne oli luovuttanut kruunulle toisia tiloja Inkerissä. Vuonna 1626 vaihdettiin tämä lahjoitus enimpään osaan Räisälän pogostaa, joka annettiin ikuiseksi omaisuudeksi. Vuoden 1645 maakirjan mukaan käsitti Tranan lahjoitus Räisälässä 78 $^1/_2$ aatraa ja 126 talonpoikaa eli taloa. Kuuden vuoden kuluttua tuli Trana uuden lahjoituksen omistajaksi Käkisalmen läänissä nimittäin 1632, jolloin hän sai ikuiseksi omaisuudeksi Kahvanitsan kylän Pyhäjärven pitäjää Käkisalmen eteläisessä läänissä. Lahjoitus käsitti vuonna 1638 5 talonpoikaa eli taloa ja 6 $^1/_2$ aatraa maata.[2])

Toinenkin lahjoitus annettiin tässä läänissä ikuiseksi omaisuudeksi, nimittäin Kiviniemen kylä Sakkulan pogostassa. Sen sai Åke Tott vuonna 1634, ja se käsitti vuonna 1638 10 talon-

---

[1]) Valtion registratuura, kaksi kirjettä vuodelta 1618, 55 ja 63 v. siv.

[2]) Valtion reg. 1624, kirje $^{23}/_6$, 177 s:lla; Inkerin kopiokirja n.o 2, kirje $^{25}/_5$ 1632: Käkisalmen läänin maakirja 1638.

poikaa eli taloa ja 5 $^1/_3$ aatra maata. Tämä oli oikeastaan vanha Juhana III antama lahjoitus, joka nyt uudistettiin.[1])

Kolme läänitystä luetellaan Käkisalmen läänin tileissä, jotka olivat annetut loppupuolella aikakautta, jota olemme kuvanneet. Niistä on vanhin vouti Rodivan Labanoff'in läänitys, joka on vuoden 1628 alusta. Se käsitti muutamia taloja Tiurilan pogostassa sekä kaksi Raudun pogostassa ja annettiin hänen ja hänen vaimonsa elinajaksi. Omituista kyllä ei siitä puhuta mitään vuoden 1631 Käkisalmen läänin maakirjassa. Ehkä tästä läänityksestä ei ensi kerralla mitään tullut. Vuonna 1633 suotiin samalle Rodivan Labanoff'ille Tiurilan pogostassa mieluiseksi ajaksi verosta vapaaksi hänen talonsa Tiurila ja yksi sen alle kuuluva autiotalo. Tämäkin osottaisi, ett'ei edellisestä läänityksestä mitään tullut.

Vielä on mainittava Niilo Niilonpoika Tolpon läänitys, joka on vuodelta 1629. Läänityskirjeen mukaan käsitti se Valamon luostarin saaren ynnä 9 talonpoikaa eli taloa Sortavalan pogostassa. Tämä talojen lukumäärä ilmoitetaan myöskin vuoden 1638 maakirjassa, jossa on jokseenkin täydellinen ja oikea luettelo läänin lahjoituksista ja läänityksistä. Mutta vuoden 1631 maakirja ilmoittaa hänellä olleen 13 talonpoikaa eli taloa, niitten joukossa Hakalan kylän karjakartano. Mahdotonta ei ole, että hänellä vuonna 1631 oli joku tilapäinen lisäläänitys. Samassa vuoden 1631 Käkisalmen läänin maakirjassa sanotaan, että Simo Vässmaalle oli vuonna 1630 läänitetty elinajaksi Kurkijoen pogostassa 6 talonpoikaa eli taloa, jotka hän oli saanut kenraalikuvernööri Juhana Skytten kirjeen perustuksella. Vuodelta 1634 on eräs läänityskirje, jossa vahvistetaan Simo Igombnoff Vässmaalle mieluiseksi ajaksi hänen läänityksensä Käkisalmen läänissä ja Kurkijoen pogostassa. Läänityskirjeen mukaan käsitti läänitys yhden Valamon luostaritalon, 2 pustassia eli niittymaata, 6 talonpoikaa ja yhden kalastuksen.[2])

[1]) Inkerin kopiokirja n:o 2, 214 siv., kirje $^{16}/_{10}$ 1634; Suomen kopiokirja n:o IV, kirje $^6/_3$ 1626, 578 siv.; vuoden 1638 Käkisalmen läänin ynnä vuoden 1645 Inkerin ja Käkisalmen läänin maakirja.

[2]) Valt. reg. 1628, kirje $^{16}/_1$ 37 siv.; sama 1629, kirje $^{24}/_4$, 197 v. siv.; sama 1633, kirje $^{11}/_{10}$ 1,121 siv.; sama 1634, kirje $^{16}/_{16}$, 1,086 siv.; Oxenstjernan kokoelmassa, osastossa: Handlingar rörande kammarverket o. finanserna on useat näistä kirjeistä ja niinikään Inkerin kopiokirjassa n:o 2. Katso myös Tigerstedtin teosta „Bidrag till Kexholms läns historia", 12 8 ja 129 siv.

Koko lahjoitusten ja läänitysten summa Käkisalmen läänissä oli siis vuoden 1634 tienoilla 141 talonpoikaa ja 89 $^{1}/_{3}$ aatra rälssinä ikuiseksi ajaksi sekä 19 talonpoikaa 3 kartanoa, yksi autiotalo, yksi kalastus ja kaksi niittyä läänitykseksi.

Vanhimmat Inkeriä koskevat kuninkaan antamat lahjoitus- ja läänityskirjeet, jotka olemme tavanneet, ovat vuodelta 1615. Sinä vuonna näkyy pidetyn tarkastusta tässä maakunnassa kruunun-, luostari- ja prebendetiloista sekä avonaisista pajaritiloista. Tarkastuksen jälkeen rupesi kuningas vielä samana vuonna jakamaan tiloja yksityisille. Silloin sai venäläinen tulkki Hannu Brackell (? Brakel) Norrköpingin päätösten ehdoilla kartanon ynnä 3 kylää Kargalskin pogostassa Kaprion lääniä. Sinä vuonna sai myöskin eräs Benjamin Baron samassa läänissä ja pogostassa kaksi kylää niin pitkäksi aikaa, kuin hän antoi käyttää itseään kuninkaan palveluksessa. Tämä oli siis joku virkapalkkioksi annettu läänitys.[1])

Tammikuussa seuraavana vuonna suotiin tiloja kahdelle venäläiselle pajarille Michita Kalatin ja Iwan Prokofiof. Edellinen sai kuninkaalta mieluiseksi ajaksi Kaibalan kylän Kaprion läänissä. Myöhemmälle suotiin eräs kylä Samoskoin pogostassa samaa lääniä, jonka Jaakko de la Gardie oli hänelle luovuttanut; nähtävästi sekin mieluiseksi ajaksi.[2])

Ennen vuotta 1618 ei kuitenkaan kukaan varsinainen Inkeriläinen saanut Norrköpingin ehdoilla taloja. Silloin lahjoitettiin tällaisilla ehdoilla 62 obsia Jaaman läänissä ja 9 obsia Kaprion läänissä Ruotsin luotettavimmalle ystävälle näillä seuduin Feodor Aminoff'ille.[3])

Samana vuonna näkyy kuningas päättäneen antaa suuren lahjoituksen Inkerissä langolleen pfalzkreivi Juhana Kasimirille ja hänen laillisille perilliselleen. Tähän piti kuulua Jaaman linna ja kaupunki ynnä kaksi sen alle kuuluvaa pogostaa maata viljelevine talonpoikineen. Etuoikeuksien, joilla pfalzkreivi saisi

---

[1]) Tidningar, utgifna af ett sällskap i Åbo, 1774, n:o 14, 106 siv.; muutamat Inkeriä koskevat lahjoituskirjeet Ruotsin kamariarkistossa, kirjeet $^{21}/_{7}$ ja $^{19}/_{9}$ 1615.

[2]) Inkeriä koskevat lahjoituskirjeet kamariarkistossa, kirjeet $^{3}/_{1}$ ja $^{18}/_{12}$ 1616.

[3]) Valtion registratuuri 1618, kirje $^{7}/_{9}$, 315 v. s:lla.

aluetta pitää, tuli olla samat, joilla Ruotsin aatelismiehet allodiaalitilojaan nauttivat. Muun muassa sai pfazkreivi oikeuden asettaa tälle alueelle kihlakunnan tuomarin. Kuitenkin olivat hengen asiat lykättävät Örebron konstitutioonein mukaan kuninkaan korkeimpaan oikeuteen, kaiketi Svean hovioikeuteen. Samaten knin muilta Inkerin aatelismiehiltä vaadittiin Juhana Kasimirilta uskollisuuden vala annetuista tiluksista. Kymmenen vapausvuoden kuluttua oli hänen määrä tehdä ratsupalvelusta. Jos hän tahtoi tiluksensa myydä, tuli hänen ensin tarjota ne kruunulle. Jos kruunu luopui osto-oikeudestaan, ei pfalzkreivi saanut myydä lahjoitustaan kuninkaan ja valtakunnan viholliselle tai jollekin valtakunnan mahtavalle naapurikuninkaalle tai tasavallalle. Tästä lahjoituksesta ei myöhemmin mitään puhuta, josta sopii päättää, että asia jäi vaan aikeeseen.[1])

Monta pientä lahjoitusta annettiin tämän jälkeen Inkerissä samoilla ehdoilla kuin Ruotsissa. Enimmät näistä tiloista suotiin mieluiseksi ajaksi ja jotkut Norrköpingin päätösten ehdoilla.

Mutta vuosina 1621 ja 1622 pääsi Inkerin lahjoitusoloissa aivan uusi suunta voitolle. Saadakseen Inkerinmaan asutuksi ja luotettavia henkilöitä asukkaiksi lupasi kuningas niille aatelismiehille, jotka suostuivat autiomaita asuttamaan saksalaisilla talonpojilla, laajoja lahjoitusmaita ja suurempia etuoikeuksia kuin Ruotsin aatelistolle. Uudisasukasten ei kuitenkaan tarvinnut ehdottomasti olla Saksalaisia; pääasia oli, ett'eivät olleet Venäläisiä, Ruotsalaisia, Suomalaisia tai Virolaisia. Venäläisiä uudisasukkaita pelättiin vihollisuuksien tähden Venäjän kanssa. Muita äsken mainittuja kansallisuuksia ei saanut tuoda, koska ne asuivat Ruotsin valtakunnassa ja sen kautta asukasluku niitten asumissa maakunnissa vähenisi.

Tuuma tuoda ulkomaalaisia uudisasukkaita Inkeriin, näkyy saaneen alkunsa jo vuonna 1617. Eräästä Kustaa Aadolfin toukokuun keskivaiheilla 1617 Inkerin ylikäskynhaltijalle Kaarle Gyllenhjelm'ille kirjoittamassa kirjeessä kosketellaan nimittäin tätä asiata. Gyllenhjelm oli kuninkaalta kysynyt, josko hänen tuli tilata uudisasukkaita Hollannista, Ditmarchenista ja Bremenista

---

[1]) Ingrica n:o 58, Städernas acta i Ingermanland o. Kexholms län (utom Narva), asiakirja vuodelta 1618 ilman päivää.

asumattomille alueille Inkerissä js suoda niille muutaman vuoden verovapaus. Ja kuningas vastaa nyt, että niin oli tehtävä, jos Gyllenhjelm'in onnistuisi saada uudisasutukseen pystyviä siirtolaisia. Näille saisi Gyllenhjelm antaa kuusi verovapausvuotta, kun ryhtyivät viljelemään oikeata autiomaata. Toisille tuli antaa vähemmän vapausvuosia siihen katsoen, millainen maa oli ja kauvanko se oli autiona ollut. Kumminkin oli näiltä uudisviljelijöiltä vaadittava vakuutus, että vapausvuosien jälkeen jäisivät sinne asumaan ainakin viideksi vuodeksi ja vielä sen ylikin yhteensä niin kauvaksi, kuin vapausvuosia olivat nauttineet. Tulevan veron suuruudesta tuli Gyllenhjelm'in kohta sopia heidän kanssaan määräten sen heille lankeevan sarkajakoisen maan ja muiden tulolähteiden mukaan (efter som der tegeland och lägenheter är till).

Joulukuun keskivaiheilla samana vuonna käskee kuningas Gyllenhjelm'iä antamaan köyhille talonpojille, jotka mahdollisesti tahtoivat ottaa autiomaata viljeltäväkseen, mikäli mahdollista, sen minkä sitä varten tarvitsivat. Muille henkilöille, jotka olisivat halukkaat autiomaata viljelemään, tuli hänen antaa 2, 3, 4 tai 6 vapausvuotta, sen mukaan, miten huonossa tilassa maa oli. Mutta jos sellaisia ilmaantuisi, jotka tarjoutuisivat autiomaan viljelykseen kaukaisimmissa pogostoissa Tessewan rajalla, oli niille annettava verovapaus elinajaksi.[1])

Tästä myöhemmästä kirjeestä päättäen ei siis enää ollut puhetta Hollannista ja Saksasta tuotavista uudisasukkaista. Kaiketi oli se vain tilapäinen tuuma, joka pian huomattiin mahdottomaksi toteuttaa. Seuraavana vuonna 1618 olikin hallitus ruvennut tuumimaan siirtolaisten tuomista suurissa määrin Ruotsista ja Suomesta. Eräässä kirjeessä ylipäällikölle Jaakko de la Gardielle lausuu kuningas aikovansa tuoda äsken mainituista maista 200 tai 300 perhettä. Nämät saisivat uudistaloja raivata samoilla oikeuksilla, kuin talollisilla oli Ruotsissa. Siirtolaisia oli tuotava etenkin Pähkinälinnan lääniin, joka oli tärkein osa uusista Venäjältä saaduista voittomaista. Venäläisistä uudisasukkaista ei kuningas huolinut, koska he uskontonsa takia pitivät Venäläisten puolta. Kirjeen päällekirjoituksessa sanotaankin, että oli tarkoitus keksiä keinoja uusien voittomaiden sekä asut-

---

[1]) Valt. reg. 1617, kirjeet $^{17}/_{5}$ ja $^{17}/_{12}$. 486 ja 970 siv.

tamiseksi että puolustamiseksi. De la Gardiea, joka juuri oli vuokralle ottanut Käkisalmen ja Pähkinänlinnan läänit, kehottaa kuningas nyt ehdottamaan, miten tuuma paraiten toteutettaisiin. Myöskin tuli hänen ilmoittaa, mikä pogosta olisi uudisasukkaille mukavin asuttavaksi ja parhaiten tarjoisi heille turvaa.[1])

Mihinkään toimiin ei tämäkään ehdotus näy johtaneen: emme ainakaan ole tavanneet mitään de la Gardien tekemää ehdotusta emmekä hallituksen kirjettä, jossa olisi asiasta enempää lausuttu. Kaiketi täytyi yritys piankin hyljätä, kun Suomesta uudisasukkaita omasta ehdostaan tulvimalla siirtyi Käkisalmen lääniin ja Inkeriin. Hallituksen täytyi päin vastoin ruveta sitä estämään.[2])

---

[1]) Valt. reg. 1618 kirje $^{27}/_{1}$, 20 siv.

[2]) Sen sijaan näkyy Liivinmaalle perustetun lukuisa sotilassiirtokunta suomalaisia sotilaita. Vnonna 1623 tuntuu yritys päässeen alkuun. Sinä vuonna ilmoittaa nimittäin ratsumestari Antti Munck kanslerille kysyneensä niiltä komppaniansa sotilailta, jotka olivat olleet kotosalla, ja osalta niistä, jotka olivat olleet Pähkinänlinnassa, tahtoivatko vaimoineen ja lapsineen siirtyä Liivinmaalle saaden kruunulta autiotiloja. Siihen olivat kaikki vastanneet suostuvansa.

Eräistä kuninkaan vuonna 1626 Käkisalmen läänin, Inkerin ja Liivinmaan kamreerille Eerikki Antinpoika Tranalle antamista ohjeista Liivinmaan sotilassiirtokunnan perustamisesta näemme, että siirtokuntaan piti kuulua 600 miestä. Sotilaitten tuli rakentaa itselleen taloja Tarton kaupungissa tuomiokirkon tienoille ja Luostarikadun varrelle. Jokaiselle sotilaalle oli annettava kaupungin ympäristössä 4 tynnyrinalaa peltoa ja tarpeen mukaan niittyä. Hallitus oli puuhassa hankkia sotilaille aluksi muun ohessa 100 hevosta ja 100 härkää heidän maanviljelystään varten. Tästä näyttää siis siltä, kuin siirtokuntaa ei olisikaan perustettu rajalle, ja tuskin olivat nuot sille määrätyt maat Tarton ympäristössä autiomaita.

Tässä samassa kirjeessä vuodelta 1626 puhutaan myöskin sotilassiirtokunnasta, joka oli Narvaan sijoitettava kaiketi samaan tapaan kuin Tarton siirtola. Koska kirjeessä ei mitään mainita siirtokuntaan kuuluvain sotilasten lukumäärästä, niille annettavista maista y. m. sellaisesta, on luultavaa, ett'ei vielä silloin tarkoitettu tätä siirtokuntaa perustaa. Eräässä kamreeri Eerikki Antinpojan pari kuukautta myöhemmin vuonna 1626 kanslerille kirjoittamassa ja Tarton sotilassiirtolaa koskevassa kirjeessä sanotaan, että Hannu Root määrättäisiin Jaaman linnan päälliköksi ja hänen väkensä osittain Jaamaan, osittain Kaprioon. Nämät joukot voitaisiin sitten ilman suurta vaivaa sijoittaa siirtokunnaksi, kaiketi Inkeriin. (Vaarasen painamaton kok. 1623, n:o 2, kirje $^{6}/_{2}$; valt. reg. 1626, kirje $^{15}/_{2}$, 53 v. siv.; Oxentjernan kokoelma, Antti Eerikinpoika Tranan kanslerille, kirje $^{29}/_{4}$ 1626).

Vanha tuuma tuoda uudisasukkaita Saksasta näkyy sentähden uudelleen vironneen Kustaa Aadofin mielessä alkupuolella vuotta 1621. Helmikuussa samana vuonna antoi kuningas eräälle Juhana Lofflern'ille valtakirjan tätä tarkoitusta varten. Lofflern oli nimittäin suostunut houkuttelemaan Ruotsiin saksalaisia talonpoikia ja muita maalaisia (Landleute) Saksasta. Niille, jotka suostuisivat tulemaan, lupasi kuningas seuraavat etuudet. Joko annettiin heille valmiit asunnot ja pellot, jolloin heille suotiin kahden vuoden veronvapaus, taikka metsämaita (Wälder und Büsche), joihin heidän itse täytyi rakentaa huoneita ja raivata peltoja, mutta saivat nauttia kymmenen vapausvuotta. Kun vapausvuodet olivat loppuneet, tuli uudisasukasten suorittaa kaikki verot ja muut rasitukset, jotka Ruotsin alammaisilla oli.[1])

Jo Toukokuussa samana vuonna valtuutti kuningas porvari Frans Vernicken'in samanlaiseen toimeen. Vernicken'in piti tuoda Saksasta 12 maanviljelijää (Haus- oder Ackerleute) perheineen ja elukkoineen Ruotsin valtakuntaan. Kuningas lupasi antaa heille niin paljon raivaamatonta metsä- ja aromaata, että voisivat niistä saada parasta peltoa ja niittyä. Näille tulijoille luvattiin samassa vapaus kaikista veroista kahdeksitoista vuodeksi. Sen jälkeen piti heidän suorittaa kaikki verot ja rasitukset niinkuin muut Ruotsin alammaiset. Samat edut, kuin näille 12 perheelle, luvattiin tässä kirjeessä kaikille muille, jotka halusivat ruveta uudisasukkaiksi Ruotsin valtakunnassa. Myöskin käsityöläisiä piti Vernickenin taivuttaa muuttamaan Ruotsiin.

Inkeristä ei näissä kirjeissä puhuta, mutta tuntuu siltä, kuin ensimmäisessä kirjeessä ainakin olisi tarkoitettu sitä ja ehkä Käkisalmen lääniäkin. Muualla valtakunnassa ei nimittäin mahtanut olla runsaasti valmiita peltoja ja asumuksia, jotka uudisasukkaat voivat ottaa haltuunsa.[2])

Kesäkuussa ryhtyi kuningas jo perusteellisempiin hankkeisiin tuumansa toteuttamiseksi. Hänen apulaisekseen oli nyt antautunut Mechlemburgin herttuan Adolf Friedrich'in maakuntaneuvos (Landrath) Clas Belowen, jonka piti taivuttaa

---

[1]) Saksalais-latinalainen registratuura 1621, kirje $^{25}/_{2}$. 53 siv.

[2]) Sama, 1621, kirje $^{9}/_{5}$. 125 siv.

Mechlenburgin aatelismiehiä siirtymään perheineen ja talonpoikineen asukkaiksi Inkerinmaalle. Tästä huomaa nyt selvään, että kuningas edellisilläkin uudisasutuksilla oli tarkoittanut juuri Inkerin asutusta. Valtakirjassa, jonka hän tätä tarkoitusta varten Belowen'ille antoi, tehtiin uudisasutuksen suhteen runsaita lupauksia. Aateliset voivat siellä saada mukavia kartanoja, joihin kuului metsiä, vesiä ja niittymaita, kun vaan sinne muuttivat ja toivat mukanaan talonpoikia ja, mitä maatalouteen tarvitsivat.

Myöskin käsityöläisiä piti Belowen'in toimittaa Mechlenburgista Ruotsiin. Nämät saisivat siellä asettua asumaan kaupunkeihin tai perustaa uusia sellaisia.

Aatelittomille Mechlenburgilaisille, jotka ennemmin antautuivat maanviljelijöiksi kuin käsityöläisiksi kaupungeissa, luvattiin maata perinnölliseksi omaisuudeksi Ruotsin valtakunnassa.

Näihin aikoihin kirjoitti Kustaa Aadolf myöskin kirjeen Mechlenburgin herttuoille samasta asiasta. Hän sanoo kuulleensa, että Mechlenburgissa löytyi runsaasti aatelisia varsinkin nuorempaa sukupolvea sekä muita kansalaisia, joista tämä valtakunta voi luopua siitä tappiota kärsimättä. Sentähden oli nyt Kustaa Aadolf valtuuttanut Belowen'in kehoittamaan asukkaita jo mainituista säädyistä muuttamaan Inkeriin. Kustaa Aadolf pyytää, ett'ei herttua sitä paheksuisi, vaan kaikella tapaa edistäisi Belowen'in yritystä. Kesällä 1622 saapui sitten nähtävästi Belowen'in toimesta kaksi Mechlenburgin aatelismiestä Joachim von Basewitz ja Kristoffer von Plutzhow Inkeriin. Niille piti silloin Inkerin kenraalikäskynhaltijan Henrik Fleming'in määrätä maata asutettavaksi.[1])

Pian esiintyi vielä aivan uusi henkilö, joka rupesi Inkerin asutusta edistämään. Tämä oli molempien oikeuksien lisentiaatti Georgius Justus von Stein. Hän oli laajalta tutkinut oikeustiedettä ja tutkintonsa suoritettuaan eri viroissa palvellut Saksan pikku ruhtinaita. Nyt viimeksi oli hän seitsemän vuotta ollut advokaattina Mechlenburgin herttuan Aadolf Friedrichin hovioikeudessa. Pyrkiessään Kustaa Aadolfin palvelukseen jätti hän kaksi eri todistusta taidostaan. Toinen niistä on jou-

[1]) Saksalais-latinalainen registratuura 1621, kaksi kirjettä $^{9}/_{6}$, 231 ja 235 siv.; valtion registratuura 1622, kirje $^{13}/_{7}$, 245 v. siv.

lukuulta 1621 ja Mechlenburgin herttuan Adolf Friedrich'in antama, toinen taas, Solmin kreivin Philip Reinhardtin todistus, on tammikuulta 1622. Kumpikin näistä vanhoista isännistä antaa mitä parhaimman arvostelun von Stein'in kyvystä.

Nähtävästi Belowen'in ja von Stein'in yhteisistä ponnistuksista saatiin uudisasutus alkuun vuonna 1622. Kuningas nimitti silloin Inkeriin kolmimiehisen toimikunnan, johon kuului tämän maakunnan kenraalikäskynhaltija Antti Eerikinpoika Hästehufvud, käskynhaltija Bogislaus Rosen ja von Stein [1]) itse paikalla uudisasutusta edistämään. Näiden tehtäväksi määrättiin sopivain paikkain hakeminen uudisasutusta varten. Heidän tuli kullekin siirtolaiselle valita hänen säätyiselle henkilölle sopiva maa-alue. Tämän asian piti olla aivan selvillä, kun uudisasukkaat saapuivat paikalle. Mutta ett'ei tulokkaiden säätyyn ja muihin olosuhteisiin nähden erehdyttäisi, tuli toimikunnan jäsenten itse hankkia niistä tarkat tiedot tai niiden suhteen vaatia luotettavia todistuksia. Ne talonpojat, jotka asuivat uudisasutukseen määrätyillä alueilla, tuli toimikunnan siirtää muuanne ja antaa heille sen johdosta vapausvuosia. Muutenkin piti toimikunnan välittää vanhain asukasten ja uusien tulokkaiden välillä.[2])

Samaan aikaan, johon mainittu toimikunta asetettiin, sääsi Kustaa Aadolf erityiset ohjeet eli n. k. kapitulatioonin,[3]) jossa

---

[1]) Omituista kyllä ei Rosen'ia enää eräässä kirjeessä marraskuun lopulta 1622 mainita toimikunnan jäsenenä vaan sen sijaan kamreeri Eerikki Antinpoika Trana. Kuitenkin piti toimikunnan jäsenten neuvotella Rosen'in kanssa uudisasutuksesta Kaprion läänissä, jonka tämä oli vuokrannut. (Valtion reg. 1622, kirje $^{22}/_{11}$, 375 v. siv.)

[2]) Saksalais-latinalainen registratuura 1622, kirje $^{16}/_{10}$, 352 siv. — Von Stein asettui nyt Narvaan asumaan ja muitten toimikunnan jäsenten tuli toimittaa siellä hänelle asunnoksi Hannu Windtmacher'in, Narvan voudin talo. (Sama kirje). Stein sai lokakuussa 1622 valtakirjan toimeensa asiamiehenä. (Saksalais-latinalainen registratuura 1622, kirje $^{24}/_{10}$, 394 s:lla).

[3]) Tämä kapitulatiooni on julaistu sekä latinaksi että saksaksi. Tässä tutkimuksessamme olemme seuranneet pääasiallisesti latinalaista kappaletta, ja seuraavista syistä katsomme sitä alkuperäiseksi kapitulatiooniksi. Ensiksi oli latina tähän aikaan kansainvälisenä kielenä, jota ulkomaata koskevissa asioissa pääasiallisesti käytettiin. Toiseksi ovat enimmät kapitulatioonin ehdoilla annetut lahjoituskirjeet latinankielisiä, joka osottaisi sekin, että latina kapitulatioonia koskevissa asioissa katsottiin viralliseksi

määrättiin, millä ehdoilla ja millä oikeuksilla uudisasukkaat saisivat maata Inkerissä. Sitä annettiin sekä aatelisoikeuksilla että ilman niitä uudisasukkaan säädyn mukaan.[1])

Aatelisille Mechlenburgilaisille ja muille aatelissukuisille luvattiin kaikki ne etuoikeudet ja etuudet, joita Ruotsin aatelisto nautti ja jotka kuningas kruunauksessaan Nyköpingissä vuonna 1612 oli vahvistanut.[2]) Nämät olivat nyt Mechlenbur-

---

kieleksi. Niin onkin esimerkiksi Inkerin ja Käkisalmen läänin yhteisessä kopiokirjassa kapitulatiooni tavattavana ainoastaan latinaksi eikä saksaksi. Kolmanneksi eivät kaikki uudisasukkaat olleet saksalaisia. Heidän joukossaan oli Hollantilaisia ja Englantilaisia, vaikka kyllä valtaava enemmistö oli saksalainen. Neljänneksi on saksalaisessa kappaleessa kapitulatioonia moni kohta latinankielisenä lainattu latinalaisesta kappaleesta. Ruotsalainen tutkija Öhlander sanoo teoksessaan „Bidrag till kännedom af Ingermanlands historia och förvaltning I 1617—45“, että sekä Kaarle XI että hänen aikuinen reduktioonikolleegio katsoi kapitulatioonin sekä latinalaista että saksalaista tekstiä alkuperäiseksi. Mutta tekijä lisää kohta sen jälkeen, että Kaarle XI kumminkin kapitulatioonissa mainitun kymmenysmaksun hyväksyi lailliseksi, vaikka se tavataan ainoastaan latinalaisessa tekstissä. (Jo mainittu teos, 28 siv.)

[1]) Tämä kohta kapitulatioonia kuuluu näin: Igitur ex certis gravissimis causis iis (saksalaisille uudisasukkaille) ut et aliis tam nobilibus qvam ignobilibus, cujuscunque status illi sunt, certa bona sub jure feudi, vel alio utilitatis et juris titulo concedere decrevimus. Äsken mainittu tutkija Öhlander arvelee, että sanat „sub jure feudi“ tarkoittavat sekä sanaa „nobilibus“ että sanaa „ignobilibus“, ja että siis voitiin antaa tiloja aatelisetuoikeuksilla sekä aatelisille että aatelittomille uudisasukkaille. Meistä taas tuntuu luonnollisemmalta, että sanat „ignobilibus“ ja „vel alio utilitatis et juris titulo“ kuuluvat yhteen. Ja samaan käsitykseen tulee, kun lukee saksalaisen käännöksen tästä kapitulatioonin kohdasta. Paremmin voisi kapitulatioonin latinalaisen tekstin 19 pykälästä johtua Öhlander'in mielipiteeseen. Siinä sanotaan nimittäin „nobilium eorumque, qvi jure nobilitatis gaudebunt, ut et Emphyteuticarum (perinnöllisten vuokraajain) pagani“. Mutta saksalaisesta tekstistä näemme, että sanat „eorumqve, qvi jure nobilitatis gaudebunt“ ovat vain oratorisena koristeena ilman eri merkitystä. Saksaksi kuuluvat nimittäin vastaavat sanat „sowohl des angezogenen Adels, als der emphyteuticarien leuthe“. (Äsken mainittu teos, 29 siv.)

[2]) Omituista on, ett'ei tässä kapitulatioonissa lainkaan puhuta vuoden 1617 aatelisten etuoikeuksista, jotka olivat uudistus vuonna 1612 ilmestyneistä, ja ne, joilla silloin oli lain voima. Sen lisäksi antoivat 1617 vuoden etuoikeudet aatelisille enemmän oikeuksia kuin vuoden 1612. Saksalaiseen kapitulatioonin käännökseen on erehdyksestä kirjottettu, että nämät etuoikeudet ovat vuodelta 1611.

gilaisia aatelisia varten käännettävät saksaksi. Samaten saisivat he nauttia niitäkin etuuksia, jotka tulevaisuudessa suotaisiin valtakunnan aatelisille tai muille alammaisille.

Tiloja, jotka näille aatelisille annettiin, saivat he pitää ratsupalveluksen ehdolla. Saatuja lahjoitusmaita eivät nämät uudisasukkaat saaneet ilman hallituksen suostumusta lohkoa eikä myydä. Siten vältettäisiin nimittäin vaara, ett'eivät asianomaiset voisi ratsupalvelustaan täyttää. Tilat olivat sentähden siirtyvät isältä vanhimmalle pojalle. Jos miespuoliset perilliset kuolivat sukupuuttoon, voi lahjoitus siirtyä läheisimmälle naispuoliselle perilliselle. Jos kaikki rintaperilliset olivat kuolleet, peri lähin sukulainen tilat. Kahdessa myöhemmässä tapauksessa oli pyyntö siirtämisestä hallitukselle tehtävä laillisessa ajassa. Vaikka tilat olivat jakamattomat, tehdään kapitulatioonissa kumminkin se myönnytys lahjoituksen saajan sisarien ja veljien hyväksi, että tilan omistukseen astunut perillinen oli velvollinen peritystä omaisuudesta (nähtävästi irtaimistosta) antamaan, mitä mahdollista oli, äsken mainituille myötäperillisilleen.

Rakennuksia saivat nämät aateliset lahjoituksen omistajat ja heidän jälkeläisensä rakentaa itselleen talojensa läheisyydessä oleviin linnoihin hallituksen heille osottamille tonteille aatelisetuoikeuksien 23 pykälän mukaisesti. Sen nojalla vapautettiin he myöskin kaikista niitä koskevista veroista.

He saivat myöskin mielensä mukaan määritellä talonpoikainsa työvelvollisuudesta ja veroista sekä lainmukaisesti tuomita heitä niinkuin muita palvelijoitaan siviiliasioista. Rikosasiain suhteen täytyi heidän taas noudattaa aatelisoikeuksien 17 pykälää.

Kun juku alue oli annettu ulkomaalaiselle uudisasukkaalle, siirsi hallitus siellä asuvat Inkeriläiset muuanne. Näille vanhoille asukkaille voivat silloin uudet omistajat tyydyttävällä tavalla maksaa kylvöstä taikka sallia heidän leikata viljansa, kun se tuleentui. Hallitus vapautti kuitenkin uudisasukkaat kymmenyksistä, jotka maakunnan arentimiehille olivat suoritettavat. Huolimatta tästä asukasten siirtämisestä muuanne, lupasi hallitus jättää jokaisen lahjoituksen saajan alueelle kaksi populia elinajaksi opettamaan hänen talonpojilleen, miten maata

sielläpäin viljeltiin.[1]) Talonpoikia eivät nämät uudisasukkaat saaneet tuoda Ruotsista, Suomesta, Virosta, Venäjältä tai Ruotsin Inkeristä, vaan yksinomaisesti Saksasta.

Vähintäin jokaisesta kuudestatoista 30 tynnyrinalaa käsittävästä viljellystä obsista [1]) tuli aatelisen uudisasukkaan asettaa ratsumies [2]) aatelisetuoikeuksien mukaan. Tämän velvollisuuden tarkemmassa määräämisessä oli otettava lukuun maan hedelmällisyys ja muita paikallisia oloja. Kumminkin olivat samain etuoikeuksien mukaisesti ne obsit, jotka kuuluivat aatelismiehen säterikartanoon, tästä velvollisuudesta vapautettavat. Eräässä kuninkaallisessa kirjeessä vuodelta 1624 määrättiin sitten säterikartanon suuruus. Siihen sai käyttää 3 obsia, joihin kylvettiin 90 tynnyriä erilaista viljaa. Mistään vapauspeninkulman sisällä sijaitsevista taloista sekä raja- ja pyykkitaloista, jotka verovapautta nauttivat, ei kapitulatioonissa puhuta.[3])

Jos aatelinen uudisasukas tai hänen perillisensä vapausvuosien kuluttua ei voinut ratsupalvelusta suorittaa, lankesi lahjoitettu maa kruunulle takaisin, aivan niinkuin Ruotsin valtakunnan aatelisoikeudet määräsivät. Tämän verovapauden piti kestää kymmenen vuotta, ja niiden kuluttua olivat nämät Inkerin aateliset uudisasukkaat samanlaisten rasitusten alaiset kuin muut aateliset Ruotsin valtakunnassa.

Inkerin aatelisille uudisasukkaille myönnettiin myöskin oikeus valmistaa lasia ja salpietaria ynnä muuta, mitä mukavuudekseen sopivaksi katsoivat. Kuitenkaan eivät saaneet viedä lasia, salpietaria sekä ruutimyllyissään valmistamaansa ruutia ulkomaalle.

[1]) Öhlander näkyy luulevan, että nämät populit (babelli) olivat maa-alueita, jotka annettiin ainoastaan aatelisille uudisasukkaille ja muodostivat hänen asuntotalonsa. Omituista kyllä ei Öhlander ole huomannut, että samassa pykälässä sanotaan populeja jätetyn uudisasukkaille paikkakunnan maanviljelyksen neuvojiksi. (Öhlander, mainittu teos, 31 siv.)

[1]) Tässäkin huomautetaan, että obsin 30 tynnyrinalasta vain 10 kerrallaan oli kylvössä. Muut olivat nimittäin heinässä.

[2]) Öhlander väittää, että tätä määräystä ei myöhemmin noudatettu, vaan että joka 15 obsista vaadittiin ratsumies. (Usein mainittu teos, 57 siv.)

[3]) Kuninkaan vastaus kenraalikäskynhaltija Antti Eerikinpoika Hästehufvudille, valtion registratuuri 1624 kirje $^{24}/_{9}$, 413 siv.

Mitä heidän kauppaoikeuksiin tulee, oli siinä noudatettava aatelisetuoikeuksien 21 pykälää. Kuitenkin saivat he omilla pienillä aluksillaan sekä veneillään käydä tavaroitaan myymässä Tallinnassa ja Narvassa, mutta valtamerelle (nähtävasti Itämerelle) ja salmiin he eivät laivoillaan saaneet pyrkiä.

Aatelittomille uudisasukkaille, jotka eivät soveltuneet sotapalvelukseen, tarjosi Kustaa Aadolf maata, joko täysillä perinnöllisen vuokramiehen oikeuksilla eli „jure emphyteuseos“ tai veronmaksuvelvollisuudella ikuiseksi omaisuudeksi. Näistä maista maksettavan vuotuisen veron piti olla kohtuullinen. Samaten kuin aatelismiehille jätettiin aatelittomille kaksi populia opastamaan heidän talonpoikiaan maanviljelyksessä. Näillekin maille tuotavain talonpoikain piti olla Saksasta. Samaten kuin aatelisilla uudisasukkailla piti kapitulatioonin saksalaisen käännöksen mukaan myöskin aatelittomilla uudisasukkailla olla oikeus sodan aikana tulla läheisiin linnoihin ja niihin rakentaa taloja. Myöskin vapausvuosia myönnettiin näille aatelittomille uudisasukkaille, vaikka niiden lukumäärää ei mainita. Vapausvuosien kuluttua luvatiin niin aatelisille uudisasukkaille kuin perinnöllisille vuokramiehille eli emphytentikarioille, että heidän talonpoikansa saisivat maksaa niin vakinaisia kuin ylimääräisiä veroja puolet siitä, mitä Ruotsin talonpojat maksoivat. Niistä vuokraajista, jotka ilman lampuoteja renkiensä avulla maata viljelivät, huomautetaan, että heitä verotettaisiin maansa mukaan eikä heitä veroilla rasitettaisi enempää kuin Ruotsin valtakunnan kaupunkien asukkaita.

Jos joku perinnöllinen vuokraaja (emphyteuticarius) joko vapausvuosien kuluessa tai niiden loputtua oli pakoitettu jättämään maansa, oli hän velvollinen hankkimaan toisen sopivan miehen sijaansa ja yhtä kaikki jokaisesta nauttimastansa vapausvuodesta velkapää suorittamaan sen veron, joka hänen vapausvuosien kuluttua tulisi vuosittain maksaa. Jos hän taas tahtoi myydä tilansa, täytyi siihen saada hallituksen erityinen lupaus, ja kymmenes osa hinnasta lankesi silloin kruunulle.[1])

Mitä tulee oikeudenkäyntiin, lupaa kuningas, ett'ei perinnöllisiä vuokraajia eli emphytentikarioita vaivattaisi mut-

---

[1]) Sitä pykälää, jossa puhutaan maan myymisestä, ei ole saksalaisessa kapitulatioonin käännöksessä.

kallisella oikeudenkäynnillä. Eikä heiltä myöskään kiellettäisi vetoomista kuninkaan ja hänen hovinsa eli neuvoston puoleen. Jos Inkerin gubernaattori tai siellä olevain linnain käskynhaltijat eivät saattaneet perille tämmöisiä laillisessa ajassa tehtyjä valituksia, tuomittaisiin ne 500 talarin sakkoihin. Vielä lupasi kuningas, kun hänen aikansa sen myöntäisi, toimittaa Inkeriä varten erityinen maakunta-asetus oikeuden käyntiä varten. Silloin tulisi asetettavaksi erityisiä oikeuksia uudisasukkaita varten, joihin tuomareiksi määrättäisiin sopivia miehiä ei vaan aatelisten, vaan myöskin aatelittomain keskuudesta.

Vielä tehtiin kapitulatioonissa runsaasti määräyksiä niistä, joiden aikomuksena oli muuttaa kaupunkeihin porvareiksi. Mutta koska nämät jäävät aineestamme syrjälle, jätämme ne tällä kertaa.[1])

Samana päivänä, jona kapitulatiooni julistetiin, annettiin sen määräämillä ehdoilla tiloja kuudelle saksalaiselle aatelismiehelle, joiden joukossa von Stein itse oli. Näistä miehistä oli ainakin lahjoituskirjeistä päättäen neljä Mechlenburgista, mutta luultavasti olivat kaikki sieltä.[2]) Lahjoitetut tilat olivat yhteensä 157 obsia. Sen lisäksi suotiin vielä von Stein'ille ja eräälle Wördenhoff'ille yhdessä Retusaari, vaikkakin sen toinen puoli kuului Suomeen.

Kaksi päivää tämän jälkeen tekivät kaikki nämät kuusi miestä uskollisuuden valansa Kustaa Aadolfille. Näihin aikoihin oli myös tuo luvattu saksalainen käännös Ruotsin aatelisten etuoikeuksista ilmestynyt. Ennen vuoden loppua sai vielä muutama saksalainen lisäksi lahjoitusmaita Inkerissä.[3])

Marraskuussa vuonna 1622 teki Ruotsin hallitus lisämääräyksiä Inkerin asuttamisesta. Se käski Inkerin kenraalikäskynhaltijan Antti Eerikinpojan tehdä arvostelu viljelysmaasta Inkerissä ja erottaa Saksalaisille antamatta jääneistä maista parhaimmat osat kruunulle. Samaten olivat linnoitusten

---

[1]) Latinalais-saksalainen registratuura 1622, kirjoitettu $^{16}/_{10}$, latinaksi 341 siv. ja saksaksi 355 siv.

[2]) Muutamilla näistä saksalaisista oli Mechlenburgin herttuan Adolph Friedrich'in tai leskiherttuattaren Sophian puoltokirje.

[3]) Sama registratuura, 6 kirjettä $^{16}/_{10}$ ja yksi $^{18}/_{10}$ 1622.

ympäristössä olevat maat otettavat kruunun omiksi. Vaaraa voisi nimittäin olla, että kaikki hyvä maa pian joutuisi uudisasukasten käsiin ja huonot maat jäisivät kruunulle jälelle. Näille kruunua varten erotetuille hyville maille piti Antti Eerikinpojan siirtää talonpoikia, jotka asuivat saksalaisille luovutetuilla tai heille luovutettavilla alueilla. Tämän maitten erottamisen jälkeen kruunun hyväksi saisi Antti Eerikinpoika antaa jälelle jääneet alueet Suomen ja Ruotsin aatelismiehille samoilla ehdoilla kuin Saksalaisille. Ne olivat siten ulkomaalaisilla talonpojilla asutettavat, aivan niinkuin Saksalaisista oli määrätty.[1])

Vasta keväällä 1623 näkyy Kustaa Aadolf tulleen varmaan päätökseen siitä, mitkä alueet Inkerissä olivat uudisasutukseen annettavat ja mitkä kruunun huostaan jäävät. Erityisen ohjeen kautta, joka on toukokuun lopulta 1623, ilmoitti hän Inkerin kenraalikäskynhaitijalle päätöksensä asiasta. Läänityksiä ja lahjoituksia sai sen jälkeen olla ja uudisasukkaille oli luvallista antaa maata seuraavissa pogostoissa: Pähkinänlinnan läänissä Iserskoin (Inkerin) ja Tuuterin pogostoissa; Kaprion läänissä Dagilinkoin, Kipinskoin, Fidilitskoin, Svidetskoin, Grisenskoin, Orlinskoin, Saaren ja toisessa puolessa Oseretskoin pogostia; Jaaman läänissä Wrudskoin ja toisessa puolessa Jastrobinskoin pogostaa sekä Iivananlinnan läänissä Petroskoin pogostassa. Tästä Petroskoin pogostasta oli kuitenkin osa kylistä ja varsinkin meren rannalla olevat pantavat Iivananlinnan linnoituksen alle kuuluviksi. Näistä rannalla olevista kylistä mainitaan erityisesti Pernespa.

Saksalaisten uudisasukasten suhteen huomautetaan kirjeessä, ett'ei heille pitänyt enempää maata antaa, kuin he väkineen voivat viljellä, ell'ei heillä ollut eri lupaa suuremman palstan saamiseen.

Kruunun huostaan olivat taas, saman kuninkaan kirjeen mukaan, seuraavat pogostat otettavat: Pähkinänsaaren läänissä Nevajoen pohjoispuolella Kuivasten, Korpiselän, Keltin ja Spaskoin pogostat sekä Nevan eteläpuolella Lopen ja Jaroselskoin (Järvisaaren) pogostat; Kaprion läänissä toinen puoli Oseretskoin pogostaa sekä Detilinskoin, Samoskoin, Kargalskoin, Tolduskoin, Gregorskoin ja Rasinskoin pogostat sekä Jaaman lää-

---

[1]) Valtion registratuura 1622 kirje $^{29}/_{11}$, 375 v. siv.

nissä Opoletskoin ja toinen puoli Jastribinskoin pogostaa. Näissä pogostoissa ei kenraalikäskynhaltija saanut antaa mitään maata ei lahjoitukseksi eikä läänitykseksi. Ei edes, jos joku erehdyksestä annetun kuninkaan lahjoitus- tai läänityskirjeen nojalla vaati itselleen maata, saanut sitä siellä luovuttaa, ennenkuin kenraalikäskynhaltija oli kuninkaalta pyytänyt tarkempia ohjeita asiasta.

Kaikki, jotka näissä pogostoissa maata omistivat joko lahjoituksena tai läänityksenä, olivat sieltä siirrettävät toisiin pogostoihin. Eikä tässä saanut mitään poikkeusta tehdä sen johdosta, että omistus perustui kuninkaan tai jonkun hänen viranomaisensa antamaan vahvistuskirjeeseen, tai omistaja oli venäläinen pajari.

Samaten olivat, niinkuin kapitulatitioonissakin on mainittu, kaikki uudisasutukseen määrätyissä pogostoissa asuvat talonpojat, joita ei oltu uudisasukkaille luovutettu, muutettavat pois kruunulle säästettyihin pogostoihin. Kenraalikäskynhaltijan ja maakunnan kamreerin tuli Pähkinänlinnan ja Kaprion läänien käskynhaltijain avulla valvoa, että uudisasukkaat kunnollisesti maksoivat talonpojille siitä, minkä muuton kautta (kylvössä y. m.) tulivat kadottamaan. Ja oli heille heidän uusissa asuinpaikoissaan annettava yhden, kahden tai kolmen vuoden veronvapaus aina sen mukaan, millaisia tiloja saivat entisten sijaan.

Kuitenkaan ei voitu niin aivan tarkkaan noudattaa näitä kuninkaan ohjeita uudisasutuksesta. Muutamat saksalaiset aateliset hankkivat vehkeillään itselleen paljon enemmän maata, kuin voivat asuttaa, toiset taas tahtoivat ehdottomasti asettua asumaan hallitusta varten säilytettyihin pogostoihin. Kun he uhkasivat lähteä takaisin väkineen, oli hallituksen taipuminen heidän pyyntöönsä. Myöhempi näistä epäkohdista tuli näkyviin jo syksyllä 1623, kun eräs suuri joukko uudisasukkaita saapui Inkeriin. Nämät eivät kuninkaan tahdon mukaan suostuneet asettumaan asumaan autiomaille Saaren linnoituksen alueelle, ja kuninkaan täytyi lopulta antaa heille Kaprion läänissä Detalinskoin pogosta sekä puolet Samoskoin ja Oseretskoin pogostoista.[1])

---

[1]) Valtion registratuura 1623, kirjeet $^{29}/_{3}$, 183 v. ja $^{5}/_{9}$, 284 v. siv.

Seuraavana vuonna 1624 oli Inkerin kamreeri Eerikki Antinpoika pahassa pulassa saksalaisen sihteerin Paavali Spankon takia. Spanko oli kruunulle luovuttanut alueen Inkerissä, ja hänen piti saada korvausta sijaan. Edellisenä vuonna 1623, kun Eerikki Antinpoika kävi Ruotsissa, ei Spanko ollut pyytänyt eikä kuningas ollut taipuvainen antamaan hänelle enempää kuin 40 tai enintään 50 obsia. Mutta itse teossa tuli hänen kuninkaalta hankkimansa lahjoituskirja käsittämään 332 obsin alueen. Ne maat, jotka Spankolla ennestään oli Kaprion läänissä, suuruudeltaan 101 obsia, olivat parasta viljelysmaata, jonka lisäksi niihin kuului hyviä laitumia ja arvokkaita, riistasta, varsinkin näädistä, rikkaita metsiä. Näissä maissa oli Eerikki Antinpojan kertomuksen mukaan jo enemmän, kuin Spanko halusi ja edes voikaan asuttaa. Siitä huolimatta tahtoi Spanko saada noiden hänelle luvattujen 332 obsin joukkoon parhaimmat asutut kylät Jaaman läänissä ja juuri ne, jotka parhaiten soveltuivat Jaaman linnan alle kuulumaan. Eerikki Antinpoika lausuu kirjeessä kanslerille velvollisuutensa olevan tässä kohden ilmoittaa, miten Spankon asian laita oli. Hän kysyy vielä, millä tavalla linnoja tulevaisuudessa aiotaan pitää kunnossa, jos Jaaman läänistä ei mitään jätetä jäljelle, kun jo Iivananlinnan luona melkein kaikesta oli Saksalaisille luovuttu.

Nämät Spankon suuret tuumat näkyvätkin menneen suurimmaksi osaksi myttyyn. Vuoden 1634 Inkerin vakkakirjassa ilmoitetaan hänellä olleen yhteensä 103 obsia, joista 68 Kaprion läänissä ja 35 Jaaman läänissä. Myöhemmässä läänissä sijaitsevat obsit eivät olleet varsin paljon asuttuja, sillä niihin kuului 13 talonpoikaa. Mahdotonta ei ole, että yllä oleva Eerikki Antinpojan kertomus Spankon menettelystä on jossakin määrin liioiteltu ja että Spanko alusta alkaen oli ollut sävyisempi vaatimuksissaan.[1])

Eräässä kirjeessä, johon ei ole vuotta eikä päivää merkitty, valittaa muuan nimeänsä ilmoittamaton kanslerille seuraavista vaikeuksista Inkerin asuttamisessa. Moni uudisasukkaista hankki itselleen niin paljon maata, ett'ei hän voinut sitä vil-

---

[1]) Oxenstjernan kokoelma, Eerikki Antinpoika Tranan kirjeet kanslerille, kirje $^{10}/_{10}$ 1624; vuoden 1634 Inkerin vakkakirja, 14, 43 v. ja 47 siv.

jellä vielä vähemmän asuttaa. Niin esimerkiksi oli vähävarainen Hans Thermo saanut 158 obsia eli yhtä paljon kuin valtion johtavat herrat. Ja itse teossa voi hän niistä viljellä ja asuttaa enintään 10 obsia. Jos tässä tehtäisiin rajoitus, voisi kirjoittajan mielestä tulla useampia siirtolaisia ja maakunta paremmin edistyä. Puheen alainen kirje, jonka päällekirjoituksena on „Några nödiga punckter om Narfwe Stadz legenheet och förbättringh“, on sisällyksestään päättäen 1620 luvulta. Sillä näkyy olleen sama vaikutus Thermon suhteen kuin Eerikki Antinpojan kirjeellä Spankon. Vuoden 1634 vakkakirjassa ilmoitetaan nimittäin Thermosta, että hänellä oli vain 10 talonpoikaa ja 66 obsia.[1])

Muutamat ruotsalaiset tulivat jo niihin aikoihin, joihin kapitulatiooni säädettiin, lahjoitusmaitten omistajiksi Inkerinmaalla velvollisuudella hankkia uudisasukkaita tiloilleen. Niistä olivat ensimmäiset kaksi silloista mahtavata miestä Ruotsin valtakunnassa, nimittäin Juhana Skytte ja Kaarlo Gyllenhjelm, joille annettiin lahjoitusmaata jo vuonna 1622. Molemmille luvattiin 200 obsia. Myöhempi sai tilansa Inkerin ja Lopen pogostoissa Pähkinänlinnan läänissä, edellinen taas Tuuterin pogostassa samaa lääniä „Dodermeckin“ ja Strillan (Strelnikan eli Suolijoen) välillä. Joll'ei tämä alue riittänyt Skytten lahjoitukseen, oli hänellä ja hänen perillisillään alkuperäisen lahjoituskirjeen mukaan oikeus hakea maata lahjoitukseksecn muualta Inkeristä, mistä halusivat. Kuitenkin riitti jo mainittu alue siihen hyvin.[2])

Seuraavana vuonna 1623 antoi Kustaa Aadolf jälleen kahdelle etevälle Ruotsin miehelle suuria 200 obsin lahjoituksia Inkerissä. Tällä kertaa tulivat niistä osallisiksi Gabriel Oxenstjerna ja Svante Baner. Oxenstjerna sai tilansa Dagilinskoin pogostassa Kaprion läänissä, jossa hänen oli lupa mielensä mukaan valita ne autioaloilla. Baner'ille taas suotiin lahjoitukseksi Inkerin pogostassa Pähkinänlinnan lääniä kaikki maa Iserski- (Inkerin) ja Tosnajokien välillä ja vielä näiden jokien

---

[1]) Oxenstjernan kokoelma, osasto: Generalguvernementet Lifland, Ingermanland och Carelen 1600—1685, kirje ilman päivää ja vuosilukua.

[2]) Saksalais-latinalainen registratuura, kirjeet $^{15}/_{11}$ ja $^{6}/_{12}$ 1622, 436 ja 442 siv.

toisellakin rannalla olevaa maata, niin, että kaikkiaan tuli 200 obsia.[1])

Näistä lahjoituksista annettiin Skytten, Gyllenhjelm'in ja Oxenstjernan sellaisilla ehdoilla, joita kapitulatioonissa luetellaan. Lahjoitukset siirtyivät nimittäin perinnöksi niin mieskuin naispuolisille perillisille ja heidän kuoltua ilman perillisiä kaukaisemmille sukulaisille. Lahjoituksen saajalla oli siviiliasioissa tuomiovalta alustalaistensa suhteen. Tilat olivat asutettavat uudisasukkailla, jotka tuotiin Saksasta tai muualta ulkomaalta, mutta jotka eivät saaneet olla Ruotsalaisia, Suomalaisia, Virolaisia, Inkerikkoja tai Venäläisiä. Veronvapautta luvattiin lahjoituksen omistajille kymmeneksi vuodeksi y. m. Gyllenhjelm'in lahjoituskirjeeseen tehtiin kuitenkin tilojen perimisen suhteen tavallisesta hiukan eriäviä määräyksiä. Jos nimittäin Gyllenhjelm kuolisi ilman sekä miespuolisia että naispuolisia rintaperillisiä, saisi hänen puolisonsa pitää itselleen ja sivuperillisilleen kolmannen osan perintöä, muut kaksi kolmannesta siirtyisivät Gyllenhjelmin sivuperillisille tai sille henkilölle, jolle hän kuninkaan suostumuksella tulisi määräämään ne. Sen lisäksi luvattiin hänelle vasten tavallisuutta alueella olevat populit, joiden lukumäärä vuoden 1634 vakkakirjassa ilmoitetaan 5:ksi.

Baner'ille annetusta lahjoituksesta sanotaan vain, että hän sai sen oikeaksi rälssiksi rälssimiehen palvelusehdoilla itselleen ja perillisilleen oikeana perintötilana ikuiseksi omaisuudeksi. Kirjeen reunaan on kuitenkin kirjoitettu, että hänen itse tuli hankkia tiloilleen asukkaita, joka osottaa, että tilat ainakin osittain tahdottiin antaa kapitulatioonin ehdoilla.

Eivät Gyllenhjelm'in ja Banér'in lahjoitukset vielä näitten ensimmäisten lahjoituskirjeitten kautta olleet aivan tarkalleen määrätyt. Lopulliset määräykset Baner'in lahjoituksesta ilmestyivät vuonna 1626. Tässä uudessa lahjoituskirjeessä ilmoitetaan hänen lahjoituksensa ala täydellisemmin. Sen piti käsittää maa-alue Inkerin ja Tosnajokien välillä alkaen kahden virstan päässä Nevanlinnasta. Mutta kun tämä ala ei vielä kahta sataa obsia käsittänyt, myönnettiin hänelle maata aina kahden virstan päähän kummankin joen toiselle puolelle, siksi kun nuo 200

---

[1]) Saksalais-latinalainen registratuura 1623, kirje $^{4}/_{1}$ 41 siv.; valtion registratuura 1623, kirje $^{11}/_{6}$, 223 siv.

obsia saatiin täyteen. Lahjoitusehdoista sanotaan tässä kirjeessä, että alue saatiin „aatelisella vapaudella, rälssipalvelusvelvollisuudella ja niiden perusteiden mukaan, jotka maaomistuksen suhteen Inkerissä olemme antaneet olla voimassa“ (den fundation som vi på den ingermanländske besittning hafva gälla låtit). Tämä määräys osottaisi selvemmin kapitulatioonin ehtoja kuin aikaisemmassa lahjoituskirjeessä tavattava kohta alueen asuttamisesta.

Tässä myöhemmässä lahjoituskirjeessä on vielä omituinen Inkerin oloja varsin kuvaava kohta. Baner'ille ja hänen perillisilleen annettiin nimittäin hänen saamainsa maiden asujamiksi 30 populia vaimoineen ja lapsineen ikuiseksi omaisuudeksi. Tämä osottaa aivan selvään tässä maakunnassa vielä Ruotsin vallan aikana vallitsevata maaorjuutta.[1])

Uuden lahjoituskirjeen, jossa luetellaan kaikki lahjoitukseen kuuluvat obsit ja vahvistetaan omistusoikeus niihin, sai Kaarlo Gyllenhjelm vasta vuonna 1633. Tämä lahjoituskirje on siinä kohden omituinen, että tiloja nyt sanotaan Norrköpingin päätösten ehdoilla annetuiksi huolimatta aikaisemmista kapitulatioonia muistuttavista määräyksistä.[2])

Myöskin Juhana Skyttelle annettiin uusia lahjoituskirjeitä, joitten kautta lahjoitusehdot tuntuvasti muuttuivat aikaisemmista ja lahjoitettu alue paljon suureni. Vuonna 1624 laajensi hallitus Toukokuun alussa antamallaan lahjoituskirjeellä lahjoitettua aluetta suomalla hänelle koko Tuuterin pogostan. Koska Skytten tuli vaikeaksi yksin saada koko tämä ala asutuksi, luvattiin, että hän sai ottaa muita osallisiksi saamainsa maiden asuttamisessa. Näitten osakasten tuli sitten hänen johdollaan suorittaa ratsupalveluksensa, niinkuin hän parhaaksi katsoi sopia heidän kanssaan. Tavallinen määräys, ett'ei saanut uudisasuk-

---

[1]) Vuonna 1625 lupasi Kustaa Aadolf Svante Baner'ille kaikki ne miehet perheineen, jotka saatiin kiinni rauhoitetun metsäriistan ampumisesta tai tammien kaatamisesta Uplannissa ja Vestmanlannissa, veroa maksaviksi alustalaisiksi Baner'in tiloille Inkeriin. Myöskin ne hänen omista rälssitalonpojistaan, jotka tekivät jo mainitut rikokset, saisi hän viedä sinne. (Handl. ur Brinkmanska arkivet, I osa, 23 siv.)

[2]) Valtion registratuura 1626, kirje $^{6}/_{6}$, 343 siv.; neuvoston registratuura 1633, kirje $^{27}/_{6}$ 39 v. siv.; valtion registratuura 1633, kirje $^{27}/_{6}$, 854 siv.; Inkerin vuoden 1634 vakkakirja.

kaiksi tuoda Ruotsalaisia, Venäläisiä, Suomalaisia ja Virolaisia, tavataan tässäkin kirjeessä. Muuten saivat ne olla mitä vierasta kansallisuutta hyvänsä.

Vielä tavataan tässä kirjeessä muutamia sangen outoja määräyksiä, jommoisia emme ole tavanneet missään muussa lahjoituskirjeessä. Skyttelle ei ainoastaan luvata, että hän saisi perustaa kauppaloita ja kaupunkeja (fläckar och städer) sekä kartanoja (stora torp), vaan hän sai myöskin vallan rakentaa aitauksia niiden ympärille ja muuten varustaa niitä vihollisen hyökkäyksiä vastaan. Viimeksi mainittu tapahtui nähtävästi kruunun kulunkien vähentämiseksi maakunnan puolustusta varten.[1])

Tämänkään lahjoituksen kautta ei kuninkaan mielestä Skytte ollut vielä saanut kylliksi etuja, sillä vähän enemmän kuin kuukautta myöhemmin eli kesäkuun 16 p:nä 1624 ilmestyi uusi kuninkaallinen kirje, jossa ilmoitetaan, että Skytte oli koroitettu vapaaherrasäätyyn. Tuuterin pogosta muuttui nyt hänen vapaaherrakunnakseen. Mutta koska se oli siksi suuri, ett'ei sitä kokonaisuudessaan tarvittu vapaaherrakunnaksi, sallittiin Skytten jakaa se. Niin paljon, kuin vapaaherran arvon ylläpitämiseen oli tarpeen, tuli hänen antaa sille perilliselleen, jolle vapaaherrakunnan tuli siirtyä. Loppuosan sai hän jakaa muitten perillistensä kesken.

Vielä vuonna 1628 sai Skytte erään etuoikeuden lisäksi. Poiketen määräyksestään, että hän ei saisi asukkaiksi vapaaherrakuntaansa ottaa ruotsalaisia, virolaisia, suomalaisia ja venäläisiä talonpoikia, lupasi hallitus nyt, että hän sai ottaa ne mistä tahansa, kun vaan sai vapaaherrakuntansa pian asutuksi.[2])

Toinenkin vapaaherrakunta perustettiin näihin aikoihin Inkeriin. Se suotiin Hollantilaiselle Abraham Six de Sandlier'ille, joka nyt tehtiin Ruotsin vapaaherraksi ja sai vaakunansa. Hänen vapaaherrakuntansa käsitti kuusi kylää Jaaman läänissä ja yhden Iivananlinnan läänissä. Tätä vapaaherrakuntaa piti nimitettämän Sixenburgiksi, ja hän sai nimittää itseänsä

---

[1]) Valt. reg. 1624, kirje $^{5}/_{5}$, 257 v. s:lla.

[2]) Valtion registratuura 1624, kirj. $^{16}/_{6}$, 282 v. siv.; kamarin registratuura 1628, kirje $^{29}/_{4}$.

Sixenburgin vaapaaherraksi ja Orlinin (Orlinon) herraksi. Viimeksi mainittu Jaaman läänissä oleva paikka tavataan myöskin lahjoitettujen maitten joukossa, mutta oli nähtävästi vapaaherrakunnan ulkopuolella, koska hän oli vain sen herra. Vapaaherrakuntansa ynnä siihen kuuluvat asukkaat sai Abraham Six de Sandlier lahjoituskirjeen mukaan ikuiseksi omaisuudeksi sellaisilla oikeuksilla, jotka Ruotsin valtakunnan vapaaherroilla oli. Lahjoituskirjeessä lausutaan vielä, että Sixin suku oli saanut aatelisen vaakunansa Ranskan kuninkaalta Henrik I sekä Itävallan keisarilta ja Böhmin kuninkaalta Mathiakselta. Tämän kirjeen nojalla Abraham Six'ille annetun lahjoituksen suuruudesta saamme käsityksen vuoden 1634 vakkakirjasta. Sen mukaan kuului siihen 27 talonpoikaa, 7 populia ja 113 obsia. Orlinoa ei tileissä mainita. Ehkä se oli maakartano Orlinskoin pogostassa. Muuten tuntuu hiukan omituiselta, ett'ei 1634 eikä 1637 vuoden vakkakirjassa tätä Six'in lahjoitusta nimitetä vapaaherrakunnaksi, vaan ainoastaan perinnöllisesti annetuksi lahjoitukseksi. Tämän ohessa oli Six'illä toinenkin lahjoitus nimittäin 57 obsia Kaprion läänissä, jotka olivat annetut Inkerin kapitulatioonin ehdoilla.[1])

Saksalaisten uudisasukasten tuomista Inkeriin jatkettiin vuoden 1622 jälkeen jokseenkin innokkaasti jonkun aikaa eteenpäin. Vuonna 1623 matkusti von Stein uudelleen Saksaan ja toi niinkuin edellisenäkin vuonna sieltä uudisasukkaita sekä aatelisia että aatelittomia, joille se toimikunta uudisasutusta varten, johon hän itse kuului, määräsi sopivia asuinpaikkoja. Toisinaan näkyy tämä toimikunta antaneen uudisasukkaille väliaikaisia lahjoituskirjeitä siksi, kun kuningas itse ehti ottaa asian punnittavakseen ja vahvistaa annetut lahjoitukset. Tämä tilojen määrääminen ainoastaan toistaiseksi, siksi kun kuningas niiden omistuksen vahvisti, riippui nähtävästi alussa siitä, ett'ei kuninkaalla ollut aivan selvillä, mitä maita hänen piti uudisasukkaille luovuttaa.

Näiden kapitulatioonin perustuksella tiloja saaneiden ulkomaalaisten uudisasukasten joukossa oli paitse Saksalaisia myöskin joku Englantilainen ja Hollantilainen. Viimeksi mainittua kansallisuutta siirtyi sitten aikaisemmin kerrotun Six de Sandlier'in

[1]) Inkerin kopiokirja n:o I, kirje $^{21}/_{4}$ 1630, 122 siv.

ja hänen kumppaniensa vuokrauksen kautta paljon lisään Inkeriin. Niin tuotiin heitä jo vuonna 1629 30 perhettä. Näillä Hollantilaisilla oli kuitenkin kapitulatioonin määräyksistä monessa kohdin poikkeevat ehdot.

Inkerin asuttaminen ei näitten edellä kerrottujen toimien kautta läheskään niin paljon edistynyt, kuin oli toivottu. Moni lahjoituksen saaja ei voinut hankkia tarpeellista määrää talonpoikia, jonka tähden hallituskaan ei pitänyt velvollisuutenaan antaa koko lupaamaansa alaa. Vielä vuoden 1634 Inkerin vakkakirjassa mainitaan pari tällaista esimerkkiä. Ne ovat Kristoffer Plutzhow, jolta oli pidätetty 6 obsia ja Wipreht Lutzow, jolta oli 4 obsia pidätetty puuttuvain uudisasukasten tähden.

Moni muu lahjoituksen saaja jätti koko tuuman sikseen, kun huomasi vaikeudet uudisasukasten hankkimisessa, eikä koskaan ottanut hoitoonsa saamiaan tiloja. Toiset ottivat ne käsiinsä hyvin myöhään. Tämä vaikeus talonpoikain saamisessa pakotti hallituksen tekemään poikkeuksia sitä koskevista kapitulatioonin määräyksistä. Me olemme jo nähneet, miten kuningas vuonna 1628 antoi Juhana Skyttelle oikeuden, huolimatta kapitulatioonin määräyksistä, ottaa uudisasukkaita vapaaherrakuntaansa, mistä hän vain niitä sai. Vuonna 1632 lausuu hallitus antaessaan kapitulatioonin ehdoilla Pähkinänlinnan läänissä taloja eräälle Juhana Eskilinpojalle, että tämä sai ottaa tiloilleen talonpoikia Venäjältä ja mistä hyvänsä, vaan ei kruunun ja rälssitalonpoikia. Eräästä käskynhaltija Klaus Gallelle vuonna 1626 kapitulatioonin ehdoilla Jaaman läänissä annetusta lahjoituksesta sanotaan vuoden 1634 Inkerin vakkakirjassa, että se oli irtolaisilla asutettava. Tämmöistä määräystä ei kuitenkaan lahjoituskirjeessä ole. Mutta vaikeus hankkia uudisasukkaita oli kaiketi vaikuttanut tämän myöhemmän tilissä ilmoitetun määräyksen.

Aihetta tuumaan käyttää irtolaisia uudisasukkaina Inkerissä oli ehkä antanut muuan saksalainen uudisasukas tässä maakunnassa Jost von Varendorff. Eräässä kirjeessään kanslerille, jossa ei ole vuosilukua eikä päivää ja joka näkyy olevan kirjoitettu sen jälkeen, kuin Juhana Skytte tuli Inkerin käskynhaltijaksi, eikä siis ole vuotta 1629 aikaisempi, tekee hän tämän ehdotuksen. Kirjeessään kertoo hän niistä vaikeuksista, jotka olivat häntä kohdanneet, ja pyytää omasta ja muitten saksa-

laisten puolesta saada ottaa palvelukseensa niitä irtolaisia, jotka kulkivat siellä täällä ja karkasivat rajan poikki Venäjälle.[1])

Hallitus ei itse täyttänyt kaikkea, minkä kapitulatioonissa oli luvannut uudisasukkaille. Niin esimerkiksi se ei kaikille kapitulatioonin ehdoilla lahjoituksia saaneille toimittanutkaan 2 populia maanviljelyksen neuvojaksi. Arvattavasti oli siihen osaksi syynä se, että populien lukumäärä oli tuntuvasti vähentynyt alituisten karkausten kautta. Mutta silloin ei hallituksen olisi pitänyt antaa ohjelmaansa katsomatta tavallista enemmän populeja vaikuttaville henkilöille, kun eivät voineet toimittaa saksalaisia ja muita luvallisia talonpoikia alueilleen. Niin oli vuoden 1634 vakkakirjan mukaan Kapriel Oxenstjernalla koko 20 talonpoikaa, nähtävästi nekin populeja. Viimemainituista sanotaan, että ne olivat vaihdon kautta saatuja. Rouva Dorothea Sperling'ille lahjoitti hallitus vuonna 1633 kahdeksan populia kaiketi hänen tiloilleen Jaaman läänissä. Nämätkin tilat olivat kapitulatioonin ehdoilla annettuja, nimittäin vuonna 1627 hänen miesvainajalleen. Aikaisemmin olemme jo nähneet, että kuningas lahjoitti 5 populia Kaarlo Gyllenhjelm'ille ja 30 populia Svante Baner'ille.[2])

Ruotsin virkamiehille ja venäläisille pajaareille annettiin yhä edelleen lukuisasti lahjoituksia. Etevämmät edellisistä saivat tiloja ikuiseksi omaisuudeksi ilman Norrköpingin päätösten ehtoja. Venäläiset pajarit saivat taas joko Norrköpingin päätösten ehdoilla tai mieluiseksi ajaksi tilansa. Usein täytyi, niinkuin olemme kertoneet, sekä Ruotsin miehille että pajaareille annetut tilat vaihtaa toisiin. Syynä olivat nuo aikaisemmin mainitut joko pogostain määrääminen käyttövapaiksi Saksalaisten uudisasutusta varten tai laajain alueiden siirtäminen linnain alle kuuluviksi.

Nämät läänitykset, joista tähän saakka olemme puhuneet, annettiin siinä osassa Inkeriä, joka oli Venäläisiltä valloitettu.

---

[1]) Inkerin kopiokirja n:o 1, kirje $^{6}/_{3}$ 1626 ja n:o 2, kirje $^{27}/_{2}$ 1634; valtion registr. 1626, kirje $^{6}/_{3}$, 133 v. siv.; Oxenstjernan kokoelma, osasto: Generalguvernementet Lifland, Ingermanland och Karelen 1600—1685, kirje ilman vuotta ja päivää.

[2]) Inkerin vakkakirja vuodelta 1634, Inkerin kopiokirja n:o 2, kirje $^{24}/_{9}$ 1633.

Narvan läänissä taas, joka aikaisemmin oli tullut Ruotsin valtaan, olivat olot kehittyneet toiselle kannalle. Luulisi, että siellä olot olisivat muodostuneet enemmän Ruotsin tapaan, vaan niin ei ollut asian laita. Sinne oli jo paljon ennen, kuin Ruotsin aseet olivat päässeet siellä voitolle, levinnyt mahtava vaikutus toiselta suunnalta, nimittäin Itämeren maakunnista. Omituiselta tuntuukin, kun vielä Kustaa Aadolfin aikana ilmoitetaan, että tila annetaan „Harjumaan ja Virumaan oikeuksilla", johon tavalsesti lisätään, „niinkuin se ennenkin on ollut annettu". Näillä äsken mainituilla oikeuksilla tarkoitetaan selvään niitä ehtoja, joilla aatelisto Viron pohjoisissa rannikkomaakunnissa Harjumaassa ja Virumaassa oli kartanonsa omistanut.[1])

Niinkuin tuosta lisäyksestä, että tila ennen on ollut tällaisilla ehdoilla annettu, voi päättää, koski tämä läänin vanhoja lahjoitusmaita. Uusia lahjoituksia annettiin taas Ruotsin tapaan. Niin oli esimerkiksi vuonna 1626 Daniel Falk'ille tässä läänissä annetun lahjoituksen laita. Se annettiin ikuiseksi ajaksi Ruotsissa käytännössä olevilla ehdoilla, mutta Inkerin tileissä tavataan se edellä mainittujen tilain joukossa. Sama oli myöskin Narvalaiselle Juhana Fock'ille vuonna 1630 Narvan läänissä annetun lahjoituksen laita. Saksalaisia uudisasukkaita ei tässä läänissä tavata.[2])

Muualla Inkerissä oli yksi ainoa lahjoitus, joka oli annettu ikuiseksi ajaksi ilman kapitulatioonin ehtoja. Se käsitti asiamies Juhana Möller'ille suodut 38 talonpoikaa ja 128 obsia. Ne olivat vuosina 1622 ja 1624 annetut Norrköpingin päätösten ehdoilla, mutta 1631 muutettiin ne ikuiseksi ajaksi annetuiksi samassa kuin Möller koroitettiin aatelissäätyyn. Omituista kyllä

---

[1]) Kun lahjoituskirjeissä puhutaan Harjumaan ja Virumaan oikeuksista, lisätään siihen, että uusi omistaja sai myydä, pantata ja lahjoittaa tilat sekä menetellä niitten suhteen mielensä mukaan. Siis ovat nämät ne oikeudet, jotka ikuiseksi ajaksi annettujen tilain omistajilla oli Ruotsissa. Kuuluiko näihin Viru- ja Harjumaan oikeuksilla annettuihin kartanoihin maaorjia vai eikö, siitä ei lahjoituskirjeissä mitään puhuta.

[2]) Daniel Falk'in lahjoituskirje $^{5}/_{3}$ 1626 Inkerin kopiokirjassa n:o 2, 5 siv.; Juhana Fock'in lahjoit., valtion registratuura 495 v. siv., kirje $^{26}/_{8}$ 1630; Viron aatelisten ehdoilla annetuista lahjoituksista katso esim. Samuel Cobrun'in lahj. kirje $^{7}/_{10}$ 1627, sama kopiokirja, 8 s:lla sekä Georg von Wagensheimin lahjoituskirja valt. reg. 1630, 497 v. siv., kirje $^{26}/_{5}$.

ovat nämät tilat vielä vuoden 1634 Inkerin vakkakirjassa ilmoitetut Norrköpingin ehdoilla annetuiksi tiloiksi.[1])

Inkerissä olevista lahjoituksista ja läänityksistä vuoden 1618 tienoilla saamme täydellisen tiedon ainoastaan Narvan läänistä sen tiliehdotuksesta vuoden 1619 varalle.[2])

Sen mukaan oli annettu *ikuiseksi omaisuudeksi* kolme lahjoitusta, jotka yhdessä olivat:

Asuttuja hakamaita	5
Autiohakamaita	$3^1/_2$

Panttitiloja oli:

Yksi kartano (Järven kartano) . .	1
Asuttuja hakamaita	$19^1/_2$[3])
Autiohakamaita	$184^3/_4$

sekä vielä yksi mylly.

Elinajaksi annettuja oli:

Asuttuja hakamaita	6
Autiohakamaita	8

Mieluiseksi ajaksi annettuja oli:

Asuttuja hakamaita	21
Autiohakamaita	$79^3/_4$

sekä yksi kruunun mylly.

---

[1]) Inkerin kopiokirja n:o 1, kirje $^{28}/_2$ 1631, 133 siv.

[2]) Tilissä ei sanota, mitkä tilat ovat rälssiä, mitkä ei. Ikuiseksi ajaksi annetuista lahjoituksista on yksi eräällä Narvan porvarilla, joka ehkä ei ollut rälssimies. Norrköpingin päätösten tiloista ei puhuta mitään. Ikuiseksi ajaksi annetut lahjoitukset ovatkin alkuansa lahjoitetut ennen Norrköpingin valtiopäiviä 1604, muutama kyllä sen jälkeen vahvistettu.

[3]) Näiden joukossa on 7 asuttua hakamaata, jotka tilissä panttitilain nimellä tavataan mieluiseksi ajaksi annettujen tilain joukossa. Ehkä ne olivat annetut pantiksi mieluiseksi ajaksi.

Koko summa erilaisilla ehdoilla annettuja lahjoituksia ja läänityksiä oli:

Järven kartano	1
Asuttuja hakamaita	$51^1/_2$
Autiohakamaita	276
Myllyjä	2

Läänin koko summa hakamaita ja kartanoja oli saman tilin mukaan:

Kartanoja	2
Asuttuja hakamaita	$86^1/_4$
Autiohakamaita	381
Myllyjä . . . . . , ...	2

Siten jäi valtion haltuun:

Hakakartano	1
Asuttuja hakamaita	$34^3/_4$
Autiohakamaita	105 [1])

Muusta Inkeristä meillä ei ole luetteloa vuoden 1618 tienoilta. Vähän myöhemmältä ajalta löytyy Pähkinänlinnan, Kaprion, Jaaman ja Iivananlinnan lääniä koskeva luettelo, jossa ilmoitetaan koko obsiluku näissä lääneissä sekä mitä niistä oli läänitetty ja lahjoitettu. Miltä ajalta tämä luettelo on, voimme jotenkin määrätä siinä ilmoitettujen lahjoitusten avulla. Vuoden 1622 lopussa luovutti nimittäin hallitus 200 obsia maata valtionamiraalille Kaarlo Gyllenhjelm'ille Inkerin ja Lopen pogostoissa sekä 200 obsia Tuuterin pogostassa Juhana Skyttelle kummallekin Pähkinänlinnan läänissä. Vuoden 1623 alussa sai vielä Gabriel Oxenstjerna 200 obsia Dägilinskoin pogostassa (Kaprion lääniä) ja Svante Banér 200 obsia Inkerin pogostassa. Jos nyt mainittua luetteloa tarkastamme, huomaamme, että on luovutettu Tuuterin pogostassa 270 obsia ja Dägilinskoin pogostassa 200 obsia. Siis tuntuu melkein siltä, kuin mainittu luettelo olisi laadittu sen jälkeen, kuin Skytten ja Oxenstjernan lahjoitukset ovat annetut. Gyllenhjelm'in ja Banér'in lahjoitukset määrättiin vasta myöhemmin lopullisesti. Vuonna 1624 lahjoitettiin taas toukokuussa Juhana Skyttelle koko Tuuterin pogosta, mutta tässä luettelossa ilmoitetaan

[1]) Hannu Windemacher'in tilisuunnitelma (förslag) Narvan lääniä varten seuraavan vuoden 1619 varalle. (Löytyy Ruotsin kamariarkistossa).

enin osa siitä vielä kruunun omistamaksi. Siitä näemme, että sama luettelo ei voi olla myöhemmältä ajalta kuin vuoden 1623 loppupuolelta tai vuoden 1624 ensimmäisiltä kuukausilta.

Tämän luettelon mukaan oli eri lääneissä lahjoitettu seuraavat obsimäärät:

Pähkinänlinnan läänissä	. . . .	520
Kaprion „	. . . . .	1,228
Jaaman „	. . . . .	156
Iivananlinnan „	. . . . .	348½
	Yhteens	2,252½

Jo mainittujen läänien koko obsimäärä oli:

Pähkinänlinnan läänissä	. . . .	1,970
Kaprion „	. . . . .	3,680
Jaaman „	. . . . .	1,507
Iivananlinnan „	. . . . .	348½
	Yhteensä	7,505½

Hallitukselle oli siten jäänyt näissä lääneissä:

Pähkinänlinnan läänissä	. . . .	1,450
Kaprion „	. . . . .	2,452
Jaaman „	. . . . .	1,351
Iivananlinnan „	. . . . .	—
	Yhteensä	5,253

Vuodelta 1634, johon lopetamme tämän tutkimuksemme, olemme saaneet vertaamalla saman vuoden Inkerin vakkakirjaa tapaamiimme lahjoituskirjeisiin seuraavat tiedot erilaatuisista tiloista.

Vapaaherrakuntia oli kaksi, niinkuin aikaisemmin olemme kertoneet.

	Talonpoikia.	Populeja.	Obsia.
Juhana Skytten käsitti (Pähkinänlinnan läänissä)	—	—	456¾
Abraham Six'in (seitsemän kylää Jaaman ja Iivananlinnan lääneissä)	27	7	113
Summa	27	7	569¾

[1]) Eräs luettelo Oxenstjernan kokoelmassa, osastossa: Generalgouvernementet Lifland, Ingermanland o. Kexholms län 1600—1685.

Ikuiseksi ajaksi annetuista rälssitiloista tahdomme tässä ensiksi mainita Narvan läänissä tavattavat. Niistä ilmoitetaan vuoden 1634 vakkakirjassa, että ne käsittivät 540 talonpoikaa, 267 $^1/_8$ asuttua hakamaata ja 418 $^1/_8$ asumatonta hakamaata.

Muualla Inkerissä oli ainoastaan yksi lahjoitus, joka oli annettu ikuiseksi ajaksi ilman kapitulatioonin ehtoja ja käsitti 38 talonpoikaa ja 128 obsia Kaprion läänissä.

Kapitulatioonin ehdoilla oli annettu hyvin runsaasti alueita, enemmän kuin minkään muunlaisia lahjoituksia. Ne olivat melkein kaikki Iivananlinnan, Jaaman, Kaprion ja Pähkinänlinnan lääneissä. Niinkuin aikaisemmin olemme kertoneet, erosivat ne lahjoitusehdoiltaan tuntuvasti toisistaan. Kapitulatioonin ehdoilla annettuihin olemme tässä lukeneet Kaarlo Gyllenhjelminkin lahjoituksen, vaikka sen kuninkaan myöhempien määräysten mukaan pitäisi kuulua Norrköpingin ehdoilla annettuihin lahjoituksiin. Samaten olemme laskeneet mukaan Eerikki Antinpojan Inkerissä olevan lahjoituksen tähän summaan.

Koko Inkerin summaksi tulee tällä tapaa 2,654 asumatonta hakamaata ja vanhaa obsia, $^{39}/_{64}$ uutta obsia, 7 populia ja 49 talonpoikaa. Eri läänien mukaan jakaantuivat ne seuraavalla tavalla:

	Talonpoikia.	Populeja.	Uusia obseja.	Hakamaata.
Narvan läänissä	—	—	—	3 obsia
Iivananlinnan läänissä . .	—	—	—	225 $^3/_4$
Jaaman „ . .	25	2	—	539
Kaprion „ . .	20	—	—	1,329 $^1/_2$
Pähkinänlinnan „ . .	4	5	$^{39}/_{64}$	556 $^3/_4$

Norrköpingin päätösten ehdoilla annettuja lahjoituksia tapaamme Inkerissä myöskin varsin lukuisasti. Ne ovat lukuisimmat kapitulatioonin ehdoilla annettujen jälkeen. Niitä tavataan myöskin muutamia Narvan läänissä. Koko Inkerin summa näitä lahjoituksia oli 365 talonpoikaa, 90 $^1/_2$ asuttua hakamaata ja populia, 1,296 $^1/_2$ asumatonta hakamaata ja obsia. Eri läänien mukaan jakaantuivat ne seuraavalla tavalla:

	Talonpoikia.	Asuttuja hakamaita.	Asumattomia hakamaita.
Narvan läänissä . . .	40	$9^1/_2$ populeja	$12^1/_2$ obseja
Jaaman „ . . .	70	3	318
Kaprion „ . . .	255	78	$951^3/_4$ [1])
Pähkinänlinnan läänissä	—	—	$14^1/_4$ [2])

Vaihtotiloina, joiden laatu ei ole ilmoitettu, on tässä mainittava pajaari Aleksanteri Rubzow'in tilat, jotka käsittivät 57 obsia, 26 talonpoikaa ja 3 populia Kaprion läänissä.

Rälssioikeuksilla mieluiseksi ajaksi oli annettu ainoastaan Fromholt Tiesenhusenin lakjoitus. Se käsitti 8 talonpoikaa ja 14 obsia Kaprion läänissä.

Ratsupalvelusvelvollisuudella oli annettu tiloja muutamille henkilöille, joiden muista ehdoista lahjoituskirjeet eivät anna tietoja. Tavallisesti oli näille henkilöille suotu aluksi muutaman vuoden verovapaus. Sellaisia läänityksiä oli Iivananlinnan, Jaaman ja Pähkinänlinnan läänissä. Sen mukaan kuin tunnemme, oli tällaisia oikeuksia yhdellä henkilöllä kummassakin edellisessä läänissä ja viimeksi mainitussa kolmella henkilöllä. Kahdesta tällaisesta lääninottajasta Pähkinänlinnan läänissä emme edes tiedä, miten moneksi vapausvuodeksi tilat olivat annetut. Näille henkilöille kolmessa äsken mainitussa läänissä annetut läänitykset käsittivät seuraavat määrät talonpoikia ja obsia:

	Talonpoikia.	Obsia.
Iivananlinnan läänissä .	—	5
Jaaman „ .	3	15
Pähkinänlinnan „ „	5	10
Summa	8	30

Tämän yhteydessä voimme mainita erään vuonna 1634 annetun läänityksen, jonka laatu ei ole mainittu saman vuoden

[1]) Norrköpingin ehdoilla annettuihin täytyy ehkä laskea vielä erään Petter Bachenholtin tilat Kaprion läänissä, joiden laadusta ei ole tilissä selvää ilmoitusta. Ne käsittivät 3 talonpoikaa 1 populin ja 11 obsia.

[2]) Nämät tilat Pähkinänlinnan läänissä kuuluivat käskynhaltija Kinnemund'ille, joka oli ne saanut apeltaan Iivari Kristierninpojalta. (Kamarin reg. 1632, kirje $^{30}/_{10}$).

vakkakirjassa eikä hallituksen kirjeessä, jossa se annettavaksi määrätään. Se on ne 14 obsia, jotka runoilija Yrjö Lillie (sittemmin Stjernhjelm) sai Kaprion läänissä. Ehkä hallitus myöhemmin tahtoi tarkemmin määrätä ehdot.

Panttitiloja ei Inkerissä tähän aikaan ollut paljon, ja enimmät niistä kuuluivat tunnetulle Kaprion käskynhaltijalle Bogislaus Rosen'ille. Vakkakirja ilmoittaa niihin kuuluvat talonpojat 63, asutut hakamaat ja populit 16 $^3/_4$ sekä obsit 185 $^1/_4$ ja niityt 2. Näistä tuli Bogislaus Rosen'in osalle 31 talonpoikaa, 10 populia ja 111 obsia sekä 2 niittyä. Eri läänien välillä jakaantuivat ne seuraavalla tavalla:

	Talonpoikia.	Asutt. hakam.	Asumatt. hakam.	Niittyjä.
Narvan läänissä	15	$5^3/_4$ populeja	$9^1/_4$ obseja	—
Jaaman „	—	—	55	—
Kaprion „	48	11	121	2

Mitä varsinaisiin *läänityksiin* tulee, olivat ne enimmästä päästä annetut joko elin- tai mieluiseksi ajaksi. Edellisistä ilmoitetaan enimmiten, että ne olivat luovutetut myöskin vaimon elinajaksi, kaiketi ehdolla, että hän pysyi leskenä. Muutamat ovat annetut virkamiehille siksi aikaa, kuin he virkaansa toimittavat. On joukossa niitäkin, joiden ehdoista ei muuta mainita kuin, että olivat läänitystä. Läänitysten summa oli 188 talonpoikaa, 31 $^3/_4$ populia ja 551 obsia ja 5 niittyä. Näistä oli 10 talonpoikaa ja 85 $^1/_2$ obsia ja yksi niitty annettu virkaajaksi. Eri läänien mukaan jakaantuivat ne seuraavalla tavalla:

	Talonpoikia.	Asuttuja hakam.	Asumattomia hakamaita.	Niittyjä.
Narvan läänissä . .	40	$17^3/_4$ populeja	$47^3/_4$ obseja	—
Iivananlinnan läänissä	5	—	$42^3/_4$	—
Jaaman „	43	—	142	—
Kaprion „	96	14	$291^1/_2$	5
Pähkinänlinnan „	4	—	$27^1/_2$ [1])	—

[1]) Tämän lisäksi oli eräällä läänin omistajalla Ivan Verin'illa alue, jonka obsimäärä ei ole ilmoitettu. Muuten oli hänellä yksi ainoa obsi ylläolevassa summassa. Hänen läänityksensä laadusta ei ole selvää tietoa.

Jos taas erotamme virka-ajaksi annetut läänitykset muista läänityksistä, niin jakaantuivat myöhemmät eri läänien välillä seuraaaalla tavalla:

	Talonpoikia.	Asuttuja hakam.	Asumattomia hakamaita.	Niittyjä.
Narvan läänissä . .	40	$17^3/_4$ populeja	$47^3/_4$ obseja.	—
Iivananlinnan läänissä	5	—	$23^3/_4$	—
Jaaman „	33	—	111	—
Kaprion „	96	14	257	4
Pähkinänlinnan „	4	—	$27^1/_2$	—
Summa	178	$31^3/_4$	$466^3/_4$	4

Edellistä lajia eli virka-ajaksi annettuja taloja oli:

	Talonpoikia.	Obsia.	Niittyjä.
Iivananlinnan läänissä	—	19	—
Jaaman „	10	31	—
Kaprion „	—	$34^1/_2$	1
Summa	10	$85^1/_2$	1

Torvensoittajille oli Jaaman läänissä annettu 3 talonpoikaa ja 16 obsia. Luvultaan olivat he kaksi ja olivat kaiketi saaneet läänityksensä elinajaksi.

Luterilaisille papeille ja lukkareille oli suotu ehtoja ilmoittamatta 15 talonpoikaa 5 populia ja $35^3/_4$ obsia. Eri läänien välillä jakaantuivat nämät seuraavalla tavalla:

	Talonpoikia.	Populeja.	Obseja.
Kaprion läänissä . . .	8	4	22
Pähkinänlinnan läänissä	7	—	$13^3/_4$

Pappiloiksi oli määrätty luterilaista papistoa varten 2 talonpoikaa, 1 asuttu hakamaa sekä $8^1/_2$ asumatonta hakamaata ja obsia. Niistä oli:

	Talonpoikia.	Asumatt. hakam.	Asutt. hakam.
Narvan läänissä. . . .	2	1	3 obseja
Pähkinänlinnan läänissä	—	—	$5^1/_2$

Kreikanuskoisella papistolla, nimittäin papeilla, diakoneilla ja pomeriolla, oli Pähkinänlinnan läänissä 11 talonpoikaa ja $10^1/_2$ obsia. Muista lääneistä ei ole ilmoitusta kreikanuskoisille papeille tulevasta talonpoikain ja maitten määrästä.

Kouluille annetuista taloista Inkerissä mainitaan Pähkinänlinnan läänissä olleen Nevanlinnan koulumestarilla $^1/_2$ obsia, yksi autiomaa ja autiosaari. Narvan kaupungin koululla ja kirkolla oli aikaisemmin ollut Anffer'in kylä Juhana III antaman lahjoituskirjan nojalla. Saman lahjoituksen oli Kaarle IX 1607 vahvistanut. Anffer'in kylän olivat Narvalaiset myöhemmin kadottaneet, jonka tähden olivat pyytäneet Purron kylää sijaan.[1]) Miten heidän pyyntönsä oli menestynyt, ei tiedetä eikä, oliko heillä 1634 mitään kylää kouluansa ja kirkkoansa varten.[1])

Venäjänaikaisilla kunnallisilla virkamiehillä, joita vielä oli olemassa, ynnä muilla alemmilla kunnan viranomaisilla oli Pähkinänlinnan läänissä pieniä alueita, joista näkyvät nauttineen joko kokonaan tai osittain verovapautta. Virkamiehiä edellistä lajia olivat starostit ja senetsit, myöhempää lajia taas pitäjän kirjurit. Heillä olevat verosta vapaat maat ilmoitamme tässä erittäin sekä vanhoina että uusina obseina, koska muutamain tiloista ovat vain myöhemmät ilmoitetut. Näitten vapautusten summa oli 6 talonpoikaa $11\,^1/_2$ vanhaa obsia ja $5\,^{57}/_{64}$ uutta obsia. Näissä uusissa obseissa on $^1/_4$ obsin vapaus, joka jo on ilmoitettu vanhojen obsien joukossa; muita vapautuksia ei ole molemmilla tavoilla ilmoitettu. Jos vähennämme tuon $^1/_4$ obsia, niin saamme myöhemmän summan $5^{41}/_{64}$ uudeksi obsiksi. Vielä tulee meidän tässä lisätä, että yhdestä pitäjän kirjurista ilmoitetaan vain, että hän vapautti yhden talonpojan, vaan ei, miten monta obsia hänellä oli vapaana. Tämän tähden on obsiluku ehkä vähän liian pieni.

Inkerin vuoden 1634 vakkakirjassa ilmoitetaan ainoastaan kahdesta kaupungista, että valtio oli niille antanut maata. Ne ovat Iivananlinnan kauppala samannimisessä läänissä ja Nevanlinna Pähkinänlinnan läänissä. Edelliselle oli annettu 2, myöhemmälle yksi obsi niiden ympäristössä. Nevanlinnan obsi oli läänin vanhoja obseja. Narvan kaupunki, jolla vuoteen 1623 oli ollut arennilla Narvan läänissä puoli kylää Waiffer, jossa

---

[1]) Ingrica n:o 38, Bref från Narfva till K. M:t rådet m. fl.

oli kuusi asuttua ja 4 asumatonta hakamaata, oli samana vuonna saanut arentinsa uudistetuksi. Mutta kun Herman Wrangel samana vuonna oli saanut luvan ostaa kylän Waiffer, antoi hallitus Narvalaisille sijaan 4 asumatonta ja 7 asuttua hakamaata Wariel'in (Varialan) kylässä samaa lääniä. Tämä uusi alue annettiin aikaisempaa suurempana siitä syystä, että se oli kauvempana Narvasta, nimittäin 9 peninkulmaa. Myöhemmin mainitaan Wariel'in olleen läänityksenä, joka oli suotu kaupungille sen maistraatin palkkaamiseksi y. m. Vuonna 1634 kadotti Narvan kaupunki tämän kylän, joka muitten Hakahovin alle kuuluvain kyläin kanssa myytiin Tallinnan pormestarille Yrjö von Wangersen'ille. Wariel'in sijaan pyysivät Narvalaiset kyliä Jaaman läänissä. Niitä ei Inkerin käskynhaltijan Niilo Asserinpoika Mannerschildt'in ilmoituksen mukaan voitu heille antaa, koska ne kuuluivat kruunun itselleen pidättämään pogostaan. Sen sijaan ehdotti Niilo Asserinpoika heille 2 kylää ynnä autiomaan Samoskoin pogostassa Kaprion lääniä. — Nevanlinnan tiilitehtaalla oli Pähkinänlinnan läänissä 2 obsia.[1])

Koko Käkisalmen läänin ja Inkerin lahjoitusten ja läänitysten summa oli:

Käkisalmen läänissä: lahjoituksia 141 talonpoikaa, 89 $^1/_3$ aatraa sekä *läänityksiä* 19 talonpoikaa 3 kartanoa y. m.

Pähkinänlinnan läänissä: lahjoituksia 4 talonpoikaa, 5 populia, 1,027 $^3/_4$ vanhaa obsia ja $^{39}/_{64}$ uutta; *ratsupalvelusvelvollisuuden ehdolla* 5 talonpoikaa, 10 obsia sekä *läänityksiä* 28 talonpoikaa 72 $^1/_4$ vanhaa ja 5 $^{41}/_{64}$ uutta obsia.

Kaprion läänissä: lahjoituksia 350 talonpoikaa, 82 populia ja 2,491 $^1/_4$ obsia; *panttitiloja* 48 talonpoikaa, 11 populia ja 121 obsia; *läänityksiä* 104 talonpoikaa, 18 populia ja 313 $^1/_2$ obsia; *laadultaan ilmoittamattomia* 14 obsia.

Jaaman läänissä: lahjoituksia 122 talonpoikaa, 12 populia, 966 obsia; *panttitiloja* 55 obsia; *tiloja ratsupalveluksen ehdolla* 5 talonpoikaa, 15 obsia; *läänityksiä* 46 talonpoikaa, 158 obsia.

---

[1]) Inkerin vuoden 1634 vakkakirja; Ingrica n:o 49, Codex privilegiorum Narvensium, kirjeet $^{17}/_6$ 1623 ja $^{26}/_{10}$ 1624; Livonica n:o 112, kaksi Niilo Asserinpojan kirjettä, toinen toukokuulta, toinen 17 p:ltä lokakuuta 1634.

Iivananlinnan läänissä: lahjoituksia 229 $^{3}/_{4}$ obsia; *taloja ratsupalveluksen ehdoilla* 5 obsia; *läänityksiä* 5 talonpoikaa, 44$^{3}/_{4}$ obsia.

Narvan läänissä: lahjoituksia 580 talonpoikaa, 276 $^{5}/_{8}$ asuttua ja 433 $^{5}/_{8}$ asumatonta hakamaata; *panttitiloja* 15 talonpoikaa, 5 $^{3}/_{4}$ asuttua ja 9 $^{1}/_{4}$ asumatonta hakamaata; *läänityksiä* 42 talonpoikaa 18 $^{3}/_{4}$ asuttua ja 50 $^{3}/_{4}$ asumatonta hakamaata.

Yhteensä oli siis Inkerissä *lakjoituksia* 1,056 talonpoikaa, 99 populia, 4,714 $^{3}/_{4}$ vanhaa ja $^{39}/_{64}$ uutta obsia sekä 276 $^{5}/_{6}$ asuttua ja 433 $^{5}/_{8}$ asumatonta hakamaata; *panttitiloja* 63 talonpoikaa, 11 populia ja 176 obsia sekä 5 $^{3}/_{4}$ asuttua ja 9 $^{1}/_{4}$ asumatonta hakamaata; *ratsuvelvollisuuden ehdolla*, 8 talonpoikaa 30 obsia; *läänityksiä* 225 talonpoikaa, 18 populia, 588$^{1}/_{2}$ vanhaa ja 5 $^{41}/_{64}$ uutta obsia sekä 18 $^{3}/_{4}$ asuttua ja 50 $^{3}/_{4}$ asumatonta hakamaata.

Sen lisäksi oli vielä 14 obsia, joiden laatu ei ole ilmoitettu.

Täydellistä tietoa siitä, miten suuri yhteinen aatraluku koko Käkisalmen läänissä sekä obsi ja hakaluku koko Inkerissä oli vuonna 1634, emme ole saaneet. Samaten emme ole saaneet täydellistä summaa autiomaista näissä maakunnissa.

Edellisessä olemme pääpiirteissään esittäneet, miten lahjoitukset ja läänitykset syntyivät ja kehittyivät Inkerissä ja Käkisalmen läänissä aikakaudella 1617—34. Tahdomme vielä muutamilla piirteillä kuvata läänitysoloja jo mainitun aikakauden kuluessa. Varsinkin on tarkoituksemme vähän valaista sitä tilaa, johon Venäjän vallan ajalta tänne jääneet talonpojat ja saksalaiset uudisasukkaat joutuivat.

Vanhastaan olivat Venäjän pajarit tottuneet ankarasti kohtelemaan alustalaisiaan, eikä siinä Ruotsin vallan ensi vuosina mainittavaa muutosta tapahtunut. Me näemme tämän selvään eräästä memoriaalista, jonka Bogislaus Rosen oli antanut palvelijalleen Reinhold von Helle Ruotsin hallitukselle esitettäväksi niihin aikoihin, joihin hänen ensimmäinen arentinsa Inkerissä loppui, siis vuoden 1626 tienoilla. Hän lausuu pajareista ja n. k. puolipajareista (die halbe Boijaren), ett'ei heidän köyhät talonpoikansa millään tavalla voineet menestyä. Ennen muita

valittaa hän Ruotsin hallituksen luottamusmiehestä Feodor Aminoff'ista, että hän kantamalla suuria veroja pakotti talonpojat karkaamaan valtiolta anastamistaan kylistä.[1])

Kun saksalaiset uudisasukkaat saapuivat Inkeriin, ja kreikanuskoiset talonpojat olivat siirrettävät heidän tieltään uusille asuinsijoille, synnytti tämä talonpojissa entistä suuremman tyytymättömyyden. Varsin sattuvasti kuvaa Narvan käskynhaltija Heikki Olavinpoika Stubbe kirjeessään kanslerille vuonna 1623 maakunnan tilaa. Hän huomauttaa siinä, miten tärkeätä olisi, että näille talonpojille ajoissa osotettaisiin, mitä autiomaita saisivat entisten tilojensa sijaan kruunulta, niin että voisivat kylvää rukiin ja kyntää sen maahan, ennenkuin kävisi myöhäiseksi syksyllä. Muuten pelkäsi Stubbe, että useat heistä, kun muuttoaika tuli, karkaisivat vaimoneen ja lapsineen Venäjälle. Muutamia oli hän kyllä saanut tyyntymään ilmoittamalla heille, että uusilla asuinsijoillaan saisivat muutaman vuoden veronvapauden. Mutta enimmät valittivat vaan, että he vasten tahtoaan ajettiin pois kodistaan ja konnustaan.[2]) Nämät kreikanuskoiset talonpojat näkyvät myöskin pelänneen joutuvansa ulkomaalaisten orjuuteen, ja niin olikin itse teossa niitten populien laita, jotka annettiin aina kaksi yhdessä neuvomaan uusille saksalaisille herroille maakunnan maanviljelystä.

Tämän pelon ja karkaushalun johdosta lähetti Kustaa Aadolf loppupuolella vuotta 1623 avonaisen kehotuskirjeen Inkerin asukkaille. Siinä lausuu hän, ett'ei hän asutustoimellaan millään tavalla tarkoittanut tehdä ketään uskollisista alammaisistaan toisten orjaksi. Uudisasukkaat olivat tuodut ainoastaan maakunnan viljelemisen ja asutuksen ynnä sen puolustuksen edistämiseksi, jotka hyvin hitaisesti edistyisivät, jos siihen käytettäisiin yksin maakunnan vanhoja asukkaita. Vielä vakuutti Kustaa Aadof heidän suhteen tulevansa noudattamaan Ruotsin

---

[1]) Oxenstjernan kokoelma, osasto: Generalguvernementet Lifland, Ingermanland o. Karelen m. m. 1600—1685, eräs memoriaali ilman vuotta ja päivää.

[2]) Oxenstjernan kokoelma, Heikki Olavinpoika Stubben kirjeet kanslerille, kirje $^{14}/_{5}$ 1623; sama kok., osasto: Generalguvernementet Lifland, Ingermanland och Karelen 1600—1685, Hans Laurinpoika Preus'in kirje kanslerille $^{29}/_{5}$ 1623.

lakia, heille suotuja etuoikeuksia ja maakunnan tapaa, eikä ketään sallittaisi saattaa orjuuteen.[1])

Karkausten johdosta syntynyt työväen puute Inkerissä antoi pian aihetta toiseen ikävään epäkohtaan tässä maakunnassa. Venäjän rajalla asuvat kartanojen omistajat Liivinmaalla, Inkerissä ja Käkisalmen läänissä vuokrasivat toisella puolella rajaa asuville Venäläisille viljelyksensä, metsänsä ja kalavetensä. Ruotsin hallitus rupesi tämän johdosta pelkäämään, että Venäläiset aikojen kuluessa tulisivat omistamaan (få häfd uppå) nämät maat. Ja kun he kerran olivat tottuneet pyrkimään vanhojen oikeiden valtakuntain rajojen yli, tulisivat he yhä enemmän tunkeutumaan maahan ja hävittämään vanhat tunnetut rajat sekä tekemään uusia rajoja Ruotsin valtakunnalle vahingoksi. Näitä uusia rajoja ei sitten ilman suuria riitoja ja kustannuksia saataisi poistetuiksi. Ett'ei tällaisia vaikeuksia syntyisi, kielsi Kustaa Aadof kuoleman rangaistuksen uhalla kaikkia, niin aatelisia kuin aatelittomia, ruotsalaisia, suomalaisia, saksalaisia, venäläisiä ja virolaisia valtakuntansa asukkaita ottamasta Venäläisiä Venäjän puolelta maitansa viljelemään.[2])

Eikä kreikanuskoisten talonpoikain asema myöhemminkään parantunut. Vielä vuonna 1631 valittivat Inkerin pajarit, että he edellisinä vuosina olivat olleet pakotetut kantamaan suurta verorasitusta ja suorittamaan paljon ennakkomaksuja. Kun he eivät olleet voineet näitä veroja maksaa, oli heitä siitä ankarasti kohdeltu, ja heidän talonpoikansa olivat otetut kruunun puolesta takavarikkoon. Tällaisen rasituksen tähden olivat heidän talonpoikansa osittain köyhtyneet osittain paenneet maasta. Kuningas kielsi silloin ottamasta ennakkomaksuja vähemmällä, kuin että pajarit siihen itse suostuivat, ja kantamasta suurempia ylimääräisiä veroja, kuin he kykenivät maksamaan. Mutta eivät nämät epäkohdat siihenkään loppuneet, sillä vielä vuonna 1634 valittivat Inkerin pajarit, että heidän talonpoikansa raskaan verotuksen tähden karkasivat Venäjälle.[3])

---

[1]) Vaarasen painamat. kok. 1623, n:o 17, kirje $^{9}/_{11}$. Tämä kirje joko uudistettiin 1624 tai on vasta siltä vuodelta, sillä 9 p:ltä marraskuuta 1624 on registratuurassa toinen sanasta sanaan samanlainen kuninkaan kirje Inkerin asukkaille.

[2]) Vaarasen painamaton kok. 1626 n:o 1 b, kirje $^{13}/_{2}$.

[3]) Valt. reg. 1631, kirje $^{15}/_{9}$, 582 v. s:lla; Gottlundin kokoelma, Inkerin pajarein valitus $^{4}/_{5}$ 1634.

Kun nämät Inkerin kreikanuskoiset talonpojat paetessaan olivat hakeneet turvaa jossakin Ruotsin valtakunnan alueella, joutuivat he usein entisten herrainsa lähettämäin vainoojien käsiin. Ruotsin hallituskin katsoi velvollisuudekseen hallintovirkamiestensä kautta kaikella tapaa edistää näitä vainoja. Inkerissä olivat tähän aikaan useat aateliskartanoihin kuuluvat talonpojat maa-orjia eli n. k. niitä Inkerissä tavallisesti nimitettiin bobuleja, ja hallitus piti kohtuullisena, että pajarit saivat takaisin kadottamansa laillisen omaisuuden. Niin lähetti Kustaa Adolf vuonna 1625 käskyn Inkerin kenraalikäskynhaltijalle Antti Eerikinpoika Hästehufvud'ille auttaa tällaisessa asiassa erästä pajaria Feodor Luckmenow'ia, milloin hän apua pyysi. Luckmenow oli nimittäin valittanut kuninkaalle, että talonpojat hänen lääniksi saamilta tiloiltaan olivat karanneet toisten pajarein tiloille Inkerissä ja Liivinmaalla. Kuningas oli tämän johdosta luvannut, että hän saisi ottaa takaisin talonpoikansa, missä hän ne vaan tapasi.[1])

Vuoden 1632 tienoilla pyysi pajari Tapani Aminoff kuninkaalta uudistettua oikeutta saada Inkerissä, Viron- ja Liivinmaalla hakea ja ottaa kiinni entiset talonpoikansa, jotka hänen ilmoituksensa mukaan aikaisempina sotavuosina sotaväen ja rosvojen väkivallan tähden olivat sinne karanneet. Hänen veljensä Isaijia Aminoff oli joku aika sitten saanut kuninkaan kirjeen, jonka perustuksella heillä piti olla oikeus hakea ja ottaa takaisin karanneet talonpoikansa kaikkialla muualla jo mainituissa maakunnissa paitse kuninkaan tiloilla. Heidän matkansa oli kuitenkin sillä kertaa lykkäytynyt myöhemmäksi monenlaisista laillisista syistä, muun muassa kuninkaan määräämäin virkatoimien tähden. Kun he sittemmin olivat lähteneet talonpoikiaan hakemaan ja tulleet Viroon, oli tämän maakunnan käskynhaltija Fiilippi Scheding kieltänyt heitä ottamasta talonpoikiaan kiinni, koska heidän kirjeensä jo oli liian vanha. Tämä oli nyt syynä heidän uudistettuun pyyntöönsä. Kuningas suostuikin siihen ja käski Scheding'iä kieltämään maakunnan asukkaita niin aatelisia kuin aatelittomia tekemästä Aminoff'ille tai hänen lähettiläilleen siinä kohden mitään vastusta.[2])

---

[1]) Valt. reg. 1625, kirje $^{22}/_{6}$, 294 s:lla.

[2]) Gottlundin kokoelma, eräs Tapani Aminoff'ille suotu valtakirja vuoden 1632 tienoilta ja kenraalikäskynhaltija Scheding'in käskykirje $^{8}/_{3}$ 1632.

Niinkuin edellisessä olemme kertoneet, synnytti saksalainen uudisasutus Inkerissä paljon vanhain Inkerin asukasten siirtämisiä toisille asuinsijoille, jotka lisäsivät karkaamisia. Samanlainen karkaamishalu näkyy syntyneen myöskin saksalaisissa uudisasukkaissa melkein alusta pitäen. Jo vuonna 1623, joka on saksalaisten siirtymisen varsinainen alkuvuosi, ruvettiin valittamaan heidän talonpoikainsa karkaamisesta. Syyskuun alussa samana vuonna huomauttaa kuningas Inkerin kenraalikäskynhaltijalle Antti Eerikinpojalle sinä vuonna toimittaneensa painetun käskykirjeen, jossa kiellettiin laivan päällikköjä viemästä laivoissaan ulkomaalle suomalaisia ja virolaisia palvelijoita tai muita sellaisia henkilöitä. Nyt käski kuningas Antti Eerikinpoikaa uudistamaan tämän käskyn ja ankarasti kieltämään kaikkia, jotka purjehtivat Narvan satamaan, sieltä viemästä suomalaisia ja virolaisia sekä niitä saksalaisia talonpoikia, jotka tähän maakuntaan olivat siirtyneet. Joka tätä käskyä vastaan rikkoisi, tulisi kadottamaan laivansa ja tavaransa. Tämän käskyn toimeenpanemisessa näkyvät kuitenkin Tallinnan laivurit tehneen niin paljon vaikeuksia kenraalikäskynhaltijalle, että hän lokakuun alussa valitti siitä kansleri Akseli Oxenstjernalle. Kirjeessään lausuu hän, että Tallinnalaiset samana vuonna tekemänsä tullisopimuksen perustuksella luulivat voivansa laivakulussaan tehdä, miten heitä halutti. Niin tahtoivat he laivoinensa mennä satamasta ja tulla sinne ilman minkäänlaista passia tai ilmoituksen tekemistä. Ja katsoivat he itsensä oikeutetuiksi näillä matkoillaan viemään mukanansa kenen tahansa. Tästä viimeisestä seikasta valittivat varsinkin Meklenburgilaiset ynnä muut, jotka olivat tuoneet maakuntaan uudisasukkaita. Muutamat uudisasukkaat olivatkin tällä tapaa päässeet karkaamaan, mutta toisia karkureita oli kenraalikäskynhaltija antanut ottaa kiinni laivoissa ja siten ehkäissyt heidän karkaamisyrityksensä. Tämän johdosta antoi kuningas sitten marraskuussa ankaran käskyn, ett'eivät Tallinnalaiset saisi laivoineen ilman passia lähteä satamasta eivätkä ilmoittamatta, mitä väkeä heillä oli muassaan laivoissaan.[1])

Vuonna 1626 näkyy Kustaa Aadolf katsoneen välttämättömäksi julaista erityisen käskykirjeen, jolla hän koetti estää

[1]) Valtion reg. 1623, kirjeet $^{2}/_{9}$, 309 v. siv. ja $^{21}/_{11}$ 366 siv.; Oxenstjernan kokoelma, Antti Eerikinpoika Hästehufvud'in kirjeet kanslerille, kirje $^{2}/_{10}$ 1623.

saksalaisten talonpoikain karkaamisen, samaten kuin hän oli tehnyt pari vuotta aikaisemmin muitten Inkerin talonpoikain suhteen. Käskykirjeessään lausuu kuningas, että Inkeriin siirtyneet ulkomaalaiset isännät olivat näihin karkureihin kustantaneet suuria summia, mutta karkaamisten johdosta olivat he olleet pakoitetut hylkäämään ja jättämään kylmille ne maat, jotka kuningas oli heille läänittänyt. Tämän johdosta kielsi kuningas nyt kaikkia aatelisia ja aatelittomia, maallikkoja ja hengellisiä, porvareja ja talonpoikia kaikkialla valtakunnassaan niin Liivinmaalla, Virossa ja Aluntaustassa kuin muuallakin ottamasta turviinsa ja palvelukseensa ketään, jolla ei ollut lupakirjaa isännältään tai Narvan gubernaattorilta. Joka tätä määräystä vastaan rikkoi, oli maksava sakkoa 1,000 talaria Ruotsin rahaa lähimpään spitaaliin ja suorittava syyttäjälle eli entiselle isännälle kahta vertaa niin paljon, kuin tämä oli karkuriin kustantanut. Laivuri tai muu merenkulkija, joka laivaansa otti tällaisen karkurin jossakin satamassa, niinkuin Riiassa, Pernassa, Tallinnassa tai Narvassa, viedäkseen hänet muuanne ja saatiin sitä yrittäessään kiinni, oli maksava syyttäjälle kahdenvertaisesti hänen kustannuksensa karkuriin ja kadottava laivansa ynnä kaikki, mitä siinä oli. Inkerin gubernaattoria, sen käskynhaltijoita ja komissaareja käsketään uutterasti toimimaan tämän käskykirjeen rikkojien ilmisaamiseksi ja heidän rankaisemiseksi.[1])

Samaten kuin kreikanuskoisten talonpoikain karkaamiset jatkuivat saksalaistenkin talonpoikain karkaamiset kielloista huolimatta koko sen ajan, jota tässä tutkimuksessamme olemme kuvanneet. Niin kertoo esimerkiksi Inkerin kamreeri Martti Augustinuksenpoika vuonna 1628, että Klaus Wernhoff'ilta, jota ennen oli pidetty parhaiten voipana saksalaisista uudisasukkaista, lähti hänen talonpoikansa karkuun. Lopulta näkyvät itse isännät köyhyytensä tähden ruvenneen karkaamaan Inkeristä. Vuonna 1634 valittaa nimittäin Inkerin gubernaattori Niilo Asserinpoika kirjeessään hallitukselle, että saksalaiset uudisasukkaat paitse pari köyhyytensä takia eivät voi suorittaa ratsupalvelusta, kun heidän vapausvuotensa silloin loppuivat. Monet saksalaiset jättivät talonsa arennille. Varsinkin koettivat

---

[1]) Vaarasen painamaton kokoelma vuodelta 1626 n:o 3, kirje $^{3}/_{3}$.

he saada vuokraajiksi sellaisia miehiä, joilla oli varoja ostaa talot. Itse lähtivät he jollakin tekosyyllä Saksaan, ei vaan siellä käydäkseen, vaan sinne kokonaan jäädäkseen.[1])

Samaten kuin Suomessa oli Käkisalmen läänissä ja Inkerissä muutamia lahjoitusten ja läänitysten tarkastuksia ja peruutuksia. Ja varsinkin vuosina kohta ennen Stolbovan rauhantekoa ja vielä sen jälkeenkin olivat maa-omistusolot näissä maakunnissa hyvin sekavat. Jo aikaisemmin olemme kertoneet, että kuningas vuonna 1613 käski peruuttaa enimmät yksityisille suodut maat Käkisalmen läänissä. Inkerissä oli taas vuonna 1615 pidetty tarkastus kruunulle kuuluvista tiloista. Siitä huolimatta näkyvät ne jälleen 1620 luvun alkupuolella olleen varsin epäselvät. Sen huomaa jo mainitusta memoriaalista, jonka Bogislaus Rosen antoi palvelijalleen Reinhold von Hellelle, kun tämä Rosen'in ensimmäisen arennin lopussa Inkerissä, siis 1626, lähetettiin Ruotsiin. Memoriaali sisältää nimittäin varsin monta valitusta pajarein mielivallasta lääninottajina. Pajarit ja varsinkin puolipajarit anastivat paljon maata, josta heillä ei ollut minkäänlaista omistuskirjettä tai todistusta. Heidän luonaan eivät köyhät talonpoikaparat voineet menestyä eivätkä edes saaneet asuntopaikkaa (wohnungs stelle).

Erityisiä valituksia mainitaan memoriaalissa parista mahtavasta henkilöstä nimittäin Michita Kalatin'ista ja Feodor Aminoff'ista sekä muutamista Tatarilaisista. Kalatin oli saanut kuninkaalta Kaibalan kylän Ratsinskoin pogostassa, mutta koska läheisyydessä oli Toldoskoin pogostassa samanniminen talo, oli hän ottanut senkin omakseen ilman kuninkaallista kirjettä. Sen lisäksi oli hän anastanut useita autiomaita. Nyt oli Kalatin lähettänyt poikansa Ruotsiin pyytämään kuninkaan vahvistusta toiseen Kaibalaan ja autiomaihin. Selitettyään asian laidan Kalatin'in läänitysten suhteen pyytää Rosen, että kuningas ei suostuisi nuoremman Kalatin'in pyyntöön.

Feodor Aminoff oli taas anastanut kahden kuninkaallisen kylän välillä sijaitsevan autiokylän, vaikka hänellä ei ollut min-

---

[1]) Kamarikolleegion kirjekokoelma, kirje $^{4}/_{6}$ 1628; Livonica n:o 112, kirje $^{19}/_{5}$ 1634.

käänlaista kuninkaallista kirjettä sen omistamisesta. Vielä oli hän omavaltaisesti ruvennut kantamaan veroa kuninkaallisissa kylissä asuvilta talonpojilta, jotka sen tähden rupesivat karkaamaan. Tämän johdosta ehdottaa Rosen, että kuningas ankarasti käskisi Aminoff'in luopumaan autiokylästä ja jättämään kuninkaallisissa kylissä asuvat talonpojat rauhaan. Muuten tulisivat viimeksimainitutkin kylät autioiksi.

Äsken mainituilla Tatareilla oli autiokylä ja sen yhteydessä autiomaa Dätilinskoin pogostassa. Näihin eivät he olleet saaneet kuninkaan vahvistusta. Nyt olivat he valtuuttaneet Feodor Aminoff'in heidän puolestaan pyytämään kuningasta vahvistamaan heille niiden omistamisen. Rosen'in tarkoituksena oli taas perustaa jo mainituille autioalueille kuninkaan puolesta kartanon. Sentähden kieltää hän kuningasta ja kansleria myöntämästä näitä alueita Tatareille, vaan pyytää heitä määräämään ne kruunun kartanoksi.[1])

Muutamia vuosia aikaisemmin olivat saksalaiset uudisasukkaat alkaneet siirtyä Inkeriin ja saivat siellä suuria muutoksia aikaan maaomistusoloissa. Moni Inkerin aatelismies sai entiset lahjoitus- ja läänitystilansa vaihdetuiksi toisiin, ilman että hän aina täydellisesti luopui edellisistä. Usea saksalainen uudisasukas otti taas huostaansa alueita, joita hän ei sopimuksen mukaisesti voinut asuttaa ja siis olisi pitänyt luovuttaa. Sillä tapaa kävivätkin asiat pian sille kannalle, että valtiolla oli Inkerissä paljon vähemmin maata, kuin sillä piti olla. Sentähden antoikin hallitus vuonna 1629 Juhana Skyttelle valtakirjan vaatia kruunulle takaisin, mitä siltä vääryydellä oli otettu ei vaan Inkerissä, mutta myöskin Virossa ja Liivinmaalla. Kaikki, joilla oli kartanoja näissä maakunnissa, niin aateliset kuin aatelittomat käskettiin Skytten sitä vaatiessa näyttämään hänelle joko varsinaiset lahjoituskirjat omistustusoikeudestaan taloihin tai todistetut kopiot niistä. Mitä Skytte tässä tarkastuksessaan huomasi kruunun vääryydellä kadottaneen, piti hänen lain voimalla vaatia kruunulle takaisin. Tällaiseen rikokseen syyllinen oli ankarasti rangaistava.[2])

---

[1]) Oxenstjernan kokoelma, osasto: Generalguvernementet Lifland, Ingermanland och Karelen m. m. 1600—1685, eräs memoriaali, jossa ei ole päivää eikä vuosilukua.

[2]) Vaarasen painamaton kokoelma 1629 n:o 24, kirje $^{26}/_{11}$.

Tätä Skytten tarkastusta näkyy kestäneen vielä alkupuolelle vuotta 1631 päättäen niistä lisäohjeista, jotka hänelle helmikuun alussa annettiin. Omituista kyllä tuntuu hänellä olleen toimena pitää tarkastusta myöskin Suomessa, koska puhutaan hänen tarkastustoimestaan sekä Inkerissä että Hämeessä (?). Ohjeissa huomauttaa hallitus, että henkilöt, jotka Inkerissä olivat saaneet starostikuntia ja kartanoja, anastivat kaikki metsät ja suot. Heillä oli tapana anastaa ne muka kuuluvina heille suotuihin autiohakamaihin, mutta itse teossa olivat ne paikkakunnan yhteismaita. Tällaisia yhteismaita piti Skytten hyvin ahkeraan tiedustella. Kun hän huomasi yksityisten anastaneen sellaisia, piti hänen vaatia ne kruunulle takaisin. Sen jälkeen oli Skytten määränä erotuttaa ne muitten maa-omaisuudesta tarkoilla rajapyykeillä. Lopulta tuli Skytten tehtäväksi muuttaa nämät yhteismaat ja muita autiomaita kuninkaan kartanoiksi, varustaa ne rakennuksilla ja mikäli mahdollista viljellä niitä. Hallitus aikoi näet antaa niitä upseereille palkkatiloiksi tai palkinnoksi.[1])

---

[1]) Valt. reg. 1631, kirje $^{28}/_{2}$, 110 v. s:lla.

Sisällys:

I. Vuokraukset.

Siv.
Hallituksen vuokrauksissa noudattamat periaatteet 111
Vuokraukset Inkerin ja Käkisalmen läänissä 114
Abraham Six de Sandlier'in vuokrasopimus 118
Vuokraukset Suomessa 124
Epäkohdat vuokrajärjestelmässä 133

II. Lyhennykset.

A. Suomessa:

Katsaus rälssilyhennyksiin Suomessa. 137

1 Luku. Kreivi- ja vapaaherrakunnat:

Kreivien ja vapaaherrain etuoikeudet 140
Suomen kreivi- ja vapaaherrakuntiin kuuluvat talot ja tulot . . . 145

2 Luku. Muut lahjoitukset:

1. Vanha rälssi 147
2. Uusi rälssi. 150
Ikuiseksi ajaksi suodut tilat 150
Norrköpingin päätösten tilat 151
Vaihto- eli korvaustilat 156
Ostotilat. 156
Elin- ja mieluiseksi ajaksi annetut tilat. 157
Lahjoitusten omistajain etuoikeudet 158
Lahjoitusten omistajain mielivaltaisuus 165
Taulu osottava rälssilyhennyksen Suomessa ilman Pohjanmaata ja Ahvenanmaata Jesper Matinpoika Kruus'in vuonna 1618 laatiman luettelon mukaan 167

Siv.
Taulu osottava koko Suomen rälssilyhennyksen erään vuoden 1618 tienoilta olevan luettelon mukaan 168
Taulu osottava ikuiseksi ajaksi annettujen talojen lukumäärän koko Suomessa vuonna 1618 tilikirjain antamain tietojen perustuksella 171
Taulu osottava Norrköpingin päätösten ehdoilla koko Suomessa annetut tilat vuonna 1618 tilikirjain antamain tietojen perustuksella 174
Taulu osto- ja korvaustiloista Suomessa vuonna 1618 (tilikirjain antamain tietojen mukaan) 176
Taulu mieluiseksi ja elinajaksi Suomessa suoduista tiloista vuonna 1618 (tilikirjain antamain tietojen mukaan) 177
Taulu ikuiseksi ajaksi annetuista tiloista koko Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 180
Taulu Norrköpingin päätösten ehdoilla annetuista tiloista koko Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 182
Taulu korvaustiloista Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) . . 184
Taulu ostotiloista Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) . . . 185
Taulu elinajaksi suoduista rälssitiloista Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 186
Taulu vapauspeninkulman sisällä sijaitsevista ynnä raja- ja pyykkitaloista Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 187
Taulu erilaisista rälssitaloista koko Suomessa vuonna 1634 188
Katsaus rälssilyhennykseen vuosina 1618 ja 1634 190
Luettelo 20 taloa suuremmista lahjoituksista Suomessa vuonna 1634 192

3 Luku. Läänitykset:

1. Panttitilat 198
Jesper Matinpoika Kruus'in antamat tiedot panttilain summasta Suomessa (paitse Pohjanmaata ja Ahvenanmaata) vuonna 1618 199
Taulu koko Suomen panttitiloista vuonna 1618 (tilikirjain mukaan) 200
" " " " " 1634 " " 201
" " " " " " " " 202
2. Läänitetyt talot 202
Eri lajit läänityksiä 202
Läänitysten verovapaus 204
Jesper Matinpoika Kruus'in luettelo panttitiloista ja läänityksistä Suomessa (paitse Pohjanmaata ja Ahvenanmaata) vuonna 1618 207
Taulu läänityksistä elin- ja mieluiseksi ajaksi ynnä palkkiotiloista koko Suomessa vuonna 1618 (tilikirjain mukaan) 210
Taulu läänityksistä elin- ja mieluiseksi ajaksi koko Suemessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 212
Taulu palkkiotiloista koko Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 214
Taulu läänityksistä elin- ja mieluiseksi ajaksi ynnä palkkiotiloista koko Suomessa vuonna 1634 216

Siv.
Taulu nimismiesten vapaustiloista koko Suomessa vuonna 1618 (tilikirjain mukaan) 218
Taulu nimismiesten vapaustiloista koko Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 220
Taulu perämiesten vapaustiloista koko Suomessa vuonna 1618 (tilikirjain mukaan) 222
Taulu perämiesten vapaustiloista koko Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 223
Taulu ratsumiesten vapaudesta koko Suomessa vuonna 1618 (tilikirjain mukaan) 224
Taulu ratsumiesten vapaudesta koko Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 226
Taulu jalkaväen ja sen päällikköjen vapaudesta koko Suomessa vuonna 1618 (tilikirjain mukaan) 230
Taulu jalkaväen päällikköjen vapaudesta koko Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 232
Taulu Suomen kouluille ja spitaaleille sekä Turun piispanistuimelle kuuluvista taloista vuonna 1618 (tilikirjain mukaan) 234
Taulu kouluille, piispanistuimille ja spitaaleille kuuluvista taloista Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 235
Katsaus ratsu- ja jalkaväelle, nimismiehille, luotseille, piispanistuimille y. m. annettuihin taloihin Suomessa vuonna 1634 . . . 236
Panttitilain ja erilaisten läänitysten yhteiset summat koko Suomessa vuosina 1618 ja 1634 238

4 Luku. Yhdistämisen, köyhyyden y. m. johdosta lyhennettyjä taloja. — Katsaus lyhennyksiin:

Taulu yhdistetyistä taloista koko Suomessa vuonna 1618 (tilikirjain mukaan) 240
Taulu yhdistetyistä taloista koko Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 242
Taulu autiotaloista ja viljelykseen joutuneista autiotaloista koko Suomessa vuonna 1618 (tilikirjain mukaan) 244
Taulu varattomain taloista koko Suomessa vuonna 1618 (tilikirjain mukaan) 246
Taulu autiotaloista ja viljelykseen joutuneista autiotaloista koko Suomessa vuonna 1618 (tilikirjain mukaan) 247
Taulu varattomain taloista koko Suomessa vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 248
Yhdistämisen, varattomuuden ja autioksi joutumisen kautta lyhennettyjen talojen summa koko Suomessa vuonna 1618 248
Yhdistämisen, varattomuuden ja autioksi joutumisen kautta lyhennettyjen talojen summa koko Suomessa vuonna 1634 249
Lyhennysten yhteinen summa koko Suomessa vuosina 1618 ja 1634 250
Taulu Suomessa tavattavain erilaisten talojen kokonaissummasta vuonna 1618 (tilikirjain mukaan) 252

Siv.
Taulu Suomessa tavattavain erilaisten talojen kokonaissummasta vuonna 1634 (tilikirjain mukaan) 253

5 Luku. Rälssi- ja läänitystilain tarkastuksia ja peruutuksia:

Rautalammen tilain tarkastuksia ja peruutuksia 256
Muita rälssi- ja läänitystilain tarkastuksia ja peruutuksia 259
Riitoja rälssi- ja läänitystilain omistamisesta 261
Lahjoitus- ja läänitystilain omistajain valituksia 263
Lahjoitus- ja läänitystalonpoikain valituksia 264

Lyhennykset.

B. Käkisalmen läänissä ja Inkerissä.

6 Luku. Käkisalmen läänin ja Inkerin lahjoitukset ja läänitykset:

Läänitystilain peruutus Käkisalmen läänissä vuonna 1613 266
Käkisalmen läänissä vuodesta 1618 alkaen annetut lahjoitukset ja läänitykset. 267
Käkisalmen läänin lahjoitusten ja läänitysten kokonaissumma vuonna 1634 269
Ennen Stolbovan rauhaa Inkerissä annetut lahjoitukset 269
Muutamia vuonna 1618 Inkerissä annettuja lahjoituksia 269
Vuonna 1617 syntynyt tuuma tuoda ulkomaalta uudisasukkaita Inkeriin 270
Sotilassiirtoloita Liivinmaalla ja Inkerissä (muistutus) 272
Vuonna 1621 alkavat toimet saada Saksalaisia muuttamaan Inkeriin uudisasukkaiksi 273
N. k. Inkerin kapitulatiooni 275
Ruotsin hallituksen toimet uudisasutusta varten annettavain maitten määräämisessä 280
Saksalaisille uudisasukkaille maata antaessa syntyneet vaikeudet . . 282
Muutamille eteville Ruotsin miehille annetut lahjoitukset Inkerissä 284
Inkerissä annetut vapaaherrakunnat 287
Vaikeudet saada työväkeä Inkerin lahjoitustiloille 289
Hallitus ei itse aina noudattanut kapitulatioonin määräyksiä . . . 290
Viron tapaan annettuja lahjoituksia Narvan läänissä 291
Narvan läänin lyhennykset vuonna 1618 292
Lyhennykset Iivananlinnan, Jaaman, Kaprion ja Pähkinänlinnan lääneissä vuoden 1624 tienoilla 294
Inkerin erilaisten lahjoitusten summat läänittäin vuonna 1634 . . . 294
Ratsupalvelusvelvollisuuden ehdolla Inkerissä annettujen talojen summat läänittäin vuonna 1634 296
Inkerin panttitilain summat läänittäin vuonna 1634 297
Inkerin erilaisten läänitysten summat läänittäin vuonna 1634 . . . 297

Siv.
Käkisalmen läänin ja Inkerin lahjoitusten ja läänitysten kokonaissumma vuonna 1634 300
Inkerin kreikanuskoisten asukasten huono kohtelu ja siitä johtuvat karkaukset 301
Saksalaisten uudisasukasten karkaukset Inkeristä 305
Lahjoitusten ja läänitysten tarkastuksia Inkerissä 307

Huomautuksia ja oikaisuja:

Siv. 59, 1 rivi ylhäältä on: David Gloxiuksen, lue David Gloxinuksen.

Siv. 61, 2 rivi alhaalta on: David Gloxius, lue David Glouin.

Siv. 122, rivit 1—3 alhaalta: . . . ell'eivät papit . . . olleet Augsburgin tunnustusta hyväksyneet ja paikkakunnan konsistooriumin vihkimiä. Itse latinalaisessa arentisopimuksessa sanotaan: a consistorio Loci conformati sint. Me olemme kumminkin katsoneet sanaa „conformati“ kirjoitusvirheeksi „confirmati“-sanan sijasta, joka merkitsee virkaan vahvistaa, vihkiä.

Siv. 190, 13 rivi alhaalta on: 1,959 $^{13}/_{24}$ taloksi, lue 1,740 $^{1}/_{24}$ taloksi.

Siv. 194, 12 rivi alhaalta on: Hannu Ramseyn, lue Hannu Ramsayn.

Siv. 199, 12 rivi alhaalta on: Saamuel Cobrun'ille, lue Samuel Cockburn'ille.

Siv. 253, 2 rivi alhaalta on: 33, lue: 34.

Siv. 253, 1 rivi alhaalta on: 838, lue: 839.

Siv. 254, 10 rivi alhaalta on: 31,225 $^{5}/_{16}$ erilaista taloa, lue 31,223 $^{5}/_{16}$ erilaista taloa.

Ein an die schwedische Regierung gemachter Vorschlag, dass sie sich bei dem Westphälischen Frieden das Recht bedingen sollte Kupfer für die Kupfermünze in Deutschland zu liefern.

Mitgetheilt von K. R. Melander.

Oben erwähnter von einem unbekannten Verfasser gemachter Vorschlag kommt in einem undatirten an den Reichskanzler Axel Oxenstjerna oder seinen Sohn, den Gesandten von Schweden bei den Unterhandlungen für den Westphälischen Frieden, Johann Oxenstjerna, gerichteten Schreiben vor. Dieses Document findet sich in der im schwedischen Reichsarchiv befindlichen Oxenstjernaschen Sammlung unter „Erwägungen das Münzwesen betreffend“ („Betänkanden om myntväsendet“). So wie es aus unserer Überschrift hervorgeht, galt der Plan nichts mehr oder weniger als der schwedischen Regierung das Recht zuzusichern Kupfer für alle Kupfermünze, die in dem deutschen Geldumlauf verwendet werden sollte, zu liefern. Die schwedische Regierung scheint doch keine Rücksicht auf diesen Vorschlag genommen zu haben und es wahrscheinlich weniger angemessen gefunden obenerwähntes Recht statt eines im Gelde zahlbaren Schadenersatzes oder einer Satisfaction zu fordern. Wir haben auch keine Mittheilung gefunden, dass die schwedische Regierung diesen Vorschlag in Erwägung gezogen hätte.

Durch eine Mittheilung in diesem Vorschlag, dass Schweden den gewünschten Schadenersatz abtreten sollte, da es

durch das Kupfer etva 100 Tonnen Goldes verdienen würde, kann man ziemlich genau die Zeit bestimmen, aus der sich dieses Document herschreibt. Um diesen Schadenersatz wurde schon im Jahre 1647 unterhandelt, hauptsächlich aber im Anfang des Jahres 1648, da derselbe schliesslich auf 5 Millionen Reichsthaler abgedingt wurde.[1]) Nach der Berechnung der damaligen Zeit machte diese Summe 50 Tonnen in Gold oder gerade den Betrag, den Schweden dem gemachten Vorschlag gemäss durch die Kupfermünze direkt gewinnen sollte.

Schwerer als die Zeit unseres Documents zu bestimmen ist zu entscheiden, von wem es verfasst sei. In der Oxenstjernaschen Sammlung wurde es unter einigen Briefen aus den vierziger und fünfziger Jahren des siebzehnten Jahrhunderts angetroffen, die von Hans Weiler unterzeichnet sind. Dieser Mann kommt schon im Jahre 1629 als Reichswardein vor, in welcher Eigenschaft es ihm oblag Gold- und Silberarbeiten, Gewicht und Münze im Königreich Schweden zu beaufsichtigen. Vor ihm hatte Gustav der II Adolph im Jahre 1612 zu diesem Amte Mårten (Martin) Weiler ernannt, der wahrscheinlich dessen Vater war.[2]) Die obenerwähnten Briefe von Hans Weiler sind augenscheinlich von einem Geheimschreiber nach dem Dictat Weilers geschrieben, denn die Unterschrift ist mit einer ganz anderen Handschrift gemacht als die Briefe selbst. Dagegen erinnert die Unterschrift in diesen Briefen an die Handschrift in dem ungedruckten Document, das wir jetzt referirt haben. Besonders gilt dieses die Unterschrift „underdehniger Hans Weiler guardein“ in einem an den Reichskanzler gerichteten Brief vom Jahre 1652. Etwas erinnert sie auch an die Handschrift in einer nachlässig geschriebenen Quittung vom Jahre 1628, die Weiler selbst geschrieben und die unter „Biografica“ im schwedischen Reichsarchiv zu finden ist. Die Handschrift in dem oft erwähnten ununterzeichneten und undatirten Vorschlag erinnert auch an die Handschrift in einer unter den schon erwähnten „Biografica“ vorkommenden Rechnung von der Bezahlung der schwe-

[1]) Odhner, Sveriges deltagande i den Westfaliska fredskongressen, S. 240, 278 u. 279. (Kongl. Witterhets-, Historie- och Antiqvitetsakademins Handlingar, 27 Theil oder Neue Folge, 7 Theil).

[2]) Falkman, Om mått och vigt i Sverige, II Theil, S. 10.

dischen Armée vom Jahre 1631 und von Christian Weiler unterzeichnet. Möglicher Weise war Christian Weiler ein Bruder von Hans Weiler.

Was die Äusserung des Projektenmachers oder, wie wir es angenommen haben, Hans Weilers betrifft, dass sein Vater unter der Regierung Gustavs des II Adolphs oft zu den Berathungen, wie die Kupfermünze im Preise gesteigert werden könnte, berufen worden, halten wir diese für sehr glaubenswürdig. Die Kupfermünze, die in Schweden schon im Jahre 1624 in geringem Maass geprägt wurde, aber erst im Jahre 1625 in grösserer Menge, sank immer im Curs, weshalb die Regierung zahlreiche Überlegungen pflegte und mit Sachkundigen berathschlagte, wie sie wieder gesteigert werden könnte.

Dieser Vorschlag, dass das schwedische Reich sich das Recht bedingen sollte Kupfer für die deutsche Kupfermünze zu liefern, lautet folgender Weise:

Beij der Königl: Maij. Gustavi Adolphj Höchstseeligsten gedechtnüss lebezeitten, erinnere ich mich das mein Vater seel: mit etlichen höen Officirern, welche vmb höchstgedachte Jhro Königl. Maij. Pflegeten Zu sein, viel discursen geführett — Vff was masse die Kupfer, der Königl: Maij. vnd Cron Sch: den zum besten möchten gesteigert, vnd in einen höen Preiss gebracht werden. Denselben habe ich seithero offt, weil ich der Königl: Maij. Vnd Crohn jed(er) zeit in vnterthänigster trew affectioniret gewessen, vnd auch von jugend auff mit Bergkwercken zu thuen gehaht, nachgedacht.

Vndt vermeine es habe die Königl. Maij. vnd Crohn Schwed(en) hierzu niehmahlss bessere gelegenheit gehabt, alss beij denen jezigen angestalten(en) Friedenss tractaten zue Münster vnd Ossnabrück.

Dass Sie vnter and(er)en sich beij demselben bedungen, das durch gantz Deutzschlandh eine Kupferne Müntze angenommen würde, Zwar nicht so gemein, alss es in Schweden gangbar ist, vielweniger wie es in Deutzschland Anno 1620 vor vnd nach gewessen, da man Kupfer für Silber gemüntzet vnd ausgeben, dardurch viel 1,000 menschen, alss dieselbe Müntze abgesezet worden, in grosen schad(en) theilss in eusserstes verderben gerathenn — Sond(er)n dass nur Pfennige vnd Zweijer Von Kupfer gemüntzet würden.

Dass aber diesse müntze also ingerichtet werde, das etwas erkleckliches an Kupfer darzu gebrauchet werde darneben aber auch bestandlich verbleibe, muss sie nicht zu gross, auch nicht zu klein gemachett werden. Dann (? denn) wird sie zu gross gemacht (darzu zwar destomehr Kupfer anfänglichen ginge;) so hatt sie keinen bestandt, den wen dass Kupfer etwa so hoch stiege, d(ass) man die müntze ohne schaden einschmelzen vnd verarbeiten könte, so würde sie wied(er) eingeschmelzet, dardurch dan das Kupfer so sehr, alss vorhin vberhäüffet würde vnd in abfall kähme.

Zum And(er)en, wen die Herrschafften, welche ihre müntzen haben, keinen nutzen an diesser müntze gleich, oder zum nechsten beij, alss an der Silbernen haben würden, würden sie diesse münze baldt wied(er) abschaffen, dardurch die Kupfer dan wied(er) vberhäuffet würden, da hingegen, van sie nutzen darbeij haben, dieselbe continuiren, vnd zu erhaltung derselben jährlich ezliche 1,000 ℔ (glaublich: Centner) vermünzen würden. Gestaltsam ich nachricht habe, dass in Nürnbergk jährlich wohl 100 ℔ nur in Zahlpfennigen gemünzet wird, welches doch nur vnter die Schreiber, vnd doch nicht allen, gebrauchet wird, vnd doch wegkömbt, d(ass) man nicht weis wohin. Damit aber solche münze desto besser ins wergk könte gesezet werden, vnd jed(er) man zu annehmung derselben desto williger wehre, könte es meines Erachtens nachfolgend füglichen angestellet werdenn.

Alss ich nehme es prætendirten höchstgedachte Crohn vor ihre Krieges vorkosten, zu abdanck(ung) vnd bezahlung der Völker, 100 Tonnen goldes (damit eine vngewisse Zahl für eine gewisse vnter dess gesezet werde). Vndt jezo in gantz Deutzschlandt eine algemeine klage, d(ass) kein geldt vor hand(en) vnd dahero vnmüglichen wehre, solche Summa vfzubringen. — So könte die Chron mit denen deutschen Fürsten vnd Ständen accordiren, dass Sie von derselben solche Kupfermüntze, für 100 tonnen goldes werth annehmen; mit solchen beding, das was der Chron 25 Rth. (Reichsthaler) kostett, vff 60 Rthlr gemüntzet würde, der Crohn welche es zu Hamburg od(er) Lübeck oder auch wohl zu Amsterdam, (nachdem es ein(en) oder and(ere)n orth der abfuhr halben am gelegensten wehre) lieferte; Vmb 50 Rthlr vngebrachet bezahlete, vnd dass

die vbrige 10 Rth. wegen derer uncosten solches abzuholen vnd zu müntzen, dem jenigen Fürsten vnd Stadt, welcher solches münzet, zu gutte ginge, damit sie daran keinen abgangk, sondern noch einigen nutzen hetten.

Also könte die Crohn daran 50 tonnen goldes prosperiren vnd dieselben an statt der Krieges Vnkosten innen lassen. An den vbrigen könte wohl ein merckliches, in betracht: des künfftigen daraus erfolgenden nutzens, nachgelassen werd(en). Zu solcher Summa Kupferpfennigen gehörete Vngefehr Zweij hund(er)t tausen ℔ oder aber ezliche sechzig tausend schifftb Kupfer, welches zwar eine mächtige grosse Summa Kupfergeldes machen würde, Aber wen man bedencket vnd wie viel tausend, ja ezliche hundert tausend Städhe vnd Dörffer, solches durch gantz Deutschland vertheilet würde, würde solches einen jeden gar wenig betreffen.

Ess seij wie ihm wolle, wan solche Satisfaction gelder in deutzschl(and) müssen vfgebracht werd(en), so wehre es ja leichter, wan solches geldt mit ande(re)n, so in der täglichen ausgabe, eben so viel alss das jenige, so sie hergeben, gelte, Ersezet vnd ausgewechselt würde; alss wan man es vnbsanft (? umsonst) müste hingeben. — Vff solche weisse könte der Crohn Schweden 50 tonnen goldes befriediget werden, das doch dardurch keiner Vmb einigen Pfennigs ärmer würde. — Vnd dass könte proportionaliter so ausgetheilet werden, dass der 1 st. contribution zu diesen Satisfaction geld(er)n geben würde, so viel nur auswechselte.

Damit aber niemand hierdurch beschwehret würde, könte gleichwohl das jezige kleine geldt in seinem gang vnd werth verbleiben, hinfüro aber keines mehr, sondern alleine solche kleine Kupfermünze gemünzet werdenn.

Also wehre dieses mittel keinem menschen vff der welt schädlichen, sond(er)n jed(er) männiglich in deutschlande nützlichen. Jn sond(er)heit aber denen deutschen Potentatin, welche auch Kupferbergkwercke in dero Landen haben. Alss den Röm: Kaijser, Churfr: von Sachssen, dem Herzog zu Braunschweig Graffen zu Schwarzemburgk, vnd Manssfeldt, auch anderen viel mehr.

Vnd würde durch diesses mittel nicht, wie man einwenden möchte, alle das Silbergeldt aus dem Lande geführet, hingeg(en)

aber nur Kupfergeldt eingeschoben, Dan vor Erst würde diesses geldt gutten theilss zu bezahlung vnd abdankung der deutschen Officirer vnd Soldaten, in deutschlande verbleiben. Zum And(ere)n seind in Deutschlande viel Kupferbergwercke, welche, ob sie zwar nicht so gar häuffig an Kupfer hergeben, doch in manchen ℔ Kupfer, 2 3 4 wohl gar bis 10 ℳ. silber ist. Weiln aber jezo das Kupfer in so geringen Preiss ist, so können solche Bergwercke nicht vff die Kosten gebawet werd(en) vnd uns (? nur) also das Silber mit sambt den Kupfer in der Erden bleiben.

Da hingegen wen die Kupfer in höen Preiss wehren, etliche 1,000 ℳ. mehr an Silber könte erbauet vnd gemüntzet werden, vnd könte dass Silber, so jezo in der kleinen müntze gleichsamb nur versudelt wird, Zu grösseren Sorten geldes desto besser gebrauchet werden, dardurch dan viel mehr gut Silbergeldt im Schwange gehen würde, vnd würde hierdurch vor so viel 1,000 ℔ Kupfer, so jezo in deutshlande gemachet würde, vnd künfftig auch, wen sie in höhern Preiss kähmen, noch mehr könten gemachet werden, jedes mahl dafür 10,000 Rthlr mehr ins Land gebracht dan durch diesses mittel der ℔ zum wenigsten Vmb 10 Rth. steigen würde. — Vnd ob solches in Deutschland anfängl(ich) ein gar frembdes vnd newes scheinen möchte, deswegen es von männiglich für Vngereumet, vnd vnmüglich ins wergk zu stellen scheinen würde: So ist dieses doch nicht so new vnd selsam (seltsam), dan solche münze fast beij allen and(er)n Nationen, die etwa wohl so klug, vnd theilss Klüger alss die deutschen sind, üblichen ist. Dass ich das Königreich Schweden geschweige, so ist dergleichen müntze in gantz Nied(er)land, Engeland, Franckreich, Spanien und Italien üblichen, welche mehrentheilss gar kein Kupfer, theilss aber gar wenig erbawen — Vnd wird auch nicht and(er)ss verstanden, alss das solche müntze nicht so gemein alss in Schweden, sond(er)n alss in denen and(er)en erzehleten Ländern gebrauchett werde.

Zu erbauung vnd verferttigung solches Kupfergeldes würd(en) etzliche jahre darzu gehören, so könten nach advenant terminen gemachet werden, wan jedes mahl eine gewisse Sum(m)a solte ausgewechselt werden. Damit aber die Satisfaction gleichwohl bald geschehen könte, könte etwa mittel getroffen werden,

dass durch etliche Städte oder Fürsten, welche die mittel hetten, darzu ein vorschuss geschehe bis die accordirte Summa könte Vferttiget (verfertiget) vnd ausgewechselt werd(en). Hierdurch ist kein Zweifel, das in kurtzer Zeit jedes schifftb Kupfer vmb ein merckliches, vnd wohl vmb 25 Rthlr vfschlagen würde. — Welches dan der Königl. Maij. Vnd Crohn Schweden, in dero Land Zehen mahl mehr Kupfer, alss in gantz Deutschland gemachet wird, eine beharrliche nutzung sein würde, dardurch jährlichen etzliche Tonnen goldess mehr für die Kupfer ins land kom(m)en würden alss jez und Sonsten, wen es gleich Friede würde, wird noch wohl eine gutte Zeit anstehen, ehe die Kupfer in Vfnehmen kom(m)en, dan numehro aller ortten grosser vorrath vor Handen vnd ehe derselbe, neben dem, was täglich gemachett wird, kan vertrieben werden, werden viel jahre hingehen.

Dan Deutschland nicht so bald respiriren wird, das es viel verbrauche, vnd werden alsodan auch nicht viel Stücke, Jnsonderheit wen der Friede mit Hollandt vnd Spanien seinem forttgang gewinnet, darzu viel Kupfer Consumiret wird, gegossen werdenn.

Damit aber solcher Vorschlag desto leichter könte ins wergk gerichtet werden, Vnd das die Crohn Schweden etliche deutsche Fürsten vnd Stände, Vff ihrer seitten hetten, die solchen vorschlag treiben hülffen, könte es Vf solche mas angefangen werden: dass die Crohn Schweden an Jhro Churfr: Durchl: Zu Sachssen (mit dero sie nuhn in ziemblichen gutten Vernehmen sind) Versuchete dass dieselbe etliche Bergkverstendige Bergbeampten von Freijbergk, Marienbergk vnd Schneebergk beliebeten nacher Leipzig zu schicken, vmb eine freundliche Vnterredung in berchrath (? Bergrath) sachen zu halten: Darzu müste aber vornembliche der Herr von Lichtenstein Herr Georg Ernst Schönburgk mit sambt seinem Borgmeister zu Grossloss beschrieben werden. Derselbe bawet in seiner Herrschafft mehr, alss jeziger Zeit in gantz Deutschland an einigen orthe gebawet wird, deswegen weiln es mercklich zu seinen nutzen dienen würde, würde er sehr helffen persvadiren dass dieser Vorschlag beliebet würde. Vnd weiln Er ein Verstendiger kluger Herr deswegen Er beij dem Kaijser vnd Chur Sachssen, vnd sonsten allen anderen benachbarten Fürsten vnd

Herren in grosen ansehen ist, würde sein zustimmen hierzu viel thuen können, dass Er dieselbe persvadirete.

Hierzu könten auch von denen verstendigsten, od(er) die am meisten hierbeij interessiret wehren, od(er) wissenschafft darvon hetten, von dem Rath Zu Leipzig (die Starck beij dem Eisslebischen bergwercke interessiret sein) gezog(en) werden, vnd das obgedachte sämptlichen einen Vfsatz ihrer meinung hierieber (hierüber) macheten, begehret werden, so wehre kein Zweifel sie werden alle hierzu stimmen. Also hette die Crohn Zu einrichtung diesses Vorschlages von denen deutschen Fürsten vnd Ständen beijständes, deswegen er desto eher seinem forttgang gewinnen könte. Diesem Vorschlag habe ich, ob etwa derglichen könte practiciret werden, andern denselben weiter nachzudenken anlass zu geben, gutt mienend vfgesezett.

Wehre es practicirlichen, so ist gewis hier der rechte orth vnd nuhn die rechte Zeit, dass es angebracht sein mus. Jst es aber nicht praticirlichen, so wird doch meine unterthänigste wohlmeinenheit hieraus verspieret (? verspüret) werden. In magnis et voluisse sat est.